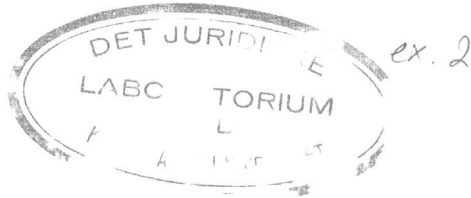

ERHVERVSUDVIKLING i PROVINSSEN

Betænkning afgivet af det af arbejdsministeren
den 6. november 1957 nedsatte udvalg

BETÆNKNING NR. 206

1958

2229: 087.7 312.8

**TJETGENSKOLENS
HANDELSBIBLIOTEK
ODENSE**

61.25

S. L. MØLLERS BOGTRYKKERI, KØBENHAVN

7.50

INDHOLDSFORTEGNELSE

<p>Indledning.....5</p> <p>I. Udenlandske synspunkter og erfaringer ... 9</p> <p style="padding-left: 20px;">Holland.....9</p> <p style="padding-left: 20px;">Storbritannien.....9</p> <p style="padding-left: 20px;">Sverige.....10</p> <p style="padding-left: 20px;">Norge.....11</p> <p>II. Hovedtræk af befolkningsudviklingen og erhvervsfordelingen i forskellige egne af Danmark.....13</p> <p style="padding-left: 20px;">Befolkningens fordeling mellem by og land samt omfanget og retningen af de indenlandske vandringer.....15</p> <p style="padding-left: 20px;">Erhvervenes fordeling mellem by og land 17</p> <p style="padding-left: 20px;">Industrialiseringsniveauet (håndværk og industri) i købstæder og landkommuner 19</p> <p style="padding-left: 20px;">Nærmere belysning af industrialiseringens omfang og industriens udviklingstakt i landets forskellige egne.....21</p> <p style="padding-left: 20px;">Den fremtidige udvikling i industribeskæftigelsen.....24</p> <p style="padding-left: 20px;">Ledigheden.....25</p> <p>III. Baggrunden for udvalgets forslag 30</p> <p>IV. Forbedring af produktionsapparatet i vid forstand.....33</p> <p style="padding-left: 20px;">Kommunikationsnettet 33</p> <p style="padding-left: 20px;">Kraftforsyningerne m. v.....37</p> <p style="padding-left: 20px;">Tilvejebringelse af industriarealer 37</p> <p style="padding-left: 20px;">Etablering af fælles værkstedshuse..... 39</p> <p style="padding-left: 20px;">Funktionær- og arbejderboliger..... 41</p> <p>V. Uddannelse.....43</p> <p style="padding-left: 20px;">Folkeskolen.....44</p> <p style="padding-left: 20px;">Eksamensskolen.....45</p> <p style="padding-left: 20px;">Ungdomsskoler og landbrugsfaglige ungdomsskoler.....46</p> <p style="padding-left: 20px;">Lærlingeuddannelsen.....47</p> <p style="padding-left: 20px;">De teknologiske institutter.....48</p> <p style="padding-left: 20px;">Den videregående faglige uddannelse iøvrigt.....49</p> <p style="padding-left: 20px;">Ufaglærtets uddannelse.....49</p> <p style="padding-left: 20px;">Statens arbejdstekniske ungdomsskoler ... 50</p> <p style="padding-left: 20px;">Statens arbejdsmandskurser.....50</p> <p style="padding-left: 20px;">Arbejdsteknisk skole.....51</p> <p>VI. Forslag til udbygning af en teknisk konsulenttjeneste og oprettelse af et kontaktorgan for erhvervslivet i provinsen.....53</p> <p style="padding-left: 20px;">Udvalgets forslag til udbygning af en teknisk konsulenttjeneste.....55</p> <p style="padding-left: 20px;">Udvalgets forslag om oprettelse af et kon-</p>	<p>taktorgan i provinsen.....58</p> <p>Ledelses- og afsætningsproblemerne.....59</p> <p>VII. Finansiering.....61</p> <p style="padding-left: 20px;">Indledning.....61</p> <p style="padding-left: 20px;">Finansieringsproblemer i almindelighed 62</p> <p style="padding-left: 20px;">Hvilke metoder af finansiel karakter kan anses for egnede til at fremme den industrielle udvikling uden for hovedstadsområdet?.....63</p> <p style="padding-left: 40px;">Oprettelse af et finansieringsinstitut med særligt henblik på dettes betydning for udlån til industrien uden for hovedstadsområdet.....64</p> <p style="padding-left: 40px;">Udvidelse af statens långivning iøvrigt 65</p> <p style="padding-left: 40px;">Oprettelse af lokale investeringsfunds 66</p> <p style="padding-left: 40px;">Oprettelse af værkstedshuse.....67</p> <p style="padding-left: 40px;">Afsluttede bemærkninger.....67</p> <p>VIII. Skatteproblemer.....68</p> <p style="padding-left: 20px;">Indkomstbeskatningen.....68</p> <p style="padding-left: 20px;">Ejendomsbeskatningen.....70</p> <p>IX. Erhvervslokaliseringstjeneste.....72</p> <p style="padding-left: 20px;">Indledning.....72</p> <p style="padding-left: 20px;">Tidligere fremsatte forslag med henblik på en erhvervslokaliseringstjeneste.....73</p> <p style="padding-left: 20px;">Bestående organer, som skønnes egnede til at inddrages i en erhvervslokaliseringstjeneste.....74</p> <p style="padding-left: 20px;">Udvalgets forslag.....80</p> <p style="padding-left: 40px;">Lokale organer.....80</p> <p style="padding-left: 40px;">Det centrale erhvervslokaliseringsudvalg.....82</p> <p>X. Støtte til undersøgelse af nye industriprojekter.....86</p> <p>XI. Mindretalsudtalelse og flertallets bemærkninger til mindretalsudtalelsen.....88</p> <p style="padding-left: 20px;">Mindretallets udtalelse.....88</p> <p style="padding-left: 20px;">Flertallets bemærkninger.....89</p> <p>XII. Sammenfatning.....90</p> <p style="text-align: center;">Bilag.</p> <p>1. Foranstaltninger iværksat i Holland, Storbritannien, Sverige og Norge med det formål 'at hjælpe erhvervslivet og stimulere beskæftigelsen i særlige områder.....95</p> <p>2. Industripersonel, befolkning og ledighed fordelt på landsdele, relative tal.....117</p>
---	--

3. Den procentvise fordeling af de i erhvervene i 1950 beskæftigede personer, efter amtsråds kredse excl. Københavns amtsråds kreds	118	12. Skrivelse af 19. marts 1958 fra Ålborg Stiftamt, Arbejdsløshedsudvalget	142
4. Det statistiske Departement: oversigter vedrørende industribeskæftigelsens geografiske fordeling i 1955	119	13. Skrivelse af 19. marts 1958 fra Sønderjyllands Erhvervsråd	151
5. Telefonkabelnettet i Jylland	125	14. Skrivelse af 24. marts 1958 fra Arbejdsløshedsudvalget for Hjørring amtsråds kreds	153
6. Telexnettet i de vest- og nordjyske amter	126	15. Undersøgelse vedrørende uddannelses- og oplæringsmulighederne for de unge i Hjørring amt (foreløbig redegørelse)	156
7. Redegørelse for el- og gasforsyningen	127	16. Oversigt over statens långivning	159
8. Skrivelse af 22. marts 1958 fra ministeriet for offentlige arbejder vedrørende redegørelsen, bilag 7	134	17. Mulighederne for at fremme industriens udvikling i visse egne af landet gennem ændringer i indkomst- og ejendomsbeskatningen	160
9. Udvalgets skrivelse af 28. februar 1958 til Sønderjyllands Erhvervsråd, Vestjyllands Udviklingsråd, Arbejdsløshedsudvalget for Ålborg amtsråds kreds og Arbejdsløshedsudvalget for Hjørrings amtsråds kreds	135	18. Udvalgets skrivelse af 15. februar 1958 til Akademiet for de tekniske Videnskaber	182
10. Skrivelse af 11. marts 1958 fra Vestjyllands Udviklingsråd	136	19. Skrivelse af 16. juni 1958 fra Akademiet for de tekniske Videnskaber	184
11. Skrivelse af 25. april 1958 fra Vestjyllands Udviklingsråd	140	20. Redegørelse vedrørende dansk fiskeri og fiskeriindustri. Af direktør Å. Vedel Tåning og laboratorieførstander F. Bramsnæs	185

Indledning

Under 6. november 1957 tilskrev arbejdsministeriet afdelingschef i samme ministerium, dr. jur. *Tyge Haarløv* således:

»Som bekendt er beskæftigelsesniveauet højest i hovedstadsområdet, og det falder, trinvis i de øvrige landområder i rækkefølgen: Øerne iøvrigt; Øst- og Syddjylland; Vest- og Nordjylland. Denne trinvis nedgang i beskæftigelsesniveauet er særlig udpræget for arbejdsmændenes vedkommende og især for de grupper af arbejdsmænd, der er beskæftiget ved udendørs arbejde (anlægsarbejder, landbruget m. v.).

Industrien og de erhverv, der knytter sig hertil, er ligeledes stærkest udviklet i hovedstadsområdet og aftager - sammenholdt med befolkningstallet — trinvis i de øvrige landsdele, af hvilke navnlig de syd-, vest- og nordjyske områder er forholdsvis langt mindre forsynede med industri end hovedstadsområdet.

På denne baggrund må det anses for ønskeligt at søge tilvejebragt klarhed over, hvilke foranstaltninger til fremme af erhvervslivet i områderne uden for hovedstadsområdet der måtte kunne træffes for med varig virkning at inddrage en væsentlig del af den lokale arbejdskraftreserve i produktiv virksomhed.

Under henvisning hertil skal man anmode hr. afdelingschefen om at ville indtræde som formand for et udvalg til undersøgelse af det foran omhandlede spørgsmål. Det nævnte udvalg, som samtidig hermed nedsættes efter forhandling med de respektive ministerier, institutioner m.v., vil iøvrigt få følgende sammensætning:

ekspeditionssekretær i handelsministeriet *Knud Agbo*,
afdelingschef i finansministeriet *Svend Aistrup*,
mag. scient. og cand. polit. *Kristian Antonsen*,
direktør, civilingeniør *Knud Christensen*,
afdelingschef i direktoratet for vareforsyning
H. Christiansen,

kontorchef i skattedepartementet *G. A. U. Djørup*,
direktør i Danmarks Sparekasseforening, cand. polit. *N. Hoff*,
direktør, cand. polit. *Henning Kirkeby*,
lederen af arbejdsmarkedskommissionens sekretariat, cand. polit. *P. Kirstein*,
direktør i Danske Bankers Fællesrepræsentation, cand. oecon. *Erik Krogstrup*,
ekspeditionssekretær i boligministeriet *Rich. Larsen*,
kst. kontorchef i arbejdsministeriet *Chr. Lund*,
amtmand over Hjørring amt *K. O. Møller*,
fuldmægtig i indenrigsministeriet *Niels Ras-mussen*,
afdelingsingeniør i arbejdsministeriet *H. Raun*,
borgmester i Vejle *Willy Sø rensen*.

Udvalget anmodes om særskilt at ville optage følgende spørgsmål til nærmere undersøgelse:

- 1) Industrilokalisering gennem oplysningsvirksomhed, ved udbygning af de lokale hjælpemidler (industriarealer, vand, gas, kloak, elektricitet og lys, veje, jernbaner, havne), ved fastsættelse af betingelser for ydelse af lån m. v., ved placering af statsvirksomheder.
- 2) Finansiell bistand til etablering af industri- og værkstedshuse og til anskaffelse af maskinelt udstyr samt støtte til opførelse af funktionær- og arbejderboliger i forbindelse med virksomhederne.
- 3) Skattelempler.
- 4) Kommunegarantier og/eller statsgaranti for lån med erhvervsformål.
- 5) Undersøgelse af mulighederne for at tilvejebringe større likviditet i vedkommende lokale pengeinstitutter.
- 6) Industrigrunde fra kommunerne på lempe-lige vilkår.
- 7) Kommunal takstpolitik (elm. v.).

- 8) Støtte til om- og opskoling af arbejdskraft fra områder med høj ledighed.
- 9) Forskellige former for samarbejde mellem lokale kredse og personer og offentlige myndigheder om løsning af de foreliggende opgaver.

Såfremt udvalget iøvrigt under sit arbejde måtte finde grundlag for at tage andre herhenhørende spørgsmål under overvejelse, skal udvalget være bemyndiget hertil, ligesom udvalget iøvrigt skal være bemyndiget til i fornødent omfang at tilkalde særlige sagkyndige og lade foretage de for de enkelte spørgsmåls behandling fornødne undersøgelser.

Udvalget anmodes om at ville fremskynde sit arbejde, således at eventuelle lovforslag kan forelægges folketinget snarest muligt. Udvalget vil, såfremt det skønnes hensigtsmæssigt, kunne afgive sine indstillinger (betænkningsafsnit) successivt.

Det tilføjes, at fg. kontorchef *T. A. Lundbeck*, arbejdsministeriet, er anmodet om at varetage hvervet som udvalgets sekretær.«

Direktør, civilingeniør Knud Christensen er den 28. april 1958 udtrådt af udvalget efter eget ønske.

Udvalget, der holdt sit første møde den 13. november 1957, har til forberedelse af senere vedtagelser i udvalget delt sig i en række arbejdsgrupper med henblik på særlig overvejelse af følgende spørgsmål:

- 1) Lokaliseringsspørgsmål,
- 2) Finansieringsspørgsmål,
- 3) Skattespørgsmål,
- 4) Tekniske udbygningsproblemer,
- 5) Spørgsmål om arbejdskraftens uddannelse.

Der har ialt været afholdt 74 møder i udvalgene, heraf 22 plenarmøder og 52 møder i arbejdsgrupperne. Fg. fuldmægtig i arbejdsministeriet *Jørgen Kock* og sekretær i samme ministerium *S. Å. Wurr* har under ledelse af udvalgets sekretær udført forskelligt sekretariatsarbejde.

I medfør af den udvalget givne bemyndigelse til at tilkalde særlige sagkyndige har udvalget anmodet en kreds af personer med særlig sagskundskab inden for de felter, som udvalget har beskæftiget sig med, om at deltage i arbejdet i de respektive arbejdsgrupper og i fornødent omfang at deltage i møderne i det samlede udvalg.

Dr. polit. *E. Hoffmeyer* har som tilkaldt sagkyndig deltaget i arbejdet i gruppen vedrørende finansieringsspørgsmål og har bistået med udarbejdelsen af betænkningens kapitel VII vedrørende finansiering.

Fuldmægtig i indenrigsministeriet *Mogens Wabl* har deltaget i arbejdet i gruppen vedrørende skattespørgsmål og har bistået med udarbejdelsen af betænkningens kapitel VIII vedrørende skatteproblemer.

Civilingeniør *B. Lavesen*, direktør for handelsministeriets tilsyn med den tekniske undervisning *Werner Rasmussen* og kontorchef i handelsministeriets produktivitetsudvalg *O. Rydeng* har deltaget i forhandlingerne i arbejdsgruppen vedrørende tekniske udbygningsproblemer. Kontorchef *Rydeng* har bistået med udarbejdelsen af betænkningens kapitel VI angående forslag til udbygning af en teknisk konsulenttjeneste og om oprettelse af et kontaktorgan for erhvervslivet i provinsen.

Udvalget har desuden under sit arbejde rådført sig med forskellige tjenestemænd i arbejdsministeriet, handelsministeriet, ministeriet for offentlige arbejder og undervisningsministeriet.

Mag. scient, og cand. polit. *Kristian Antonsen* har på udvalgets anmodning foretaget en undersøgelse af befolkningsfordelingen og erhvervsudviklingen her i landet, hvilken undersøgelse tillige med en af Det statistiske Departement for udvalget foretagen undersøgelse af industriens geografiske fordeling i Danmark, ligger til grund for fremstillingen i betænkningens kapitel II »Hovedtræk af befolkningsudviklingen og erhvervsfordelingen i forskellige egne af Danmark«.

Udvalget bringer herved såvel de tilkaldte sagkyndige som medlem af udvalget mag. scient, og cand. polit. *Kristian Antonsen* sin bedste tak for den værdifulde bistand, som er ydet udvalget til løsning af den stillede opgave.

Arbejdet i udvalget har iøvrigt fundet sted på den måde, at de forskellige arbejdsgrupper hver inden for sit felt har udarbejdet forslag, som derefter er behandlet i det samlede udvalg.

Udvalget har ikke optaget spørgsmål vedrørende den erhvervmæssige udvikling på Færøerne og Grønland til behandling.

Udvalget har under sit arbejde taget hensyn til den udvikling, der fra udvalgets nedsættelse i november 1957 til afgivelsen af betænkningen i september 1958 er sket inden for det område, der er fastlagt ved udvalgets kommisso-

rium. Man skal herved pege på det af kapitalmarkedets organisationer og industrien oprettede: Finansieringsinstituttet for Industri og Håndværk A/S, gennemførelsen af egnsudviklingsloven, fremsættelsen af forslag til ny beskæftigelseslov med bestemmelser om bl. a. industriarealer og værkstedshuse, oprettelsen af kontaktmandstillinger under Dansk Teknisk Op-

lysningstjeneste samt nedsættelse af flere nye lokale udviklingsråd.

Et medlem af udvalget, kontorchef Per Kirstein, har afgivet en mindretalsudtalelse, hvortil udvalgets øvrige medlemmer har knyttet nogle bemærkninger.

Mindretalsudtalelsen og bemærkningerne her-til er optrykt i kapitel XI.

København, den 17. september 1958.

Knud Agbo

Sv. Aistrup

Kristian Antonsen

H. Christiansen

G. Djørup

Tyge Haarløv
(formand)

N. Hoff

H. Kirkeby

Per Kirstein

Erik Krogstrup

Rich. Larsen

Chr. Lund

K. O. Møller

Niels Rasmussen

H. E. Raun

Willy Sørensen

T. Lundbeck

KAPITEL I

Udenlandske synspunkter og erfaringer

Som det fremgår af kommissoriet, er baggrunden for den udvalget stillede opgave den, at det anses for ønskeligt at søge tilvejebragt en udjævning af den ulighed i henseende til udnyttelsen af arbejdskraften og til den erhvervs-mæssige udvikling, som gør sig gældende mellem landets forskellige egne.

Tilsvarende problemer er — omend på meget forskellig baggrund og med forskelligt sigte — taget op i en række andre lande.

I det følgende skal i korthed anføres nogle bemærkninger til orientering om de foranstaltninger, som er iværksat i nogle lande med det formål at ophjælpe erhvervslivet og stimulere beskæftigelsen i særlige områder inden for disse lande, samt om de forhold, der har ligget til grund for beslutningen om at iværksætte disse særlige foranstaltninger. Oplysningerne bygger på et materiale, der er tilvejebragt af udvalgets sekretariat og er nærmere uddybet i bilag 1.

Holland ¹⁾

Baggrunden:

Nødvendigheden af at skabe beskæftigelse til den stærkt stigende befolkning, herunder hjemvendte fra de tidligere oversøiske besiddelser, i forbindelse med en uforholdsmæssig stærk koncentration af erhvervslivet i kyststrækningerne mod vest, jævnsides med svigtende erhvervmæssig udvikling og betydelig ledighed i landets østlige områder.

Målsætningen:

Yderligere udvikling af industrien i de allerede industrialiserede vestlige områder jævnsides

med en ophjælpning af erhvervsliv og beskæftigelse i de mindre udviklede områder imod øst.

Midler:

Principielt ikke tvungen lokalisering, men støtte, som kan opmuntre til frivillig handling.

Støtten former sig dels som tilskud til befordrings- og flytteudgifter til arbejdsløse, som opnår beskæftigelse i en anden del af landet end deres hjemsted, dels som støtte til ophjælpning af industri i de tilbagestående områder ved: forbedring af trafiknettet, udbygning af offentlige værker, udlægning af industrigrunde, præmieringsordning for industrielt byggeri og øget fagskoleundervisning.

Storbritannien ²⁾

Baggrunden:

Den ensidige erhvervssammensætning ved koncentration af visse industrier (navnlig tekstilindustri og sværindustri) i særlige områder (navnlig i kuldistrikterne og ved mundingen af de større floder) havde gjort disse områder særlig følsomme for konjunkturudsving. Samtidig medførte den stadig tiltagende sammenhobning af befolkning og industri i visse storbyer som London og Birmingham etc. stigende etableringsomkostninger både for virksomhederne og for det offentlige samt andre ulemper. Endelig er der i visse egne af landet - navnlig i den senere tid - opstået en arbejdsløshed, der ikke synes at være af blot forbigående karakter.

Målsætningen:

At fremskynde udviklingen af et mere varieret

¹⁾ Det anførte vedrørende foranstaltningerne i Holland bygger i det væsentlige på oplysninger, som er indhentet gennem udenrigsministeriet.

²⁾ Beskrivelsen af de i England truffene foranstaltninger støtter sig hovedsagelig på oplysninger, som er stillet til rådighed af den herværende britiske ambassade gennem vedkommende labour-attaché.

erhvervsliv i områder, hvor erhvervslivet er domineret af en enkelt eller enkelte brancher, og at lette befolkningstryk i de overbefolkede områder (først og fremmest London og Midt-England) og endelig at afhjælpe arbejdsløsheden i områder med høj og vedvarende ledighed.

Midler:

Støtteforanstaltninger til ophjælpning af industri i forbindelse med visse bindende forskrifter med det formål at sikre, at placering af nye virksomheder sker i overensstemmelse med de retningslinier for industriens geografiske fordeling, som fastlægges af de respektive myndigheder (handelsministeriet og ministeriet for boligvæsen).

Ifølge loven af 1945 om spredning af industri kan handelsministeriet yde finansiel støtte til udbygning af veje, jernbaner, energikilder m. v., erhverve passende arealer samt opføre industribygninger med udleje for øje, og finansministeriet kan under visse nærmere betingelser yde tilskud eller lån til industrielle virksomheder i udviklingsområderne.

Finansministeriets beføjelse til at yde finansiel støtte er ved en lov af 23. juli 1958 udvidet til at omfatte andre virksomheder end industrivirksomheder, hvorhos den stedlige begrænsning til udviklingsområderne er ophævet, således at der i denne henseende alene kræves, at støtten er nødvendig for opnåelse af et formål, som må forventes at ville medvirke til at formindske en høj og varig ledighed. Ved »høj og varig ledighed« forstås i almindelighed en vedvarende ledighed på 4 pct. eller derover.

Handelsministeriets indseende med industriens lokalisering er tilgodeset ved en bestemmelse om, at ingen industribygning over 5.000 kvadratfod må påbegyndes tidligere end 60 dage efter, at der er sket anmeldelse til handelsministeriet om byggeriet. •

Ved by- og egnsplanlægningsloven af 1947 er der derhos fastsat bestemmelser med spredning af industrien for øje.

Dette formål søges opnået dels ved påbud til kommunerne om at udarbejde udviklingsplaner for bebyggelsen m. v. i visse områder, dels ved påbud om, at projekteringstilladelse som hovedregel skal indhentes af enhver, der vil foretage en ændring i den eksisterende bebyggelse eller udnyttelse af arealer. For industribygninger over 5.000 kvadratfod kan projekteringstilladelse kun udstedes, for så vidt der foreligger attest fra

handelsministeriet om, at byggeriet er overensstemmende med en passende fordeling af industrien.

Sverige ³⁾

Baggrunden:

Spørgsmålet om næringslivets lokalisering blev aktuelt i 1940'erne på baggrund af manglen på arbejdskraft og det deraf opståede ønske om effektiv udnyttelse af landets arbejdskraftressourcer. En anden bevæggrund var iøvrigt affolkningen af landsbyområderne og endelig forsvarspolitiske synspunkter.

Målsætningen:

Maksimal udnyttelse af tilgængelige arbejdskraftressourcer og støtte til udbygning af næringslivet på de steder, hvor de totale omkostninger for produktionen er lavest. Endvidere bør man i lokaliseringspolitikken være opmærksom på affolkningen af landsbyområderne og udflytningen fra de dele af landet, som har en relativt stor befolkning inden for jordbrug og skovbrug. Endelig skal man være opmærksom på det særlige problem, som Stor-Stockholms stadige vækst indebærer.

Midler:

Arbejdet med erhvervslivets lokalisering varetages af arbejdsmarkedsstyrelsen principielt i form af oplysning og rådgivning. Individuelle tilskud fra staten som middel i lokaliseringspåvirkningen bør som regel ikke anvendes, medens spørgsmålet om, hvorvidt kollektive bidrag bør anvendes, må afgøres i hvert enkelt tilfælde. Så længe lovgivningen om byggetilladelse er gældende, skal lokaliseringspolitiske synspunkter anlægges ved behandlingen af ansøgninger om byggetilladelser. Arbejdsmarkedsstyrelsen varetager endvidere en rådgivningsvirksomhed over for kommunerne i lokaliseringsspørgsmål, ligesom styrelsen i et vist omfang har udarbejdet regionale lokaliseringsplaner.

³⁾ Det anførte bygger på den i bilag 1 optrykte artikel: »Arbetsmarknadsstyrelsens lokaliseringsverksamhet« samt det ligeledes i bilaget optrykte sammendrag af »Statens offentliga utredningar«, 1951: 6 »Näringslivets Lokalisering«, betänkande avgiven av utredningen angående näringslivets lokalisering.

Norge ⁴⁾

Baggrunden:

En række områder fortrinsvis i Nord-Norge, men også adskillige steder i den øvrige del af landet er præget af spredt bebyggelse, bortvandring fra landdistrikterne, ensidigt og svagt erhvervsgrundlag med ringe industri, sæsonsvingninger i beskæftigelsen og tilløb til varig arbejdsløshed. Disse områder er ofte tillige dårligt udrustede med elektrisk kraft, kommunikationer og sociale og kulturelle goder. I en del områder foreligger uudnyttede naturgoder, f.eks. mineraler m. v., vandkraft, fiskerigdom o. s. v.

Målsætningen:

Iværksættelse af foranstaltninger, der kan forbedre levevilkårene i de omhandlede områder, væsentligst ved at styrke erhvervsgrundlaget i områderne.

Midler:

Støtte til finansiering af industrielle virksomheder, skibe m. v. ved ydelse af lån, eventuelt ved ydelse af garanti for lån eller ved aktie- og andelstegning. Lån kan ydes af forskellige særskilt oprettede fonds.

Særlige skattelettelser i form af skattefri henlæggelse til investeringsformål og adgang til afskrivning.

Oprettelse af fagskoler og anden støtte til arbejdskraftens uddannelse. Oprettelse af kursus og konsulentbistand.

Forstærket udbygning af kraftanlæg, kommunikationsmidlerne m. v.

Oprettelse af en central og en lokal administration til at samordne og styrke bestræbelserne for udbygning af de vanskeligt stillede områder og herunder bistå offentlige myndigheder, offentlige og private institutioner, organisationer, virksomheder m. v.

En del af de anførte midler kan alene bringes til anvendelse i Nord-Norge.

Det har ikke været muligt for udvalget at danne sig noget sikkert indtryk af de resultater, der i de respektive lande er opnået gennem de

ovenfor nævnte særforanstaltninger, hvorved bemærkes, at den udvikling, som er foregået på det erhvervs-mæssige og beskæftigelses-mæssige område i de pågældende lande i tiden efter gennemførelsen af de omhandlede særforanstaltninger, ikke uden videre vil kunne tages som udtryk for de gennem disse foranstaltninger opnåede resultater, idet en række andre faktorer vil kunne have virket bestemmende for udviklingen. Der foreligger for udvalget følgende oplysninger om omfanget af de i udlandet trufne støtteforanstaltninger og om de virkninger, de synes at have haft:

De til det *hollandske* støtteprogram's gennemførelse medgåede udgifter i femårsperioden 1952-57 har andraget ialt ca. 35 mill, gylden (= ca. 63 mill, kr.), hvoraf til vandværker: 8 mill, gylden (= 14,5 mill, kr.) og til industrigrunde: 5 mill, gylden (9,1 mill. kr.). Til præmieringsordningen vedrørende industrielt nybyggeri er årlig anvendt ca. 1 mill, gylden (= 1,8 mill. kr.).

De trufne særforanstaltninger har - i forbindelse med den almindelige økonomiske politik — resulteret i en betydelig nedbringelse af den strukturelt betingede ledighed i landet. Visse steder er industrialiseringsplanerne gennemført med stort held, andre steder med resultater mere på det jævne.

Udbygningen af trafiknettet er foregået i moderat tempo af hensyn til nødvendigheden af at begrænse det offentlige udgifter, og præmieringsordningen har været sat ud af kraft i visse områder og er i andre blevet praktiseret i begrænset omfang.

I *England* har handelsministeriet i vidt omfang benyttet den i industrilokaliseringsloven af 1945 indeholdte hjemmel til at erhverve industrigrunde, gøre dem byggemodne og opføre industribygninger med udlejning for øje. Siden lovens ikrafttræden er der således anvendt ca. 70 mill. £ (ca. 1,35 milliard kr.) til industribyggeri af den omhandlede karakter, og det skønnes, at der derigennem er tilvejebragt beskæftigelsesmuligheder for ialt ca. 190.000 personer. Der er herudover - ligeledes i perioden 1945-58 - anvendt ca. 7 mill f (ca. 135 mill, kr.) til lån til industrivirksomheder i udviklingsområderne.

For *Norges* vedkommende foreligger der kun en opgørelse over de midler, der er stillet til rådighed for gennemførelsen af den særlige

⁴⁾ Som grundlag for redegørelsen vedrørende de i Norge trufne særforanstaltninger er benyttet de i noten til side 109 i bilag 1 anførte publikationer.

Nord-Norgesplan, derimod ikke oplysning om størrelsen af midlerne til udbygning af særlige områder i Syd-Norge.

For Nord-Norges vedkommende er der i tidsrummet fra 1951-52 og indtil 1957-58 ekstraordinært bevilget ca. 138,5 mill. kr. over statsbudgettet, hvortil kommer ca. 60 mill. kr., som er stillet til rådighed til civile investeringsformål af Marshallhjælpens modværdimidler. Yderligere er der til udbygningen af Nord-Norge i årene fra 1951-52 til 1956-57 anvendt 174 mill. kr. af skattefordelingsfondet og ca. 60 mill. kr. til ekstraordinære beskæftigelsesforanstaltninger. Endelig er der af staten bevilget 100 mill. kr. til udbygningsfondet for Nord-Norge. Fondet har derudover optaget lån i offentlige fonds på ialt 100 mill. kr.

Af de anførte bevillinger er betydelige beløb anvendt til udbygning af kommunikationsmidlerne, til maskininstallationer ved kraftværkerne og til udvidelse og forbedring af arbejdskraftens uddannelse. Yderligere har udbygningsfondet pr. 31. december 1957 afgivet tilsagn om lån eller garanti for ca. 170 mill. kr. fordelt på ca. 325 foretagender. Den samlede investering i disse anslås til ca. 400 mill. kr. Det kan eksempelvis nævnes, at godt halvdelen (81 mill. kr.) af støtten fra udbygningsfondet er ydet som lån og/eller garantier til 164 industri- og bjergværksvirksomheder, og at udbygningsfondet iøvrigt har placeret knapt 40 mill. kr. som støtteindskud i nord-norske banker.

Antallet af beskæftigede lønarbejdere er i tiden 1950-57 forøget med ca. 7.300 eller med ca. 9,4 pct. mod i landet som helhed en forøgelse på ca. 7,3 pct. Den samlede indsats har bidraget til en kraftig ændring i erhvervslivets struktur. Således kan nævnes, at beskæftigelsesforøgelsen har andraget knapt 45 pct. inden for industri- og bjergværksvirksomhederne, og at en beskæftigelsesforøgelse på godt 53 pct. har fundet sted inden for handelssektoren. Omvendt er der sket

en stærk reduktion af antallet af beskæftigede inden for fiskeri, jord- og skovbrug.

En på grundlag af kommuneskatteligningen udarbejdet indtægtsstatistik viser for Nord-Norge en indtægtsstigning i perioden 1950-55 på ca. 83 pct. mod 60 pct. i landet som helhed; det absolutte indtægtsniveau ligger dog fortsat væsentligt lavere end for landet som helhed.

I de fire lande, der har været omtalt som eksempler i det foregående, har der i årene efter 1945 været en kraftig efterspørgsel efter arbejdskraft, hvilket må anses for en væsentlig betingelse for opnåelse af hurtige virkninger i retning af nedbringelse af ledigheden gennem særforanstaltninger af den her omhandlede art.

De engelske særforanstaltninger påbegyndtes dog allerede før den 2. verdenskrig under forhold, der var præget af en betydelig ledighed for landet som helhed. I Italien har de økonomiske udviklingsprogrammer siden 1947 lagt vægt på at fremme erhvervsudviklingen - især landbruget - i Syd-Italien, hvor indtægts- og levestandard er lavere og ledigheden betydelig større end i det øvrige Italien.

I efterkrigsårene er der således blevet gennemført særforanstaltninger til gunst for økonomisk mindre udviklede egne, både i lande med udpræget liberale politiske tilstande og i lande, hvor statsindgreb over et bredere felt af samfundslivet karakteriserer samfundstilstanden.

Som det fremgår af foranstående, er baggrunden for de trufne foranstaltninger forskellige fra land til land, og det samme gælder de forhold, hvorunder de forskellige foranstaltninger - omend af beslægtet art - træder i virksomhed. Det vil følgelig ikke efter udvalgets opfattelse være muligt direkte fra erfaringer om virkningen af visse foranstaltninger i dette eller hint land at drage slutninger med hensyn til virkningen af tilsvarende foranstaltninger i et andet land.

KAPITEL II

Hovedtræk af befolkningsudviklingen og erhvervsfordelingen i forskellige egne af Danmark

For at bidrage til en realistisk bedømmelse af de ønsker om en lokal udbygning af erhvervslevet, som i den senere tid er kommet til orde fra forskellige side, og som udgangspunkt for arbejdet med løsning af den udvalgte stillede opgave: at fremkomme med forslag til foranstaltninger, som er egnede til at fremme den produktive beskæftigelse i provinsen, vil udvalget i det følgende i hovedtræk skildre den lokale fordeling af erhvervsvirksomhederne og befolkningens fordeling på henholdsvis landbrugs- og byerhverv i landets forskellige egne samt den eventuelle udvikling på disse områder i de kommende år.

I det problemkompleks, som er genstand for udvalgets arbejde, indgår tre hovedkomponenter, nemlig: befolkningens vækst og dens fordeling, erhvervenes udvikling og deres placering, samt beskæftigelsen — og dens modsætning ledigheden — i de forskellige dele af landet. Udtrykt på en anden måde vil en gennemgang af disse forhold sige noget om udbudet af arbejdskraft, efterspørgslen efter denne og resultatet heraf i form af beskæftigelse, respektive ledighed.

Industrialisering

Den nuværende erhvervsstruktur er et resultat af den industrialisering, der satte ind i første halvdel af forrige århundrede. Folketallet er i hele denne periode steget uafbrudt. Fordelingen mellem land og by er ændret radikalt som følge af de indenlandske vandringer, og samtidig er bebyggelsesmonstret i sognekommunerne undergået betydelige forandringer gennem stationsbyernes¹⁾ og forstædernes vækst.

¹⁾ Ved stationsbyer forstås her og i det følgende alle bebyggelser af bymæssig karakter i sognekommunerne bortset fra forstæder.

Den erhvervsmæssige udvikling i de sidste hundrede år kan først og fremmest karakteriseres ved den kraftige vækst i byerhvervene; dette gælder både udbredelsen og beskæftigelsen. Oprindeligt var industrien hovedsagelig placeret i enkelte større byer, først og fremmest i København. De middelstore og de små købstæder har vedvarende som hovedregel færre og mindre industrivirksomheder i forhold til andre erhverv end de større byer. De nyere bydannelse, stationsbyerne, men dog især de yngste købstæder har derimod udviklet et erhvervslevet, der i de fleste tilfælde har industri som overvejende erhverv. I tiden siden 1938 er industribeskæftigelsen i provinsbyerne, såvel relativt som absolut, steget mere end i Stor-København; der er hermed begyndt en udligningsproces, der dog endnu ikke er resulteret i en egentlig udjævning.

Denne udvikling er foregået jævnsides med den mere intensive drift inden for landbruget, hvis sidste fase er den mekanisering, der især har fundet sted i årene efter 1945, og som har bevirket en frigørelse af arbejdskraft fra landbruget, der for perioden 1945-46 til 1955-56 kan opgøres til knap 97.000 helårsarbejdere.

Vandringer

De befolkningsmæssige forskydninger, der er sket samtidig med industrialiseringen, har ganske overvejende givet sig udtryk i byernes vedvarende vækst. Allerede længe før den her skitserede udvikling begyndte, var det en sædvanlig foreteelse, at der foregik en vandring fra land til by. Industrialiseringsperioden har dog på dette punkt været karakteriseret ved en langt større vandring, end man før har kendt. Som følge af variationerne i de enkelte landkom-

muners befolkningstæthed og i ejerskabsforholdene i landets forskellige dele er vandringerne fra landkommunerne imidlertid kommet i gang på vidt forskellige tidspunkter. Således har visse områder på Sjælland allerede længe haft faldende befolkning, medens der er dele af Vestjylland, hvor der indtil nu har været stigende befolkning.

Vandringernes omfang og retning har været påvirket af det eksisterende bymønster og beskæftigelsesmulighederne i de enkelte byer. Midt- og Vestjylland havde i modsætning til Østjylland og Øerne oprindeligt kun små og få købstæder, og en stor del af denne niveauforskel er stadig aktuell.

Vandringen fra land til by er nu mere almindelig end nogensinde før og går overvejende til de store byer, først og fremmest til hovedstadsområdet. Disse vandringer har ved at muliggøre en intensivisering af erhvervslivet og en stigende produktion været til gavn for hele landet. På den anden side kan man næppe se bort fra, at vandringerne har bevirket en retardering af udviklingen i fraflytningsområderne, idet visse offentlige funktioner og en del serviceerhverv kun udvikles der, hvor lokalbefolkningen er tilstrækkelig stor.

Landbrugets vurdering af det mere eller mindre ønskelige i vandringerne er i væsentlig grad

bestemt af det omfang, hvori der i landbruget beskæftiges løs arbejdskraft, d. v. s. arbejdsmænd, og over for den samfundsmæssige interesse i, at enhver arbejdsdygtig person er varigt beskæftiget, står derfor interessen i, at udbudet af løs arbejdskraft er tilstrækkeligt til at dække landbrugets sæsonbetonede behov. I langt den overvejende del af de rene landbrugskommuner falder ledigheden i flere af sommermånederne til nul, uanset at helårsgennemsnittet kan ligge forholdsvis højt. Lignende sæsonvariationer gælder for beskæftigelsen inden for byggeriet i landkommunerne.

Den aktuelle befolknings- og erhvervsfordeling

Følgende opstilling kan give et groft billede af den øjeblikkelige fordeling af befolkning og erhverv. Man har valgt at betragte byerne og landkommunerne hver for sig og at arbejde med temmelig få og store områder. Efter denne opdeling skelner man mellem 6 grupper i byerne og 5 grupper i landkommunerne.

I overensstemmelse hermed viser nedenstående figur, hvorledes den procentvise fordeling af befolkning, personel i industri og ledige bliver inden for hvert af disse områder.

For såvel by som land er der stor forskel mellem situationen på Øerne og i Jylland. Medens f. eks. hovedstadens¹⁾ andel af byernes

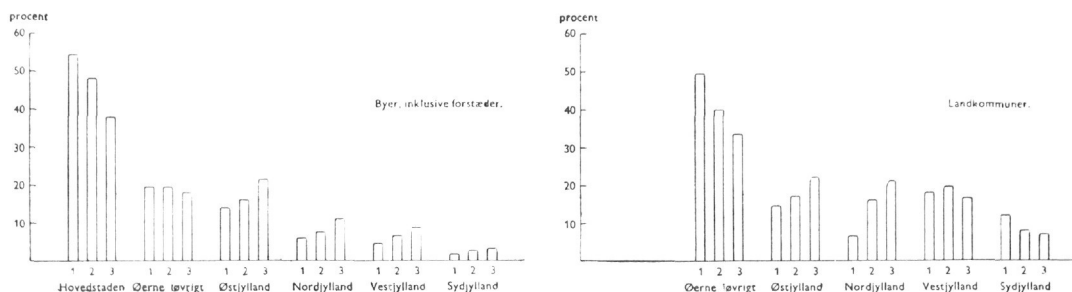

Fig. 1. Procentvis fordeling af industripersonel, befolkning og ledighed inden for byer og landkommuner hver for sig.

1: Industripersonel, 1955. – 2: Befolkning, 1955. – 3: Ledige, 1957. (Kilde: bilag 2).

¹⁾ Her som overalt i betænkningen, hvor ikke andet er angivet, forstås ved hovedstadsområdet følgende kommuner: København, Frederiksberg, Gentofte, Brøndbyvester-Brøndbyøster, Gladsaxe, Glostrup, Herlev, Hvidovre, Lyngby-Tårnbæk, Rødovre, Søllerød og Tårnby.

Tallene for købstæderne omfatter også forstæderne, hvor man ligesom ovenfor har fulgt den inddeling, der af Det statistiske Departement anvendes i »Danmarks administrative inddeling«. Østjylland omfatter Vejle, Skanderborg, Århus og Randers amter. Nordjyl-

land omfatter Ålborg, Hjørring og Thisted amter. Vestjylland omfatter Viborg, Ringkøbing og Ribe amter. Sydjylland omfatter Haderslev, Åbenrå-Sønderborg og Tønder amter.

Vedrørende afgrænsningen af hovedstadsområdet henvises iøvrigt til side 262-263 i betænkningen »De bymæssige kommuner«, afgivet af det af indenrigsministeriet under 21. oktober 1952 nedsatte udvalg med den opgave at foretage en undersøgelse af de bymæssigt bebyggede sognekommuners særlige forhold.

industripersonel er betydeligt større end dens andel af byernes ledige, er overalt i Jylland det modsatte tilfældet.

Industri og iøvrigt også bybebyggelse er langt fra jævnt spredt over hele landet. Der er en tydelig koncentration til det østlige Danmark, heri delvis medregnet Østjylland. Allerede længe har dette forhold været kritiseret - især fra jysk side — men hidtil har ændringstendenserne i helhedsbilledet været temmelig ubetydelige.

Den fremtidige befolknings- og erhvervsfordeling

Industrien har siden 1948 kun haft et par år med kraftig ekspansion; 1950'erne har været præget af produktivitetsstigning og nogenlunde konstant beskæftigelse. Arbejdsløsheden har allerede i nogle år været temmelig høj. Arbejdsstyrken vil i de kommende år vokse stærkt som følge af, at de store årgange kommer ind i erhvervene. Hvis der ikke samtidig opstår en øget efterspørgsel efter arbejdskraft, vil ledigheden stige stærkt.

Fremtidens erhvervsfordeling vil i højere grad end nutidens være præget af industri og andre byerhverv.

En fortsættelse af den nuværende udvikling i retning af koncentration af industri og andre byerhverv i det østlige Danmark må derfor, såfremt der ikke træffes foranstaltninger til imødegåelse heraf, antages at ville medføre endnu større vandringer fra store dele af Jylland, end man tidligere har haft, og dermed en yderligere forøgelse af den eksisterende ulighed i det industrielle og beskæftigelsesmæssige niveau i landets forskellige egne.

De i det forudgående anførte bemærkninger skal man udbyde i det følgende.

Befolkningens fordeling mellem by og land samt omfanget og retningen af de indenlandske vandringer

Af den samlede befolkning på $4\frac{1}{2}$ mill, bor nu lidt mere end 3 mill, i alle former for bybebyggelse. Af disse 3 mill, bor næsten 2 mill, på Øerne, heraf alene i Stor-København 1 $\frac{1}{4}$ mill. Selvom Københavns betydning rækker videre end ud over Sjælland, og man derfor ikke umiddelbart kan sammenligne med købstædernes mere egnsbegrænsede funktioner, kan man dog fastslå, at Øerne som helhed har en større del af bybefolkningen, end Jylland har.

Også inden for de jyske amter er der, uanset

de mange sene bydannelse i de centrale og vestlige egne, stadig meget store variationer i bybefolkningens andel af den samlede befolkning, jfr. tabel 1.

Tabel 1. Befolkningens procentvise fordeling på kommunetyper i 1955.

Amt	Købstæder og forstæder	Stationsbyer	Øvrige sognekommuner
Vejle	48	11	41
Skanderborg	50	13	37
Århus	79	5	16
Randers	43	11	46
Ålborg	50	15	35
Hjørring	34	18	48
Thisted	23	16	61
Viborg	25	16	59
Ringkøbing	29	18	53
Ribe	39	21	40
Haderslev	28	19	53
Åbenrå	28	27	45
Sønderborg	45	18	37
Tønder	25	16	59
Tilsammen	42	15	43

Købstædernes andel af amternes befolkning svinger mellem 79 % (Århus) og 23 % (Thisted). Det er iøvrigt kun i de østjyske amter samt i Ålborg og Sønderborg amter, at købstædernes andel kommer over 40 %. Blandt de øvrige amter har, ud over Thisted amt, også Viborg, Ringkøbing, Haderslev, Åbenrå og Tønder amter en særlig lav andel af deres befolkning boende i købstæderne. Da stationsbyerne er af størst omfang i Nord- og Vestjylland, opvejer de delvis disse områders mangel på købstæder. Dette har dog langt fra ført til en fuldstændig udjævning. Selvom man tager både købstæder og stationsbyer i betragtning, kommer den samlede bybebyggelse i Thisted amt dog kun til at omfatte 39 % af befolkningen, ligesom Viborg og Tønder amter kun når 41 %.

Som følge af, at store dele af Midt- og Vestjylland først er blevet opdyrket meget sent, er der betydelige forskelle i den aktuelle udvikling af landbefolkningens størrelse i de jyske amter. Dette har direkte haft virkning på stationsbyernes og købstædernes udvikling, jfr. efterfølgende oversigt, tabel 2.

Den laveste stigning i bybebyggelsen forekommer i Thisted og Tønder amter. I nogle af de østjyske amter er købstæderne kun vokset i mid-

Tabel 2. Variation i befolkningen, 1921-1955.

Amt	Købstæder	Stationsbyer	Rene landdistrikter
Vejle	++	++	+
Skanderborg	++	++++	÷
Århus	++++	+	÷÷
Randers	++	+	÷
Ålborg	++++	++++	÷÷
Hjørring	++++	++++	÷÷
Thisted	+	+	÷
Viborg	++++	++++	÷
Ringkøbing	++++	++++	+
Ribe	++++	++	+
Haderslev	++	++++	+
Åbenrå	++++	++++	+
Sonderborg	++++	++	÷÷
Tønder	+	+	+

+++ = meget stor stigning ($\frac{2}{3}$ og mere), ++ = stor stigning ($\frac{1}{3}$ - $\frac{2}{3}$), + = lille stigning (under $\frac{1}{3}$), ÷ = meget lille fald (under 5%), ÷÷ = lille fald (5-10%).

delstærk grad, medens de i de resterende amter har haft meget stor stigning. Denne forskel er forårsaget af, at byvæksten er kommet tidligere i gang i Østjylland end i resten af Jylland, således at de østjyske byer har nået et sådant stadium af modenhed, at væksten nu går langsommere. En undtagelse herfra udgør Århus og Ålborg amter, hvilket bl. a. skyldes, at de to amtsbyer har landsdelsomfattende funktioner ud over de rent lokale.

Stationsbyerne har været i stærk stigning i Nord- og Vestjylland, når der ses bort fra Thisted amt. I Ribe amt er stationsbyernes vækst lidt langsommere, hvilket formentlig skyldes, at stationsbyerne i amtet er temmelig gamle og gennemgående store, således at den relative vækst vil blive langsom.

Endnu i 1955 var befolkningen i de rene landdistrikter stigende i Vejle, Ringkøbing, Ribe og Tønder amter, hvilket kan forklares ved, at det stadig har været muligt at dyrke ny jord op og intensivere udnyttelsen af de arealmæssigt set store brug.

Vandringen fra land til by har hidtil haft meget stor betydning for byernes vækst; den var i lang tid enten en fordel for landkommunerne, eller i hvert fald påvirkede den ikke disses normale funktioner. Der er dog en del landkommuner, der har en temmelig stor nedgang i indbyggerantallet med deraf følgende økonomiske, sociale og emotionelle konsekvenser. Utilfredsheden med vandringernes stigende effekt bliver i flere egne så meget større, fordi man indtil for kort tid siden har været i stand til at opsuge langt den største del af befolkningsforøgelsen inden for området selv.

Stort set findes der nu kun et enkelt tilvandringsområde her i landet: Københavns forstæder. I femåret 1951 til 1955 var nettovandringen til dette område ca. 60.000 personer. Af disse er 29.000 kommet fra de tre gamle hovedstadskommuner, men iøvrigt har alle landets amter leveret deres andel.

I tabel 3 er vist hovedtrækkene af vandringsnettet, som det har formet sig i tiden mellem de to folketællinger i 1950 og 1955. Den negative saldo på vandringerne repræsenterer nettovandringen til udlandet, der i denne periode har andraget godt 21.000 personer.

Til belysning af vandringernes omfang er det i de to kolonner yderst til højre anført, hvor stor en procent nettovandringerne udgør af befolkningen i 1950 og af fødselstilvæksten (antallet af fødte ÷ antallet af døde). I begge disse

Tabel 3. Befolkningsudvikling, 1950-1955.

	Befolkning i 1950	Fødselsoverskud 1951-55	Vandringer 1951-55	Befolkning i 1955	Vandringer 1951-55 i procent af	
					befolkning 1950	fødselsoverskud 1951-55
Hovedstaden ¹⁾	974.901	14.356	÷ 28.938	960.319	÷ 2,9	÷ 201
Københavns amt	225.798	23.518	+ 59.731	309.047	+ 26,5	+ 254
Øerne iøv.	1.178.483	47.107	÷ 14.708	1.210.882	÷ 1,2	÷ 31
Østjylland	700.849	33.613	÷ 8.875	725.587	÷ 1,3	÷ 26
Nordjylland	483.175	25.402	÷ 13.876	494.701	÷ 2,9	÷ 55
Vestjylland	512.902	33.530	÷ 11.404	535.028	÷ 2,2	÷ 34
Sydjylland	205.167	10.722	÷ 3.052	212.837	÷ 1,5	÷ 28
Hele landet	4.281.275	188.248	÷ 21.122	4.448.401	÷ 0,5	÷ 11

¹⁾ København, Frederiksberg og Gentofte.

relationer finder man den største vandring fra hovedstaden. Vandringerne fra Nordjylland ligger på godt det dobbelte af det østjyske tal.

I tabel 4 er angivet, hvorledes de sidstnævnte procenter varierer fra amt til amt. Uden for Nordøst-Sjælland har kun to amter nettotilvandring, nemlig Århus og Sønderborg; begge steder findes en relativ lille landbrugsbefolkning og en kraftigt voksende industri.

Tabel 4.

Amt (købstæder + sognekom- muner)	Nettovandringer 1951-55 i procent af	
	befolkning 1950	fødselsoverskud 1951-55
Roskilde	+ 2,6	+ 57
Frederiksborg	+ 5,5	+ 114
Holbæk	÷ 3,0	÷ 80
Sorø	÷ 1,8	÷ 46
Præsto	÷ 3,4	÷ 101
Bornholm	÷ 3,3	÷ 76
Maribo	÷ 4,6	÷ 131
Svendborg	÷ 3,0	÷ 87
Odense	÷ 0,3	÷ 5
Assens	÷ 3,0	÷ 94
Vejle	÷ 1,6	÷ 32
Skanderborg	÷ 2,7	÷ 60
Århus	+ 1,4	+ 29
Randers	÷ 2,9	÷ 58
Ålborg	÷ 1,8	÷ 35
Hjørring	÷ 3,4	÷ 62
Thisted	÷ 4,6	÷ 89
Viborg	÷ 2,9	÷ 50
Ringkøbing	÷ 2,0	÷ 28
Ribe	÷ 1,9	÷ 29
Haderslev	÷ 1,3	÷ 25
Åbenrå	÷ 1,8	÷ 32
Sønderborg	+ 0,7	+ 17
Tønder	÷ 4,0	÷ 66
Ialt	÷ 1,7	÷ 35

Den relativt største netto-fravandring finder man i Maribo og Thisted amter, der i løbet af årene 1951-55 har haft et vandringsunderskud på 4,6 % af befolkningen. Maribo og Præstø amter (incl. købstæderne) har samtidig haft faldende befolkning. I følgende amter modsvares langt den overvejende del af fødselsoverskudet af fraflytninger: Assens, Thisted, Svendborg, Holbæk og Bornholm.

De ovennævnte 7 amter (6 på Øerne og Thisted) havde i 1950 728.251 indbyggere og i

1955 729.501 eller en samlet stigning på 1250 indbyggere. Samtidig skete der fra disse 7 amter en netto-fraflytning på 26.023 personer. Som det fremgår af tabel 4 har herudover 13 amter i årene 1951-55 haft netto-fraflytning. Disse 13 amter havde i 1950 1.882.440 indbyggere og i 1955 1.944.409, svarende til en stigning på 61.969. Netto-fraflytningen var i de 13 amter i den samme periode 39.062. Af netto-fraflytningerne stammer 40 % fra de 7 amter, der i 1950 havde 28 % af indbyggertallet i samtlige 20 amter med netto-fraflytning.

Der er således en betydelig forskel i vandringsintensiteten amterne imellem; amter med stor fraflytningsprocent findes overvejende på Øerne, hvor de omfatter praktisk taget hele området uden for Københavns fjerneste omegn. I Jylland har Århus amt en noget lignende position som Stor-København i forhold til hele landet, og derudover er det kun Odense amt, der uden at få vandringstilvækst, er nær ved balancen. Tilvæksten i Sønderborg amtsrådsreds skyldes udelukkende den til Danfoss på Als knyttede beskæftigelse. Det er således helt klart, at vandringerne kun går til de få store, industrialiserede byer (især til København, Århus og Odense), ligesom det også gælder, at amter med en særlig høj fraflytningsandel er karakteriseret ved bl. a. en lav industribeskæftigelse.

Erhvervenes fordeling mellem by og land

Erhvervenes fordeling mellem by og land kan kun variere inden for temmelig snævre grænser. En stærk udvidelse af industri eller håndværk i en landkommune vil hurtigt medføre, at den skifter karakter. Håndværk og i endnu højere grad industri har i almindelighed kun gode muligheder for ekspansion, hvis virksomhederne støttes af en bybebyggelse, der kan yde fornøden service for virksomhederne og de der ansatte. En forøgelse af industrien uden for Stor-København kan derfor ikke tage form af en fuldstændig spredning af virksomhederne, så hvert amt endsiges hver kommune får sin forholdsmæssige andel af hele landets industri. Der er i dag en uomtvistelig forskel på de enkelte egne industrielle udbygning, en forskel der er dikteret af såvel privatøkonomiske som samfundsøkonomiske årsager. Endvidere kan andre tilsyneladende mere tilfældige årsager spille ind.

Det nyeste talmateriale vedrørende samtlige erhvervs omfang og fordeling ud over landet findes i folketællingen fra 1950. En detaljeret opdeling efter erhvervets art ville det næppe

Tabel 5. De i erhvervene beskæftigede, 1950.

	Landbrug, gartneri, nskeri		Industri, håndværk, bygge- og anlægsvirks.		Handel, omsætning, transport		Andre erhverv		Tilsammen byerhverv		Tilsammen beskæf- tgede	
	1.000	%	1.000	%	1.000	%	1.000	%	1.000	%	1.000	%
1. Hovedstaden ¹⁾	3	1	231	32	160	35	87	39	478	34	481	25
2. Københavns amtsr. kr . . .	7	1	52	7	29	6	16	7	97	7	104	5
3. Tilsammen 1-2	10	2	283	39	189	41	103	46	575	41	585	30
4. Øerne iøvrigt	188	36	180	25	104	23	47	22	331	24	519	27
5. Østjylland	87	17	112	16	69	15	32	14	213	15	300	16
6. Nordjylland	91	18	61	8	39	9	16	7	116	8	207	11
7. Vestjylland	107	21	61	8	39	9	17	7	117	8	224	12
8. Sydjylland	35	6	25	4	16	3	9	4	50	4	85	4
9. Tilsammen 4-8	508	98	439	61	267	59	121	54	827	59	1.335	70
Hele landet	518	100	722	100	456	100	224	100	1.402	100	1.920	100

¹⁾ København, Frederiksberg og Gentofte

være særligt formålstjenligt at anvende i forbindelse med de problemer, som udvalget har skullet behandle. I den ovenstående tabel 5 er de i erhvervene beskæftigede personer derfor kun opdelt i 4 grupper. Opdelingen i geografiske områder er ligeledes af ren oversigtsmæssig art og holdt nær ved den sædvanligvis anvendte. Hovedstaden og Københavns amtsrådskreds tilsammen kan i denne forbindelse betragtes som værende identisk med Stor-København.

Som følge af at de anførte områder er af varierende størrelse, kan sammenligninger bedst foretages på de relative tal.

Det københavnske bysamfund er meget stort i forhold til landets størrelse og omfatter ikke mindre end 41 % af samtlige de i byerhvervene beskæftigede. Allerede herved er en meget væsentlig del af fordelingsmønsteret for byerhvervene på forhånd givet, idet der kun er en lille sandsynlighed for, at nogle af de øvrige områder i landet vil kunne opnå at have en større andel af de beskæftigede i byerhvervene end i landbruget. Endnu mere usandsynligt vil det være, om noget større område skulle kunne nå op på en lignende koncentration af byerhverv, som den København nu har. En større lighed i fordelingen af byerhvervene vil derfor aldrig kunne blive identisk med en ligestilling, men kun bestå i en formindskelse af en stor forskel.

På Øerne (eksklusive Stor-København) findes 36 % af det samlede antal beskæftigede i land-

brug m. v. og 24 % af de i byerhvervene beskæftigede. I Østjylland er forskellen på de to procenter meget mindre, dels som følge af at tallene her omfatter alle områdets byer, og dels fordi området er temmelig stærkt urbaniseret. I Nordjylland og Vestjylland er forskellen stor, idet disse områders andel af de i landbruget beskæftigede er mere end det dobbelte af deres andel af de i byerhvervene beskæftigede.

Det østlige Jylland er betydelig mere industrialiseret end Nordjylland og Vestjylland, et forhold der måske kan fortolkes som en parallel til hovedstadsområdets dominerende stilling over for den sjællandske øgruppe. Lignende forskelle gælder for udbredelsen af andre karakteristiske byerhverv som handel, transport og andre erhverv (administration, liberale erhverv m. m.).

Et udtryk for de lokale variationer i erhvervs-sammensætningen fremgår af bilag 3, der er baseret på det samme talmateriale som tabel 5, og som også bygger på dennes opdeling i erhvervsgrupper. Det fremgår heraf, at variationerne fra amt til amt er meget betydelige. Specielt skiller Odense og Århus amter sig ud fra resten i kraft af deres store industribefolkning og den veludviklede handelssektor. Derudover har Århus også mange beskæftigede inden for administration og liberale erhverv som følge af byens landsdelsomfattende aktivitet inden for disse områder. Virkningen af enkelte større handelsbyer som Ålborg og Esbjerg ses også tydeligt.

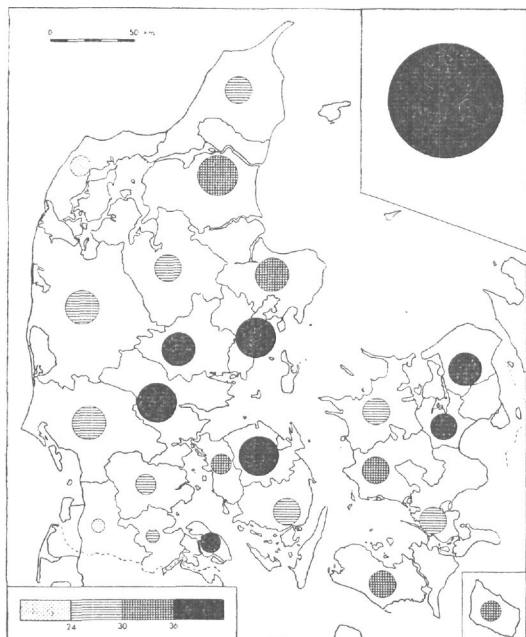
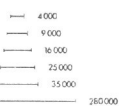

Fig. 2. Amtsvis fordeling af beskæftigede i industri, håndværk, bygge- og anlægsvirksomhed i 1950, samt disses andel af samtlige beskæftigede.

Signaturen i kortets øverste hjørne til højre viser hovedstaden plus Københavns amtsråds-kreds.

Målestok for cirkeldiametre.

Skalaen i kortets nederste hjørne til venstre angiver erhvervs procentuelle andel af de i samtlige erhverv beskæftigede.

Cirkulernes arealer er proportionale med antallet af de i ovennævnte erhverv beskæftigede.

(Kilde: bilag 3).

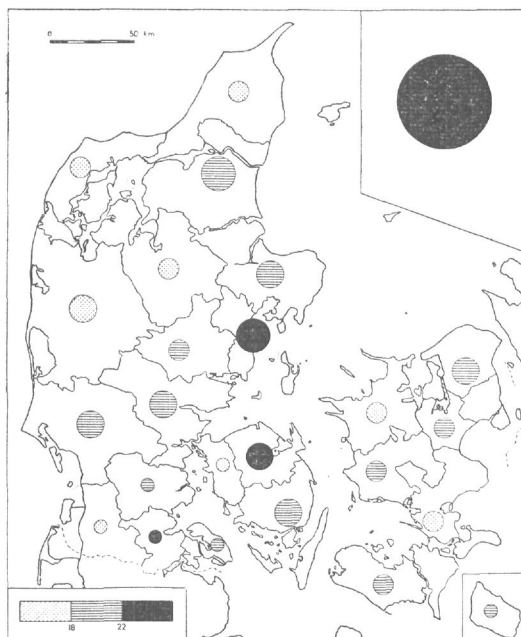
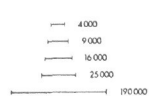

Fig. 3. Amtsvis fordeling af beskæftigede i handel, omsætning og transport i 1950, samt disses andel af samtlige beskæftigede.

Signaturen i kortets øverste hjørne til højre viser hovedstaden plus Københavns amtsråds-kreds.

Målestok for cirkeldiametre.

Skalaen i kortets nederste hjørne til venstre angiver erhvervs procentuelle andel af de i samtlige erhverv beskæftigede.

Cirkulernes arealer er proportionale med antallet af de i ovennævnte erhverv beskæftigede.

(Kilde: bilag 3).

Til belysning af de to talmæssigt set mest betydende erhvervsgrupper blandt byerhvervene - industri og handel - tjener ovenstående figurer 2 og 3.

Industrikortet viser tydeligt, at det kun er Østjylland, Odense-egnen og det nordøstlige Sjælland, der ligger klart over den gennemsnitlige industrialiseringsgrad. Der følger en gradvis formindskelse af industriens betydning med stigende afstand fra de industrielle centre. På samme måde viser kortet over handelens beskæftigelse, at der bortset fra hovedstaden kun findes tre amter - nemlig Odense, Århus, Åbenrå-Sønderborg — med høj handels- og transport-

beskæftigelse, medens mange af de øvrige amter ligger på et lavt niveau.

Industrialiseringsniveauet (håndværk og industri) i købstæder og landkommuner

Af de foreliggende oplysninger ¹⁾ om indu-

¹⁾ Til at belyse udviklingens forløb har man anvendt erhvervstællingerne. Oplysningerne fra de forskellige tidspunkter er imidlertid ikke fuldt ud sammenlignelige, ligesom der også er forskel mellem den deri anvendte geografiske inddeling og den sædvanligvis anvendte administrative. Beregningerne (baseret på erhvervstællingerne) er derfor omsat til en grov gruppeinddeling, hvori der, såvidt det er muligt, er taget hensyn til de ovennævnte fejlkilder.

Tabel 6.

	Antal købstæder					
	Industrialiseringsniveau 1948			Stigningstendens indtil 1948		
	højt	middel	lavt	hurtig	middel	langsom
Østjylland	5	4		3	1	5
Nordjylland	2	1	4	3	2	2
Vestjylland	2	2	5	3	3	3
Sydjylland	1	2	1	1	3	
Jylland	10	9	10	10	9	10

strialiseringniveauet i købstæderne, jfr. tabel 6, fremgår det, at de østjyske byer ligger højest, og at de nord- og vestjyske byer ligger lavest. Delvis som følge af det relativt høje industrialiseringsniveau i Østjylland har byerne i dette område også den langsomste stigningstendens. Omvendt kriterierne for den foretagne opdeling af byerne kan være lidt usikre, er man dog trods alt i stand til at konstatere en indiskutabel forskel mellem Østjylland på den ene side og Nord- og Vestjylland på den anden side.

Tabel 6 omfatter kun de 29 jyske købstæder (inclusive forstæder), der havde mere end 7.000 indbyggere i 1955. Beregningerne er udført på den måde, at man har sammenlignet personellet i håndværk og industri med den samlede befolkning på det samme tidspunkt. Industrialiseringsniveauet er således et udtryk for den andel, håndværks- og industripersonellet udgør af befolkningen, og stigningstendensen er fastsat hovedsagelig efter forløbet fra 1935 til 1948, men dog også med nogen hensyntagen til perioden 1925 til 1935.

Et temmelig lavt industrialiseringsniveau kan hænge sammen med et eller flere af følgende forhold: 1) byen kan være »underudviklet« i industriel henseende, men have potentielle muligheder for en fremtidig udvikling, 2) byen kan være så lille, at den helt eller delvis er ude af stand til at skabe »et industrielt klima«, og 3) andre erhverv kan være af så stort omfang, at industriens andel ikke kan nå op på det niveau, som findes i de industrialiserede byer.

Af disse årsager er den sidste nok den, der lettest lader sig konstatere med sikkerhed. Den industrielt svage position og langsomme vækst i Esbjerg og Skagen finder sin forklaring i omfanget af det derværende fiskeri; mindre udpræget virkning har transporterhvervet i trafikknudepunkter som f. eks. Fredericia og Struer.

Eftersom også de øvrige erhverv er ujævnt udviklede i byerne, er man ikke ud fra industrialiseringsniveauet alene i stand til at bedømme en bys status og dens udviklingsmuligheder. Et differentieret erhvervsliv kan meget vel medvirke til at skabe en del af de faktorer, der tilsammen udgør et gunstigt grundlag for industriens vækst, ligesom byer af denne type også kan have en fordelagtig position i erhvervsmæssig og beskæftigelsesmæssig henseende.

Stort set er hele den vestlige del af den jyske halvø uden betydelig industri, når man lige ser bort fra Esbjerg. Her findes store områder med temmelig få og temmelig små byer, ikke mindst er dette påfaldende i det vestlige Sønderjylland.

Blandt de - med hensyn til industri — stærkest udviklede byer er Herning og Grenå, begge med tekstilindustri, af de nordjyske byer, Brønderslev, og desuden ved østkysten, Horsens, Vejle, Kolding og Sønderborg. Meget nær ved de sidstnævnte ligger Ålborg og Silkeborg, der begge er gamle industribyer, samt Holstebro. Et mellemstadium repræsenteres af Randers og Århus, hvor den betydelige handelssektor bevirker nogen afsvækkelse af industri andelen. Lavt ligger Hjørring, Thisted, Nykøbing M., Skive, Viborg, Varde og Ribe samt Tønder.

På grundlag af det foreliggende materiale kan man fastslå, at industrialiseringsniveauet er lavt i en række byer med udpræget periferibeliggenhed, samt i en del byer uden god havn eller helt uden havn. Omvendt har de byer, der har et stort, gammelt og rigt opland samt gode kommunikationsmuligheder i de fleste tilfælde opnået et højt industrialiseringsniveau.

I landkommunerne inclusive stationsbyerne ligger den andel af befolkningen, der er beskæftiget i industri og håndværk, sædvanligvis på omkring en trediedel af den tilsvarende befolkningsandel i byerne. Variationerne fra amt

Tabel 7. Samlet personel i industrien i 1955.

	Stor- København ¹⁾	Køb- stæderne ¹⁾	Sognekom- munerne-)	Hele landet
Nærings- og nydelsesmiddelindustri . .	20.812	26.065	4.420	51.297
Tekstilindustri	9.001	12.915	3.551	25.467
Fodtøjs- og beklædningsindustri	20.506	10.304	1.423	32.233
Træindustri	4.776	7.476	7.367	19.619
Papir- og grafisk industri	16.941	11.614	437	28.992
Kemisk industri	11.823	6.304	4.461	22.588
Sten-, ler- og glasindustri	5.521	6.334	8.180	20.035
Jern- og metalindustri	45.939	31.493	7.854	85.286
Transportmiddelindustri	13.052	14.176	793	28.021
Andre industrier	7.427	3.447	685	11.559
lait	155.798	130.128	39.171	325.097

1) incl. forstæder, 2) excl. forstæder.

til amt er temmelig små og hovedsagelig afhængige af stationsbyernes størrelse i forhold til de rene landbrugskommuner. Det er i god overensstemmelse hermed, at den største udbredelse af industri og håndværk findes i sognekommunerne i Ringkøbing og Ribe amter.

Nærmere belysning af industrialiseringens omfang og industriens udviklingstakt i landets forskellige egne

Til bedømmelse af eventuelle forskelligheder i industrialiseringsgraden har udvalget anmodet Det statistiske Departement om at give oplysninger om industribeskæftigelsens geografiske fordeling i 1955. Det statistiske Departement har i skrivelse af 10. marts 1958 til udvalget fremsendt de som bilag 4 optrykte tabeller. Et uddrag af disse oplysninger viser følgende:

Industriens placering og opdeling i hovedgrupper på grundlag af det i industrien beskæftigede personel

Det samlede personel i industrien i 1955 var ialt 325.097. Heraf var 155.798 eller 48 % beskæftiget i København og dennes forstæder, 130.128 eller 40 % i købstæderne og deres forstæder og 39.171 eller 12•% i de øvrige sognekommuner.

Inden for hver af de tre ovennævnte kategorier kan man opdele industriens personel i de industrielle hovedgrupper, jfr. tabel 7.

Inden for fem industrigrupper er mere end halvdelen af personellet beskæftiget i Stor-København, og i tre industrigrupper findes mellem en trediedel og halvdelen. Inden for fire industrigrupper er der i købstæderne beskæftiget mere industripersonel end i nogen af de to andre områder, medens sognekommunerne (excl. forstæderne) kun dominerer en enkelt industrigruppe.

For visse af de ovenfor anførte industrigrupper kan man påpege eksistensen af lokaliseringsfaktorer, der har været afgørende for den nuværende placering. Dette gælder f. eks. 1) delvis for nærings- og nydelsesmiddelindustrien, hvor en stor del af råvarerne er danske landbrugsvarer, 2) delvis for træindustrien, der er afhængig af indenlandsk træ og samtidig er pladskrævende og endvidere 3) delvis for sten-, ler- og glasindustrien, hvor såvel råstoffets forekomst som afstanden til markedet og pladsbehovet påvirker placeringen. De foran under 1)–3) nævnte brancher er enten råstof orienterede eller meget pladskrævende og er derfor ikke blevet særlig stærkt udviklede i København og de større købstæder. Dette fremgår også ved en sammenligning af de tre største købstæder (Odense, Ålborg, Århus) med de øvrige købstæder, hvortil iøvrigt kommer, at yderligere tekstilindustrien er forholdsvis svagt udviklet i disse tre købstæder. Derimod finder man som stærkt udviklede industrier både konfektions- og jernindustrien.

Man kan på grundlag af disse forskelligheder i industrisammensætningen inddele byerne i to grupper, den ene gruppe omfatter København og de største købstæder, i alle tilfælde Odense, Århus og Ålborg, medens den anden gruppe omfatter de øvrige byer, der ligner hinanden mere, end de ligner de fire største byer.

Industrialiseringsniveauet opgjort på grundlag af lokaliseringsindeks

Det forhåndenværende materiale tillader ikke en fortsat opdeling af købstæderne i henhold til personellens størrelse inden for de forskellige industrigrupper. Det har derfor været nødvendigt at søge andre sider af industriudviklingen belyst for ad den vej at nå frem til en vurdering af industrialiseringens omfang i de enkelte byer.

Til dette formål har man anvendt en sammenligning mellem personellens størrelse og indbyggertallet. Det statistiske Departement har udført denne sammenligning amtsvis under henvisning til den usikkerhed, der knytter sig til afgrænsningen. Ved en amtsvis sammenligning forflygtiges de faktisk eksisterende regionale forskelle imidlertid i et sådant omfang, at en differentiering med hensyn til industrialiseringsgrad bliver næsten umulig. Alene det forhold, at byernes andel af befolkningen varierer fra amt til amt, påvirker den procent, industripersonnellet udgør af befolkningen i en sådan grad, at sammenligninger vedrørende byernes industrialiseringsgrad bliver værdiløse. Dette er grunden til, at man her har valgt en anden fremgangsmåde, nemlig den at karakterisere industrialiseringens omfang ved det, der sædvanligvis kaldes et lokaliseringsindeks.

Et lokaliseringsindeks beregnes i det foreliggende tilfælde ved, at man for hver enkelt lokalitet udregner de i industrien beskæftigede som en andel af stedets befolkning. Den herved fremkomne procent omregnes til et indeks med gennemsnitsprocenten for alle lokaliteterne sat til 1. Herefter vil lokaliteter med et lokaliseringsindeks, der er over 1, være mere industrialiserede end gennemsnittet; ved at opdele skalaen for dette lokaliseringsindeks i grupper med temmelig store udsving opnår man praktisk taget at eliminere den usikkerhed, der knytter sig til beregningerne som følge af det statistiske materiales mangler.

Det på side 23 gengivne kort, figur 4, viser lokaliseringsindekset udregnet for de 62 byer, der i 1955 havde mere end 200 personer beskæftiget i industri. Cirkulernes arealer er proportionale med industripersonnellets størrelse.

Som det umiddelbart fremgår af kortet, er det kun 5 byer - Odense, Helsingør, Nakskov, Herning og Frederiksværk - der i særdeleshed adskiller sig fra de øvrige ved en meget kraftig industrialisering. Alle disse byer er dominerede af en enkelt branche, de fire af dem af store foretagender inden for jernindustrien og den femte - Herning - af en meget betydelig tekstilindustri. Med landets nuværende erhvervsstruktur, d. v. s. en endnu ikke særlig vidtgående industrialisering, er disse fem byer nærmest undtagelser fra den normale type af industribyer.

Den mest almindelige type af de stærkt industrialiserede byer repræsenteres først og fremmest af København. Derudover findes af samme art Næstved, Fredericia, Vejle, Horsens, Silkeborg, Grenå, Ålborg og Holstebro.

Det er følgelig inden for disse to grupper af byer (der har over 1 i lokaliseringsindeks), man i dag finder langt den overvejende del af dansk industri; i 1955 dækkede de 61 % af det samlede arbejdsantal. Det kan tilføjes, at disse byer i efterkrigsperioden gennemsnitlig har haft en større procentuel tilvækst end alle byerne som helhed.

En gruppe byer i randzonerne af industriområderne ligger temmelig nær ved disse i industrialiseringsgrad og minder iøvrigt i struktur en del om dem. Byer af denne art er bl. a. Nykøbing F., Svendborg og Kolding.

I den følgende gruppe findes mange af landets største handelsbyer, bl. a. Århus, Randers, Esbjerg og de fleste sjællandske købstæder.

Den gruppe, der omfatter byer med meget lav industrialiseringsgrad, findes overvejende repræsenteret i den nordlige og vestlige del af Jylland med Skagen, Thisted, Skive, Viborg, Lemvig, Ringkøbing og Tønder. I den øvrige del af landet findes ialt kun tre byer af denne type.

Specielt med henblik på industriens placering må man fastslå, at Jyllands østkyst, Fyn og det nordøstlige Sjælland i langt højere grad er forsynede med industri end resten af landet. Selvom man kan finde enkelte mindre udsnit af hver af de øvrige landsdele, der er næsten helt uden industri, må man dog karakterisere dele af det nordlige og vestlige Jylland, herunder den vestlige del af Sønderjylland, som industrielt set underudviklede områder.

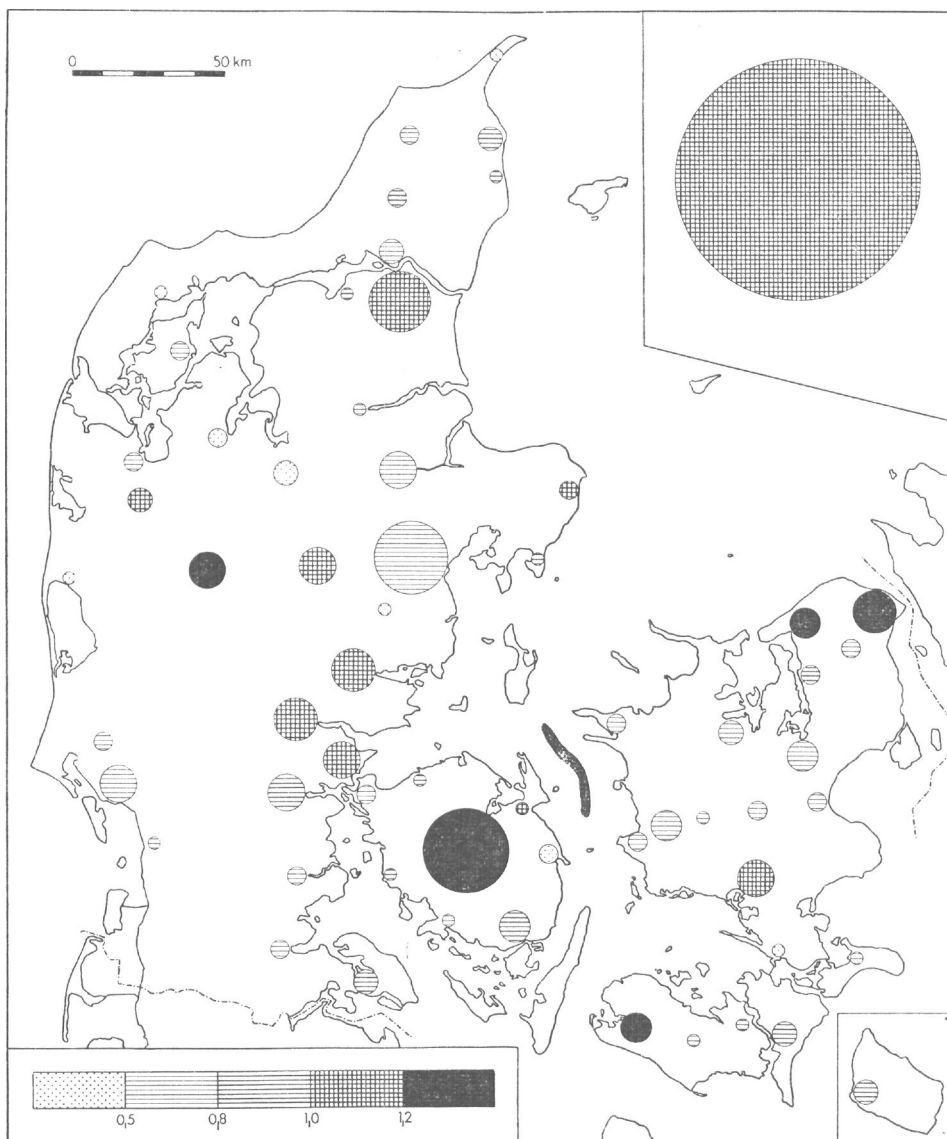
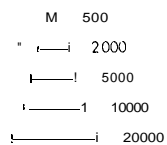

Fig. 4. Lokaliseringsindeks for industri, 1955.

Beregnet på grundlag af den andel de i industrien beskæftigede udgør af stedets samlede befolkning, gennemsnit for alle lokaliteter sat til 1.

Signaturen i kortets øverste hjørne til højre viser hovedstaden plus Københavns amtsrådskreds.

Målestok for cirkeldiameter.

Skalaen i kortets nederste hjørne til venstre angiver lokaliseringens størrelse.

Cirklerne arealer er proportionale med industripersonellets størrelse.

Industriens udviklingstakt i landets forskellige egne

Et problem af generel betydning vedrørende industriens regionale fordeling har hyppigt været fremme i den offentlige diskussion, nemlig spørgsmålet om i hvilke områder industrien vokser hurtigst. Til belysning af dette tjener den følgende tabel 8, der omfatter de egentlige industriarbejdere i hver af de syv landsdele.

Regnet efter de absolutte tal er Stor-København det område, der har haft den største tilvækst i begge de to her omhandlede perioder. Ser man derimod på den relative vækst, lå Stor-København lavest i tiden 1938 til 1948 og næstlavest i perioden 1948 til 1955. Størst procentuel tilvækst kan konstateres i Vest- og Sydjylland, d. v. s. i de to områder der har haft det laveste udgangspunkt. Dette indicerer, at der allerede nu er startet en udjævningsproces, en udvikling der dog, som det foregående viser, endnu ikke er kommet særlig langt. Udviklingen i Nordjylland bør også nævnes, idet man her finder, at en stor relativ tilvækst i tiden 1938 til 1948 er blevet fulgt af en meget svag periode. Dette kan i hvert fald delvis skyldes, at den nordjyske industri især omfatter brancher, hvis beskæftigelse er steget mindre end gennemsnitligt for hele industrien.

Den fremtidige udvikling i industribeskæftigelsen

Man kan på grundlag af de allerede udarbejdede befolkningsprognoser ¹⁾ og nogle forudsætninger om den fremtidige erhvervsudvikling opstille visse tal for erhvervenes fordeling i

¹⁾ bl.a. iirbejdsmarkedskommissionens »Betænkning om de store fødselsår«. »

fremtiden. Under forudsætning af at den økonomiske udvikling fortsættes som hidtil, og at den økonomiske politik muliggør noget: nær fuld beskæftigelse inden for industrien, kan man danne sig en forestilling om den fremtidige beskæftigelse.

Den samlede befolkning var i 1955: 4.450.000 og formodes i 1970 at blive ca. 4.900.000. Industripersonellet udgjorde i 1955: 325.000, hvoraf ca. 45.000 var tilkommet i perioden 1948 til 1955. Fortsætter denne tilvækst, vil det svare til en stigning på 90.000 i tiden 1955-70, eller et industripersonel i 1970 på 415.000.

Her må det dog understreges, at størstedelen af den hidtidige stigning faldt på et par år, nemlig fra 1948 til 1950, hvor stigningen var 40.000. Fortsætter den langsomme vækst fra første halvdel af 1950'erne også i årene frem til 1970, vil man til den tid kun have et industripersonel på 350-360.000 i stedet for det anførte tal på 415.000. De industrielt set tilbagestående områders kommende industrialisering vil derfor i høj grad være afhængig af, hvorvidt industrialiseringen af hele landet gennemføres i tilstrækkeligt omfang og tilstrækkelig hurtigt til at kunne opretholde en høj beskæftigelse og en stigende levestandard.

Stigningen fra det nuværende personel på 325.000 til det fremtidige på 415.000 kan herefter tænkes fordelt på landets hovedområder. Det er klart, at en sådan fordeling kun kan vise yderpunkterne af den mulige udvikling, hvorfor man i tabel 9 har opstillet to varianter.

Hvis man går ud fra det ovennævnte personel i industrien, kan man videreføre betragtningerne og sammenligne industriens og de øvrige byerhvervs sandsynlige behov for arbejds-

Tdbel 8. Antal industriarbejdere i byer med mere end 5.000 indbyggere (incl. forstæder)

	Antal arbejdere			Tilvækst mellem to tællinger			
	1938	1948	1955	absolut		relativt	
				1938-48	1948-55	1938-48	1948-55
Hovedstaden	92.644	110.510	118.755	17.866	8.245	19,3	7,5
Oerne v. f. Storebælt	15.600	21.935	25.252	6.335	3.317	40,6	15,1
Oerne o. f. —	12.938	17.297	19.161	4.359	1.864	33,7	10,8
Ostjylland	20.544	28.335	31.223	7.791	2.888	37,9	10,2
Nordjylland	8.492	13.274	14.026	4.782	752	56,3	5,7
Vestjylland	5.189	8.402	10.301	3.213	1.899	61,9	22,6
Sydjylland	1.476	2.707	3.069	1.231	362	83,6	13,4
Tilsammen	156.883	202.460	221.787	45.577	19.327	29,1	9,5

Tabel 9. Samlet personel i industri i byerne (incl. forstæder) tusinder.

	1955	1970 A ¹⁾	1970 B ¹⁾	Tilvækst i industripersonel 1955-1970	
				Variant A	Variant B
Hovedstaden	156	185	170	29	14
Byerne på øerne	56	75	75	19	19
Byerne i Jylland	74	105	125	31	51
Byerne ialt	286	365	370	79	84
Hele landet	325	415	415	90	90

¹⁾ Variant A svarer til, at industrien i Stor-København og på Øerne får 10 % mindre af den anslåede tilvækst, end den ville have fået, hvis udviklingen fra 1948 til 1955 var fortsat uforandret. Variant B forudsætter, at Jyllands industri får en dobbelt så stor andel af tilvæksten, som den ville have fået, hvis udviklingen fra 1948 til 1955 var fortsat uforandret, og at dette modsvares af en endnu svagere vækst i Stor-København end i variant A.

kraft med den fremtidige tilvækst i befolkningen, idet man forudsætter, at der til hver ny beskæftiget i industrien svarer 6 indbyggere, der lever af byerhvervene. For Jyllands vedkommende skulle variant A medføre en tilvækst i den del af befolkningen, der lever af byerhvervene, på 185.000 personer, medens det tilsvarende tal for variant B skulle blive 305.000 personer.

Sammenholder man disse tal med det nuværende fødselsoverskud, vil variant A muligvis gøre en nettovandring fra Jylland af samme omfang som i begyndelsen af 1950'erne, medens variant B vil bevirke, at vandringerne til og fra Jylland skulle balancere. Alt i alt tør man nok betegne de her skitserede muligheder som de sandsynlige ydergrænser for både den industrielle og den befolkningsmæssige tilvækst i Jylland indtil 1970.

Ledigheden

Den samlede årlige ledighed har siden 1953 varieret mellem 55.000 og 75.000. For året 1957 blev tallet 70.948, hvoraf 39.768 betegnes som egentlige arbejdsløse, 20.338 var ledige i mindre end 7 dage, og 10.842 var andre ledige, d. v. s. over 60 år, deltagere i kursus og lignende, meget langvarigt arbejdsløse m. m.

Arbejdsløsheden har altså i de seneste år været temmelig stor, og relativt set ligger den — såvidt det kan ses af de fra land til land forskelligartede oplysninger — højere end i de fleste vesteuropæiske lande. En væsentlig del af forklaringen herpå må, jfr. iøvrigt bemærkningerne side 61 (Finansiering), søges i de forhold, som har ført til den forbrugsbe-

grænsende, økonomiske politik, der har svækket afsætningen på hjemmemarkedet; hertil kommer de forhold, som har ført til nedskæringen af boligbyggeri og offentlig anlægsvirksomhed. Beskæftigelses sæsonvariationer er særlig for de ufaglærte arbejdes vedkommende — meget betydelig, hertil bidrager især beskæftigelsesforholdene i landbrug og byggeri. De landsdelsmæssige forskelle i ledigheden er udprægede; dette er bl. a. en følge af, at flertallet af arbejdere i landkommunerne er ufaglærte med lang sæsonarbejdsløshed. Det høje ledighedsniveau og arbejdskraftens begrænsede mobilitet i forbindelse med landsdelens forskellige erhvervs sammensætning har medført, at der i størstedelen af Jylland er betydelig større ledighed end på Øerne og i København. En øget beskæftigelse i industrien kan i et vist omfang baseres på den nuværende ledige arbejdskraft; for landkommunernes vedkommende kan dette dog formindske mulighederne for dækning af landbrugets sæsonprægede behov for arbejdskraft.

Ledighedens fordeling på erhvervsgrupper varierer ganske betydeligt; i omstående tabel 10 er de erhverv, der har størst ledighed, specificeret.

Af arbejdsmændenes samlede ledighed stammer knap 65 % fra to erhverv, nemlig landbrug og byggeri. De faglærtes ledighed er ikke så koncentreret til enkelte fag; højest ligger bygge- og anlægsvirksomhed med godt 30 % af samtlige ledige; jern- og metalindustri følger nærmest efter med godt 19 %.

I de senere år har arbejdsløshedsprocenten været lavest i hovedstaden, lidt højere i køb-

Tabel 10. Ledigheden for delt på erhvervsgrupper.

Ledigheden fordelt på erhvervsgrupper	Gennemsnitligt antal ledige i 1957			
	Arbejdsmænd	Andre mænd	Kvinder	Ialt
Landbrug m. v.	8.742	573	165	9.480
Nærings- og nydelsesmiddelindustri.	777	1.978	2.462	5.217
Tekstil- og beklædningsindustri.	-	1.101	2.407	3.508
Sten-, ler- og glasindustri.	2.228	138	88	2.454
Jern- og metalindustri.	3.055	3.694	511	7.260
Anden industri.	1.209	2.298	712	4.219
Bygge- og anlægsvirksomhed.	19.273	5.857	13	25.143
Handel m. m.	2.930	794	799	4.523
Transport m. m.	4.612	1.228	37	5.877
Andre fag.	637	1.488	1.142	3.267
Tilsammen.	43.463	19.149	8.336	70.948

stæderne på Øerne og endnu højere i de jyske købstæder (60-80 % over København). Hvad landkommunerne angår har ledigheden været mindst på Sjælland og Fyn, noget højere på Bornholm og Lolland-Falster med maksimum i Nordjylland (2 $\frac{1}{2}$ gange så høj som på Sjælland), jfr. her og i det følgende, tabel 11.

Den relativt set største ledighed findes i de jyske landkommuner, hvoraf især Nordjylland må fremhæves, idet arbejdsløshedsprocenten der når sit maksimum, samtidig med at det absolutte antal ledige er meget stort. Det er specielt her,

at man finder en del kommuner med stor og langvarig ledighed (arbejdsløshedsøerne ¹⁾). Det bør dog tilføjes, at der såvel i Østjylland som i Vestjylland også er en meget omfattende ledighed i landkommunerne, og at der i de fleste af de øvrige landkommuner er en betydelig ledighed. Fælles for dem alle er endvidere de meget store sæsonsvingninger; det kan således nævnes, at ledigheden i landkommunerne i

¹⁾ Se bl. a. arbejdsmarkedskommissionens betænkning vedrørende arbejdsløshedsøerne i Jylland. København 1955.

Tabel 11. Ledighedens geografiske fordeling, 1957

	Antal medlemmer 1.000			Antal ledige 1.000			Arbejdsløsheds- procent		
	Byer ²⁾	Land- kommuner	Ialt	Byer ²⁾	Land- kommuner	Ialt	Byer ²⁾	Land- kommuner	Ialt
Hovedstaden.	262,6		262,6	16,2		16,2	6,3		6,3
Sjælland iøvrigt.	44,9	50,9	95,8	3,2	4,8	8,0	7,3	9,4	8,4
Bornholm.	4,1	2,8	6,9	0,4	0,4	0,8	9,3	14,1	11,2
Lolland-Falster.	10,0	9,9	19,9	0,8	1,4	2,2	8,1	14,2	11,1
Fyn.	40,3	21,5	61,8	3,3	2,9	6,2	8,2	13,6	10,1
Øerne ialt excl. Hoved- staden.	99,3	85,1	184,4	7,7	9,5	17,2	7,8	11,2	9,3
Østjylland.	82,9	32,2	115,1	9,2	6,2	15,4	11,1	19,2	13,3
Nordjylland.	39,2	22,9	62,1	4,6	6,0	10,6	11,8	26,3	17,2
Vestjylland.	29,9	24,6	54,5	3,6	4,6	8,2	11,9	18,9	15,0
Sydjylland.	11,1	13,1	24,2	1,2	2,1	3,3	10,8	15,9	13,6
Jylland ialt.	163,1	92,8	255,9	18,6	18,9	37,5	11,4	20,4	14,7
Hele landet.	525,0	177,9	702,9	42,5	28,4	70,9	9,0	16,0	10,2

²⁾ incl. forstæder.

maj, juni og oktober 1957 var mellem 11.000 og 12.000 mod 47.-48.000 i januar og februar det samme år. Mulighederne for mindskede sæsonvariationer i beskæftigelsen har været behandlet af arbejdsmarkedskommissionen ¹⁾ og statens byggeforskningsinstitut, men uden at betydelige resultater er blevet opnået, hvilket formentlig bl. a. skyldes de senere års utilstrækkelige beskæftigelsesgrad, der ikke har opfordret til sæsonudligninger.

Betragter man fordelingsmønstret under eet, kan man ikke undgå at bemærke, at arbejdsløshedsprocenten stiger med tiltagende afstand fra København, således at der nås et maksimum i Nord- og Vestjylland, jfr. de 3 sidste kolonner i tabel 11. Herfra er kun undtaget de små afvigelser, der kan forklares ved den stærke industrialisering i Odense og Sønderborg samt i disse byers omegn. Det er dette forhold, der ofte har været anvendt som motivering for en acceleration af industrialiseringen i Jylland. Disse variationer er langt overvejende knyttet til arbejdsmændene, medens de faglærte stort

set har samme ledighed i hovedstaden, provinsbyerne og landkommunerne.

På nogle punkter kan man konstatere en vis forskel på ledighedens karakter i by og på land. Dette er f. eks. tilfældet med arbejdsløshedens variation inden for forskellige aldersgrupper. Der er både for faglærte og ufaglærte, såvel for mænd som for kvinder, en almindelig tendens til en højere arbejdsløshedsprocent med stigende alder, i hvert fald fra omkring 30-års alderen. Kraftigst kommer denne variation frem for arbejdsmændenes vedkommende, og især er den meget udpræget i landkommunerne.

Diagrammerne i figur 5 viser disse variationer på to tidspunkter, nemlig ultimo april 1957 og ultimo januar 1958. Selvom man ser bort fra, at arbejdsløsheden — som følge af sæsonsvingning — var betydelig højere i januar 1958 end i april 1957, er det dog åbenbart, at arbejdsmændene i landkommunerne er den gruppe arbejdere, der i størst omfang kan risikere ledighed med stigende alder.

Den af arbejdsministeriet foretagne måneds-

¹⁾ Betænkning vedrørende beskæftigelsens sæsonsvingninger. København 1953.

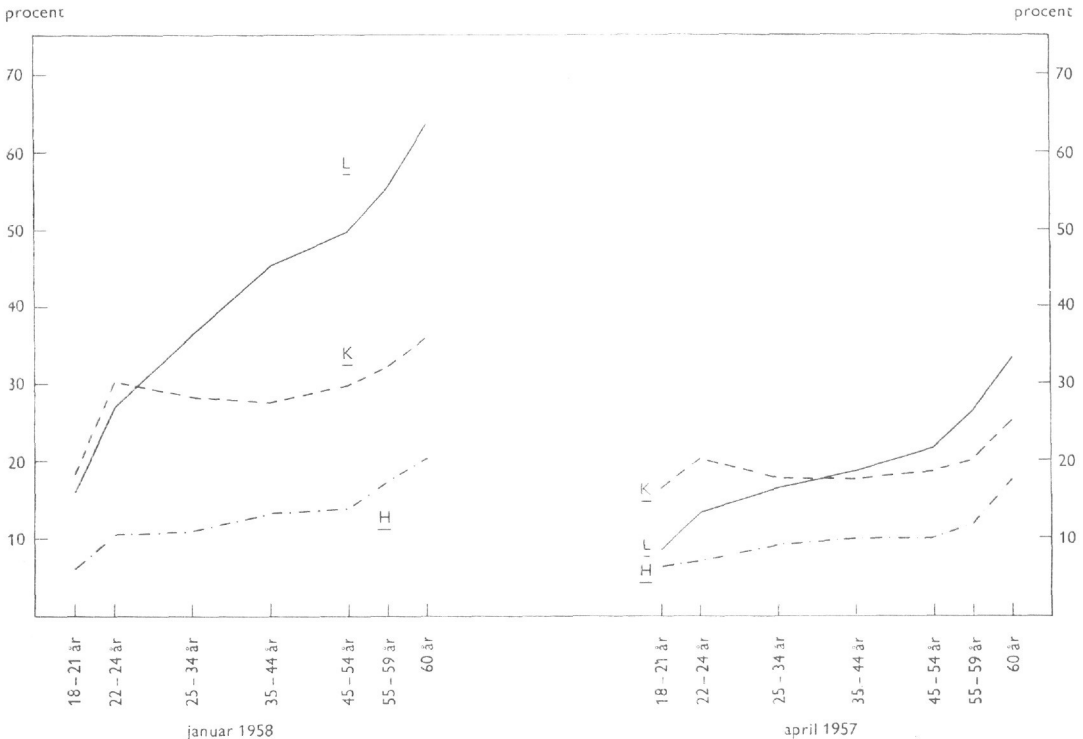

Fig. 5. Arbejdsløshedsprocentens variation efter aldersgrupper for arbejdsmænd.

H: Hovedstaden. — K: Købstæderne. — L: Landkommunerne.

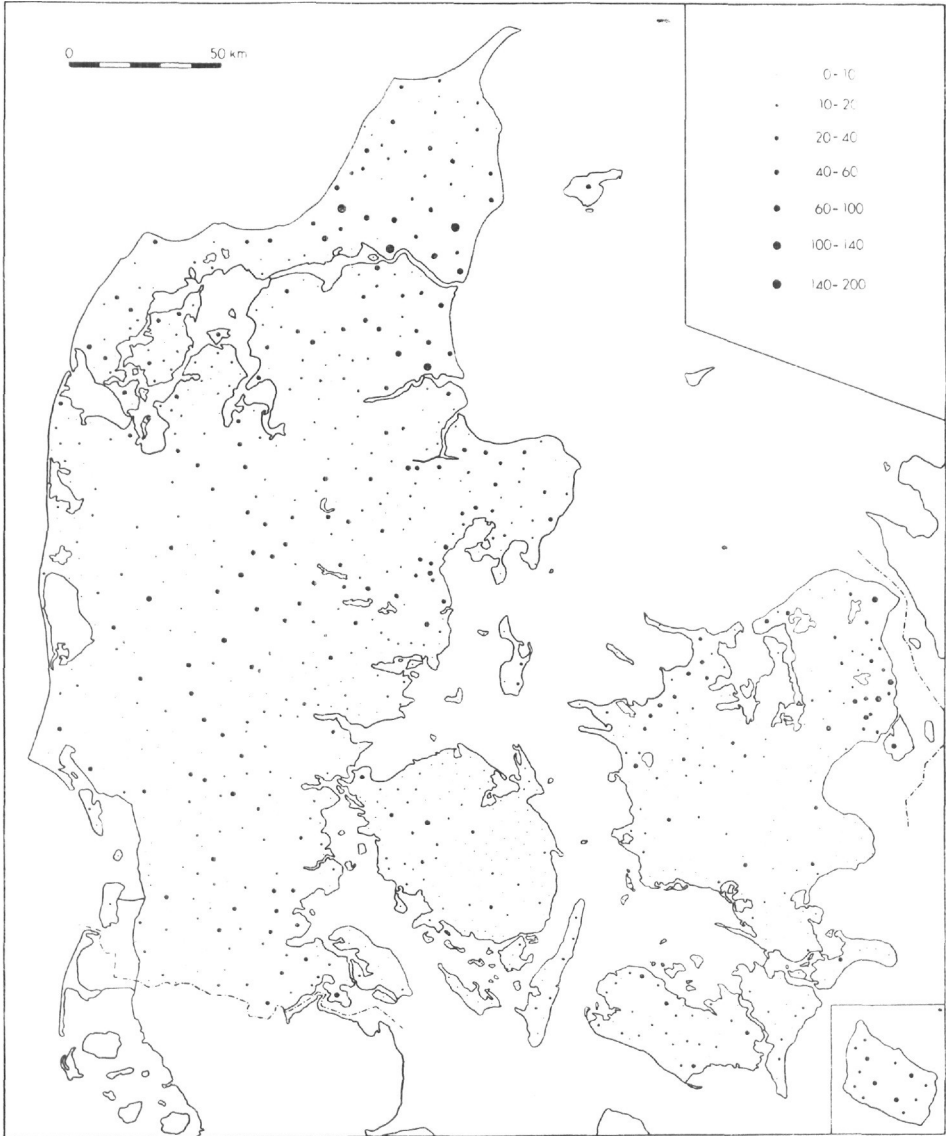

Fig. 6. Ledige arbejdsmænd i sognekommunerne, 1957-58.

Skalaen i kortets øverste hjørne til højre angiver antallet af ledige omregnet til helårsledige. Prikkerne refererer til ledighedstallet inden for hver enkelt kommune.

vise opgørelse af det antal arbejdsmænd, der karakteriseres som egentlige arbejdsløse (d. v. s. excl. ledige på 60 år og derover, de kortvarigt ledige (skifteledighed), meget langvarigt ledige m. fl.) viser tal, der ligger betydeligt lavere end det samlede antal arbejdsmænd uden beskæftigelse, idet der blandt arbejdsmændene i landkommunerne er særlig mange af de kategorier, der ikke betegnes som egentlige arbejdsløse, herunder især ældre og langvarigt ledige. Dette kan til dels forklares ved, at beskæftigelsesmulighederne inden for landkommunerne er af en sådan art, at de ikke alene medfører store sæsonsvingninger, men også er så små i forhold til udbudet af arbejdskraft, at der er opstået en konstant overforsyning med arbejdskraft.

At disse ledige stadig forbliver i landkommunerne, skyldes antagelig, dels at der mangler

tilstrækkeligt tillokkende mål for eventuelle vandringer, og dels at de pågældende ved arbejde i have og hus kan supplere deres øvrige indtægter. Den betydelige arbejdsløshed blandt arbejdsmændene i byerne og den derværende bolig-mangel har formentlig hindret vandringerne fra land til by i at få udvidet omfang.

Såvel absolut som relativt er arbejdsmandsledigheden i de rene landkommuner langt mindre end i de sognekommuner, hvor man finder bymæssig bebyggelse, hvilket også delvis fremgår af figur 6, der viser antallet af arbejdsløse arbejdsmænd i landkommunerne. I almindelighed varierer arbejdsløsheden i forhold til befolkningstætheden, men stedvis ser man et særligt stort antal ledige. Blandt områder af denne sidste art må man fremhæve det sydlige Vendssyssel, det østlige Himmerland og dele af Thisted amt.

KAPITEL III

Baggrunden for udvalgets forslag

Af den foranstående undersøgelse af befolkningsudviklingen og erhvervsfordelingen i landets forskellige egne fremgår det, at der på en række punkter, som er af væsentlig betydning for den økonomiske og sociale standard, kan konstateres ulighed mellem forskellige dele af landet.

Det københavnske bysamfund er meget stort i forhold til landets størrelse og omfatter ikke mindre end 41 % af samtlige de i byerhvervene beskæftigede (jfr. foran side 18, spalte 1).

Selv bortset herfra er industri og iøvrigt også bybebyggelse langtfra jævnt spredt over hele landet. Der er en tydelig koncentration til det østlige Danmark, heri delvis medregnet Østjylland, som er betydelig mere industrialiseret end Nordjylland og Vestjylland (jfr. foran side 15, spalte 1).

Lignende forskelle gælder for udbredelsen af andre karakteristiske byerhverv som handel, transport og andre erhverv (administration, liberale erhverv m. m.), (jfr. foran side 18, spalte 2), således at der er tale om en indiskutabel forskel i erhvervslivets og navnlig industriens udvikling i det østlige Danmark på den ene side og på den anden side Nord- og Vestjylland. Parallelt med det mindre udviklede erhvervsliv i landets vestlige og nordlige egne kan der konstateres større arbejdsløshedsprocenter med tiltagende afstand fra København.

Også i Ribe og Tønder amter er industrialiseringsniveauet lavt, men på grund af den relativt ringere befolkningstæthed i disse amter har dette forhold ikke her givet sig så kraftige udslag i svigtende beskæftigelse som andre steder i landet.

Som følge af den således konstaterede ringere udvikling af erhvervslivet og de dermed i almindelighed forbundne ringere beskæftigelsesmuligheder i visse dele af landet, findes der her områder, som er præget af en økonomisk og so-

cial standard, som er lavere end den for landet som helhed gældende. I sådanne egne synes således gennemsnitsindtægterne og følgelig levestandarden at ligge lavere end i de mere udviklede egne og i byerne. Også på andre felter som undervisning, adgang til kulturelle institutioner og lign. kan man stedvis konstatere mangler. Disse områder er stort set karakteriseret ved spredt bebyggelse, ensidigt eller svagt erhvervsgrundlag, sæsonsvingninger i beskæftigelsen, tendenser til varig høj ledighed og befolkningsfraflytning.

Der kan nævnes flere grunde til, at en sådan tilstand ikke er tilfredsstillende, i hvilken henseende udvalget skal fremhæve såvel den økonomiske interesse i, at landets arbejdskraftreserve og latente produktionsmuligheder udnyttes i videst muligt omfang, som den sociale interesse i at undgå udbredt og langvarig arbejdsløshed med de nedbrydende virkninger, som dette medfører.

I redegørelsen for befolkningsudviklingen og erhvervsfordelingen i landets forskellige egne antages det - side 15, spalte 1 - at fremtidens erhvervsfordeling i højere grad end nutidens vil være præget af industri og andre byerhverv. Ud fra denne antagelse, der må anses for almindelig anerkendt, er det derfor en nærliggende tanke at søge produktion og beskæftigelse øget ved fremme af den industrielle udvikling uden for hovedstadsområdet.

Idet man herefter har set det som udvalgets opgave at komme til klarhed over, hvilke foranstaltninger, der kan anses for egnede til at fremme den industrielle udvikling uden for hovedstadsområdet, har man overvejet, hvorvidt en sådan udvikling vil kunne fremmes ved en tilrettelægning af den almindelige økonomiske politik med fremme af øget investering og beskæftigelse for øje. Man tør imidlertid ikke

regne med, at en sådan økonomisk politik vil komme de tilbagestående områder uden for hovedstadsområdet i en sådan grad til gode, at den eksisterende ulighed vil udglignes, jfr. herved bemærkningerne nedenfor side 61 og 63, spalte 1.

Udvalget har følgelig set det som sin opgave at overveje forholdsregler, der *specielt* tager sigte på at løse det heromhandlede problem.

Med henblik på målsætningen for udvalgets overvejelse i så henseende bemærkes, at hvis en indsats imod den beskrevne utilfredsstillende tilstand ikke blot skal have karakter af en social hjælpeaktion til fordel for en del af samfundet på bekostning af en anden del, må det tilstræbes, at de påpegede mangler søges afhjulpet ved forøgelse af den nuværende produktion gennem oprettelse af nye produktionsvirksomheder og udvidelse af de bestående virksomheder, således at man ikke blot fremkalder en ændret geografisk fordeling af arbejdsløsheden ved at flytte beskæftigelse fra et sted til et andet.

Det må desuden være en forudsætning, at de foranstaltninger, der kan komme på tale, må tage sigte på at fremme en produktion, der er konkurrencedygtig.

Går man herefter ud fra, at der skal tilstræbes en forøgelse af den produktive indsats, opstår spørgsmålet om, hvorvidt den øgede produktion fortrinsvis bør tilstræbes iværksat i de tilbagestående områder, således at opslugning af arbejdskraften kan ske på de steder, hvor den ledige arbejdskraft forefindes, eller om produktionsforøgelsen bør ske i områder, hvor erhvervslivet allerede er højest udviklet, således at arbejdskraften søges overflyttet fra ledighedsområderne til erhvervsmæssigt mere udviklede områder. Besvarelsen af dette spørgsmål må afhænge af en konkret vurdering. Man vil herved kunne komme såvel til det resultat, at arbejdskraften mest hensigtsmæssigt udnyttes på hjemstedet, som at den bør overflyttes til et mere udviklingspræget område.

I denne vurdering indgår ikke blot et hensyn til de enkelte virksomheder og deres ønsker, men også forskellige hensyn af samfundsmæssig og personlig karakter.

Udgangspunktet ved overvejelsen af dette spørgsmål må være samfundets interesse i, at virksomhederne bliver placerede på en sådan måde, at nationalindkomsten bliver så stor som muligt.

Flytning af arbejdskraften i større omfang vil i almindelighed i tilflytningsområdet stille

krav om udbygning af gadenettet, vand-, gas- og kloakledninger, opførelse af boliger, skoler og sociale foranstaltninger, medens der i fraflytningsområdet vil opstå uheldige konsekvenser i henseende til stadigt mindskede eksistensmuligheder ved handel og håndværk, øgede udgifter for den tilbageblevne befolkning til opretholdelse af offentlige funktioner, såsom trafikmidler, skolevæsen etc. For den enkelte arbejder vil krav om bortflytning ofte kunne medføre økonomiske vanskeligheder, såsom afhændelse af eget hus til en lav pris og de ulemper, som er forbundet med at tilpasse sig et fremmed miljø.

Spørgsmålet om, hvilke foranstaltninger der måtte kunne træffes med fremme af arbejdskraftens geografiske overflytning for øje, er behandlet af arbejdsmarkedskommissionen i betænkningen vedrørende arbejdsløshedsøerne i Jylland (side 24-32) og er på grundlag af betænkningens forslag taget op af det under arbejdsministeriet nedsatte overflytningsudvalg, der med henblik på ovennævnte konkrete vurdering med fordel vil kunne samarbejde med det side 82-84 omtalte centrale lokaliseringsudvalg.

Udvalget har derfor set bort fra spørgsmålet om arbejdskraftens flytning og har samlet sig om evt. mulige foranstaltninger til fremme af erhvervslivet uden for hovedstadsområdet.

Spørgsmålet er dernæst, på hvilken måde den forudsatte forøgelse af den produktive virksomhed uden for hovedstadsområdet bør søges fremmet.

Teoretisk kunne man i den forbindelse overveje, hvorvidt det kan anses for hensigtsmæssigt at tage skridt til en udbygning af industrien m. v. i områderne uden for hovedstadsområdet ved gennemførelse af en eller anden form for central dirigering af den industrielle investering.

En sådan fremgangsmåde anser udvalget hverken for mulig eller ønskelig.

Man kan endvidere søge at påvirke industriens lokalisering gennem et bevillingssystem, hvorefter myndighedernes tilladelse skal indhentes, forinden en ny virksomhed etableres, eller en bestående virksomhed udvides, jfr. bemærkningerne foran om ordningen i England. Virkningen af et sådant system vil imidlertid først og fremmest være negativ i den forstand, at det vil kunne forhindre en virksomhed i at placere sig inden for et bestemt område, men vil kun i begrænset omfang virke positivt i retning af at tiltrække virksomheder til bestemte områder.

På baggrund af de foran anførte betragtninger har udvalget herefter set det som sin opgave at finde frem til sådanne foranstaltninger, hvis iværksættelse måtte anses for egnet til på frivilligt grundlag at tilskynde det private initiativ til at fremme industri og dermed beslægtede virksomheder uden for hovedstadsområdet med øget produktion og beskæftigelse for øje.

Sådanne foranstaltninger må efter udvalgets opfattelse dels tage sigte på en forbedring af de almindelige forudsætninger for erhvervslivets trivsel uden for hovedstadsområdet, dels på sådanne mere direkte organisatoriske forholdsregler, som må anses for egnede til at fremme en sådan udvikling.

Med henblik på forbedring af de almindelige forudsætninger for industriens trivsel har udvalget overvejet følgende:

- 1) En forbedring af forudsætningerne for den produktive indsats ved afhjælpning af eventuelle mangler ved produktionsapparatet i videre forstand. Man har herved haft for øje sådanne områder som transport- og kommunikationsforholdene, kraftforsyningen, tilvejebringelse af byggemodne industriarealer og opførelse af værkstedshuse samt funktionær- og arbejderboliger. Disse spørgsmål er omhandlet nedenfor i kapitel IV.
- 2) En forbedring af arbejdskraftens uddannelse. På baggrund af den for udvalget stillede opgave: at fremkomme med forslag til foranstaltninger, som er egnede til at fremme den produktive beskæftigelse i provinsen, og under hensyn til den fra forskellig side fremkomne kritik af uddannelsesmulighederne i landets forskellige egne er det udvalgets opfattelse, at spørgsmålet om arbejdskraftens uddannelse bør ansues under den her anlagte synsvinkel. Udvalget har derfor på grundlag af indhentede erklæringer fra arbejdsløshedsudvalgene for Ålborg og Hjørring amtsråds kredse, Sønderjyllands Erhvervsråd og Vestjyllands Udviklingsråd gennemgået uddannelsesområdet på bred basis med henblik på folkeskolen, eksamensskolen, lærlingeuddannelsen og de ufaglærtes uddannelse, jfr. herved nærmere kapitel V.
- 3) Fremme af et bedre vekselvirkningsforhold mellem erhvervslivet og de videnskabeligt og praktisk arbejdende forsknings- og videncenter. Udvalget har med henblik herpå fremhævet det ønskelige i en udbygning af den tekniske konsulenttjeneste og oprettelse af et kontaktorgan for erhvervslivet i provinsen, jfr. herom nedenfor i kapitel VI.
- 4) Tilvejebringelse af bedre forudsætninger for forøgelse af de danske industrielle investeringer. Udvalget har i den forbindelse navnlig behandlet 4 hovedpunkter, nemlig oprettelse af et finansieringsinstitut med særligt henblik på dettes betydning for udlån til industrien uden for hovedstadsområdet, udvidelse af statens långivning, oprettelse af lokale investeringsfunds og støtte til oprettelse af værkstedshuse, jfr. herom nedenfor i kapitel VII.
- 5) Aktivitetsfremmende ændringer af de gældende beskatningsregler for erhvervsvirksomheder, jfr. herom nedenfor i kapitel VIII og bilag 17.

Med henblik på tilvejebringelse af mere direkte organisatoriske forholdsregler har udvalget samlet sig om det nedenfor i kapitel IX omhandlede forslag om en erhvervslokaliserings-tjeneste med det formål:

- 1) at skabe de nødvendige forudsætninger for tilvejebringelsen og formidling af oplysninger om sådanne forhold, som må antages at være af betydning for afgørelsen om erhvervsvirksomheders placering,
- 2) at bistå lokale organer i arbejdet med at skabe de bedst mulige forhold for etablering af erhvervsvirksomheder, såsom klargøring af industriarealer og tilvejebringelse af forskellige faciliteter, f. eks. el-kraft, trafikmuligheder, til- og afledning af vand etc.,
- 3) at medvirke til, at samfundsmæssige hensyn i højere grad end hidtil kommer i betragtning ved placering af erhvervsvirksomheder i tilfælde, hvor dette er foreneligt med virksomhedernes egne ønsker i så henseende,
- 4) at medvirke til, at offentlige virksomheder eller institutioner såvidt muligt placeres i områder med høj og vedvarende ledighed.

Udvalget har endvidere drøftet mulighederne for støtte til undersøgelse af nye industriprojekter, jfr. kapitel X.

KAPITEL IV

Forbedring af produktionsapparatet i vid forstand

Indledning

Til støtte for det arbejde, som fra flere sider er taget op med henblik på at forstærke den erhvervsmæssige udvikling i visse egne af landet, kan det blive nødvendigt, at det offentlige - herunder såvel lokale som centrale myndigheder og koncessionerede selskaber m. v. - tager skridt til løsning af forskellige udbygningsopgaver. Der tænkes herved især på *udbygning af kommunikationsnettet og kraftforsyningen samt tilvejebringelse af byggemodne industriarealer og eventuel støtte til opførelse af fælles værkstedshuse, funktionær- og arbejderboliger.*

Afgørelsen af, i hvilket område og i hvilket omfang en udbygning som den omhandlede bør iværksættes, vil i praksis kunne støde på vanskeligheder, idet beslutningen om udbygning bliver afhængig af et vanskeligt skøn over intensiteten og takten i en fremtidig erhvervsmæssig udvikling i pågældende egn. Der henvises i denne forbindelse til de i kapitel II anførte betragtninger og analyser vedrørende erhvervsudviklingen m. v. og til de nedenfor i kapitel IX anførte bemærkninger om erhvervslokalisering.

Udvalget har ved behandlingen af problemerne om udbygningen af kommunikationsnettet og kraftforsyningen m. v. været opmærksomt på de i pjecen »Vestjyllands Fremtid« indeholdte bemærkninger herom og har under forhandlinger med Vestjyllands Udviklingsråd været inde på disse spørgsmål. Udvalget, der tillige har indhentet oplysninger fra forskellige myndigheder m. v., har imidlertid ikke anset det som sin opgave at behandle særskilte problemer af afgrænset lokal interesse eller stille forslag til løsning af sådanne spørgsmål, men har alene ment at burde behandle sådanne spørgsmål af generel karakter, som kan anses for at have almen betydning for en erhvervsmæssig udvikling i de heromhandlede egne.

De i nærværende kapitel behandlede spørgsmål er opdelt i følgende afsnit:

- A: Kommunikationsnettet
- B: Kraftforsyningen
- C: Tilvejebringelse af industriarealer
- D: Etablering af fælles værkstedshuse.
- E: Funktionær- og arbejderboliger.

A. Kommunikationsnettet

Ministeren for offentlige arbejder har i september 1955 nedsat et udvalg (*det trafikøkonomiske udvalg*), der har fået til opgave at tilrettelægge et samvirke mellem de forskellige statsmyndigheder inden for trafikområdet.

Udvalget skal ifølge sit kommissorium først udarbejde en redegørelse for den hidtidige udvikling i person- og godstrafikken med private og offentlige trafikmidler og udviklingen i trafikanlæggene. I redegørelsen skal indgå en undersøgelse af det nuværende trafikbehov og den måde, hvorpå det bestrides. Udvalget skal dernæst søge at analysere de faktorer, som må antages at ville påvirke den fremtidige trafikudvikling, derunder bedømme udviklingstenden- sen for de forskellige trafikarter og sammenhængen mellem erhvervenes udvikling og trafik- kens. Det påhviler yderligere udvalget at undersøge, hvilke krav den forventede fremtidige trafikudvikling vil stille til investeringerne i privat og offentlig trafik og at udarbejde et samlet program for de kommende års trafikinvesteringer, idet der herved skal tages hensyn til de betydelige investeringsbehov, som andre sider af samfundslivet vil kræve, og nødvendigheden af at holde de samlede investeringer inden for rimelige rammer.

Endelig er det tanken, at udvalget skal virke som rådgivende organ med hensyn til de anlægs- og byggesager, som af ministeren for offentlige arbejder forelægges det til udtalelse.

Ministeriet for offentlige arbejder har derhos

i juni 1958 nedsat et transportforskningsudvalg, der vil have til opgave inden for en periode af 3 år at iværksætte og gennemføre videnskabelig forskning og kommunikere resultaterne heraf, at indsamle oplysninger om iøvrigt gennemført, igangværende eller planlagt forskning her i landet og i fornødent omfang *soge* sådan forskningsevirsomhed koordineret, at deltage i det på Nordisk Råds initiativ påbegyndte samarbejde vedrørende koordineringen af transportforskningen i Norden, at holde sig orienteret om igangværende forskning i udlandet iøvrigt, specielt inden for særlige transportforskningsinstitutter, og ved afslutningen af den anførte periode på 3 år i lys af indvundne erfaringer at overveje og eventuelt stille nærmere udformet forslag om oprettelse af et permanent dansk transportforskningsorgan.

Nærværende udvalg må lægge vægt på, at der ved den fremtidige udbygning af kommunikationsnettet tages hensyn til en forventet udvikling af erhvervslivet i visse egne af landet og skal henstille, at der om disse spørgsmål etableres samarbejde med de organer, som særskilt skal varetage opgaver vedrørende disse områders udvikling, herunder det i henhold til lov om egnsudvikling nedsatte egnsudviklingsråd og det centrale erhvervslokaliseringsudvalg, såfremt et sådant nedsættes (jfr. nedenfor side 84).

Med hensyn til de enkelte trafikområder skal man gøre følgende bemærkninger:

1. Veje

Efter § 21 i lov nr. 95 af 29. marts 1957 om bestyrelsen af de offentlige veje påhviler det ministeren for offentlige arbejder at udarbejde en *vejplan for hele landet* omfattende samtlige hovedlandeveje og landeveje samt sådanne biveje, som må anses for at være af særlig betydning for den gennemgående færdsel. Planen skal udarbejdes efter forhandling med de enkelte vejbestyrelser, d. v. s. samtlige amtskommuner, købstadkommuner og et betydeligt antal sognekommuner, og den endelige vejplan forventes som følge heraf ikke at kunne foreligge foreløbig.

Udvalget har ikke kendskab til tilfælde, hvor det eksisterende vejnets kapacitet har virket hæmmende på en industriel udvikling, men en forstærket erhvervsmæssig udvikling i visse egne kan eventuelt nødvendiggøre en yderligere udbygning af vejnettet eller en fremskyndelse af allerede planlagte udvidelser. Beslutning herom

træffes ifølge vejbestyrelsesloven af de enkelte vejbestyrelser. Der er dog i lovens §§ 17 og 18 åbnet adgang for ministeren for offentlige arbejder til med tilslutning fra det under ministeriet nedsatte vejnævn at pålægge vedkommende vejbestyrelse at udføre påtrængende nødvendige anlægsarbejder, herunder anlæg af nye veje.

Udvalget forudsætter, at man ved afgørelserne af disse spørgsmål har opmærksomheden henvendt på den betydning, som et veludviklet vejnet, herunder etablering af fornødne broforbindelser bl. a. over Limfjorden, kan have for den erhvervsmæssige udvikling, og på de bestående muligheder for ydelse af tilskud til udførelse af vejarbejder, jfr. herved lov nr. 194 af 7. juni 1958 om tilskud til de offentlige veje og beskæftigelsesloven (lov nr. 169 af 31. marts 1946).

2. Jernbaner, rutebiler, jragtmandskørsel

Generaldirektoratet for *statsbanerne* har gennem ministeriet for offentlige arbejders departement afgivet en redegørelse til udvalget med oplysning om person- og godstrafikken i de nord- og vestjyske amter og om det foreliggende program for den forventede udbygning af de faste anlæg i de nærmest kommende år. I den modtagne redegørelse er bl. a. anført, at persontrafikken på statsbanestrækningerne er opbygget og afpasset til det foreliggende trafikbehov efter indgående analyser og under hensyntagen til en forsvarlig økonomi, og at det er statsbanernes opfattelse, at der ikke i de ovennævnte områder gør sig et øget trafikbehov gældende. Statsbanerne har derfor ikke planer om udbygning af køreplanen de pågældende steder, men det anføres i redegørelsen, at der til stadighed foretages sådanne forbedringer i planen, som det rent køreplanteknisk er muligt at gennemføre.

Med hensyn til godstrafikken gælder på lignende måde, at trafikken er afpasset efter behovet. Statsbanerne har oplyst, at mange strækningers kapacitet ikke er fuldt udnyttet og kan tage en betydelig tilvækst i trafikken uden anlægsmæssige udgifter. Udvikling af erhvervsevirsomheder, der stiller krav om godsvogns-plads til til- og borttransport af materialer og produkter, vil således efter statsbanernes opfattelse ikke støde på vanskeligheder.

Ministeriet for offentlige arbejder har i en til udvalget afgivet redegørelse vedrørende *privatbanerne* i de nord- og vestjyske amter henvist **til**, at landets privatbaners samfundsmæssige betyd-

ning har været genstand for en sagkyndig vurdering i privatbanekommissionen, der har afgivet betænkning den 3. december 1955. Kommissionen har stillet forslag om successiv nedlæggelse af en del baner, men har ment, at det må anses for hensigtsmæssigt at opretholde de øvrige baner i hvert fald i den nærmeste halve snes år.

Privatbanernes drift vil kun kunne opretholdes med betydelige tilskud fra staten og de i vedkommende baners drift interesserede kommuner, ligesom nødvendige moderniseringsforanstaltninger kun kan iværksættes med offentlig støtte. Ved bedømmelsen af, hvorvidt der fortsat er fornødent grundlag for opretholdelsen af driften af de forskellige privatbanelinier, vil der imidlertid efter det for udvalget oplyste blive taget vidtgående hensyn til banens betydning for egnens erhvervsliv.

Udførelse af *omnibus- og fragtmandskørsel* kræver særlig tilladelse, der i henhold til lov nr. 257 af 27. maj 1950 om omnibus- og fragtmandskørsel med motorkøretøjer meddeles af de kommunale myndigheder og trafikudvalgene i de kommuner, hvorigennem kørslen foregår. Foregår kørslen gennem mere end 2 amtsråds-kredse, gives tilladelsen af landsnævnet vedrørende omnibus- og fragtmandskørsel. Forinden et andragende om tilladelse imødekommes, indhentes udtalelser fra samtlige interesserede kommunalbestyrelser, de bestående jernbaner, koncessionerede sporveje m. v., for hvem afgørelsen skønnes af betydning, ligesom visse nærmere angivne omnibus- og fragtmandsorganisationer skal have spørgsmålet forelagt. Formålet hermed er at sikre den — også under hensyntagen til bestående transportvirksomheder — mest hensigtsmæssige tilrettelæggelse af det samlede transportarbejde. Koncessioner til omnibus- og fragtmandskørsel er meddelt De danske Statsbaner, enkelte privatbaner og vognmænd.

Udvalget er bekendt med, at der ikke fra alle sider er tilfredshed med den eksisterende trafikplans muligheder for person- og godsbefordring, hverken for så vidt angår kørselshastighed eller kørselshyppighed, herunder mulighederne for skifte. Udvalget er dog klar over, at hensynet til en forsvarlig økonomi vanskeliggør en udformning af køreplaner, der fuldt ud kan tilfredsstille de enkelte egnens lokale behov, og udvalget mener alene at kunne henvise de lokale interesserede organer — herunder de lokale initiativtagende udvalg - til selv at rejse de konkrete ønsker af lokal karakter over for vedkommende

transportorgan (D.S.B., vedkommende privatbane o. s. v.).

En tilfredsstillende gennemførelse af den indenlandske gods- og persontrafik vil iøvrigt efter nærværende udvalgs opfattelse i væsentlig grad være afhængig af en hensigtsmæssig fordeling af trafikken på baner og biler. Udvalget har ikke ment at kunne tage dette problem op til behandling, men skal henvise til, at det som anført foran side 33 vil påhvile det trafikøkonomiske udvalg bl. a. at behandle væsentlige sider af dette spørgsmål. Man henviser tillige i denne forbindelse og med hensyn til spørgsmålet om fornødne anlægsarbejder for trafikken til nærværende udvalgs bemærkninger side 84, spalte 2, om det fornødne samarbejde med de organer, som skal varetage særlige udviklingsopgaver.

For så vidt angår spørgsmålet om *godskørslen til udlandet* bemærkes, at der i henhold til lov nr. 232 af 25. maj 1951 kræves særskilt tilladelse fra ministeren for offentlige arbejder til godskørsel med motorkøretøjer til udlandet. Tilladelsen til godskørsel til Sverige og Norge meddeles på anmodning, idet der ikke i aftalerne med disse lande er fastsat begrænsning for antallet af tilladelser, men for kørsel til eller gennem Vesttyskland er der i den dansk-vesttyske aftale herom fastsat en begrænsning i antallet af tilladelser til 280. Et under ministeriet for offentlige arbejder nedsat udvalg (eksportkørselsudvalget) med repræsentanter for de interesserede erhvervsorganisationer behandler andragender om tilladelse til godskørsel til eller gennem Vesttyskland for derved at sikre, at tilladelserne udnyttes til den størst mulige godsmængde. Ved fordelingen af tilladelserne tages der vidtgående hensyn til vognmænd bosiddende i de sønderjyske amter, for hvem det nordlige Tyskland udgør et naturligt opland, og til transportere, der vanskeligt kan bære store transportomkostninger. Tilladelserne gives dels som permanente, for 1 år ad gangen gældende, tilladelser, der omfatter transport af al slags gods, dels som mere kortvarige tilladelser, der er begrænset til at gælde nærmere angivne godsarter. Ministeriet for offentlige arbejder har således oplyst, at der bl. a. i fiskesæsonen gives særlige tilladelser til vognmænd og firmaer i Nord- og Vestjylland, således at behovet for fisketransporter i disse perioder dækkes.

Der er for tiden meddelt 57 faste og 11 begrænsede tilladelser til firmaer og vognmænd i vest- og nordjyske amter, heraf 41 faste og 8 begrænsede tilladelser til vognmænd og firmaer

i Ribe amt. Eksportkørselsudvalget har efter det oplyste erfaring for, at der er betydelige vanskeligheder ved at udnytte tilladelser, der er givet vognmænd i det nordlige Jylland, og ministeriet har måttet tilbagekalde flere af disse tilladelser på grund af for ringe udnyttelse.

Efter det således foreliggende synes de for tiden kendte behov for transporter fra nord-, vest- og sydjyske amter dækket i tilstrækkelig omfang med de allerede foreliggende tilladelser til vognmænd og firmaer i disse områder.

3. Flyveruter

Udvalget er bekendt med, at Vest jyllands Udviklingsråd har foretaget en undersøgelse af behovet for etablering af flyveruter til Vestjylland, og at rådet herved er kommet til det resultat, at der allerede i dag består et sådant behov, og at dette vil blive forstærket ved en yderligere industrialisering i Vestjylland. Rådet har herefter i samarbejde med sagkyndige fra S.A.S. undersøgt, hvor mange flyvepladser der må anses for nødvendige og disses placering. På grundlag heraf har rådet i juni 1958 anmodet ministeriet for offentlige arbejder om, at der må blive truffet foranstaltning til anlæg af 3 flyvepladser; nemlig 1 ved Rær mellem Hanstholm og Thisted; 1 ved Tvis mellem Holstebro og Herning og 1 ved Esbjerg.

Under hensyn til at spørgsmålet om udbygning af den indenlandske lufttrafik således allerede er forelagt ministeriet for offentlige arbejder, finder nærværende udvalg ikke anledning til selvstændigt at anstille undersøgelser om behovet for forbedrede flyvetrafikforbindelser. Det bemærkes, at fornødne anlægsarbejder ved etablering af landingspladser eventuelt kan udføres som beskæftigelsesarbejder med tilskud i henhold til beskæftigelsesloven.

4. Havne

Udvalget har modtaget en redegørelse fra ministeriet for offentlige arbejder omhandlede samtlige havne og bådepladser i Hjørring, Thisted, Ringkøbing, Ribe og Tønder amter.

Udvalget mener imidlertid ikke - hverken efter sin sammensætning eller den udvalget tillagte opgave - at have fornødent grundlag for at tage konkret stilling til eventuelle spørgsmål om udbygning af bestemte havne og bådepladser, men finder alene anledning til generelt at pege på, at fornøden lokal havnekapacitet med tilhørende maskinelt udstyr, spor-

anlæg, oplagsplads m. v. efter udvalgets skøn kan være et virksomt bidrag til iværksættelse af en øget udvikling af erhvervslivet i pågældende egn. -

Man finder i denne forbindelse særskilt grund til at nævne, at det lokalt nedsatte Hanstholmudvalg af 1946 har forelagt udvalget de særlige problemer, som foreligger vedrørende en fuldførelse af Hanstholm Havn, og at udvalget har gjort ministeren for offentlige arbejder og arbejdsministeren bekendt med de af Hanstholmudvalget fremførte synspunkter. Udvalget er iøvrigt vidende om, at et af ministeriet for offentlige arbejder nedsat særligt udvalg behandler problemerne om eventuel fortsættelse af den afbrudte bygning af Hanstholm Havn, og at dette udvalg forventes at kunne afgive betænkning i begyndelsen af 1960, når nogle igangværende modelforsøg er afsluttet.

Udvalget er endvidere bekendt med, at der over for ministeriet for offentlige arbejder er rejst spørgsmål om en uddybning af Hals Barre - principalt for statens regning, subsidiært med betydeligt statstilskud - idet en sådan uddybning hævdes at muliggøre, at der kan gå skibe med større dybdegående til Ålborg, Nørresundby og cementfabrikkernes havne. Udvalget skal i denne forbindelse henvise til, at der gennem en årække har været en meget betydelig ledighed i Ålborg, Nørresundby og omliggende kommuner, og at det ud fra de udvalget pålagte opgaver må anses for meget ønskeligt, om der måtte kunne iværksættes en indgående undersøgelse af de erhvervsmæssige virkninger af en uddybning af barren, eventuelt ved foranstaltning af den af ministeriet for offentlige arbejder nedsatte havnelovskommission.

5. Tele jon- og fjernskriverforbindelserne

Telefonnettet i Danmark har i de allerseneste år gennemgået en meget betydelig udvikling. Der er ved udbygningen på hovedlinierne gjort brug af den moderne frekvensteknik, der muliggør 48 eller 60 samtidige samtaler på hvert enkelt trådpar i kablerne. Det etablerede kabelnet er efter det for udvalget oplyste nu udbygget til en kapacitet, der ved den hidtil forekommende trafikstigning kan påregnes at dække behovet i de næste 30-40 år. Det til kabelanlæggene hørende udstyr på stationerne udbygges derimod i etaper, men det skulle ifølge en over for udvalget afgivet redegørelse normalt være muligt i løbet af forholdsvis kort tid at imødekomme et

af ekstraordinære stigninger fremkaldt behov for udbygning af stationerne.

Telefonnettets forgrening og kapacitet skulle således ikke lægge hindringer i vejen for selv meget betydelige udbygninger af erhvervslivet. Derimod har der over for udvalget været fremført beklagelse over, at klimatiske forhold på Vestkysten medfører, at telefonsamtaler umuliggøres op til ca. 30 dage om året. Jydsk Telefon-Aktieselskab har i en redegørelse bl. a. berørt dette spørgsmål og har derom oplyst, at selskabet gennem adskillige år har været opmærksomt på, at luftledninger med uisolerede træde er stærkt påvirkede af klimatiske forhold, og at dette er særligt mærkbart i det vestlige Jylland på grund af forekomsten af den saltmættede »blå« tåge. Selskabet har for at overvinde disse ulemper gennemført forskellige forsøg og har foreløbig eksperimenteret sig frem til at erstatte abonnement-luftledninger med nedgravede plastic-isolerede enkeltpar-kabler. Selvom den ændrede teknik ikke er gennemprøvet i alle enkeltheder, har selskabet dog besluttet at gå over fra forsøgsstadiet til praktisk anvendelse, og for så vidt den omhandlede ændring falder gunstigt ud, skulle der herefter successivt ske en omlægning, som kan fjerne grundlaget for de fremførte klager.

Efter de for udvalget foreliggende oplysninger om den skete udvidelse af telefonkabelnettet og om dettes kapacitet finder udvalget ikke anledning til at fremsætte forslag. Der henvises iøvrigt til det som bilag 5 optagne kort over telefonkabelnettet i Jylland.

Også *telextrafikken* (fjernskriverforbindelserne) er udviklet meget betydeligt i de seneste år. Telexanlæggene er således — efter det for udvalget oplyste - på nuværende tidspunkt udbygget i et sådant omfang, at alle bestillinger kan effektueres, samtidig med at der i flere byer findes en reserve. Etablering af telexabonnementer uden for byer med hovedkabelnet kan dog være afhængig af en udbygning af lokaltelefonens kabelnet.

Udvalget er gjort opmærksom på, at der afkræves en langt højere oprettelsesafgift (telexbeliggenhedsafgift) ved etablering af telexanlæg i provinsen end i København. Udvalget må anse det for rimeligt, at der anvendes ensartede afgifter i hele landet, og skal henstille, at post- og telegrafvæsenet overvejer en ændring af takstpolitikken på dette område.

Et kort over telexnettet i de vest- og nordjyske amter er optaget som bilag 6.

B. Kraftforsyningerne m. v.

Udvalget har drøftet, hvorvidt en udvikling af erhvervslivet vil kunne støde på vanskeligheder i henseende til virksomhedernes forsyning med el-kraft, gas m. v., og har ladet foretage en nærmere undersøgelse af elektricitet- og gasforsyningen uden for hovedstadsområdet.

En redegørelse vedrørende dette spørgsmål er optaget som bilag nr. 7. Det fremgår heraf, at elektricitetsforsyningen uden for København varetages af sammenslutninger af elektricitetsværker. Disses kapacitet dækker med en betydelig sikkerhedsmargin hele områdets elektricitetsbehov, og sammenslutningerne har aftalt sådanne udvidelsesprogrammer, at selv meget kraftige forøgelse af elektricitetsforbruget vil kunne tages uden vanskelighed. En industriel udvikling vil således - uanset hvor i landet ekspansionen måtte finde sted - ikke støde på vanskeligheder med hensyn til at kunne få adgang til at aftage el-kraft i fornødent omfang. Ministeriet for offentlige arbejder, som er gjort bekendt med redegørelsen, har intet fundet at bemærke til denne, jfr. bilag 8.

De store sammensluttede el-værker sælger ikke el-kraften direkte til forbrugeren, medmindre der er tale om ganske ekstraordinært store aftagere. Under hensyn til at det nogle steder kan forekomme, at vedkommende købstad eller oplandsforsyningsselskaber, der aftager elektriciteten direkte fra de store el-producerende selskaber, sælger elektriciteten videre til den direkte forbruger med en ret betydelig fortjeneste, finder udvalget grund til at gøre opmærksom på, at en høj el-pris til industrielle aftagere kan hæmme mulighederne for en erhvervsmæssig udvikling. Udvalget mener dog at have konstateret, at der i de senere år er en stigende tendens til, at elektriciteten videresælges til de erhvervsdrivende forbrugere for en fast afgift (rumafgift, effektafgift) + betaling af forbrug efter kostpris.

Med hensyn til *gasforsyningen* er det over for udvalget oplyst, at industriens forsyning hermed vil kunne præsteres fra bestående købstadkommunale værker. Der vil i de nærmeste år stadig være mulighed for fornøden gasforsyning til erhvervsvirksomheder, idet der blandt de nuværende gas forbrugere har været en stigende tendens til at gå over til brug af elektricitet. Hvor industrier anlægges fjernt fra byområder, vil der være mulighed for forsyning med propan-gas.

C. Tilvejebringelse af industriarealer

De bestående lovregler om byplanlægning og det på dette grundlag etablerede samarbejde mellem kommunerne og boligministeriets kommitterede i byplansager har medvirket til, at størsteparten af landets købstæder og landkommuner med bymæssig bebyggelse allerede er fuldt opmærksomme på at sikre sig de for de lokale områders erhvervmæssige udvikling nødvendige arealer. I en del tilfælde har kommunerne imidlertid endnu begrænset sig til på kortet at aftegne de arealer, som agtes benyttet til industriformål m. v. I sådanne tilfælde samt i tilfælde, hvor arealerne er erhvervet af kommunen, men endnu ikke er forsynet med primærveje, hovedkloaker o. s. v., kan der være anledning til at henlede opmærksomheden på, at efter de for udvalget foreliggende oplysninger har det hyppigt været en forudsætning for etablering af en ny erhvervsvirksomhed, eventuelt en filial, at der uden væsentlig forsinkelse kunne disponeres over et byggermodent areal, således at det fornødne byggeri kunne iværksættes umiddelbart. En udbygning af erhvervede industriarealer vil derfor ofte være påkrævet. Denne udbygning bør gennem råd og vejledning hos de myndigheder, der sidder inde med særlig sagkundskab på dette område, søges tilrettelagt således, at dens omfang holder trit med og i tidsmæssig henseende ligger lidt forud for den erhvervmæssige udvikling i det pågældende område.

Der er i medfør af beskæftigelsesloven adgang til at yde tilskud til forskellige anlægsarbejder, herunder arbejder, som har til formål at gøre udlagte arealer tjenlige til opførelse af industri- og andre erhvervsbygninger bl. a. ved udførelse af fornødne planeringsarbejder, anlæg af veje, kloakker, rensningsanlæg, vandledninger m. v. Beskæftigelsesloven indeholder tillige hjemmel til at yde lån til udførelsen af de nævnte arbejder, men adgangen til at yde lån har i praksis kun været udnyttet i ganske få tilfælde. Det er efter de udvalget givne oplysninger i det hele arbejdsministeriets opfattelse, at de i loven indeholdte muligheder for klargøring af industriarealer ikke har været udnyttet i forventet omfang, og arbejdsministeriet har derfor fundet det hensigtsmæssigt at søge beskæftigelsesloven suppleret med bestemmelser, der direkte tilkendegiver, at anlægsarbejder af den nævnte art kan gennemføres med tilskud eller lån i henhold til beskæftigelsesloven. I det af arbejdsministeren den 21. maj 1958 i folketinget fremsatte forslag til en ny beskæftigelseslov er der i

overensstemmelse hermed i lovforslagets afsnit IV som en forsøgsordning indføjet særlige bestemmelser om støtte til udbygning af industriarealer og etablering af fælles værkstedshuse. Det foreslås i denne forbindelse, at der i årene 1958/59, 1959/60 og 1960/61 stilles henholdsvis 2, 3 og 3 mill. kr. til rådighed for de nævnte formål.

I bemærkningerne til lovforslaget er bl. a. anført, at det med disse bestemmelser er tilsigtet i tide at gøre kommunerne opmærksomme på nødvendigheden af, at de forbereder sig på den udbygning, som måtte udspringe af det lokale initiativ, som rundt i landet bliver taget af de nydannede særlige initiativudvalg o. l., eller som iøvrigt måtte blive en følge af de foranstaltninger, som det nedsatte udvalg til fremme af produktiv beskæftigelse i provinsen måtte bringe i forslag. Det anføres endvidere i bemærkningerne, at det er hensigten at tilskynde kommunerne til — i fornødent omfang i samarbejde med boligministeriets kommitterede i byplansager — at søge tilrettelagt planer til klargøring af nye industriarealer bl. a. gennem den for industrivirksomhederne nødvendige udbygning af veje, havne, kloakanlæg o. s. v.

Medens det i lovforslagets § 16 er anført, at de midler, der stilles til rådighed for arbejdsministeren til udbygning af industriarealer, kan anvendes til ydelse af tilskud eller lån, eventuelt tilskud suppleret med lån til udførelse af vej-anlæg, sporanlæg, vandafledningsanlæg, rensningsanlæg, planeringsarbejder, indhegninger samt iøvrigt sådanne anlæg, som er fornødne for en gennemførelse af arealernes bebyggelse og for deres forsyning med vand, elektricitet, gas m. v., er det i forslaget til § 16, stk. 2, udtrykkelig anført, at der ikke i medfør af beskæftigelsesloven vil kunne ydes støtte til arealernes erhvervelse. Som begrundelse herfor er det i bemærkningerne anført, at man ikke har ønsket, at en eventuel støtte skal kunne få virkninger på prisen for arealerne eller på kommunernes afgørelse af, i hvilket omfang det skønnes rimeligt at erhverve sådanne arealer.

I lovforslagets § 16, stk. 3, bestemmes — som foran anført — at støtten til de forskellige udbygningsforanstaltninger kan ydes som tilskud eller lån, eventuelt tilskud suppleret med lån. Ifølge bemærkningerne til lovforslaget må det i denne henseende forventes, at der sædvanligvis alene vil blive ydet tilskud eller alene blive ydet lån til de omhandlede arbejders udførelse. Det anføres herom, at den omstændighed, at

kommunen til sin tid - nemlig ved arealernes salg - vil få dækning for den del af udgifterne ved arealernes klargøring, som ikke er indgået gennem tilskudet, vil medføre, at tilskudet kun kan blive af begrænset størrelse. Det kan derfor blive nødvendigt at forstærke kommunens interesse i at foretage den fornødne udbygning af de erhvervede arealer. Dette kan ske ved at supplere tilskudet med lån, som forudsættes forrentet og afdraget over et passende åremål og iøvrigt i takt med arealernes afhændelse. Sådanne suppleringslån bør dog eventuelt forbeholdes kommuner, hvor beskæftigelsesforholdene er særligt trykkende, og hvor man derfor af beskæftigelsesmæssige grunde er specielt interesseret i at få tilvejebragt grundlag for en varig produktiv beskæftigelse.

Efter det således foreliggende finder udvalget ikke grundlag for selv at stille forslag til iværksættelse af foranstaltninger til sikring af den for erhvervslivets udvikling fornødne tilvejebringelse af industriarealer.

D. Etablering af fælles værkstedshuse

Ved fælles værkstedshuse forstås i almindelighed bygninger, der er således indrettede og forsynede med tekniske installationer, at der i bygningerne kan indrettes værksteder af forskellig art, som kan danne passende rammer for håndværk og mindre industri. Virksomhederne kan være af højst forskellig karakter, men man ser dog også eksempler på værkstedshuse, der indrettes for virksomheder fra en bestemt branche, hver med sit speciale. Dette sidste kan have den særlige fordel, at de enkelte virksomheder får let adgang til at få udført visse produktionsprocesser på specialværksteder (f. eks. svejsning, galvanisering, lakering o. lign.), således at de enkelte virksomheder sparer selv at have de fornødne anlæg hertil. Man møder også begrebet værkstedsbyer; herved tænkes i reglen blot på en samling adskilte værksteds- eller industribygninger, der hver er beregnet på at rumme en eller flere virksomheder, og som er bygget efter en fælles plan og med visse fælles anlæg.

Det er almindeligt anerkendt, at det er en samfundsopgave at sørge for veje, kloakker, ledningsnet og for en hensigtsmæssig fordeling af arealer efter disses udnyttelse til beboelse, virksomheder, rekreative arealer o. s. v. Også tilvejebringelse af den kollektive transport til og fra et industri kvarter regnes i stigende grad for en offentlig opgave, og som led i de offentlige forsyninger er man nogle steder inde

på at levere fjernvarme, respektive oprette specielle fjernvarmecentraler for vedkommende områder. At udstyre industriområderne med passende bygninger, hvori en flerhed af virksomheder kan etablere sig, kunne man derfor anse som en videre udbygning af opgaver, som iøvrigt varetages af offentlige myndigheder til støtte for den erhvervmæssige udvikling, og det er da også udvalget bekendt, at man mange steder i udlandet, bl. a. i England, har taget dette skridt.

På den anden side finder man også mange eksempler på, at private organer står for etableringen af værkstedsbyggeriet og i visse tilfælde endog for hele indretningen af et industrielt område. Der kan her være tale om en rent forretningsmæssig udnyttelse af et bestemt grundstykke, men det kan også være et privat organ af almennyttig karakter der er den virkende kraft.

Der forekommer tillige kombinationer, hvor efter det offentlige alene tager sig af områdets åbning og modning for bebyggelse, medens det overlades det private organ — i overensstemmelse med den kommunale byplan — at opføre bygninger enten til udleje eller til salg eller eventuelt under kombinationsformen »Leje med forkøbsret«.

Der er både før, under og efter sidste krig opført en del fælles værkstedshuse her i landet, ligesom der er eksempler på, at ældre bygninger — herunder både fabrikker og beboelsesbygninger, i et enkelt tilfælde en kaserne — er blevet indrettet til brug for mindre industri- og håndværksvirksomheder. De nyopførte værkstedshuse er praktisk talt alle bygget i København og nærmeste omegn, og de fleste er tilvejebragt på rent forretningsmæssigt grundlag, idet de er opført af enkeltpersoner eller konsortier med udleje for øje. I et enkelt tilfælde er det dog andelselskaber af de virksomheder, der skal bo i husene, som her står for opførelsen; dette gælder den af Landsforeningen Dansk Arbejde organiserede værkstedsby ved GI. Køgevej i Valby.

I de fleste tilfælde har bygherrerne selv klaret finansieringen med hjælp fra det private kapitalmarked. Det er dog udvalget bekendt, at statsstøtte har været ydet i tre tilfælde, nemlig til Industri- og Værkstedshuset i Borgergade i København (lån til saneringsbyggeri efter 1941-loven), til Kalvebod Industrihus på Kalvebod Brygge (Marshall-lån efter 1950-loven) og til Valby Værkstedsby (Marshall-lån efter 1950- og 1952-lovene).

Set fra håndværks- og industrivirksomheder-nes synspunkt skulle fordelene ved fælles værkstedshuse først og fremmest være den, at der herved skaffes hensigtsmæssige arbejdslokaler med en mindre kapitalindsats, end den der normalt må påregnes, hvis man vil bygge selv, ligesom der efter hele ideen i etableringen af fælles værkstedshuse skulle være muligheder for at opnå visse driftsøkonomiske fordele i forhold til den individuelt placerede virksomhed, jfr. også herved det foran anførte om visse specialværksteder til betjening af de forskellige virksomheder. Visse dele af selve anlægget vil virksomhederne normalt være fælles om; det gælder varmecentral, cyklekælder, parkeringspladser, friarealer m. v. Nærliggende er det også at etablere fælles marketenderi, fælles sanitetsanlæg (bad, w.c.), fælles portner, nattevagt o. lign. Iøvrigt står mulighederne åbne for etablering af en række andre fælles indretninger eller foretagender, såsom fælles transporttjeneste, fælles revisions- og bogholderikontor, fælles korrespondancebureau (specielt for udenlandsk korrespondance) o. lign.; organer af sidstnævnte art er det dog endnu kun i beskedent omfang lykkedes at etablere i de tilfælde, hvor de praktiske muligheder har foreligget.

Set fra virksomhedernes synspunkt er det dog en ulempe ved værkstedshusene, at de enkelte virksomheders udvidelsesmuligheder begrænses, men denne ulempe kan afbødes noget: dels gennem etablering af midlertidige fremlejemål, dels ved indretningen af det fælles værkstedshus (flyttelige skillevægge, tilbygningsmuligheder).

Iøvrigt må det anses som værende i god overensstemmelse med værkstedshusenes idé at give plads til unge håndværkere og andre, der ønsker at starte egen virksomhed. Når disse virksomheder finder fodfæste og kan udvikles yderligere, må det være naturligt, at de flytter ud i selvstændige (større) bygninger, der er indrettet efter virksomhedens særlige behov. Derved gives der plads for nye virksomheders start i det fraflyttede værkstedshus, og dette kan herved fortsat tjene som en støtte for nye virksomheder i deres første vækstår.

Fra et samfundsøkonomisk synspunkt er det en fordel ved værkstedshuse, at kapitalanvendelsen ved fremskaffelse af industrilokaler forventes at blive mindre end i tilfælde af individuelt byggeri. Både den fælles grundudnyttelse, sammenbygningen, de fælles anlæg af teknisk, sanitær eller velfærdsmæssig art og den fælles projektering skulle være ensbetydende med kapital-

besparelser. Heroverfor bør det dog nævnes, at virksomhederne eventuelt gennem værkstedshusene bliver ført ind på anvendelsen af lokaler af højere standard navnlig i udstyrmæssig henseende, end tilfældet ville være ved selvbyggeri. Ud fra byplanmæssige synspunkter knytter der sig betydelige samfundsøkonomiske interesser til værkstedshusene, idet fremkomsten af sådanne huse vil gøre det lettere at modvirke en uønsket sammenblanding af industri- og boligbebyggelse, respektive at hindre en ophoben af »uvedkommende« erhvervsvirksomheder i de centrale bydele.

Udvalget finder, at etableringen af fælles værkstedshuse i visse tilfælde kan være et egnet middel i bestræbelserne for at fremme den produktive beskæftigelse i provinsen, idet værkstedshusformen netop må anses for særlig velegnet for mindre industrielle virksomheder og håndværksvirksomheder, der står på overgangen til industrielle virksomheder. Udvalget finder i denne forbindelse grund til at pege på, at værkstedshuse i de senere år — med en enkelt undtagelse (Ålborg) — kun er blevet oprettet inden for hovedstadsområdet, og at det derfor vil være påkrævet at gøre en særlig indsats, såfremt man ønsker at støtte de hidtidige forgæves bestræbelser på at etablere fælles værkstedshuse i provinsen. I denne henseende kan tillige henvises til, at også arbejdsmarkedskommissionen har anbefalet ydelse af lån til opførelse af industri- og værkstedshuse i arbejdsløshedsøerne, jfr. herved den af kommissionen afgivne betænkning om arbejdsløshedsøerne i Jylland.

Man er fra udvalgets side opmærksom på, at etableringen af fælles værkstedshuse kun vil have rimelig udsigt til at blive en succes, for så vidt der i pågældende lokale område er fornøden erhvervsmæssig basis for de virksomheder, som oprettes i værkstedshuset. Man skal derfor — også på grundlag af de fra udlandet modtagne oplysninger — pege på, at værkstedshuse i almindelighed kun bør søges etableret på steder, hvor der enten i forvejen er skabt et vist »industrielt milieu«, eller iøvrigt foreligger rimelig grund til at forvente særlige livsbetingelser for de virksomheder, som etableres i værkstedshuset. Muligheden for etablering af fælles værkstedshuse vil derfor ofte kun foreligge, hvor etablering kan ske i eller ved købstæder og eventuelt større stationsbyer.

I det forslag til ny beskæftigelseslov, som arbejdsministeren fremsatte i folketinget den 21. maj 1958, er det bl. a. i bemærkningerne til

lovforslaget anført, at det må anses for påkrævet, at der gennem de foranstaltninger, som kan iværksættes i henhold til beskæftigelsesloven, søges skabt grundlag for at støtte fremskaffelsen af varige arbejdspladser ikke mindst i de særlige ledighedsramte egne, idet det kun herigennem vil være muligt på længere sigt at stabilisere beskæftigelsen på et højere niveau. En sådan tilvejebringelse af varige arbejdspladser forudsætter imidlertid, at der sker en udvikling inden for erhvervslivet, og det anføres bl. a. i denne forbindelse, at man må anse det for rimeligt at bidrage til at sikre en mere afbalanceret erhvervsfordeling ved at støtte de bestræbelser, som hidtil har været udfoldet i provinsen, hvorved bl. a. sigtes til de hidtidige forsøg på oprettelse af fælles værkstedshuse.

I det fremsatte forslag åbnes der derfor - i § 17 - adgang til at yde støtte i form af lån - men ikke tilskud — til etablering af fælles værkstedshuse. Lån kan ydes til delvis dækning af udgifterne ved opførelsen af de til formålet fornødne bygninger, herunder til bygninger, der indgår i fællesanlægget, såsom kraftcentral, varmecentral, sanitetsanlæg, marketenderi, cyklestalde m. v. Til opførelsesomkostningerne kan også medregnes udgifterne ved sådanne faste installationer, der ikke skal tjene den enkelte virksomheds specielle formål.

Lånet kan ifølge forslagens § 17, stk. 4, sammen med foranstående normale prioriteter, højst udgøre 90 % af de nævnte opførelsesomkostninger, og lånet forudsættes forrentet og afdraget efter nærmere regler, som fastsættes af arbejdsministeren efter forhandling med finansministeren og indenrigsministeren.

Det vil normalt være en forudsætning for ydelse af lån, at der på det sted, hvor et fælles værkstedshus agtes opført, etableres en eller anden form for selskab, som kan påtage sig bygnings opførelse og fremtidige administration. Der vil herved kunne være tale om etablering af et andelsselskab eller et aktieselskab, som specielt oprettes med henblik på værkstedshusets opførelse og drift, men opførelsen og driften vil også kunne forestås af allerede eksisterende lokale organisationer, håndværkerforeninger o. lign. eller lokale afdelinger af landsomspændende foreninger som f. eks. Landsforeningen til Arbejdsløshedens Bekæmpelse eller Landsforeningen Dansk Arbejde.

For at have tilstrækkelig sikkerhed for, at der lokalt er den fornødne baggrund for etablering og fremtidig eksistens for et værkstedshus, for-

udsættes det, at der alene vil kunne ydes lån i tilfælde, hvor den pågældende kommune direkte går ind herfor, og det er derfor i lovforslagets § 17, stk. 3, forudsat, at statslånet skal sikres ved kommunegaranti for lånet i sin helhed eller en del heraf.

Medens etablering af et værkstedshus med statslån således normalt forudsætter, at en privat sammenslutning som foran nævnt står som bygherre, skal det dog efter lovforslaget ikke være ganske udelukket, at der med indenrigsministerens samtykke i det enkelte tilfælde vil kunne ydes lån til en kommune, der selv forestår opførelsen, og der stilles derfor i lovforslagets § 17, stk. 2, forslag om, at et sådant lån undtagelsesvis skal kunne ydes med indenrigsministerens samtykke.

Det vil i almindelighed være en forudsætning, at støtten ydes til nyopførelse af fælles værkstedshuse, men der er dog i lovforslagets § 17, stk. 6, åbnet adgang til, hvor særlige forhold måtte tale herfor, at yde lån til indretning af værkstedshuse i allerede bestående bygninger. Man sigter herved til, at der visse steder i landet kan være behov for at indrette bestående bygninger fra nedlagte erhvervsvirksomheder, således at disse bygninger påny kan blive taget i anvendelse.

Efter at der således er forelagt folkettinget et forslag om støtte til etablering af fælles værkstedshuse, finder udvalget ikke anledning til at stille et selvstændigt forslag vedrørende dette spørgsmål.

Udvalget går iøvrigt ud fra, at eventuelle maskinanskaffelser til brugere af værkstedshuse kan finansieres på normal vis, eventuelt gennem det af kapitalmarkedets organisationer og industrien etablerede: Finansieringsinstituttet for Industri og Håndværk A/S., i medfør af den nævnte lov om egnsudvikling eller de særlige »Marshall-låneordninger«. Udvalget finder derfor ej heller grundlag for at stille selvstændigt forslag om ydelse af støtte til anskaffelse af maskiner til de virksomheder, som etableres i de fælles værkstedshuse.

E. Funktionær- og arbejderboliger

Oprettelsen af industrielle virksomheder i områder, der ikke hidtil har været industrielt udviklet, må i almindelighed forudsættes at medføre en øget efterspørgsel efter boliger på de steder, hvor industrien placeres.

Vanskeligheder ved at fremskaffe boliger til

funktionærer og arbejdere kan således komme til at stille sig som en afgørende hindring for industriens placering i de hidtil industrielt tilbagestående områder.

Det må herved tages i betragtning, at kun et fåtal af virksomheder er interesseret i eller økonomisk i stand til at påtage sig finansieringen af boliger til virksomhedens arbejdere og funktionærer. Hertil kommer, at man i visse tilfælde må regne med en større egenkapital end normalt, idet de sædvanlige finansieringsinstitutter ved udmåling af lån vil kalkulere med en større risiko for tab, hvor byggeriet opføres i tilknytning til en enkelt større virksomhed, og udlejningen af de pågældende boliger således er direkte afhængig af virksomhedens fortsatte eksistens.

Udvalget skal derfor pege på, at det må anses for en afgørende forudsætning for en spredning og nylokalisering af den industrielle virksomhed, at der skabes rimelig sikkerhed for, at

det nødvendige antal boliger til funktionærstab og arbejdsstyrke kan finansieres og tilvejebringes på de steder og til de tider, den ønskede industrielle aktivitet kræver det.

Man skal i denne forbindelse henvise til de erfaringer, der i de senere år er gjort på steder, hvor der er oprettet større industrielle foretagender som f. eks. Danfoss og skibsværftet i Munkkebo. Det boligbyggeri, som i den forbindelse har været nødvendigt, har i fornødent omfang kunnet finansieres inden for den bestående byggestøttelovs rammer.

Under hensyn til, at problemerne vedrørende det offentliges støtte til boligbyggeriet endnu er til overvejelse, skal udvalget henstille, at der ved den endelige ordning af boligbyggeriets finansiering må blive taget hensyn til nødvendigheden af, at der skabes tilstrækkelig mulighed for at sikre tilvejebringelse af de som følge af en industriel udvikling fornødne funktionær- og arbejderboliger.

KAPITEL V

Uddannelse

Blandt de spørgsmål, som det er pålagt udvalget at tage op til særskilt undersøgelse, er også spørgsmålet om støtte til om- og opskoling af arbejdskraft fra områder med høj ledighed, jfr. kommissoriets pkt. 8.

Udvalget finder, at der på flere måder består en sammenhæng mellem ledighed og uddannelsesmuligheder, og at spørgsmålet om arbejdskraftens uddannelse derfor er af meget væsentlig betydning for højnelsen af den produktive indsats i områder med høj ledighed. De vanskelige økonomiske kår, der følger med den langvarige ledighed og de begrænsede muligheder for efter stedfunden uddannelse at opnå beskæftigelse, kan virke afsvækkende på tilskyndelsen til at dygtiggøre sig. Det ringe udviklede erhvervsliv i disse områder gør det tillige vanskeligt for den opvoksende ungdom at opnå lærepladser på egnen, og gennemførelsen af en oplæring i større afstand fra hjemmet vil som regel kræve en ikke ubetydelig økonomisk indsats, som forældrene sjældent er i stand til at yde.

Samtidig vil det lavere uddannelsesniveau kunne medføre ringere beskæftigelsesmuligheder, fordi efterspørgslen efter velkvalificeret arbejdskraft ikke kan tilfredsstilles lokalt, og den nævnte uheldige vekselvirkning vil således kunne have selvforstærkende karakter.

På den anden side vil dygtiggørelse af arbejdskraften foruden at forbedre forudsætningerne for en erhvervs-mæssig udvikling på egnen gøre det lettere for de arbejdssøgende at opnå beskæftigelse andetsteds.

Udvalget mener imidlertid, at spørgsmålet om arbejdskraftens uddannelse ud fra den for udvalget stillede opgave: at fremkomme med forslag til foranstaltninger, som er egnede til at fremme den produktive beskæftigelse i provinsen, og under hensyn til den i den senere tid fra forskellig side fremkomne kritik af uddannelsesmulighederne i forskellige egne af landet, bør ansues under en videre synsvinkel.

Under hensyn til det således anførte har udvalget for at danne sig et indtryk af, hvorledes man fra lokal side ser på spørgsmålet om arbejds-

kraftuddannelsen i videre forstand, rettet en forespørgsel til de bestående større initiativtagende organer: arbejdsløshedsudvalgene for Ålborg og Hjørring amtsråds-kredse, Sønderjyllands Erhvervsråd og Vestjyllands Udviklingsråd med henblik på oplysning om, hvilke uddannelsesopgaver det efter rådenes og udvalgenes erfaringer må anses for påkrævet at søge løst i de nærmest kommende år, bilag 9. I de modtagne besvarelser, som er optaget som bilag 10—14 peges dels på en række forhold i forbindelse med det: bestående skole- og uddannelses-system, som det under hensyn til erhvervslivets behov må anses for ønskeligt at søge ændret, dels - ud fra samme grundsynspunkt - på muligheden for gennemførelse af helt nye uddannelsesmæssige foranstaltninger.

Det kan i denne forbindelse oplyses, at arbejdsministeriet i overensstemmelse med en fra arbejdsløshedsudvalget for Hjørring amtsråds-kreds modtagen indstilling har søgt og opnået bevillingsmyndighedernes tilslutning til, at der anvendes et beløb af indtil 2.000 kr. til gennemførelse af en undersøgelse af uddannelses- og beskæftigelsesmulighederne for de kommende årganges unge i Hjørring amt med henblik på i tide at opnå klarhed over, hvorvidt de foreliggende uddannelsesmuligheder - lærepladser, skolemuligheder etc. - er tilstrækkelige, eller om det under hensyn til antallet af uddannelsesmodne unge og svigtende uddannelsesmuligheder i forbindelse med fortsat tyngende ledighed for de ufaglærte må anses for tilrådeligt at træffe foranstaltninger til at fremme uddannelsesmulighederne for de unge. Denne undersøgelse, der forestås af arbejdsmarkeds-kommissionens sekretariat i samarbejde med kontorbestyrerne ved de offentlige arbejdsanvisningskontorer i Hjørring og Frederikshavn, er endnu ikke afsluttet. Til belysning af det foreløbige resultat af undersøgelsen henvises til bilag 15.

Udvalget mener sig ikke beføjet til at tage disse videregående uddannelsesspørgsmål op til realitetsbehandling, men man har ved forhånd-

ling med repræsentanter for de styrelser, under hvis forretningsområde de respektive uddannelsesspørgsmål henhører - arbejdsministeriet, handelsministeriet og vindervisningsministeriet - søgt orientering om styrelsernes syn på de fremkomne anker og forslag samt om den seneste udvikling i lovgivningen m. v. inden for de respektive fagområder.

På det herved fremkomne grundlag har udvalget i den nedenfor anførte redegørelse fremdraget forskellige felter, inden for hvilke der etter udvalgets opfattelse foreligger opgaver, hvis snarlige løsning **vil** være af væsentlig betydning for en tilfredsstillende udvikling af den produktive beskæftigelse i forskellige egne af landet, og som derfor bør tages op til behandling af vedkommende styrelse.

Det bemærkes, at det er udvalgets opfattelse, at fornødne lokale uddannelsesmuligheder er en blandt flere nødvendige forudsætninger for en tilstrækkelig udbygning af erhvervslivet inden for et område.

Folkeskolen

Af de fra de nævnte regionale udvalg og råd modtagne besvarelser, der alle er afgivet før den ved lov af 7. juni 1958 gennemførte skolestrukturændring, fremgår det, at folkeskolen er genstand for en ret uensartet bedømmelse. Medens de eksisterende skoler i visse områder (således i Sønderjylland) synes at gøre god fyldest, ankes der for andres vedkommende (således Nord- og Vestjylland) over forskellige mangler. Det fremhæves, at der i landsbyskoler ofte kun undervises i 18 timer ugentlig i de almindelige skolefag, og det anses for ønskeligt, at undervisningen i landsbyskolen bringes i overensstemmelse med kravene i folkeskoleloven af 18. maj 1937, ligesom man går ind for opstilling af en nøjere målsætning for den eksamensfri mellemskole i købstadsskolen.

Som årsag til de fremhævede mangler peger man fra lokal side dels på den almindelige lærermangel, som foreslås afbødet ved oprettelse af flere seminarier, dels på manglen på skolebygninger og -lokaler, hvorfor man går ind for gennemførelse af mere utraditionelt skolebyggeri og for en bedre planlægning af skolebyggeriet eventuelt ud fra mere samlende egnssynspunkter.

Med hensyn til selve skoleundervisningen fremhæves det af Vestjyllands Udviklingsråd, at en differentieret folkeskole med overbygget præ-

liminærsystem vil være en tilfredsstillende skoleordning set fra et erhvervsmæssigt synspunkt.

løvrigt betones det af flere af de adspurgte udvalg og råd, at en tilbundsående undersøgelse af spørgsmålet om skolebehovet, herunder om ønskeligheden af skoleundervisningens tillem্পning efter de krav, erhvervslivet stiller til de unge, endnu ikke er gennemført, men at sådanne undersøgelser et enkelt sted er påbegyndt. En endelig stillingtagen **til** spørgsmålet om, hvorvidt folkeskoleundervisningen ud fra erhvervsmæssige synspunkter må anses for tilstrækkelig, **vil** ikke kunne finde sted, forinden resultatet af sådanne undersøgelser foreligger.

Gjort bekendt med indholdet af de fra de regionale udvalg og råd modtagne erklæringer har man fra undervisningsministeriets side givet udtryk for den opfattelse, at de påpegede mangler ved folkeskoleundervisningen nærmest synes at stå i forbindelse med en utilstrækkelig udbygning af denne skoleform inden for rammerne af folkeskoleloven af 1937. Der har i årene umiddelbart efter denne lovs vedtagelse og indtil de første krigsår været mulighed for at foretage en sådan udbygning, men det herfor nødvendige lokale initiativ har ikke været til stede overalt, og senere har bl. a. den almindelige lærermangel og de ret stramme byggekvotes for skolebyggeri (i finansåret 1957/58 således 17 mill. kr. til igangsættelse af nyt skolebyggeri) sat forholdsvis snævre grænser for folkeskolens udbygning, et forhold som selvsagt har været mest føleligt i de egne af landet (således i Vestjylland), hvor der i tiden, før de nævnte begrænsninger satte ind, ikke havde været udfoldet så kraftige bestræbelser for at bringe folkeskoleundervisningen i overensstemmelse med kravene i 1937-loven.

Med hensyn til lærermanglen har undervisningsministeriet peget på, at det under ministeriets nedsatte lærerbehovudvalg gennem en årække har behandlet de herhenhørende problemer og har ment at kunne fastslå, at lærermanglen i løbet af en forholdsvis kort årække vil være nedbragt til et minimum, hvorfor det kun er anset for rimeligt i begrænset udstrækning at afbøde den øjeblikkelige mangel på lærerkræfter ved oprettelse af flere seminarier. Der er imidlertid på foranledning af det nævnte udvalg truffet andre foranstaltninger til afbødning af lærermanglen, således oprettelse af flere klasser på

de bestående seminarier og udsendelse af seminarieelever som vikarer.

Hvad angår skolebyggeriet kan det nævnes, at undervisningsministeriets byggeforskningsudvalg, som arbejder i snæver kontakt med statens byggeforskningsinstitut, har fremsat en række forslag, der tager sigte på en rationalisering af skolebyggeriet, og at — som ovenfor nævnt — omfanget af skolebyggeriet er afhængigt af størrelsen af de kvoter, som stilles til rådighed til dette formål på bygge- og anlægsbudgettet. Til gennemførelse af amtsvise undersøgelser af skolebehovet med henblik på en rationalisering af skolebyggeriet er der åbnet adgang ved undervisningsministeriets cirkulære af 28. november 1955.

Den af Vestjyllands Udviklingsråd ønskede skoleordning (differentieret folkeskole med overbygget præliminærsystem) er etableret ved den ved lov af 7. juni 1958 gennemførte ændring af folkeskoleloven, hvorved der er indført en 7-årig folkeskole med overbygget 3-årig eksamensskole, og den nye skolestruktur tilsigter i højere grad end den hidtidige at give de unge en undervisning, som skulle gøre dem vel rustede til deres indpasning på arbejdsmarkedet. Det kan i denne forbindelse anføres, at der i de senere år forsøgsvis har været gennemført ordninger med en praktisk betonet undervisning i folkeskolens 8.-9. skoleår.

På grundlag dels af det fra de regionale udvalg og råd modtagne materiale, dels af de med undervisningsministeriet førte drøftelser må udvalget finde det ønskeligt, om det under undervisningsministeriet nedsatte lærerbehovudvalg ville tage spørgsmålet om dækning af lærerbehovet, specielt ud fra regionale synspunkter, op til overvejelse under særlig hensyntagen til den ved lov af 7. juni 1958 gennemførte skolestrukturændring.

I forbindelse hermed skal udvalget henstille, at det med henblik på opnåelse af - i hvert fald delvis — selvforsyning med lærerkræfter i det nord- og vestlige Jylland tages op til overvejelse at yde de inden for det nord- og vestjyske områder beliggende seminarier (således seminarierne i Tønder, Ribe, Nr. Nissum og Hjørring) særlig støtte, eventuelt ved gennemførelse af stipendieordninger eller lignende for de elever, der søger uddannelse på disse seminarier.

Endvidere skal udvalget henstille, at der fortsat ved dispositionen over de kvoter, der stilles

til rådighed til nyt skolebyggeri, i det omfang, hvori byggeriet foregår efter rationelle kriterier, tages særligt hensyn til de områder i Jylland, hvor folkeskolen er dårligst udbygget. Det henstilles ligeledes, at den adgang, som ved undervisningsministeriets cirkulære af 28. november 1955 er åbnet for amtskoleledelserne til at iværksætte en planlægning af den videre udbygning af skolevæsenet, benyttes i videre omfang, end tilfældet er.

Endelig skal udvalget henstille, at de lokale skolemyndigheder ved undervisningsministeriets foranstaltning opfordres til i videst mulig udstrækning at udnytte de muligheder, der efter den nye skoleordning foreligger for i løbet af folkeskolens 8.-9. skoleår at give eleverne en praktisk betonet undervisning med sigte på at gøre dem skikkede til efter endt skolegang at komme ind på arbejdsmarkedet. Det må endvidere anses for betydningsfuldt, at de lokale kredse - herunder de regionale initiativtagende udvalg og råd — er opmærksomme på de således foreliggende muligheder og gør en virksom indsats for, at de bliver udnyttet.

Eksamensskolen

Med hensyn til eksamensskolerne, hvorved i denne forbindelse forstås uddannelsen til mellemkoleeksamen, realeksamen, præliminærexamen og studentereksamen, fremhæves det fra lokal side, at der i visse egne af landet, således i Nordjylland, er en utilstrækkelig dækning med eksamensskoler, medens der i andre områder (således i Vestjylland) nok forefindes et tilstrækkeligt antal af sådanne skoler, men det anføres, at skolerne på grund af de betydelige afstande og den stedlige befolknings vanskelige økonomiske forhold ikke kan udnyttes i ønskeligt omfang.

Man har fra lokal side til afbødning af dette forhold foreslået etablering af en legat- og stipendieordning i tilknytning til de vestjyske eksamensskoler, ligesom man har foreslået en del af disse omdannet til kostskoler.

Også for så vidt angår eksamensskolen har man fra lokal side ytret ønske om gennemførelse af en nærmere undersøgelse af skolefordelingen med særligt henblik på spørgsmålene om afstanden mellem skole og hjem og befolkningens økonomiske forhold.

Undervisningsministeriet har med hensyn til de førstnævnte anker anført, at den ved lov af 7. juni 1958 gennemførte ændring af folkeskoleloven af 1937 vil lette adgangen til at oprette realskoler i landkommunerne, at der netop under hensyntagen til gymnasiebehovet i Nordjylland er oprettet et nyt gymnasium i Ålborg, som er taget i brug i 1958, og at der ved lov nr. 167 af 7. juni 1958 vedrørende ungdommens uddannelsesfond er stillet ialt 500.000 kr. til rådighed til ydelse af rejse- og opholdsstipendier for elever, der gennemgår en højere skoleuddannelse.

Hvad angår ønsket om gennemførelse af en undersøgelse af skolefordelingen, har undervisningsministeriet oplyst, at det under dette ministerium nedsatte permanente gymnasieudvalg i samarbejde med Det statistiske Departement foretager landsomfattende undersøgelser af behovet for gymnasieskoler, og at disse undersøgelser har vist, at Fyn er den landsdel, der er dårligst stillet med hensyn til gymnasiedækning, idet der her er 101.000 indbyggere pr. gymnasium, medens det tilsvarende tal for de øvrige landsdele ligger betydeligt under 100.000. Således er der for Jylland som helhed ca. 85.000 indbyggere pr. gymnasium, og bortser man fra Sønderjylland, hvor der i forhold til befolkningstallet er en særlig god gymnasiedækning, og hvorfra der da heller ikke er klaget over mangel på gymnasieskoler, findes der i Jylland et gymnasium for hver 88.000 indbyggere. Imidlertid gør der sig for Jyllands vedkommende på grund af store afstande og spredtboende befolkning visse vanskeligheder gældende ved benyttelsen af gymnasierne, men hertil er der navnlig i de senere år taget hensyn ved opførelse af et gymnasiekollegium i tilknytning til Viborg Katedralskole og ved udvidelse af kostafdelingen på Vestjysk Gymnasium i Tarm. Endvidere er der mulighed for, at der i løbet af kort tid vil blive oprettet en gymnasiekostskole på godset Løvenholm (Randers amt).

Udvalget må finde det ønskeligt, om den nævnte ordning vedrørende ydelse af rejse- og opholdsstipendier til elever, der gennemgår en højere skoleuddannelse, måtte kunne praktiseres under særlig hensyntagen til befolkningen i de områder i Jylland, hvor benyttelsen af gymnasieskolerne af de ovenfor nævnte grunde er vanskelig, ligesom udvalget skal henstille, at man i forbindelse med den revision af fornævnte

te lov om ungdommens uddannelsesfond, der skal finde sted i 1961, har opmærksomheden henvendt på det mulige behov, der til den tid måtte foreligge for en udbygning af den omhandlede stipendieordning, eventuelt således, at en vis del af de midler, der stilles til rådighed, reserveres for elever fra de gymnasieinteresserede dårligst dækkede egne af Jylland.

Man skal endvidere pege på, at de fra lokal side fremsatte ønsker om udvidelse af kostskoleordningen også gælder realskoleundervisningen.

Det er yderligere over for udvalget oplyst, at undersøgelser af skolefordelingen med henblik på afstanden mellem skole og hjem allerede er foretaget i visse amter. Udvalget skal imidlertid henstille, at der, eventuelt i forbindelse med den forannævnte amtsplanlægning af skolevæsenet, foretages sådanne yderligere undersøgelser, som kan komplettere det foreliggende materiale.

Ungdomsskoler og landbrugs jaglige ungdomsskoler

Medens de fleste af de skoleformer, der er omhandlet i lov nr. 219 af 11. juni 1954 om ungdomsundervisning m. v. (således aftenskoler, aftenhøjskoler og efterskoler) enten slet ikke - eller dog kun i ringe grad - har noget umiddelbart erhvervsmæssigt sigte, gælder det om ungdomsskolen og om den landbrugsfaglige ungdomsskole, at der her meddeles en tildels erhvervsbetonet undervisning. Det fremhæves imidlertid fra lokal side, at det erhvervsmæssige islet i undervisningen inden for de nævnte to skoleformer ikke er tilstrækkeligt; således spænder den erhvervsbetonede undervisning inden for den landbrugsfaglige ungdomsskole ofte kun over ca. 40 timer årlig, ligesom undervisningen er behæftet med den ulempe, at elever tilhørende forskellige aldersgrupper undervises sammen.

Med hensyn til sidstnævnte anke har statskonsulenten for ungdomsundervisningen oplyst, at en udvikling i retning af tillem্পning af undervisningen efter elevmaterialets aldersmæssige sammensætning er påbegyndt, for så vidt som man inden for den landbrugsfaglige ungdomsskole i et enkelt jysk amt (Åbenrå-Sønderborg) har gennemført en opdeling af eleverne i aldersgrupper, som modtager en efter deres respektive udviklingstrin afpasset undervisning. Endvidere har statskonsulenten anført, at der i de senere år er gennemført ordninger med en

mere erhvervsbetonet undervisning (således teknisk forberedelsesundervisning) inden for rammerne af loven om ungdomsundervisning m. v., og at der foreligger planer om etablering af en i høj grad erhvervsbetonet ungdomsundervisning inden for eller i tilknytning til ungdomsskolen enten i henhold til ungdomsskolebestemmelserne eller i henhold til de i den nævnte lov indeholdte forsøgsparagraffer.

Sammenfattende kan det siges, at den nævnte lov om ungdomsundervisning m. v. frembyder muligheder for meddelelse af en grundundervisning med erhvervsmæssigt sigte, og at det er indtrykket, at disse muligheder hidtil ikke fuldt ud har været udnyttet.

Udvalget vil under hensyn til det således oplyste finde det ønskeligt, om der fra lokal side måtte blive taget det fornødne initiativ til i højere grad, end det nu er tilfældet, at udnytte de af statskonsulenten for ungdomsundervisningen påpegede muligheder for at meddele en undervisning med erhvervsmæssigt sigte inden for rammerne af den gældende lov om ungdomsundervisning m. v.

Endvidere skal udvalget henstille, at hele spørgsmålet om en eventuel udvidelse af adgangen til inden for de forskellige skoleformer, der henhører under loven om ungdomsundervisning m. v. at meddele en erhvervsbetonet grundundervisning, tages op til overvejelse i forbindelse med den revision af den nævnte lov, der skal finde sted senest i folketingsåret 1959-60.

Lærlingeuddannelsen

Af de fra de lokale initiativtagende udvalg og råd modtagne redegørelser fremgår, at det for lærlingeuddannelsen - ligesom for folkeskoleuddannelsen - gælder, at dens kapacitet varierer fra egn til egn. Medens der således synes at være et tilstrækkeligt antal lærepladser i de sønderjyske landsdele, er der en betydelig mangel på lærepladser i Nord- og Vestjylland.

Til afhjælpning af manglen på lærepladser i sidstnævnte egne af landet foreslås fra lokal side forskellige foranstaltninger, dels lærlingeskoler til erstatning af mesterlæren, dels særlige værkstedsskoler som et tidsbegrænset supplement til mesterlæren eventuelt under den form, at skolerne etableres i tilknytning til bestående skolebygninger og stilles til rådighed for sådanne fra folkeskolen udgåede elever, som ønsker at opnå en faglig uddannelse, men som ikke

umiddelbart efter endt skolegang er i stand til at skaffe sig lærepladser.

For at fremme oprettelsen af sådanne værkstedsskoler stilles der forslag om, at der åbnes adgang til opnåelse af statstilskud til værkstedsklasselokalernes indretning efter samme retningslinier, som er gældende for skolebyggeri iøvrigt.

Såfremt der senere måtte opstå ligevægt mellem udbud og efterspørgsel af lærepladser, ville værkstedsskolelokalerne eventuelt kunne finde anvendelse til om- og opskoling af den ufaglærte arbejdskraft.

Værkstedsskolerne skulle efter forslagene omfatte flere fag, således at disse skoler over en bred front kunne afbøde den øjeblikkelige mangel på lærepladser.

Med hensyn til de tekniske skoler er forholdet det, at der efter gennemførelsen af lærlinge-loven af 1956 med sigte på en kvalitetsforbedring af uddannelsen er påbegyndt en centralisering af de tekniske skoler til en række tekniske centralskoler. Denne udvikling har medført, at en del mindre tekniske skoler (navnlig på landet) har måttet nedlægges, hvad der fra lokal side hævdes at have afstedkommet visse vanskeligheder for det elevklientel, som dermed tvinges til at besøge tekniske skoler beliggende i betydelig afstand fra deres hjemsted.

Udvalget har i samarbejde med arbejdsmarkedskommissionens sekretariat forsøgt at belyse spørgsmålet om, hvorvidt oplæringskapaciteten (antallet af brugelige lærepladser) er forholdsvis mindre i landets yderdistrikter end i andre egne af landet. Det har herved vist sig, at der ikke foreligger statistisk materiale til belysning af dette spørgsmål, bl. a. fordi man ikke kan tage antallet af faglærte som udtryk for den nævnte oplæringskapacitet, der i ret høj grad afhænger af de pågældende virksomheders størrelse. Derimod har man kunnet foretage en beregning af antallet af lærekontrakter indgået i årene 1953/54-1956/57 pr. 1000 unge i aldersklassen 10-14 år ved folketællingen 1950. Dette antal, der for hele landet excl. hovedstaden er beregnet til 262, var for Nord- og Vestjylland ca. 200 og for Sønderjylland 240, medens det for Østjylland og øerne excl. hovedstaden ligger omkring 300, alt for samtlige lærlinge under ét.

Foretager man en opdeling af fagene på 1) byggefag, 2) håndværk og industri iøvrigt og 3) handel og kontor m. v., vil det ses, at de

nævnte forskelle går i samme retning for alle tre grupper, og at de er særlig udprægede for håndværk og industri excl. byggefagene.

Man kan heraf se, at det faktiske antal lærepladser i forhold til antallet af unge i området er ikke uvæsentlig mindre i Nord-, Vest- og Sønderjylland end i det øvrige land.

Med hensyn til de påpegede ulemper i forbindelse med benyttelsen af de tekniske skoler har tilsynet med den tekniske undervisning anført, at der jævnsides med den omhandlede centralisering af den tekniske undervisning er truffet en række foranstaltninger til afbødning af de ulemper, som de forøgede afstande til de tekniske skoler indebærer for eleverne. Der ydes således frirejse til alle lærlinge, der har længere strækninger at tilbagelægge til skolerne, ligesom der i tilfælde, hvor lærlingen optages på en central kostskole, ydes statsluskud til delvis dækning af de med opholdet her forbundne udgifter, således at læremesteren ikke har ekstraudgifter i den anledning, jfr. i det hele handelsministeriets bekendtgørelse af 24. august 1957. Endvidere kan det nævnes, at arbejdsministeriet har søgt bevillingsmyndighedernes tilslutning til, at der for finansåret 1958/59 stilles et beløb på 0,5 mill. kr. til rådighed for den offentlige arbejdsanvisning til dækning af merudgifter ved lærlinges oplæring uden for hjemstedet.

Udvalget skal anbefale, at arbejdsministeriets forannævnte andragende om en bevilling på 0,5 mill. kr. til dækning af merudgifter ved lærlinges oplæring uden for hjemstedet må nyde fremme, ligesom udvalget skal henstille, at der ved dispositioner over en sådan eventuel bevilling tages særligt hensyn til ungdommen fra de egne af landet, hvor oplæringskapaciteten er mindst, jfr. herved ovenfor.

Da der imidlertid som nævnt savnes et tilstrækkeligt fyldestgørende statistisk materiale til bedømmelse af oplæringskapaciteten i landets forskellige egne, skal udvalget pege på muligheden af gennemførelse af egns- eller amtsvise strukturundersøgelser af tilsvarende karakter som den ovenfor i indledningen til nærværende kapitel omhandlede undersøgelse, der for tiden foretages i Hjørring amt.

Endvidere skal udvalget henstille, at arbejds-markedskommissionen, for så vidt der ved sådanne undersøgelser måtte kunne påvises en uligevægt mellem udbud og efterspørgsel efter lærepladser, tager op til overvejelse det tidligere

i kommissionen behandlede spørgsmål om etablering af en økonomisk udligningsordning mellem mestre med og mestre uden lærlinge med henblik på en fordeling af de byrder, som oplæringen og læreforholdet bl. a. gennem lærlingeloven pålægger mesteren eller den oplærende virksomhed.

Endelig skal udvalget med hensyn til det rejste spørgsmål om etablering af værkstedsskoler anføre, at oprettelsen af sådanne skoler til hel eller delvis erstatning af mesterlæren ifølge § 31 i lov nr. 261 af 2. oktober 1956 om lærlingeforhold forudsætter tilslutning fra vedkommende faglige udvalg, og at nærværende udvalg derfor vil mene, at spørgsmålet om betimeligheden af oprettelse af værkstedsskoler i første række bør gøres til genstand for drøftelse mellem de lokale initiativtagende udvalg og råd og de faglige udvalg inden for de forskellige fag.

De teknologiske institutter

Der er fra vestjysk side - i forbindelse med spørgsmålet om udvidelse af Jydsk Teknologisk Institut - henvist til, at der, uanset at man hidtil har følt sig vel betjent af Jydsk Teknologisk Institut, er et betydeligt behov for praktiske kurser, og at trafikproblemerne næppe er afgørende for instituttets muligheder for at yde landsdelen fornøden assistance.

Hvad angår Jydsk Teknologisk Instituts kursusvirksomhed gælder det, at instituttet — inden for de givne materiale- og personalemæssige rammer — bestræber sig på at dække behovet for ambulante kurser, og at det er instituttets indtryk, at behovet hidtil er blevet tilfredsstillet. Man har således ikke i nogen tilfælde afvist anmodninger om etablering af ambulante kurser, og elevtallet har i den senere tid været stigende, således lå det i finansåret 1957/58 - på grund af et iværksat propaganda- og oplysningsarbejde - 20 % over det tilsvarende tal for de nærmest forudgående år. Instituttets kursusinspektør berejser til stadighed hele det område, der betjenes af Jydsk Teknologisk Institut, med henblik dels på en kortlægning af behovet for den ambulante kursusvirksomhed dels på en planlægning og dermed en effektivisering af denne.

Udvalget må efter det således oplyste gå ud fra, at det øjeblikkelige behov for de af Jydsk

Teknologisk Institut foranstaltede ambulante specialkurser er dækket, men man skal dog i denne forbindelse påpege, at såvel etableringen af den tekniske konsulenttjeneste, der er omhandlet nedenfor i kapitel VI, og som bl. a. vil tage sigte på udbredelse af kendskabet til nye produktionsmetoder m. v., som en eventuel intensivering af bestræbelserne for ved opskoling af ufaglærte på kortere sigt at dække behovet for veluddannet arbejdskraft i landets yderdistrikter, jfr. herved det nedenfor anførte, vil kunne indebære en udbygning af den ambulante kursusvirksomhed.

Den videregående faglige uddannelse iøvrigt

Ifølge de fra de initiativtagende udvalg og råd fremkomne udtalelser synes der gennemgående i de områder, der dækkes af de adspurgte initiativtagende udvalg og råd, at bestå en mangelfuld dækning af behovet for arbejdskraft med videregående faglig uddannelse. I Sønderjylland savnes der således en videregående handelsuddannelse, og den almindelige teknikermangel er særlig følelig i landets yderdistrikter.

Denne mangel på teknisk uddannet arbejdskraft forventes i et vist omfang afbødet, når resultaterne af den ved handelsministeriets bekendtgørelse af 11. september 1957 indførte ordning med kursusuddannelse af tekniske assistenter begynder at gøre sig gældende, men behovet for videregående teknisk uddannet personel menes kun at kunne dækkes ved placering af tekniske læreanstalter (navnlig teknika) i selve de landsdele, der er underforsynet med ingeniører. Man mener fra lokal side, at der gennem en sådan udvikling bl. a. vil kunne opnås en ønskelig udnyttelse af den reserve af intelligensmæssigt veludrustet ungdom, som findes i de pågældende egne, men som hidtil på grund af mangelen på læreanstalter i eller i nærheden af hjemegnen ikke har haft mulighed for at dygtiggøre sig ved at gennemgå en højere teknisk uddannelse.

Vestjyllands Udvalgsråd vil for at tilfredsstille det i Vestjylland eksisterende behov for ingeniører med en grundig teoretisk og praktisk uddannelse søge oprettet en vestjysk ingeniørskole, hvor det er tanken også at modtage elever, som alene har folkeskoleuddannelse. Om de nærmere planer for denne ingeniør-uddannelse henvises til bilag 11.

Hvad specielt den påpegede mangel på muligheder for videregående handelsuddannelse i de sønderjyske landsdele angår, har tilsynet med handelsskoleundervisningen anført, at behovet for en sådan uddannelse registreres af de stedlige handelsstandsforeninger, hvem initiativet med hensyn til oprettelse af de fornødne undervisningsanstalter naturligt påhviler. Det kan i denne forbindelse oplyses, at Tilsynet med Handelsskoleundervisningen under hensyn til det eksisterende behov for handelsundervisning på kostskolebasis for elever, der af trafikale grunde ellers ville være afskåret fra at få en sådan uddannelse, for tiden overvejer mulighederne for gennemførelse af en udvidelse af Håndværkerskolen i Sønderborg *) med henblik på ved denne skole at etablere en videregående handelsuddannelse (1-årig uddannelse til handelseksamen).

Med hensyn til den fremførte utilfredsstillende dækning af landets yderdistrikter med teknikere (tekniske assistenter, teknikum-ingeniører og civilingeniører) skal udvalget anføre, at problemerne vedrørende de respektive undervisningsformers struktur og kapacitet retteligt henhører under den under statsministeriet nedsatte teknikerkommission.

Udvalget forudsætter, at spørgsmålet om eventuelle regionale mangler med hensyn til tilfredsstillelsen af behovet for uddannede teknikere tages op til overvejelse i teknikerkommissionen og finder sin afgørelse dér.

Ufaglærtes uddannelse

I forbindelse med spørgsmålet om uddannelse af ufaglærte har Vest jyllands Udvalgsråd anført, at der så at sige ikke i Vestjylland findes ledige faglærte, og at en industriel opbygning selvsagt vil støde på uløselige vanskeligheder i løbet af kort tid, hvis dette forhold ikke ændres, og som en øjeblikkelig hjælp foreslår rådet (som udtryk for en foreløbig stillingtagen) at iværksætte en opskoling af arbejdsmænd. En sådan foranstaltning måtte efter rådets opfattelse løses lokalt mellem de interesserede virksomheder og de stedlige fagorganisationer. Samtidig måtte

*) Håndværkerskolen i Sønderborg er en selvejende institution, som — fortrinsvis på kostskolebasis — meddeler lærlingeundervisning og videregående håndværksmæssig undervisning inden for en række fag. Skolens kollegiekapacitet andrager 180 pladser.

man overvinde de vanskeligheder, som de store afstande frembyder for anvendelse af de tekniske skoler til opskoling af ufaglært arbejdskraft.

Udvalget skal hertil bemærke, at den manglende reserve af faglærte i visse af landets yderdistrikter for så vidt er en naturlig konsekvens af den mindre erhvervsintensitet i disse egne, og at udvalget er af den opfattelse, at under en eventuel erhvervsmæssig ekspansion i disse områder vil den fornødne faglærte arbejdskraft strømme til andetsteds fra, i det omfang hvori der findes ledige faglærte andre steder i landet, og i det omfang økonomiske, bolig-mæssige o. l. forhold ikke lægger sig hindrende i vejen for en sådan tilflytning af arbejdskraft.

Udvalget vil under hensyn hertil finde det ønskeligt, om det under arbejdsministeriet nedsatte overflytningsudvalg ville tage de herhenhørende problemer - således spørgsmålet om ydelse af rejsetilskud, flyttetilskud og tilskud til dobbelt husførelse - op til overvejelse med henblik på en bedømmelse af, om de bestående regler på disse områder må anses for at være tilstrækkelige til sikring af arbejdskraftens bevægelighed som anført, eller om yderligere foranstaltninger må skønnes påkrævede.

Det må dog erkendes, at der foreligger betydelige vanskeligheder for en sådan tilgang af arbejdskraft - navnlig på noget kortere sigt - hvorfor der vil være god grund til som af Vestjyllands Udviklingsråd foreslået at søge behovet for arbejdskraft dækket ved opskoling. Man kan derfor tilslutte sig rådets ønske om, at spørgsmålet om opskoling af arbejdskraft tages op til overvejelse - i første række ved forhandling mellem de interesserede virksomheder og de stedlige fagorganisationer — ligesom også mulighederne for de teknologiske institutters medvirken (eventuelt ved en yderligere udbygning af institutternes kursusvirksomhed) ved en sådan opskoling bør undersøges.

Om udnyttelsen af de allerede eksisterende uddannelsesmuligheder for ikke-faglærte bemærkes iøvrigt følgende:

Statens arbejdstekniske ungdomsskoler

Sønderjyllands Erhvervsråd gør — under henvisning til, at arbejdet og undervisningen på statens arbejdstekniske ungdomsskole, Stensbæk

pr. Arnum, tager sigte på en oplæring i færdigheder inden for det sæsonbetonede jord- og betonarbejde - gældende, at der ikke herigenem gives et egnet grundlag for den unges senere erhvervsmæssige placering, idet de pågældende fortsat vil være henvist til sæsonbetonet beskæftigelse. Erhvervsrådet finder det derfor ønskeligt, om arbejdet i disse skoler i højere grad kunne få karakter af en omskoling, således at de unge, der melder sig på skolen, først underkastes en undersøgelse af, hvilke evner (manuelle og åndelige) de er i besiddelse af, for derefter at modtage en kort oplæring og omskoling f. eks. til elektrosvejser, således at de fremover ville have muligheder for varig beskæftigelse inden for jernindustrien.

I tilslutning til disse synspunkter kan det anføres, at arbejdsministeriet har oplyst, at ministeriet for tiden planlægger gennemførelse af en såvel teoretisk som praktisk industriundervisning på statens arbejdstekniske ungdomsskoler; denne planlægning baseres bl. a. på et vellykket forsøgskursus i april 1958. Det er iøvrigt arbejdsministeriets opfattelse, at de resultater, der kan ventes fra kommissionen om uddannelse af ikke-faglærte, vil kunne få stor betydning for en sådan udvikling.

Statens arbejdsmandskurser

Sønderjyllands Erhvervsråd peger på, at det ville være ønskeligt, om der i Sønderjylland blev oprettet et eller flere arbejdsmandskurser og henviser til, at der i landsdelen er ca. 8.000 ufaglærte, heraf ca. 50 % i landkommuner med stor arbejdsløshed. Det nærmeste arbejdsmandskursus (der er i hele landet ialt 5) er Snepsgaard, Seem pr. Ribe, men erhvervsrådet mener, at den ringe interesse i landsdelen for dette kursus for en del er begrundet alene i afstanden.

Erhvervsrådet foreslår Tinglev som hjemsted for et nyt arbejdsmandskursus og mener iøvrigt, at det ville være hensigtsmæssigt, om der skete en delvis omlægning af undervisningen over på andre arbejdsfelter end de hidtidige i lighed med det foran under ungdomsskolerne nævnte. Man ville herved bl. a. lette industrien i det arbejde med omskoling af ufaglært arbejdskraft, der allerede finder sted i en række sønderjyske virksomheder.

Det er af arbejdsministeriet oplyst, at der efter ministeriets skøn ikke for tiden består noget egentligt behov for oprettelse af arbejdsmandskurser i Sønderjylland. Statens arbejdsmandskursus Snepsgaard, som har til opgave at betjene hele det sydjyske område (herunder de 4 sønderjyske amter), har — i hvert fald i perioder - haft en uudnyttet elevkapacitet, og dette forhold kan næppe, således som Sønderjyllands Erhvervsråd synes at være tilbøjeligt til at mene, være begrundet i de betydelige afstande mellem hjem og kursus, idet eleverne i hele kursusperioden, der normalt strækker sig over 3 uger, har ophold på Snepsgaard, og idet de med elevernes rejse til og fra kursus forbundne udgifter afholdes af staten og arbejdsløshedsfonden.

Der vil på kurserne bl. a. på grundlag af arbejdet i kommissionen om uddannelse af ikke-faglærte blive taget andre uddannelsesfelter op end de hidtidige.

Udvalget skal for sit vedkommende henvise til det af arbejdsministeriet således udtalte.

Et specielt problem i forbindelse med en effektiv udnyttelse af arbejdsmandskursernes undervisningskapacitet synes det at være, at en del arbejdsmænd er tilbageholdende med hensyn til deltagelse i kurserne i månederne før jul og i de tidlige forårsmåneder, fordi de er ængstelige for at miste deres plads i rækken af arbejdssøgende, hvis der skulle vise sig chancer for lejlighedsvis beskæftigelse.

Udvalget er opmærksomt på dette spørgsmål og er bekendt med, at arbejdsministeren har taget spørgsmålet op over for Dansk Arbejdsmandsforbund.

*Arbejdsleknisk skole *)*

Amts-arbejdsløshedsudvalget for Hjørring amt har henvist til en erklæring fra amts-arbejdsanvisningskontoret i Hjørring, hvori dette har oplyst, at tilslutningen til de arbejdstekniske skoler er stigende for landdistrikternes område, medens interessen i byerne er knapt så god.

*) Arbejdsteknisk skole er en 3-årig aftenskole for voksne arbejdsmænd, der undervises 2—3 gange om ugen i arbejdstekniske fag i det væsentlige på teoretisk grundlag.

Det er inden for ledelsen af de arbejdstekniske skoler indtrykket, at der visse steder på landet — således som påpeget af amts-arbejdsanvisningskontoret i Hjørring i Nordjylland - er en stærkt stigende interesse for de arbejdstekniske skoler, medens tilgangen er svigtende i købstæderne. Ledelsen af de arbejdstekniske skoler har endvidere anført, at dette forhold, som iøvrigt ikke har gyldighed for landet som helhed, formentlig, i hvert fald til en vis grad, kan føres tilbage til afvigelser med hensyn til styrken af det lokale initiativ, der er en forudsætning for denne undervisningsforms trivsel. Således er kendskabet til, at der er adgang til udførelse af praktisk arbejde på de arbejdstekniske skoler, og at undervisningen på disse skoler er gratis for eleverne, formentlig ikke tilstrækkeligt udbredt.

Under hensyn til, at kommissionen om uddannelse af ikke-faglærte ventes at ville afgive betænkning omkring nytår 1959, skal udvalget indskrænke sig til at fremhæve det ønskelige i, om de lokale kredse - herunder de regionale initiativtagende udvalg og råd — gennem oplysnings- og propagandavirksomhed vil stimulere interessen hos arbejdsmarkedets parter for at udnytte de muligheder for oplæring af arbejdskraften, som statens arbejdstekniske ungdomsskoler, statens arbejdsmandskurser og arbejdsteknisk skole tilbyder, og som i vidt omfang vil kunne afpasses efter de forskellige erhvervsvirksomheders og det skiftende elevklientels særlige behov.

Udvalget har ved gennemgangen af det fra de regionale udvalg og råd modtagne materiale hæftet sig ved en række problemer, der synes at gå igen i fremstillingen af de mangler på det uddannelsesmæssige område, som man fra lokal side anker over.

For det første synes *de store afstande* mellem hjemsted og undervisningsanstalt henholdsvis oplæringssted at spille en væsentlig rolle i så henseende. Udvalget vil finde det ønskeligt, om dette problem på bredt grundlag kunne løses ved foranstaltninger, der tager sigte på at eliminere eller dog formindske de ulemper, som de store afstande i Jylland indebærer for de unge, der er under uddannelse. Udvalget skal i denne forbindelse pege på mulighederne for etablering af kostskoleordninger og kørselsord-

ninger (eksempelvis samlet busbefordring af elever til og fra fjernreliggende skoler), ligesom man anbefaler, at der tages hensyn til disse forhold ved fordeling af tilskud eller lån til støtte for uddannelse af børn af forældre, der bor uden for de forskellige undervisningscentre.

Et andet problem af generel art er *befolkningens svigtende økonomiske muligheder* for at lade de unge gennemgå en videregående uddannelse. I et vist omfang er denne hindring ganske vist - således som det fremgår af det ovenfor side 46 anførte — ryddet af vejen ved tilskuds-, legat- og stipendieordninger, men det er dog udvalgets indtryk, at det lavere uddannelsesniveau i visse egne af Jylland i nogen grad hænger sammen med de vanskelige økonomiske kår, hvorunder den stedlige befolkning - på grund af den ringe erhvervsintensitet i de pågældende områder — må leve. Udvalget må under hensyn hertil finde det ønskeligt, om der til afbødning af dette forhold i videst mulig udstrækning gennemføres foranstaltninger - således stipendie-, legat- og befordringstilskudsordninger - der tager sigte på at dække eller dog nedbringe de udgifter, som for de pågældende

egnes unge er forbundet med dygtiggørelse gennem uddannelse.

Endelig synes det at være et gennemgående problem i en del områder, at det volder *vanskelighed at tiltrække og fastholde et fornødent antal velkvalificerede lærerkræfter* ved de der-værende undervisningsanstalter. Efter de foreliggende erfaringer er forholdet for *folkeskolens* vedkommende dog det, at der ikke har været vanskelighed ved at få lærere til de nybyggede skoler, herunder centralskolerne, således at et øget skolebyggeri i landkommunerne vil gøre det lettere for disse kommuner at skaffe de fornødne lærerkræfter, jfr. det foran side 45 om amtsvise skoleundersøgelser anførte. På andre områder må det uden nærmere undersøgelse stille sig usikkert, hvilke faktorer der er afgørende for dette forhold. Udvalget ser sig derfor ikke i stand til på det foreliggende grundlag at fremkomme med forslag om mere generelle foranstaltninger til imødegåelse af denne ulempe, udover det foran side 45 stillede forslag om støtte til eleverne ved seminarierne i det nord- og vestjyske område.

KAPITEL VI

Forslag til udbygning af en teknisk konsulenttjeneste og om oprettelse af et kontaktorgan for erhvervslivet i provinsen

Af drøftelserne i udvalget samt de fra forskellig sagkyndig side indhentede udtalelser er det klart fremgået, at der eksisterer et stort, omend ofte latent, behov blandt provinsens industri- og håndværksvirksomheder for at være underrettet om fremskridt inden for den tekniske udvikling.

Udviklingens krav til erhvervslivet

Den hastige tekniske udvikling gør det nødvendigt for virksomheder, som fortsat vil klare sig i konkurrencen, stadig at følge med i udviklingen inden for deres branche. Det materiale, som virksomhederne således må holde sig orienteret om, er imidlertid så omfattende og orienteringen så tidkrævende, at langt den overvejende del af danske - mindre og mellemstore - erhvervsvirksomheder hverken har personale eller økonomiske muligheder for at gennemføre et sådant arbejde.

Udvalget har derfor optaget til overvejelse spørgsmålet om, hvorledes det foreliggende behov for teknisk orientering kan imødekommes, idet man går ud fra, at dette behov som følge af den nedenfor omtalte tendens til koncentration af de videnskabeligt og praktisk arbejdende forsknings- og videncentrer i hovedstadsområdet må antages i særlig grad at gøre sig gældende uden for dette område. Man har i forbindelse hermed overvejet, hvorvidt en organisatorisk indsats med henblik på teknisk orientering må anses for ønskelig.

Videncentrernes placering og forbindelsen mellem videncentrerne og erhvervslivet

Det er en naturlig følge af landets begrænsede udstrækning, at de videnskabeligt og praktisk arbejdende forsknings- og videncentrer (f. eks. Laboratoriet for Fiskeriindustri, Laboratoriet for mekanisk Teknologi og Slagteriernes Forskningsinstitut) er oprettet som centralorganer, idet det ville være en urimelig økonomisk byrde at placere lokale afdelinger af alle disse centre rundt om i landet.

Disse centre er i høj grad koncentreret omkring hovedstadsområdet, og udvalget har set det som en vigtig opgave at fremme en større kapacitet hos de organer, der kan formidle og i mange tilfælde tilpasse forskningens resultater på en sådan måde, at de bliver let tilgængelige og anvendelige for erhvervslivet.

Forbindelsen mellem de tekniske videncentre og de enkelte erhvervsvirksomheder kan etableres på forskellig måde bl. a. ved:

- 1) henvendelse fra de interesserede erhvervsvirksomheder til de enkelte videncentre efter behov,
- 2) regelmæssig udsendelse af meddelelser fra de enkelte videncentre til erhvervslivets organisationer eller til de enkelte erhvervsvirksomheder,
- 3) etablering af en eller flere særlige centrale institutioner med det formål at formidle forbindelse mellem de forskellige videncentre og de enkelte erhvervsvirksomheder. Som

eksempel på en sådan institution kan nævnes Dansk Teknisk Oplysningstjeneste (D.T.O.), jfr. herom side 58, spalte 2.

- 4) kontaktfolk uden egne rådgivende funktioner, men med den opgave at knytte forbindelser mellem videncentrene og erhvervslevet,
- 5) tekniske konsulenter med egen rådgivende funktion knyttet til de enkelte videncentrer med direkte kontakt til erhvervslevet.

Den under 1) nævnte mulighed er for så vidt altid til stede, men da de enkelte videncentrer otte ikke er bekendt for de erhvervsvirksomheder, der kan drage nytte af den viden, der er til rådighed, vil det være nødvendigt, at videncentrene eller andre på en eller anden måde henleder erhvervsvirksomhedernes opmærksomhed på mulighederne for at komme i forbindelse med disse centre.

Regelmæssige udsendelser som nævnt under 2) vil blandt andet på grund af den strøm af reklamebrochurer etc., som jævnlig tilgår virksomhederne, ofte have i papirkurven og vil iøvrigt næppe afgive tilstrækkelig kraftige impulser til at overvinde den tilbageholdenhed, som hyppigt vil gøre sig gældende hos virksomhederne med hensyn til en blotlæggelse af de problemer, som kan foreligge.

Etablering af en særlig institution som nævnt under 3) med det formål at danne forbindelse mellem videncentrene for et større eller mindre fagområde og erhvervsvirksomhederne inden for området vil utvivlsomt virke meget effektivt og frugtbringende. Uden for den kreds af - som regel noget større - virksomheder, som af egen drift er indstillet på at benytte sig af den bistand, som centret kan yde, vil den fulde udnyttelse af et sådant videnformidlingscenter imidlertid forudsætte en ret tidkrævende påvirkning af virksomhederne inden for fagområdet til at benytte sig af centrets bistand.

Det er udvalgets opfattelse, at etablering af sådanne forbindelsesled mellem virksomhederne og videncentrene som nævnt under 4), jfr. det forslag til en forsøgsmæssig ordning i denne henseende, som er nærmere beskrevet nedenfor side 58 ff, vil kunne medvirke i betydelig grad til tilfredsstillelsen af det behov, som utvivlsomt findes for bistand i tekniske, økonomiske, ledelsesmæssige og mange andre spørgsmål.

Behovet for bistand udefra er imidlertid størst ved de mindre og mellemstore virksomheder, som ikke selv råder over speciel sagkundskab på de forskellige områder, og som derfor ofte vil

have vanskelighed ved selv at stille problemerne op på rette måde. Det er derfor en forudsætning for den fulde udnyttelse af en kontaktmandsordning som den nævnte, at der samtidig gives virksomhederne mulighed for i større udstrækning at benytte sig af rådgivende konsulenter, der på baggrund af den viden, de råder over, kan trænge ind i virksomhedens problemer og sammen med denne eller på egen hånd arbejde på disses løsning.

Under hensyn til det således anførte er der enighed i udvalget om, at det er den som nr. 5 anførte form for kontakt, der er størst og mest påtrængende behov for at udvikle, samtidig med at man udvikler mulighederne 1, 2, 3 og 4 i det omfang, der gennem konsulentvirksomheden skabes større grobund og interesse for en mere generel oplysningstjeneste.

Nuværende muligheder for konsultation

Industri og håndværk har allerede i dag en vis adgang til at betjene sig af konsulenter, idet bl. a. følgende institutioner og organisationer m. v. kan give direkte konsultation:

- 1) Teknologisk Institut, København,
- 2) Jydsk Teknologisk Institut, Århus,
- 3) Industrifagene,
- 4) Slakteriernes Forskningsinstitut,
- 5) Danmarks Textilfagskole,
- 6) Dansk Tekstiltforskningsinstitut,
- 7) En række forskningslaboratorier,
- 8) Håndværksrådet,
- 9) Private rådgivende rationaliseringsfirmaer,
- 10) Landsforeningen Dansk Arbejde.

Det gælder dog i almindelighed for disse organisationer m. v., at de arbejder med en ret lille kapacitet på konsultationsområdet, idet de fleste af dem samtidig driver forskning og/eller undervisning, således at der kun er mulighed for at dække de allermost påtrængende behov. Der vil således ikke inden for de givne rammer være nogen større mulighed for at sætte et aktivt konsulentarbejde igang, hvorved der tænkes på, at konsulenterne ganske metodisk retter henvendelse til de forskellige erhvervsvirksomheder og stiller sig til disposition for dem. Som eksempel på, hvad den aktive form for konsultation kan medføre, kan anføres, at Teknologisk Institut, København, på enkelt område - det galvanotekniske - på et givet tidspunkt satte sig i forbindelse med hvert enkelt af branchens virksomheder, og at dette initiativ resulterede i, at

der nu er etableret en næsten 100 pct. kontakt mellem virksomhederne og instituttet.

For begge de teknologiske institutter gælder, at de gennem længere tid har arbejdet på at skabe finansielt grundlag for en ret omfattende udvidelse af konsulentarbejdet. Men under hensyn til den anspændte økonomi har institutterne ment, at det ville være nødvendigt at regne med en 10-års periode for at kunne gennemføre den påtænkte udvidelse.

Industrifagene har netop foretaget en udvidelse af sin konsulenttjeneste fra 2 til 4 konsulenter.

Slagteriernes Forskningsinstitut har på sit område skabt et meget effektivt samarbejde mellem forskningen, slagterierne og kødindustrien, men arbejder ligeledes under en anspændt økonomi, hvor det kun i begrænset omfang er muligt at gennemføre de planlagte udviklingsprogrammer.

Håndværksrådet har gennem de sidste år udviklet et net af konsulenter og instruktører, der på alle måder søger at holde håndværksvirksomhederne landet over à jour med udviklingen. Til trods for den korte tid, denne ordning har bestået, har den allerede vist gode resultater.

Mange forskningslaboratorier arbejder ligeledes i større eller mindre omfang med konsulenttjeneste, men om de fleste gælder, at de er forskningsinstitutter og gerne ser en fortsat klar adskillelse mellem forskning og konsultation.

De private rådgivende rationaliseringsfirmaer har gennem de senere år kunnet konstatere en meget kraftig stigende interesse for deres arbejde, men i almindelighed gælder, at det væsentligst er de større virksomheder, der anvender disse firmaer. En udbygning af konsulentvirksomheden vil formentlig også medføre en udvidelse af kredsen af de virksomheder, der benytter rationaliseringsfirmaernes bistand.

En del af de foran nævnte konsulenttjenester har knyttet industrikonsulenter til sig, som er uddannet af handelsministeriets produktivitetsudvalg. De hidtidige erfaringer om disse konsulents virksomhed viser, at de konsulenter, der særlig har taget ledelsesmæssige problemer inden for virksomhederne op til løsning, har haft størst betydning for erhvervslivet.

Udvalgets forslag til udbygning af en teknisk konsulenttjeneste

Det er udvalgets opfattelse, at det igangværende konsulentarbejde bør støttes på en sådan måde, at arbejdet i højere grad kan følge den hastige tekniske udvikling og det dermed følgende hastigt stigende behov. Til belysning af allerede foreliggende planer om udvidelse af konsulentarbejdet har udvalget fra de teknologiske institutter i København og i Århus udbedt sig oplysning om institutternes planer for udviklingen af konsulenttjenesten ved institutterne i en nærmere fremtid.

Det teknologiske Institut i København, der er grundlagt i 1908, har allerede i en årrække arbejdet med konsultationer ikke blot i København, men over hele landet.

Ca. halvdelen af instituttets ca. 200 faste medarbejdere beskæftiges med konsulentarbejde og eksempelvis kan anføres, at af de ca. 38.000 konsultationer, som er foretaget i 1957, har ca. halvdelen vedrørt virksomheder i provinsen.

Jydsk Teknologisk Institut i Århus, der er oprettet i 1943, har hidtil væsentligst koncentreret sig om undervisningsopgaver, og konsultationsvirksomheden er kun udviklet som en underordnet aktivitet. Antallet af konsultationer under instituttet har dog i 1957 udgjort ca. 1700.

Jydsk Teknologisk Institut ønsker at vidbygge en særlig konsulenttjeneste på følgende områder og med følgende personale:

Konsulentområde	Teoretisk udd. konsulenter	Praktisk udd. konsulenter med nogen teoretisk uddannelse	Praktisk medhjælp
Varmekonsultation	1 ingeniør	1 værkfører	
Kemisk konsultation	2 -		
Elektroteknisk kons.	1 -	1 -	1 håndværker
Maskinkonsultation	1 -	1 -	1 -
Svejskonsultation	1 -		
Bogføringskons.	1 revisor		
Bygningskonsultation	1 ingeniør		

Herudover er en træteknisk konsultation under opbygning for tiden, ligesom en teknisk bibliotekstjeneste vil blive etableret i nær fremtid i samarbejde med Teknisk Bibliotek i Århus.

Teknologisk Institut i København har følgende planer for udvidelse af konsulenttjenesten:

	Ingeniører	Værkmestre	Håndværkere	Andet teknisk personale
<i>Jernafsnittet</i> , der omfatter:				
Smede- og maskinafdelingen	}	4	9	1
Plastlaboratoriet				
Svejseafdelingen				
Støberiet				
Automotorafdelingen				
Elektrisk- og radioafdelingen				
<i>Bygningsafsnittet</i> , der omfatter:				
Bygningshåndværkerkonsultat.	}	3	1	2
Snedkerafdelingen				
Lydteknisk afdeling				
Varmeteknisk afdeling				
<i>Det kemiske afsnit</i> , der omfatter:				
Kemisk afdeling	}	3	1	9
Vaskerikonsultationen				
Maleforsøgsstationen				
Garveforsøgsstationen				
Levnedsmiddelafladelingerne				
<i>Virksomhedsledelse</i> , der omfatter:				
tekniske,	}	4		6
økonomiske og psykologiske forhold				
	32	10	11	18

For begge planer gælder som foran nævnt, at de er tænkt gennemført over en 10-års periode. Dette har dog sin årsag i de økonomiske muligheder, som institutterne mener at kunne regne med for at udvikle disse konsulenttjenester. Begge institutter ser imidlertid meget gerne, at der skabes økonomisk grundlag for at gennemføre de forelagte planer inden for en 5-års periode, hvad der i højere grad må antages at være i overensstemmelse med den tekniske udvikling fremover.

Under hensyn til den for nærværende udvalg fastsatte målsætning: at fremme produktiv beskæftigelse i provinsen, skal udvalget anbefale, at udbygningen af konsulenttjenesten ved *Jydsk Teknologisk Institut* i Århus fremmes mest muligt, f. eks. til gennemførelse inden for en periode af 5 år.

Det københavnske instituts planer om udvidelsen af konsulenttjenesten er, som det vil fremgå af opstillingen foran, betydelig mere vidtgående end det jyske instituts planer. Dette må - som foran påpeget - ses på baggrund af kon-

sulentvirksomhedens hidtidige omfang ved det københavnske institut, hvor denne virksomhed tillige er spaltet op i et stort antal specialkonsultationer, hvis fulde udnyttelse forudsætter, at konsultationsvirksomheden dækker et større geografisk område.

Udvalget kan også for det københavnske instituts vedkommende fuldtud tilslutte sig den foreliggende plan for konsulenttjenestens udbygning.

Under hensyn til at adgangen til teknisk, økonomisk, ledelsesmæssig og anden rådgivning er vanskeligere i provinsen end i hovedstadsområdet, skal man imidlertid anbefale, at udbygningen af konsulenttjenesten ved det københavnske institut sker på en sådan måde, at der fortrinsvis lægges vægt på fremme af konsulenttjenesten uden for hovedstadsområdet både for så vidt angår udvælgelsen af de fagområder, inden for hvilke udbygningen af konsulenttjenesten finder sted, og med hensyn til omfanget af udbygningen. I henseende til udvælgelsen af fagområder skal man navnlig pege på: *Jernaf-*

snittet som helhed, inden for bygningsafsnittet snedkerafdelingen, inden for det kemiske afsnit kemisk afdeling, garveforsøgsstationen og levnedsmiddelaafdelingen samt hele afsnittet om virksomhedsledelse.

Konsulenttjenesternes arbejdsområde

Ved drøftelse med flere sagkyndige på området fremgår det tydeligt, at den rent tekniske konsultationsvirksomhed er en absolut forudsætning for konsultation, men at på den anden side teknisk konsultation alene ikke længere er tilstrækkelig.

Næsten alle konsultationer begynder med rent tekniske problemer, men fører derefter ofte over i produktionstekniske, organisatoriske eller ledelsesmæssige problemer og i visse tilfælde helt over til direkte undervisning i disse problemer.

De personer, som skal arbejde som konsulenter, må derfor være tekniske specialister på et enkelt område, inden for hvilket de i kraft af deres særlige indsigt er i stand til at vinde virksomhedsledernes tillid, men de må derudover have tilstrækkelig indsigt i de mere almene problemer omkring virksomhedernes drift, således at de er i stand til at foretage korte analyser i virksomhederne og påvise sådanne problemer samt være således orienteret, at de straks kan henvise virksomheden til de institutioner m. v., der er i stand til at yde virksomheden bistand til løsning af de specielle problemer.

Særlig uddannelse af konsulenterne

Med henblik herpå vil det være nødvendigt at give konsulenterne en specialuddannelse inden for områder som:

- 1) produktionsplanlægning,
- 2) intern organisation,
- 3) virksomhedsledelse,
- 4) kalkulation,
- 5) afsætning,
- 6) konsulentteknik,

ligesom de må have lejlighed til at blive gjort bekendt med de organisationer, institutter, myndigheder m. v., der vil være i stand til at yde støtte til erhvervslivet under en eller anden form.

Handelsministeriets produktivitetsudvalg har tidligere forestået en specialuddannelse af industrikonsulenter. Denne uddannelse strakte sig

over 2 år. De personer, der skal antages som konsulenter med den videregående rådgivningsvirksomhed for øje, som nærværende forslag tager sigte på, må imidlertid forudsættes på forhånd at være specialister inden for et særligt teknisk område. Den videre orientering bl. a. på de ovenfor under 1) til 6) nævnte områder vil efter udvalgets opfattelse kunne bibringes de nye konsulenter ved, at der gives dem et mere almindeligt indblik i moderne virksomhedsledelse.

Udvalget skal anbefale, at den nærmere tilrettelæggelse af undervisningen overdrages til et udvalg nedsat under handelsministeriets tilsyn med den tekniske undervisning.

Stationering af konsulenterne

Der har i udvalget været rejst spørgsmål om, hvorvidt konsulenterne gennem bopæl skulle knyttes til et bestemt geografisk område og placeres der, eller om de bør stationeres ved de teknologiske institutter. Under hensyn til at der her er tale om specielle tekniske konsulenter, vil det næppe være muligt at give en snævrere geografisk afgrænsning af deres arbejdsområde, og da der ligger en stor værdi i den faste tilknytning til vedkommende institut, vil det formentlig være at foretrække, at konsulenternes hjemsted er det samme som instituttets.

Man må imidlertid holde sig den mulighed for øje, at konsulenterne efterhånden får så mange rejsedage til bestemte områder, at det vil være naturligt at udstationere dem der, således som det f. eks. har været tilfældet med en bogføringskonsulent fra Teknologisk Institut i København, der er blevet udstationeret i Odense.

Tilskudsregler

Den forholdsvis store udvidelse af konsulentarbejdet vil gøre det muligt at inddrage langt flere mindre virksomheder i arbejdet. Til gengæld må der i begyndelsen regnes med, at konsulenterne må afse megen tid til kontaktbesøg, før der kan etableres et sådant tillidsforhold mellem virksomhederne og konsulenterne, at virksomhederne virkelig kommer frem med deres problemer og er villige til at betale for den bistand, som konsulenterne yder. Under hensyn hertil må det forudsættes, at udgifterne til uddannelse og det første års aktivitet må dækkes fuldt ud ved særlig bevilling. For de følgende 2 år foreslås tilskudet aftrappet således, at udgifterne det andet år dækkes med 80 % og det

trede år med 60 %, hvilket svarer til det normale statstilskud til driften af de teknologiske institutter.

Udgifterne ved konsulenttjenesternes udvidelser

Hvis man lægger de teknologiske institutters planer til grund og iøvrigt regner med en 5-års periode, således at der i de første 2 år ved begge

institutter tilsammen uddannes og tages i arbejde ca. 20-25 konsulenter hvert år og i de følgende 3 år ca. 10 konsulenter hvert år, må man regne med en udgift til statstilskud til uddannelse, aflønning, befodringsudgifter og administration i forbindelse med den udvidede konsulentordning, der vil udgøre ca. 6-7 mill. kr. fordelt over en 6-års periode.

I forbindelse med de drøftelser i udvalget, der har ført til forslaget om en udvidelse af den tekniske konsulenttjeneste, er det også blevet påpeget, at der ud over den tekniske rådgivning m. v. med henblik på løsning af den enkelte virksomheds aktuelle konkrete problemer, som foran beskrevet, er et stort behov for kontakt mellem provinsens erhvervsliv og alle de organer (myndigheder, organisationer, institutter etc.), der kan yde assistance til erhvervslivet inden for en række områder, herunder specielt de:

- 1) tekniske,
- 2) ledelsesmæssige,
- 3) finansielle og
- 4) afsætningsmæssige.

Eksisterende kontaktorganer

Når man undersøger de muligheder, erhvervslivet har i dag for støtte til at finde frem til de organer, der kan yde vejledning og bistand til løsning af foreliggende problemer, vil man se, at denne kontaktfunktion kun er ganske sporadisk udviklet.

Man kan i denne forbindelse pege på de erhvervsråd, der findes i en del af provinsbyerne og enkelte landkommuner. En del af disse råds arbejde skulle netop bestå i at formidle kontakten mellem erhvervslivet og de forskellige hjælpeorganer. I praksis har det imidlertid vist sig, at turist- og propagandaarbejdet er blevet den væsentligste del af udvalgenes arbejde. Iøvrigt har en hel del af de straks efter krigens afslutning oprettede erhvervsråd måttet indstille deres virksomhed igen, og af virkelig aktive erhvervsråd findes skønmæssigt ansat ca. 15.

Af andre eksisterende kontaktorganer for erhvervslivet kan nævnes den under Akademiet for de tekniske Videnskaber (A.T.V.) oprettede Dansk Teknisk Oplysningstjeneste og landsforeningen Dansk Arbejdes lokalafdelinger.

Udvalgets forslag om oprettelse af et kontaktorgan i provinsen

Udvalget har overvejet, hvorvidt en forbedring af kontakten mellem erhvervsvirksomhederne og de eksisterende videntrener vil kunne ske ved udbygning af en allerede eksisterende institution, der arbejder med videnformidling for øje. Udvalget har herved hæftet sig ved Dansk Teknisk Oplysningstjeneste. Denne organisations hovedformål er netop kontaktfunktion mellem erhvervslivet og først og fremmest forskningen; men dette arbejdsområde er undergået en jævn udvikling, således at det i dag omfatter alle generelle problemer vedrørende produktionsplanlægning, organisation og virksomhedsledelse, altså netop de områder, som man fra udvalgets side lægger vægt på at vække og udvikle erhvervsvirksomhedernes interesse for. Det er imidlertid udvalgets opfattelse, som deles af D.T.O., at det ville være ønskeligt at foretage en udbygning af D.T.O.'s virksomhed ved hjælp af kontaktmænd, der placeres på centrale steder i landet, og som gennem påvirkning af de lokale erhvervs-kredse kan tilskynde til en mere intensiv udnyttelse af det apparat, som er til erhvervsvirksomhedernes rådighed gennem D.T.O.'s bistand.

Arbejdsområde

Som nævnt vil den primære opgave for en sådan kontaktmænd være at formidle forbindelsen mellem erhvervslivet og alle de organer, der beskæftiger sig med erhvervslivets forhold (her-

under også de til de teknologiske institutter knyttede konsulenter og evt. lokale initiativudvalg), navnlig med hensyn til

- 1) tekniske,
- 2) ledelsesmæssige,
- 3) finansielle og
- 4) afsætningsmæssige

problemer.

Der vil imidlertid være grund til at antage, at den overvejende del af aktiviteten i hvert fald i begyndelsen vil foregå på det tekniske område og formentlig rettet mod de mellemstore og større industrivirksomheder i området; men det må være et mål, at stadig større kredse af erhvervslivet inddrages under arbejdet.

Under den afsluttende drøftelse i udvalget af de herhenhørende spørgsmål er det for udvalget oplyst, at A.T.V. har besluttet at antage to medarbejdere med den opgave at fremme kontakten mellem erhvervslivet og de forskellige forsknings- og videncentre, der vil kunne yde bistand i konkret foreliggende tilfælde. Ordningen, der trådte i kraft pr. 1. september 1958, iværksættes på den måde, at de 2 medarbejdere ansættes ved Dansk Teknisk Oplysningstjeneste og udstationeres ved de teknologiske institutter i København og Århus, således at der sikres den bedst mulige kontakt mellem de teknologiske institutter og de videnskabeligt og praktisk arbejdende forsknings- og videncentre.

Den af A.T.V. i samarbejde med **D.T.O.** etablerede kontaktmandsordning ligger således nær op ad den ordning, udvalget havde tænkt etableret, hvorved bemærkes, at **D.T.O.** efter det for udvalget oplyste er opmærksom på, at kontaktmændene - uanset at ideen om ordningens etablering har sit udspring inden for den tekniske forsknings område — under deres virksomhed ikke vil kunne undgå at komme ind på ledelsesmæssige, finansielle og afsætningsmæssige spørgsmål. **D.T.O.** har således oplyst, at de 2 kontaktmænd, før de træder i virksomhed, vil gennemgå Dansk Ingeniørforenings kursus i erhvervslivets forhold, som er et lederkursus i retning af den uddannelse, som industrikonsulenterne fik under handelsministeriets produktivtetsudvalgs ledelse.

Efter at A.T.V. således nu har etableret en kontaktmandsordning, finder udvalget ikke grundlag for at fremsætte selvstændigt forslag herom, men at mener, at man må afvente resultaterne af denne ordning. Udvalget skal dog anbefale,

at der, såfremt ordningen viser sig at fungere tilfredsstillende — gennem det tekniskvidenskabelige forskningsråd — ydes **D.T.O.** fornøden støtte til ordningens videreførelse og udbygning, eventuelt ved lokalt placerede kontaktmænd.

Ledelses- og afsætningsproblemerne

Ved gennemgangen af de hovedområder, et sådant kontaktorgan skal beskæftige sig med, viser det sig, at der på de

- 1) tekniske og
- 2) finansielle

områder findes henholdsvis forskningsinstitutter og låneinstitutioner, der er indstillet på at påtage sig opgaver af den karakter, som erhvervslivet kan tænkes at forelægge.

På ledelsesområdet er der i den seneste tid sket en vis udbygning af konsulenttjenesten, f. eks. i Industri fagene og på de teknologiske institutter. Endvidere er spørgsmålet om uddannelsen af erhvervslivets ledere, dels selvstændige næringsdrivende inden for håndværket og den mindre industri, dels de mere modne (35-40 årige) medarbejdere i større erhvervsvirksomheder, taget op af Dansk Arbejdsgiverforening ved afholdelse af kurser på »Egelund« *). Disse kurser har således henblik på personer, der som

*) På kurserne for virksomhedsledelse for håndværksvirksomheder og den mindre industri, der varer i 3 dage, gives en elementær gennemgang af virksomhedsledelsens opgaver såvel på kortere som på længere sigt, idet der navnlig lægges vægt på analyse, planlægning og kontrol af de daglige opgaver, der behandles, ligesom den teknik, der kan anvendes i forbindelse med løsningen af spørgsmål på længere sigt, illustreres gennem case-eksempler. Endelig behandles virksomhedernes økonomiske problemer og spørgsmålet om samarbejde med de ansatte.

Kurserne i virksomhedsledelse for 35-40 årige medarbejdere i større virksomheder varer i 2 perioder af hver 4 uger. Disse kurser afholdes i samarbejde med Industrirådet, og de har til formål at uddanne virksomhedsledere til at planlægge og træffe beslutninger om virksomhedens aktivitet og udvikling såvel på kortere som på længere sigt, at tilvejebringe en hensigtsmæssig og velafbalanceret organisation, der til enhver tid svarer til de opgaver, der skal løses, at drage omsorg for koordinering og integrering af de til rådighed stående produktionsfaktorer med det bedst opnåelige resultat for øje og at iværksætte analyse og måling af de resultater, der opnås, og de fremskridt, der gøres, med sigte mod orientering om

- 1) virksomhedens interne ledelse og administration
- 2) virksomhedens tilpasning til udefra kommende påvirkninger.

medarbejdere i erhvervsvirksomheder ofte kun med stor vanskelighed vil kunne frigøre sig fra det daglige arbejde i den tid, kursus varer, og den kreds af personer, som disse kurser kan komme til gode, er derfor forholdsvis snæver. Af større virkning ville det derfor være, om der i den højere tekniske og merkantile undervisning kunne inddrages en specialuddannelse i virksomhedsledelse. Herved ville der også kunne skabes centre, hvorfra impulser kunne udgå til erhvervslivet som helhed.

Også på det afsætningsmæssige område synes der behov for opbygning af organer til at yde støtte til løsning af erhvervslivets konkrete problemer. Ganske vist beskæftiger handelshøjskolerne sig med afsætningsproblemerne generelle aspekter, og på eksportområdet driver udenrigs-

ministeriets erhvervskontor, industrirådet, grosserer-societetets komité og provinshandelskammeret informationstjeneste samt yder råd og vejledning til de enkelte virksomheder, men udvalget vil gerne pege på, at det ville være hensigtsmæssigt, om der inden for afsætningsområdet i løbet af de nærmeste år gennem bl. a. den virksomhed, som handelsministeriet og dets produktivitetsudvalg udøver, blev skabt den tilstrækkelige baggrund og interesse for, at der på lignende måde som inden for det tekniske område blev gjort en koordinerende indsats med henblik på dækning af erhvervslivets behov for bistand til løsning af konkrete afsætningsproblemer, herunder ikke mindst med hensyn til eksportsalget.

KAPITEL VII

Finansiering

A. Indledning

Det har gennem en årrække været almindelig erkendt, at det ville være i høj grad ønskeligt at forøge de danske industrielle investeringer for herved at skabe mulighed for større produktion og beskæftigelse på længere sigt. I teorien skulle det ikke være vanskeligt at opnå en sådan forøgelse, hvilket kan illustreres ved følgende talmæssige oplysninger. Det samlede årlige forbrug her i landet udgør ca. 20 milliarder kr. og er i de senere år vokset med gennemsnitlig 400 mill. kr. eller ca. 2 % om året. De samlede årlige investeringer i nybygninger og nyanlæg andrager ca. 5 milliarder kr., men heraf udgør den egentlige industris nyinvesteringer kun ca. 600 mill. kr. Man skulle derfor - selv uden forøgelse af nationalproduktet gennem større udnyttelse af de produktive ressourcer - uden større ulempe kunne forøge de industrielle investeringer med f. eks. 100-200 mill. kr. årligt enten ved at holde igen på forbrugsstigningen eller ved at overføre beløb fra andre grupper af investeringer til industrisektoren.

I praksis har det vist sig overordentlig vanskeligt at gennemføre noget sådant. I de senere år har Danmark flere gange haft betalingsbalancevanskeligheder, og penge- og finanspolitikken er blevet skærpet for at genoprette ligevægten på betalingsbalancen. Den stramme pengepolitik har i lange perioder ført til et højt renteniveau og vanskeligheder ved at få lån i bankerne og på kapitalmarkedet, hvilket igen har hæmmet mulighederne for at udvide investeringerne i industrien. Stramningen af finanspolitikken har begrænset den hjemlige efterspørgsel, hvilket har betydet en ringere efterspørgsel efter dansk industris produkter og dermed en mindre tilskyndelse til at foretage investeringer. Den vigende afsætning til hjemmemarkedet har gennem rentabilitetsforringelse svækket virksomhedernes finansieringsmulighe-

der og efterhånden også deres efterspørgsel efter lånekapital, idet industrien ikke har kunnet forøge eksporten tilstrækkeligt til at erstatte nedgangen i den hjemlige efterspørgsel.

Er det i en given periode af hensyn til betalingsbalancen nødvendigt at holde igen på den hjemlige efterspørgsel, og ønsker man i en sådan situation at skaffe plads til en forøget investering i industrien, er det derfor uomgængelig nødvendigt, at dansk industri er tilstrækkelig konkurrencedygtig til at kunne gøre noget af vor industriimport overflødig samt til at øge afsætningen betydeligt til andre lande, hvor man tilmed ofte møder toldmure og andre beskyttelsesforanstaltninger. Kun hvis denne betingelse er opfyldt, vil afsætningsmulighederne for danske industriprodukter være så gunstige, at det er muligt at forøge investeringerne samtidig med, at man holder igen på den hjemlige efterspørgsel.

Man kan ikke udpege nogen enkelt årsag til den langsomme industrielle udvikling i de senere år med deraf følgende mangelfuld udnyttelse af de produktive ressourcer. Der er dog ikke tvivl om, at vanskelighederne ved at finde øget afsætning for vore landbrugsprodukter, de stadige indkomstforøgelser og deraf følgende pres på betalingsbalancen, den heraf følgende restriktive pengepolitik og de vekslende finanspolitiske stramninger har spillet en væsentlig rolle. Hvis man fremover ønsker større investeringer i industrien, uden at der skæres ned på andre investeringer, vil det være nødvendigt, at konkurrenceevnen over for udlandet varigt opretholdes eller fornedres gennem produktivitetstigninger eller på anden måde, hvorved bemærkes, at forøgede investeringer til forbedring af produktionsapparatet i sig selv virker produktivitetforøgende.

Som nævnt er der også den mulighed at formindske investeringerne i visse andre sektorer, såsom trafikinvesteringer, boligbyggeriet, andre

statslige investeringer, kommunale investeringer etc., for derved at gøre det muligt at forøge investeringerne i industrien. Man må dog her gøre sig klart, at øgede industriinvesteringer som regel forudsætter, at der også foretages investeringer i trafikmidler, boliger, kraftværker, undervisningsanstalter o. s. v., samt at man står over for særlige behov i forbindelse med de store år-gange.

Selvom der på den ene eller anden måde var skaffet plads til større industriinvesteringer, og selv om der fra industriens side var ønsker om at gennemføre større investeringer, er det på ingen måde givet, at der foreligger tilstrækkelige muligheder for finansiering af disse investeringer. Dette afhænger af, hvorledes penge- og kapitalmarkedet fungerer.

B. Finansieringsproblemer i almindelighed

Finansiering af en erhvervs virksomhed sker oftest ved bidrag fra følgende tre hovedgrupper:

Selvfinansiering, hvorved forstås indskud af egne tidligere opsparede midler samt henlæggelser.

Finansiering på det uorganiserede kapitalmarked. Herved tænkes på lån fra slægt og venner, leverandørkreditter, private lån o. l.

Lån på det organiserede penge- og kapitalmarked. Her tænkes dels på de principielt kortfristede lån fra de private banker og til en vis grad fra sparekasserne, dels på langfristede lån fra sparekasser, kredit- og hypotekforeninger, forsikrings selskaber, pensionsfunds, overformynderiet o. l. samt på salg af partialobligationer og finansiering ved salg af aktier.

Det offentliges muligheder for at påvirke finansieringen over det uorganiserede kapitalmarked er stærkt begrænsede. Selvfinansieringen, der i de sidste årtier er kommet til at indtage en stadig mere fremtrædende plads i industriens investeringer, og som i sig selv er afhængig af afsætningsmulighederne og den dermed forbundne indtjening, må ses i forbindelse med skatte- og afskrivningsreglerne, som behandles i kapitel VIII. Den følgende fremstilling vedrører derfor lånene på det organiserede kapitalmarked.

Industriens muligheder for selvfinansiering og finansiering over det uorganiserede kapitalmarked er formentlig fuldt så gode som andre erhvervs, medens der for lån på det organiserede penge- og kapitalmarked gør sig særlige forhold gældende. Traditionelt har bankerne fortrinsvis

taget sig af industriens behov for kortfristet finansiering, medens de institutioner, der specialiserer sig i langfristede lån, hovedsagelig har betjent landbruget og boligbyggeriet. Denne opdeling gælder dog på ingen måde helt skarpt. Dels er en del af bankernes udlån reelt langfristede lån, der anvendes til investeringer, selv om lånene formelt er kortfristede, dels har der også for industrien foreligget visse omend relativt begrænsede langfristede lånemuligheder gennem kreditforeningerne eller ved at udbyde partialobligationslån. I det store og hele forekommer det dog at være rigtigt, at der er behov for at udvide industriens muligheder for at opnå langfristede lån på det organiserede kapitalmarked, hvor renten er lavere end på det uorganiserede kapitalmarked.

Selv ved en likviditetsstigning, der tilflyder det organiserede kapitalmarked, er det ikke sikkert, at industriens muligheder for at få langfristede lån hermed forbedres tilsvarende. Meget vil her afhænge af, om de traditionelle sikkerhedskrav, der stilles af pengeinstitutterne, vil kunne opfyldes, samt af om industrien forventer sådanne afsætningsmuligheder, at den vil forøge investeringerne på trods af, at de lånemuligheder, der kan opnås, formelt er af kortfristet karakter.

Der foreligger ikke nogen undersøgelse af det danske penge- og kapitalmarked, der i tilstrækkelig grad belyser disse vigtige spørgsmål om industriens behov for yderligere fremmedfinansiering, og udvalget har ikke anset det for muligt inden for en rimelig tid selv at foretage en sådan undersøgelse. Man har dog hæftet sig ved, at der for tiden på flere områder synes at gøre sig tendenser gældende, der går i retning af at nedbryde forskelsbehandlingen mellem industriinvesteringer og andre investeringer på kapitalmarkedet. Der tænkes her på den ved lov nr. 212 af 16. juni 1958 om ændring i lov om livsforsikrings virksomhed gennemførte adgang for livsforsikrings selskaber til frit at kunne anbringe en del af deres midler, herunder i aktier - en regel man også påtænker at indføre for pensionsfunds - samt de igangværende bestræbelser for at oprette et industrifinansieringsinstitut, der skal yde lån af længere varighed til industrien.

Man skal i det følgende undersøge, på hvilke måder man ved foranstaltninger af supplerende art på kapitalmarkedet kan søge at fremme den industrielle udvikling uden for hovedstadsområdet.

C. Hvilke metoder af finansiel karakter kan anses for egnede til at fremme den industrielle udvikling uden for hovedstadsområdet?

Udvalget har overvejet, hvorvidt man gennem de allerede eksisterende institutioner på penge- og kapitalmarkedet kan opnå, at den industrielle udvikling uden for hovedstadsområdet i særlig grad blev fremmet. Man har i denne forbindelse bl. a. drøftet, om en almindelig forbedring af industriens finansieringsmuligheder kan påregnes at ville fremme en industriel udbygning i lige høj grad i hovedstadsområdet og i området uden for dette, eller om forbedringen på det finansielle område vil have en tendens til at komme de virksomheder, der er placeret i hovedstadsområdet, i særlig grad til gode, således at forbedringen blot vil trække i retning af at forøge de eksisterende forskelle i den industrielle udvikling i de to områder. Mange af kapitalmarkedets vigtigste organisationer har hovedsæde i København, og indbetalinger sker derfor til hovedstaden, men samtidig ydes der ad mange veje lån til provinsen af disse midler. Da der ikke findes nogen omfattende opgørelse af nettobetalingerne, er det ikke muligt at udtale sig med tilstrækkelig sikkerhed herom.

Mulighederne for specielt at fremme den industrielle udvikling uden for hovedstadsområdet falder i hovedsagen i to grupper, dels ændringer i lovregler om kapitalplaceringmuligheder for visse af kapitalmarkedets institutioner, dels særregler af pengepolitisk karakter.

Ved den første gruppe tænkes først og fremmest på de lovregler, der gælder for kreditforeningers låneudmåling samt forsikringsselskabers, pensionsfonds og sparekassers placeringmuligheder. Som ovenfor nævnt er disse regler udformet således, at industrien vanskeligt i større udstrækning kan benytte sig af lånemuligheder gennem disse institutioner. Ved de bestræbelser, der for tiden er igang for at lempe disse regler til gunst for industrien, kunne man tænke sig, at man i særlig grad begunstigede industrien uden for hovedstadsområdet, f. eks. derved, at lånegrænserne blev højere for industrivirksomheder, der var placeret i visse områder o. l. Udvalget er dog enigt om, at en sådan fremgangsmåde næppe er hensigtsmæssig. For det første vil det være meget vanskeligt at udforme reglerne, således at man kan være nogenlunde sikker på, at man kan opnå de tilsigtede mål, og for det andet vil det være vanskeligt at begrunde, at man i regler, der først

og fremmest er dikterede af sikkerhedsmæssige hensyn, indfører særlig lempelige regler for industri, der er placeret uden for hovedstadsområdet. I mange tilfælde vil det f. eks. ud fra en rent sikkerhedsmæssig vurdering være forbundet med større risiko at yde lån mod pant i en industriel bygning uden for hovedstadsområdet end i dette område, hvor der er væsentlig større muligheder for, at en anden virksomhed, hvis produktionen må opgives, kan overtage bygningen.

Der er dernæst den mulighed, at man ad pengepolitisk vej søger at begunstige finansieringen af industrien uden for hovedstadsområdet. Der tænkes her især på to grupper af foranstaltninger, dels særlige genbelåningsordninger, dels indskud af offentlige midler i pengeinstitutterne uden for hovedstadsområdet.

Særlige genbelåningsordninger kunne tænkes udformet således, at Nationalbanken erklærede sig villig til at genbelåne bankernes udlån til industrivirksomheder, der var placeret i visse nærmere angivne områder. Det må her erindres, at der allerede er forskellige muligheder for belåning i Nationalbanken, såsom eksportkreditter og rediskontering af vekslers. En udvidelse må derfor forudsætte, at man begynder at belåne andre typer af udlån. Ved en sådan genbelåningsordning vil man næppe have nogen sikkerhed for, at bankernes udlån til industri uden for hovedstadsområdet vil vokse i nævneværdig grad. For det første vil det udbredte filialsystem for en del af hovedstadens banker gøre det meget vanskeligt at kontrollere, om der bag en genbelåning virkelig er tale om en udlånsforøgelse til industri uden for hovedstadsområdet. Dernæst vil det selv med hensyn til de banker, der alene er tilknyttet dette område, være umuligt at føre en effektiv kontrol vedrørende dette spørgsmål. Af praktiske grunde må genbelåningstilsagn omfatte både nye og allerede eksisterende udlån af en bestemt kategori, og den enkelte bank vil derfor kunne genbelåne tidligere ydede lån eller lån, der fornys, og udvide långivningen på andre felter for de beløb, der opnås ved en eventuel genbelåning. Udvalget mener derfor, at det ville være betænkeligt at gennemføre en sådan ordning.

Det har endelig været foreslået, at staten skulle foretage indskud i visse pengeinstitutter uden for hovedstadsområdet. Heller ikke på denne måde ville man kunne være sikker på, at følgen ville blive en forøget industriel långivning, ligesom man må have for øje, at de penge-

institutter, der ved hjælp af disse indskud øger deres långivning, efterhånden vil miste en betydelig del af midlerne til banker i andre dele af landet, når de låntagende virksomheder indkøber varer og maskiner herfra, og det kan derfor blive nødvendigt, hvis man på længere sigt ønsker større investeringer i disse områder, til stadighed at forøge statens indskud. Rent bortset fra disse betænkeligheder forekommer det vanskeligt at se, efter hvilke kriterier og i hvilket omfang, sådanne statsindskud bør foretages. Udvalget mener derfor ikke, at denne fremgangsmåde er særlig anbefalelsesværdig.

Det vil af ovenstående diskussion indses, at man ikke kan være sikker på nogen særlig begunstiggelse af den industrielle udvikling uden for hovedstadsområdet, hvis man søger at opnå dette ved hjælp af de allerede eksisterende institutioner på penge- og kapitalmarkedet.

Udvalget har herefter samlet undersøgelsen om fire metoder, der skulle give bedre muligheder i så henseende, hvoraf de to sidste er af mere begrænset betydning. Den første er, at der oprettes et særligt kreditinstitut, der får til opgave at yde lån til virksomheder, der er beliggende uden for hovedstadsområdet. Den anden er at udvide omfanget af statens långivning, således at udvidelsen kommer disse områder til gode. Den tredje er oprettelse af særlige lokale investeringsfonds, og den fjerde vedrører kommunernes adgang til at støtte oprettelsen af værkstedshuse.

1. Oprettelse af et finansieringsinstitut med særligt henblik på dets betydning for udlån til industrien uden for hovedstadsområdet

Udvalget har på et tidligt tidspunkt efter dets nedsættelse taget dette spørgsmål op til overvejelse, i særdeleshed fordi man i en lang række lande har sådanne særlige kreditinstitutter, der specialiserer sig i mellemlang og langfristet långivning til industrien, idet man også i andre lande har gjort den erfaring, at kapitalmarkedets institutioner synes at foretrække anden långivning end den, der går til industrien. Det forekom derfor nærliggende at antage, at et institut, hvis opgave var i samarbejde med de lokale kreditinstitutter at yde lån på i gennemsnit 5-15 år til industrien uden for hovedstadsområdet, ville være en særdeles god støtte for den industrielle udvikling i provinsen.

Som nævnt findes sådanne specielle kreditinstitutter i en række lande, og udvalget har

drøftet det foreliggende materiale fra en del vesteuropæiske lande. Institutterne er i mange tilfælde oprettet med det udtrykkelige formål i særlig grad at tilgodese et bestemt erhvervs lånebehov, og man er af den opfattelse, at oprettelse af et sådant institut i og for sig ville være en velegnet foranstaltning. Da oprettelsen af instituttet burde ske ved størst muligt samarbejde med de eksisterende kreditinstitutioner, havde man tænkt sig at foreslå, at det blev dannet som et aktieselskab, hvor de private banker, Nationalbanken og staten tegnede aktiekapitalen. Man ville herved uden større indgreb i penge- og kapitalmarkedet kunne lede en del midler over til den del af erhvervslivet, som man finder har et særligt behov.

Under udvalgets behandling af dette spørgsmål er det imidlertid blevet bekendt, at kapitalmarkedets organisationer og industrien er begyndt at arbejde på oprettelsen af et kreditinstitut, der i almindelighed skal yde mellemlange lån til industri og håndværk. Dette institut påtænkes oprettet uden deltagelse fra statens side.

Der er næppe tvivl om, at også udbygningen af provinsens industri vil nyde godt af, at man i større udstrækning søger at dække behovet for mellemlang kredit til industrien. Der er dog ikke grund til at antage, at det nævnte institut vil stile mod i særlig grad at begunstige industrien uden for hovedstadsområdet. Udvalget mener derfor, at man fra statens side bør undersøge alle foreliggende muligheder for at indlede et samarbejde med et sådant institut med henblik på at tilgodese provinsens særlige behov.

Et sådant samarbejde kan tænkes etableret på flere måder. Når staten ikke er medstifter af instituttet, er den mest nærliggende tanke, at staten påtager sig at garantere for visse lån eller måske snarere de mest risikable dele af lån, som man lægger særlig vægt på. En sådan fremgangsmåde kendes bl. a. fra eksportkreditgarantiordningen, der har fungeret overordentlig tilfredsstillende. Disse to tilfælde kan dog ikke umiddelbart sammenlignes, da der ved eksportkreditgarantiordningen hovedsagelig er tale om transfereringsrisici, der er af en ganske særlig karakter, og som vanskeligt kan vurderes af pengeinstitutterne. Lån til industrielle virksomheder kan derimod underkastes en ganske normal forretningsmæssig vurdering, som vil blive foretaget af det planlagte kreditinstitut. Hvis man ved en sådan vurdering finder, at projektet i sin helhed er for usikkert, er der næppe grund

til at tro, at en statsgaranti vil være til nogen gavn, da man må antage, at instituttet ikke ønsker at deltage i långivning til foretagender, som ikke skønnes at kunne klare sig, uanset at tabene måtte blive dækket af staten.

Dette betyder dog ikke, at statsgaranti vil være uden betydning. Hvis instituttet f. eks. finder, at et projekt må formodes at være levedygtigt, men at der med de lånegrænser, der er fastlagt, ikke kan skaffes tilstrækkelig kapital til projektet, kan instituttet forhøje lånegrænsen, såfremt der ydes statsgaranti for det beløb, der ligger over den normale lånegrænse. Dernæst kan det tænkes, at et projekt er så stort, at et institut ved at gå op til den normale lånegrænse finder, at det binder en så stor del af dets midler i et enkelt engagement, at det ikke er forsvarligt. Også her vil en statsgaranti for en del af lånet kunne være af betydning. Det er vanskeligt at bedømme, hvor stor vægt man skal lægge på en statsgarantiordning. Dette vil formentlig bedst kunne vurderes ved forhandlinger med det planlagte finansieringsinstitut.

Et samarbejde kan endvidere tænkes etableret på den måde, at en del midler, som efter lovgivningsmagtens ønske skal komme de økonomisk mindre udviklede dele af landet til gode, ledes gennem det planlagte institut. Der kan her tænkes mange muligheder lige fra en helt uformel ordning, hvor staten køber en del af de obligationer, som et sådant institut måtte udstede, idet det samtidig aftales, at instituttet er særligt imødekommende over for andragender om lån fra industrielle virksomheder uden for hovedstadsområdet; dette behøver dog ikke at medføre, at instituttet yder lån, der er mere risikable, end den standard man iøvrigt vælger at opstille. Et andet yderpunkt kan være, at der oprettes et formelt samarbejde, således at staten direkte stiller visse beløb til rådighed, som instituttet formidler udlånt til visse områder, men uden at instituttet påtager sig nogen risiko for de beløb, der lånes ud. Her må man dog formentlig forudsætte, at instituttet også selv deltager i den enkelte finansiering, men med bedre sikkerhed og eventuelt med et mindre beløb.

Udvalget er af den opfattelse, at det er meget betydningsfuldt, at der etableres et samarbejde med et sådant institut, da det forekommer uøkonomisk, hvis man på den ene eller anden måde kommer til at operere med to organisationer, der skal præstere samme sagkundskab og foretage samme vurdering af de enkelte foretagender. Man har i denne forbindelse bemærket, at lov

nr. 211 af 16. juni 1958 om egnsudvikling netop åbner mulighed for, at der oprettes et sådant samarbejde mellem pengeinstitutterne og staten, og man ønsker i denne forbindelse at fremhæve, at de former for samarbejde mellem staten og industrifinansieringsinstituttet, der er omtalt ovenfor, udmærket vil kunne anvendes også i forholdet mellem staten og de lokale pengeinstitutter.

2. *Udvidelse af statens långivning iøvrigt*

Hvis et sådant samarbejde ikke skulle komme i stand i tilstrækkeligt omfang, kan man overveje muligheden af at udvide statens långivning.

Udvalget har gennemgået de forskellige eksisterende ordninger vedrørende långivning til industri og håndværk, herunder især handelsministeriets udlån af de såkaldte Marshallmidler og udlån i henhold til den senere lovgivning, der har afløst Marshall-lovene, jfr. den som bilag 16 givne oversigt over statens udlån m. v. Det fremgår heraf, at statens udlån m. v. ved udgangen af marts 1957 androg ca. 5.600 mill. kr. Heraf udgjorde udlån under boligministeriet ca. 4.000 mill. kr. og under landbrugsministeriet næsten 800 mill. kr. Lån til håndværk og industri, der næsten udelukkende ydes af handelsministeriet, androg knapt 70 mill. kr., hvilket dog indebærer en betydelig stigning i forhold til 1951, hvor beløbet kun var 4 mill. kr.

Man har foretaget en ret detaljeret undersøgelse af et udsnit af de lån til industrivirksomheder, der er ydet i de sidste 10 år, for herved at kunne vurdere, om lånene er ydet til virksomheder, som har haft særligt behov for lånene, og om det senere ved virksomhedens vækst er godtgjort, at lånene er placeret på en for samfundet gavnlig måde.

Det fremgår af denne undersøgelse, at lånene i stor udstrækning er ydet til mellemstore virksomheder med et typisk lånebeløb på mellem 100.000 kr. og 500.000 kr. I næsten alle tilfælde viser de undersøgte virksomheders regnskaber, at man samtidig med optagelse af lån hos staten har udnyttet andre lånemuligheder, såsom lån mod pant i fast ejendom, leverandørkreditter og banklån. Næsten alle de undersøgte virksomheder har i den pågældende periode, 1949 til 1956, været præget af stærk vækst. Omsætningen i disse virksomheder er i de allerfleste tilfælde steget mere end 100 pct., ofte 300-500

pet., og i visse tilfælde endog 800 pct. Man kan af disse tal selvsagt ikke slutte, at væksten ville have været mindre, såfremt statslånene ikke var blevet ydet, men det forekommer rimeligt at slutte, at lånene som helhed er givet ud på områder, hvor de er blevet godt udnyttet.

Det har ikke på grundlag af undersøgelsen været muligt med sikkerhed at vurdere, om de pågældende virksomheder kunne have opnået lån andetsteds, såfremt statslånene ikke var blevet ydet. Man må herved erindre, at lånene alle er ydet til en væsentlig lavere rente og på mere fordelagtige afdragsvilkår end de normalt gældende, men samtidig er lånene ydet i en periode, hvor det i almindelighed var meget vanskeligt at opnå kredit, hvorfor statslånene i mange tilfælde har været en betingelse for, at investeringerne har kunnet gennemføres. Udvalget har dog fået det indtryk, at de favorable lånevilkår, herunder især lånenes langfristede karakter, i mange tilfælde har været afgørende for, at man har søgt statslån i stedet for at optage lån andre steder. Det forhold, at statens tab på de ydede lån i de sidste ca. 10 år har været ganske ubetydelige, kunne ligeledes tyde på, at lånene måske kunne være opnået andetsteds omend på mindre gunstige vilkår. Forklaringen kan dog også være, at den betragtede periode har været præget af betydelige prisstigninger, der har gjort det lettere for virksomhederne at klare sig.

Selvom man har lov til at slutte, at man ved ydelse af de ovenfor omtalte lån fra staten har haft tilfredsstillende erfaringer, mener udvalget dog ikke, at det kan anses for påkrævet at foretage en væsentlig udvidelse af statens direkte långivning til mindre industrielle virksomheder. Man har herved især lagt vægt på, at det kræver en betydelig administration at skulle tage stilling til en lang række ansøgninger om forholdsvis beskedne lån til mindre virksomheder og navnlig at føre tilsyn med de bevilgede lån. Der vil hertil kræves en betydelig teknisk, økonomisk og lokal sagkundskab, og det forekommer derfor mere rationelt, således som det også er forudsat i loven om egnsudvikling §§ 4 og 5, at de lokale kreditinstitutter med det større kendskab til de individuelle virksomheder tager sig af en sådan långivning. En væsentlig udvidelse af industriinvesteringerne i sådanne egne kan dog blive en så stor belastning af de lokale kreditinstitutter, at det kan være hensigtsmæssigt, at staten i visse tilfælde i samarbejde med de lokale kreditinstitutter bistår ved at påtage sig noget af risikoen ved ydelse af lån. f. eks. ved en

garantiordning som omtalt under 1., og som der er åbnet mulighed for i de nævnte paragraffer i loven om egnsudvikling.

Endelig bør det generelt fremhæves, at enkelte projekter, der kræver en meget omfattende finansiering, ofte vil have vanskeligheder ved at finde tilstrækkelige midler hos de lokale pengeinstitutter, og i sådanne tilfælde vil direkte statslån kunne være hensigtsmæssige under forudsætning af, at man ikke opnår finansiering gennem det planlagte industrifinansieringsinstitut eventuelt i forbindelse med en statsgaranti; der henvises i denne forbindelse til den finansiering, det offentlige allerede har påtaget sig med hensyn til trafikmidler og kraftforsyning og i enkelte tilfælde visse meget store virksomheder.

3. Oprettelse af lokale investeringsfonds

I de senere år er der flere steder i landet fremkommet udtalte ønsker om en forøgelse af den industrielle aktivitet, og man har med dette formål for øje erklæret sig villig til på lokal basis at søge at fremskaffe mere risikovillig kapital, der kan anvendes til finansiering af mindre virksomheder.

Lokale investeringsfonds kendes især fra U. S. A., hvor man tilsyneladende har gode erfaringer med dem. Det fremgår af de foreliggende oplysninger, at sådanne fonds kan oprettes på mange forskellige måder og af forskellige interessegrupper. Udvalget mener ikke at kunne foreslå en bestemt organisationsform eller kreds af deltagere som den ideelle. Udvalget mener dog at burde påpege, at sådanne fonds, når de yder lån på mere risikable vilkår, nødvendigvis i mange tilfælde må komme ud for tab, og det bør derfor gøres klart for dem, der opfordres til at yde bidrag til sådanne fonds, at der er en vis risiko for tab.

Det har herunder været drøftet, om man burde anbefale, at sådanne lokale investeringsfonds blev oprettet som aktieselskaber, eventuelt med små aktier, således at også folk med små indkomster kunne tegne sig for beløb. En sådan fremgangsmåde vil let kunne skabe den forventning, at aktiekøberne vil kunne få en stor forrentning af deres indskud. Det skal ikke bestrides, at dette kan blive tilfældet, men i almindelighed må man som nævnt sikkert være forberedt på risiko for tab. Udvalget har derfor været betænkeligt ved at anbefale noget sådant.

Udvalget har overvejet, om man fra det of-

fentlige bør søge at påvirke den virksomhed, der udøves af sådanne lokale investeringsfonds, således at de påtager sig at yde garantier for pengeinstitutternes udlån snarere end selv at foretage långivning. Hvis man yder garantier, vil man kunne støtte et større antal udlån, end hvis fondene selv yder lånene. Desuden er det blevet fremhævet, at der i det lokale område næppe vil fremkomme en totalt set større långivning, hvis der oprettes en særlig fond, der yder lån af midler, der er trukket ud af de lokale banker og sparekasser. Udvalget er i og for sig enig i disse synspunkter, men mener dog ikke, at man fra det offentlige bør gribe ind i den form, som man i de forskellige egne ønsker at give sådanne investeringsfonds.

Udvalget ønsker dog at fremhæve, at lokale investeringsfonds kan få betydning ved at optræde som garanter for lån, der ydes udefra, f. eks. fra det tidligere omtalte nye kreditinstitut, eller i samarbejde med det udvalg, der oprettes i henhold til loven om egnsudvikling. På denne måde vil de kunne bidrage til at trække kapital til området fra andre dele af landet.

Man har i udvalget gennemdrøftet en række muligheder for statsstøtte under den ene eller anden form til sådanne lokale investeringsfonds. Sådant støtte kan ydes på mange måder, i form af garantier fra staten, som deltagelse i långivning, som aktieindskud eller ved køb af selskabernes gældsbreve. Man er dog i alle tilfælde kommet til den konklusion, at deltagelse fra statens side ville forudsætte en ret indgående kontrol med de lokale selskaber, således at man alene af den grund må være ret betænkelig ved at anbefale finansiel støtte fra statens side, bortset fra det ovenfor omtalte samarbejde. Det vil kræve en ret omfattende administration at skulle føre et tilfredsstillende tilsyn med disse selskaber, der almindeligvis vil være ret små.

Det bør dog overvejes, om sådanne selskaber ikke kunne blive fritaget for indkomstbeskatning. I statsskattelovens § 2, stk. 5 a, om aktieselskaber, og § 2, stk. 5 g, om foreninger og selvejende institutioner, findes visse skattefritagelses bestemmelser. Om disse fritagelsesbestemmelser vil kunne finde anvendelse over for sådanne selskaber, er bl. a. afhængig af, hvorledes selskabernes vedtægter er udformede. Fritagelse vil i hvert fald være betinget af, at der ikke udbetales mere end normal forrentning - efter skattedepartementets nugældende praksis

5 pet. p. a. — i udbytte af den indskudte kapital, samt at indskyderne i tilfælde af likvidation højst får den indskudte kapital tilbagebetalt, medens et eventuelt overskydende beløb kommer et almenvelgørende eller andet almennyttigt formål til gode.

4. Oprettelse af værksted s huse

Om oprettelsen og finansiering af værkstedshuse henvises til bemærkningerne ovenfor side 39 ff.

D. Afsluttende bemærkninger

Som det vil fremgå af de foranstående bemærkninger, er der under udvalgets arbejde fremkommet planer og vedtaget love, der på afgørende måde vil kunne komme til at påvirke udviklingen. Der tænkes her i særdeleshed på planerne om oprettelse af et særligt institut til industriens finansiering samt på loven om egnsudvikling. Udvalget har under sit arbejde været opmærksomt på betydningen af de nye institutioner, der hermed skabes, og har drøftet, på hvilken måde de bedst vil kunne bidrage til en stærkere industriel udvikling i provinsen. Udvalget har særligt lagt vægt på det samarbejde, der vil kunne etableres mellem industrifinansieringsinstituttet og staten bl. a. i form af statsgarantier for visse lån, således som det er blevet anbefalet ovenfor.

Udvalget har derudover drøftet, om de nye institutioner i forbindelse med de allerede eksisterende organer vil være tilstrækkelige til at løse de opgaver, der kommer. Det gælder for både industrifinansieringsinstituttet og loven om egnsudvikling, at de rammer, der er antydnet eller fastlagt for arbejdet, er så løse, at man ikke på indeværende tidspunkt kan tage nærmere stilling til arten og omfanget af den indsats til fremme af den industrielle udvikling, som herigennem kan gøres. Man ønsker dog atter at understrege, at den industrielle udvikling i provinsen er nøje knyttet sammen med den almindelige økonomiske politik og de vilkår, der i almindelighed bydes industrien. Hvis der skabes gunstige vilkår for industrien, vil lånebehovet også stige i provinsen, og udvalget mener, at man netop ved at have ret løse rammer for de nye institutioner bedst vil kunne imødekomme de behov, der opstår.

KAPITEL VIII

Skatteproblemer

Spørgsmålet om, hvorvidt skattelempelser kan betragtes som et egnet middel til at fremme den erhvervsmæssige udvikling uden for hovedstadsområdet er ligeledes undersøgt af udvalget, inden for hvilket en arbejdsgruppe har afgivet den som bilag 17 optagne redegørelse. Idet man med hensyn til nærmere enkeltheder henviser hertil, skal man om spørgsmålet anføre følgende:

De grundlæggende principper i den gældende skattelovgivning stammer fra skattereformen af 1903 og er derfor præget af erhvervsforholdene ved århundredets begyndelse og af datidens lave beskatningsniveau. Efterhånden som erhvervsstrukturen er forandret, og skatteudskrivningen er steget, er der ganske vist gennemført en lang række - mere eller mindre vidtrækkende — ændringer i og tilføjelser til skattelovgivningen. De bestemmelser, der er gennemført i årenes løb, har vel først og fremmest haft til formål at tilpasse skatteudskrivningens størrelse og fordeling til de skiftende økonomiske og sociale vilkår, medens interessen for at udforme skattelovgivningen på en sådan måde, at den stigende beskatning så vidt muligt ikke hæmmer produktionens udvikling, har været mindre udtalt, løvrigt er skattelovgivningen præget af et betydeligt antal midlertidige bestemmelser, der oprindeligt er indført for at løse aktuelle problemer, men derefter er blevet forlænget fra år til år, og dette har efterhånden ført til en skattelovgivning, der er uoverskuelig og på mange punkter mindre hensigtsmæssig.

Der er derfor i de senere år gjort forsøg på at få gennemført en samlet skattereform. Dette er hidtil ikke lykkedes, men de forskellige reformforslag har dog bevirket, at der er gennemført nye og mere hensigtsmæssige bestemmelser, f. eks. lovene af 6. juli 1957 om skattefri afskrivninger og om investeringsfonds, og på andre vigtige områder er ny lovgivning under forberedelse.

På denne baggrund er der i bilag 17 foretaget en gennemgang i hovedtræk af den bestående lovgivning om indkomstbeskatningen og om beskatningen af fast ejendom med særligt henblik på dens betydning for industrivirksomheder. Opmærksomheden har fortrinsvis været henvendt på de skattemæssige problemer, som opstår for industrivirksomheder, der er i vækst. Det drejer sig her bl. a. om indkomstbeskatningen af personer og aktieselskaber, hvis indtjening øges fra år til år, samt om ejendomsbeskatningen af erhvervsbygninger.

Dernæst er der i bilaget foretaget en undersøgelse af mulighederne for ad skattelovgivningens vej at fremme industriens udvikling i de områder af landet, hvor en sådan udvikling må anses for ønskelig, enten ved at udligne bestående forskelle i beskatningen fra kommune til kommune eller ved at give særlige skattelettelser for voksende industrivirksomheder i de nævnte områder.

Ud fra dette arbejdsgrundlag er der i udvalget enighed om følgende hovedsynspunkter.

Indkomstbeskatningen

Med hensyn til indkomstbeskatningen har udvalget i overensstemmelse med sit kommissorium overvejet, hvorvidt det vil være hensigtsmæssigt at fremme den industrielle udvikling gennem skattelettelser for industrivirksomheder i de om-

råder af landet, hvor en forøget industrialisering skønnes særlig tiltrængt.

En sådan graduering af beskatningen vil utvivlsomt være i strid med de hidtil anerkendte beskatningsprincipper, hvorefter man så vidt

muligt har tilstræbt at ligestille de forskellige områder og erhvervsgrupper i skattemæssig henseende. Endvidere vil en graduering af beskatningen utvivlsomt rejse en lang række problemer, hvis løsning vil skabe store praktiske vanskeligheder såvel for de enkelte skatteydere som for skattemyndighederne.

Hvis behovet for en udvikling af industrien i visse egne af landet skønnes at være så stort, at det kan begrunde et brud på skattelovgivningens almindelige principper, bør de nævnte skattelettelser ikke gives som bevillingsmæssig lempelse, der indrømmes efter et skøn over de enkelte skatteyders særlige forhold, men efter faste retningslinier, som skatteyderne kan tage hensyn til ved tilrettelæggelsen af deres økonomiske dispositioner. Reglerne herom må da i givet fald udformes således, at skattelettelserne udelukkende eller fortrinsvis vil tilfalde voksende industrivirksomheder, der er beliggende i visse nærmere afgrænsede områder.

En sådan ordning forudsætter for det første, at der tages stilling til, i hvilke dele af landet der skal være mulighed for at opnå de nævnte skattelettelser. De pågældende områder må af praktiske grunde fastlægges således, at deres grænser falder sammen med de bestående administrative inddelinger. Vil man - som angivet i kommissoriet — holde hovedstadssamfundets industri uden for ordningen, må området for de nævnte skattelettelser afgrænses således, at skattelettelserne ikke gives til industrivirksomheder, der er beliggende i Københavns og Frederiksberg kommuner, Københavns amtsrådsreds samt de kommuner i Frederiksborg og Roskilde amtsrådsredse, hvis industri naturligt må betragtes som hørende til hovedstadssamfundet.

Der næst vil det være hensigtsmæssigt så vidt muligt at knytte skattelettelserne til kriterier, der i forvejen anvendes i den bestående skattelovgivning. Man kunne derfor give skattelettelse på grundlag af skatteydernes udgifter til anskaffelse af maskiner og erhvervsbygninger. Sådanne aktiver anvendes ganske vist i større eller mindre omfang i de fleste erhverv, men hvis man udelukker landbrugerhvervet, for maskiners vedkommende ser bort fra transportmidler og kontormaskiner samt begrænser sig til de bygninger, der er genstand for skattefrie afskrivninger (hvorved bl. a. beboelses-, kontor- og forretningsejendomme udelades), vil hovedparten af de nævnte investeringsudgifter antagelig afholdes af industrivirksomheder. De udgiftsbeløb af denne art, som forekommer i handels- og håndværksvirk-

somheder m. v., må formodes at være af forholdsvis beskeden størrelse.

De gældende regler om *skattefrie afskrivninger* åbner mulighed for en udsættelse af indkomstbeskatningen navnlig for voksende industrivirksomheder, der som regel har forholdsvis betydelige anskaffelsesudgifter af den her nævnte art. Det ville derfor være nærliggende at indføre særlig lempelige afskrivningsregler for de nævnte anskaffelsesudgifter, for så vidt der er tale om virksomheder, der er beliggende i de områder, hvor den industrielle udvikling skal fremmes. Imidlertid vil lempeligere afskrivningsregler først og fremmest betyde udsættelse med beskatningen, medens det er usikkert, om de på lidt længere sigt vil medføre egentlig skattelettelse. Hvor det drejer sig om virksomheder, hvis omsætning og indtjening i hele afskrivningsperioden er stigende, kan den skattebesparelse, som en forøgelse af afskrivningerne i periodens første år medfører, på grund af progressionen endog blive mere end opvejet af skatteforhøjelser i periodens senere år som følge af, at afskrivningsmulighederne i disse år reduceres. Det er derfor tvivlsomt, om afskrivningsregler, der gav adgang til endnu lempeligere afskrivning end de ved loven af 1957 gennemførte regler, ville give tilstrækkelig tilskyndelse til øget investeringsvirksomhed.

Det vil utvivlsomt være mere effektivt at indføre regler om skattefrie fradrag, der beregnes i forhold til de omtalte investeringsudgifter, men ikke reducerer de pågældende skatteyders adgang til at afskrive anskaffelsesudgiften efter de almindelige regler. Sådanne *investeringsfradrag* kendes f. eks. i hollandsk skatteret og har tidligere været anvendt i England. Det vil i givet fald være hensigtsmæssigt at indrømme skatteyderne en vis valgfrihed med hensyn til, i hvilke regnskabsår disse fradrag skal foretages, f. eks. således at fradraget eventuelt kan fordeles over anskaffelsesåret og de nærmest følgende 2 år, alt efter, i hvilket regnskabsår den enkelte skatteyder vil have mulighed for at udnytte sit fradrag.

Da de skatteydere, der i givet fald opnår investeringsfradrag, ofte vil bo i en anden kommune end den, hvori industrivirksomheden er beliggende, er det nok mest rimeligt i hvert fald foreløbig kun at give fradraget ved statsskattens beregning, således at opholdskommunen ikke gennem nedsættelse af kommuneskatten — kommer til at bidrage til den industrielle udvikling i andre kommuner.

løvrigt vil det af praktiske grunde være nød-

vendigt at fastsætte en minimumsgrænse for de anskaffelsesudgifter, der skal berettige til investeringsfradrag. Denne grænse bør efter udvalgets opfattelse ikke sættes lavere end 10.000 kr.

Endelig vil det være naturligt, at et eventuelt investeringsfradrag i givet fald kun får midlertidig karakter, og det bør derfor i et eventuelt lovforslag fastsættes, at loven optages til revision efter en periode på f. eks. 5 år. I så fald bør der tillige fastsættes nærmere overgangsregler til sikring af, at virksomheder, der har påbegyndt investeringer i tillid til at kunne opnå investeringsfradrag, fortsat får adgang hertil i rimeligt omfang.

Da investeringsfradraget gives i indkomsten, vil det ikke kunne undgås, at den deraf følgende skattelettelse på grund af progressionen bliver større, jo større indkomsten er. Det må derfor antages, at fradraget særlig vil opmuntre til udvidelse af bestående virksomheder, der i forvejen har en betydelig indtægt, medens nyetablerede virksomheder gennemgående vil få mindre skattelettelser som følge af de skitserede fradragsregler. Under hensyn til, at der efter den gældende skattelovgivning i vid udstrækning gives skattelettelse i form af fradrag i den skattepligtige indkomst, f. eks. børnefradrag, fradrag for forsikringspræmier, afskrivninger på driftsmidler m. v., finder udvalget imidlertid, at

man ikke af denne grund bør afholde sig fra at optage spørgsmålet om indførelse af et investeringsfradrag efter de foran skitserede principper til overvejelse.

I det forudgående er det i overensstemmelse med kommissoriet forudsat, at et investeringsfradrag kun skal gælde for visse dele af landet, således at det tjener som middel til at fremme industriens udbygning uden for hovedstadsområdet. En sådan graduering af beskattningen efter geografiske kriterier vil imidlertid efter udvalgets opfattelse skabe ulighed i vilkårene for industriens udbygning i de forskellige områder af landet i en sådan grad, at udvalget finder at måtte fraråde, at et eventuelt investeringsfradrag kun får virkning for virksomheder, der er beliggende uden for hovedstadsområdet. Skal et forslag om investeringsfradrag gennemføres, bør det efter udvalgets opfattelse omfatte hele landet, således at det kommer til at virke som en generel foranstaltning til ophøjning af industrien. I så fald må den nærmere udformning af forslaget underkastes fornyet overvejelse - f. eks. med hensyn til arten af de anskaffelsesudgifter, der kan komme i betragtning — men udvalget har bl. a. under hensyn til kommissoriets udformning og udvalgets sammensætning ikke ment at burde gå nærmere ind herpå.

Ejendomsbeskatningen

Ejendomsskatte til staten og kommunerne opkræves dels på grundlag af grundværdierne (grundskyld), dels på grundlag af de såkaldte »forskelsværdier«, der består af bygningsværdier m.v. (ejendomsskyld). Da industrivirksomhedernes grundværdier gennemgående er forholdsvis lave, har grundskylden normalt ret ringe økonomisk betydning for industrien. Derimod har industrivirksomheder ofte betydelige bygningsværdier, og det er derfor navnlig ejendomsskylden, der har skattemæssig interesse.

I de senere år er der taget skridt til en afvikling af bygningskatterne. Såvel ejendomsskylden til staten som til bykommunerne er fikseret, og der opkræves således ikke ejendomsskyld af nybygninger eller tilbygninger til ældre bygninger. Der har endvidere været fremsat forslag om en lignende afvikling af ejendomsskylden til sogne- og amtskommuner, men disse forslag er hidtil ikke gennemført.

Der eksisterer således for tiden en ulighed i

den kommunale beskatning af nye bygninger mellem på den ene side København, Frederiksberg og købstadkommunerne, hvor nye bygninger overhovedet ikke pålignes ejendomsskyld, og på den anden side sognekommunerne og de københavnske omegnskommuner, hvor der skal betales ejendomsskyld både til sognekommunen og til amtskommunen. Da ejendomsskylden til sogne- og amtskommuner er forholdsvis høj, kan disse forskelle i beskatningen øve indflydelse på, hvor nye industribygninger placeres.

En rationel løsning af dette problem opnås først, når bygningskylden til sogne- og amtskommuner fikseres. Såfremt en generel fiksering ikke gennemføres i den nærmeste fremtid, finder udvalget, at det af hensyn til industriens udvikling i landkommunerne uden for hovedstadsområdet bør tages op til overvejelse at gennemføre en særordning, hvorved i hvert fald nye industribygninger i disse kommuner fritages for ejendomsskyld på samme måde som i byerne. I

så fald bør fritagelsesreglerne dog gælde samtlige kommuner, da de københavnske omegnskommuner og de øvrige til hovedstadsområdet hørende sognekommuner ellers ville blive de eneste kommuner i landet, hvor nye industribygninger pålignes ejendomsskyld.

Gennemførelse af en sådan skattefritagelse for industribygninger vil efter udvalgets opfattelse fjerne en uheldig særbeskatning af de nye industribygninger, som opføres i landkommunerne. Derfor vil det efter udvalgets opfattelse være ønskeligt, at de foran nævnte skattefritagelsesbestemmelser søges gennemført. Det kan i denne forbindelse nævnes, at der i forvejen findes regler, hvorefter alle nye boligejendomme er fritaget for ejendomsskyld til sognekommunerne, men ikke til amtskommunerne.

Udvalget er opmærksomt på, at der må tages

stilling til, hvorvidt og i hvilket omfang de pågældende kommuner skal have erstatning for det indtægtstab, de i givet fald lider ved at blive afskåret fra at opkræve ejendomsskyld af nye industribygninger. For sognekommunernes vedkommende er behovet for en erstatningsordning næppe særlig stort, da de også kan udskrive skat på indkomster, og der kan yderligere henvises til, at sognekommunerne heller ikke har fået erstatning for deres indtægtstab som følge af det nye boligbyggeris fritagelse for ejendomsskyld. Derimod finder udvalget det rimeligt, at der i givet fald — da amtskommunernes beskatningsgrundlag er begrænset til fast ejendom — ydes disse kommuner erstatning af statskassen for deres indtægtstab, indtil en almindelig fiksering af den amtskommunale ejendomsskyld gennemføres.

KAPITEL IX

Erhvervslokaliserings-tjeneste

A. Indledning

Afgørelsen af, hvilken geografisk placering der privatøkonomisk og samfundsøkonomisk vil være den mest fordelagtige for en virksomhed, vil afhænge af en række forskellige faktorer. En rigtig afgørelse på dette felt vil derfor forudsætte, at virksomhedens ledelse ved valget af virksomhedens hjemsted er i stand til at fremskaffe alle de oplysninger, som har betydning for problemets rette løsning. Det er imidlertid udvalgets opfattelse, som støttes af et rundspørge til et antal nyetablerede industrielle virksomheder, at virksomhedernes geografiske placering ofte er resultatet af relativt tilfældige forhold. Udvalget er bekendt med, at der tidligere af Dansk Byplanlaboratorium og af Geografisk Laboratorium er indgivet ansøgninger om støtte af de såkaldte counterpart-midler til undersøgelse af de **motiver**, der ligger bag danske erhvervsvirksomheders valg af beliggenhed. Udvalget henstiller til overvejelse, hvorvidt sådanne undersøgelser bør søges iværksat.

Selv om en virksomhedsledelse måtte ønske at iværksætte en systematisk undersøgelse med det formål at tilvejebringe oplysninger om forhold, som efter ledelsens skøn kan komme i betragtning ved placering af virksomheden, vil dette ofte støde på den vanskelighed, at de fornødne oplysninger ikke - eller i hvert fald ikke uden større besvær - kan fremskaffes, fordi der ikke fra lokal side er taget skridt til tilvejebringelse af det fornødne grundlag for, at sådanne oplysninger kan fremskaffes med rimeligt varsel. Det må derfor antages, at tilvejebringelse af bedre muligheder for fremskaffelse af oplysninger på dette felt vil betyde en ønskværdig bistand til erhvervene.

Jævnside hermed begrundet en række forhold, at også samfundsøkonomiske hensyn bør tages i betragtning ved virksomhedernes placering.

Den betydelige og vedvarende ledighed, som gør sig gældende i visse egne af landet, taler således for at søge erhvervsvirksomheder pla-

ceret på en sådan måde, at den arbejdskraftreserve, man råder over i disse egne, kan inddrages i produktiv virksomhed.

Den omstændighed, at erhvervslivet på en egn eller i en by er domineret af visse brancher eller få virksomheder, vil bevirke, at erhvervslivet i det pågældende område er særlig følsomt over for konjunkturudsving, som rammer disse brancher. Den samfundsmæssige interesse i et stabilt erhvervsliv og jævn beskæftigelse vil derfor ligeledes tale for at søge erhvervslivet så alsidigt sammensat, at risikoen for voldsomme udslag af konjunkturudsving begrænses mest muligt.

På denne baggrund, hvorved også forsvarspolitiske overvejelser må tages i betragtning, bør der i de egne af landet, hvor det ud fra samfundsmæssige hensyn må anses for ønskeligt at ophjælpe erhvervslivet, skabes bedre muligheder for etablering af virksomheder, f. eks. ved at grunde gøres byggemodne og egnede for erhvervsmæssig udnyttelse ved kloakering, tilførsel af vand, lys, el-kraft, udbygning af trafikmidler, jernbanespor, vejanlæg etc. Disse opgaver vil kunne varetages jævnsides med oplysningsvirksomheden, men vil kræve en indsats fra kommuner og forskellige styrelser, som råder over sagkundskab på de felter, der kommer i betragtning.

Ved en sådan indsats fra det offentlige side vil der tillige kunne tilstræbes en vis koordinering af de bestræbelser, der fra lokal side, f. eks. af lokale erhvervsråd og lignende organer, udfoldes for at tiltrække erhvervsvirksomheder. En sådan koordinerende virksomhed vil ofte være ønskelig til vejledning for de lokale organer, som kan være fristet til at overse de samfundsmæssige hensyn, som i givet fald bør komme i betragtning ved virksomhedernes placering.

På baggrund af betragtninger som de foran anførte har udvalget optaget til overvejelse spørgsmålet om etablering af en erhvervslokaliserings-tjeneste med det formål:

- 1) at skabe de nødvendige forudsætninger for tilvejebringelsen og formidling af oplysning-

- ger om sådanne forhold, som må antages at være af betydning for afgørelsen om erhvervsvirksomheders placering,
- 2) at bistå de lokale organer i arbejdet med at skabe de bedst mulige forhold for etablering af erhvervsvirksomheder, såsom klarlægning af industriarealer og tilvejebringelse af forskellige faciliteter, f. eks. el-kraft, trafikmuligheder, til- og afledning af vand etc.,
 - 3) at medvirke til, at samfundsmæssige hensyn i højere grad end hidtil kommer i betragtning ved placering af erhvervsvirksomheder i tilfælde, hvor dette er foreneligt med virksomhedernes egne ønsker i så henseende.
 - 4) at medvirke til, at der ved afgørelsen af, hvor offentlige virksomheder eller institutioner (f. eks. undervisningsanstalter, virksomheder under militæret, statsbanerne eller postvæsenet af industriel eller håndværksmæssig karakter) placeres, tages særligt hensyn til områder med høj og vedvarende ledighed for derved at medvirke til en ophjælpning af erhvervslivet og beskæftigelsen på egnen.

B. Tidligere fremsatte forslag med henblik på en erhvervslokaliseringstjeneste

Under sit arbejde med spørgsmålet om etablering af en erhvervslokaliseringstjeneste har udvalget gjort sig bekendt med allerede foreliggende forslag i denne henseende.

Herom skal udvalget oplyse følgende:

1° Arbejdsmarkedskommissionens forslag af 1930 vedrørende erhvervslokalisering

I 1950 afgav arbejdsmarkedskommissionen en indstilling til regeringen vedrørende nedsættelse af et industrilokaliseringsudvalg med den opgave at indsamle og koordinere oplysninger om alle de forhold, som er af betydning for en hensigtsmæssig placering af erhvervsvirksomheder, derunder oplysninger om arbejdsmarkedsforhold; på grundlag af dette materiale skulle udvalget over for producenterne kunne påtage sig en rådgivningsvirksomhed med hensyn til placeringen af en ny virksomhed eller med hensyn til flytning af en eksisterende virksomhed og herunder på objektivt grundlag kunne fremdrage både de privat-økonomiske og de samfundsmæssige faktorer, der gør sig gældende.

I den nævnte indstilling, der var af foreløbig karakter, udtalte kommissionen bl. a. som sin opfattelse, at det vil være af stor betydning ikke mindst for løsningen af arbejdsløshedsøernes problemer, om der fra det offentlige side gøres en indsats for at medvirke til, at private producenter i højere grad, end det nu er tilfældet, placerer deres anlæg under hensyntagen også til lokale arbejdsmarkedsforhold.

Endvidere udtaltes det, at kommissionen var opmærksom på, at bestræbelser i retning af en sådan »industrilokalisering« - hvorved der vel fortrinsvis sigtedes til egentlig industriel virksomhed, men også til andre er-

hverv som håndværk, handel, forsyningsvirksomheder m. v. — også kunne motiveres med en række andre vigtige samfundsmæssige hensyn end det, der i indstillingen var taget til udgangspunkt: ophjælpning og udvikling af de ledighedsramte områder. Den lokalisering af erhvervsvirksomheder, som hidtil havde fundet sted ud fra rent driftsøkonomiske synspunkter, sikrede efter kommissionens opfattelse ikke nødvendigvis, at landets produktionsfaktorer blev således udnyttet og således fordelt over de forskellige geografiske områder, at den reale nationalindkomst blev så stor som mulig.

Det foreslåede udvalg skulle i første omgang skabe sig et grundlag for sin virksomhed gennem indsamling af fyldestgørende og pålidelige oplysninger med hensyn til samtlige de faktorer, der spiller ind for den virksomhed eller den myndighed, der står over for at investere kapital i nyanlæg et eller andet sted i landet. Der måtte således ved hjælp af den officielle statistik og ved samarbejde med lokale myndigheder og organisationer tilvejebringes oversigter med hensyn til det lokale udbud af arbejdskraft af forskellige kategorier — både på kort sigt og ved hjælp af foreliggende befolkningsstatistiske og erhvervsstatistiske oplysninger på længere sigt. Endvidere måtte der tilvejebringes oversigt over det aktuelle og potentielle udbud af egnede industrigrunde og ejendomme, herunder om grundpriser og skatter, grundenes forsyning med ledningsnet og tilførselsveje, servitutbelægning, terræn og bundforhold, leveringsmuligheder med hensyn til elektrisk kraft, gas og vand, forholdene med hensyn til havnekapacitet og takster og andre transportfaciliteter; også her ville det i det væsentlige dreje sig om koordinering af allerede tilgængelige oplysninger.

Den daværende arbejds- og boligminister erklærede sig principielt enig i de i kommissionens indstilling fremsatte synspunkter; men det foreslåede lokaliseringsudvalg blev ikke nedsat.

2° Arbejds7narkedskommissionens forslag af 1934 bl. a. om støtte til Dansk Arbejde' s oplysningsvirksomhed i lokaliseringssspørgsmål

I den af arbejdsmarkedskommissionen i 1954 afgivne betænkning om arbejdsløshedsøerne i Jylland (side 37—38) har kommissionen dels henvist til sin ovenfor omhandlede indstilling af 1950 vedrørende oprettelse af et lokaliseringsudvalg, dels anbefalet, at staten både med fremskaffelse af oplysninger og med finansiel bistand støtter det arbejde, der af Dansk Arbejde i forbindelse med Industrirådet er iværksat med henblik på udøvelsen af oplysningsvirksomhed i lokaliseringssspørgsmål.

Endvidere har kommissionen anbefalet, at regeringen foranlediger udstedt påbud om, at de enkelte styrelser, før endelig afgørelse træffes med hensyn til placering af offentlige virksomheder og institutioner (f. eks. undervisningsanstalter og forskellige virksomheder under militæret, jernbanerne, postvæsenet etc.), skal indhente en udtalelse fra arbejdsministeriet og/eller boligministeriet vedrørende den mest hensigtsmæssige placering af pågældende virksomhed eller institution ud fra beskæftigelsesmæssige synspunkter.

Endelig har kommissionen anbefalet, at det pålægges de enkelte styrelser fortrinsvis at afgive større ordrer på investerings- og forbrugsvarer (f. eks. ordrer på skibe, maskiner, apparater etc.) til virksomheder beliggende i områder med varig høj ledighed, hvor en sådan fortrinssstilling ikke er uforenelig med iøvrigt fore-

liggende hensyn, herunder navnlig konkurrencehensyn.

I overensstemmelse med disse indstillinger har arbejdsministeriet optaget forhandling med Dansk Arbejde bl. a. vedrørende spørgsmålet om at skabe videregående kendskab til den af foreningen drevne industriplaceringsservice, ligesom arbejdsministeriet har foranlediget og bekostet udsendt eksemplarer af Dansk Arbejde's oversigter over lokale industriområder til samtlige arbejdsløshedsudvalg, jfr. om disse udvalg nedenfor side 77. Endvidere har arbejdsministeriet i 1955 i overensstemmelse med en regeringsbeslutning rettet henvendelse til samtlige ministerier og styrelser om i forbindelse med overvejelser vedrørende placering af institutioner eller virksomheder at ville optage forhandling med arbejdsministeriet om pågældende institutioner eller virksomheds mulige placering i områder med varig, høj ledighed, ligesom ministerierne og styrelserne blev anmodet om at tage særligt hensyn til disse områder ved afgivelsen af større vareordrer, såfremt en sådan fortrinnsstilling ikke ville være uforenelig med iøvrigt foreliggende hensyn, herunder navnlig, at levering kunne ske til konkurrencedygtige priser.

C. Bestående organer, som skønnes egnede til at inddrages i en erhvervslokaliseringsstjeneste

Udvalget har derhos søgt klarhed over, hvorvidt der inden for erhvervslivets organisationer og den statslige og kommunale forvaltning m. v. findes organer, som inden for deres virkefelt beskæftiger sig med sådanne opgaver, der naturligt falder inden for rammerne af en erhvervslokaliseringsstjeneste, eller som iøvrigt med fordel kan inddrages i dette arbejde.

Herom bemærkes følgende:

1. Centrale organer

Dansk Arbejde's industriplaceringstjeneste

I 1941 tog landsforeningen Dansk Arbejde initiativet til dannelsen af et uofficielt erhvervsråd for Storkøbenhavn »Københavns-udvalget« med den opgave at virke for hovedstadens harmoniske udvikling i erhvervsmæssig henseende, bl. a. ved at formidle et samarbejde mellem kommunerne og erhvervsvirksomhederne. Københavns-udvalget påtog sig herunder at tilvejebringe løbende oversigter over ledige industrigrunde og at pege på forskellige muligheder for en stærkt påkrævet forøgelse af arealerne til industrielt byggen.

En række københavnske industrivirksomheder, som overvejede at skaffe sig mere råderum, og som havde kendskab til udvalgets virksomhed, henvendte sig i den følgende tid til Københavns-udvalgets sekretariat med forespørgsler om ledige industriarealer. Dette gav impulsen til en mere omfattende oplysningstjeneste. Der blev indsamlet en del materiale, som registreredes i et kartotek, men det viste sig hurtigt at være for primitivt, og man gik derfor i gang med en mere systematisk indsamling af oplysninger fra de storkøbenhavnske kommuner, som i medfør af byplan, dispositionsplan eller på anden måde havde bestemte arealer til rådighed for industrivirksomheder. I 1948 oprettede Dansk Arbejde's Københavns-udvalg en egentlig industriplaceringstjeneste, og året efter udsendtes den første samlede oversigt over industriområder i Køben-

havns-egnen. Siden er disse oversigter blevet revideret og udvidet, og de omfatter nu 22 kommuner.

I 1954 besluttede Dansk Arbejde at udstrække industriplaceringstjenesten til at omfatte hele landet. Det skete efter tilskyndelse fra Industrirådet, som også ydede økonomisk støtte til arbejdet.

Gennem sine lokale afdelinger landet over iværksatte Dansk Arbejde en indsamling af oplysninger ved udsendelse af spørgeskemaer til kommunerne, og i 1955 forelå materialet tilgængeligt for interesserede. Af praktiske grunde blev landet opdelt i 7 grupper: Nordjylland, Vestjylland, Østjylland, Sønderjylland, Fyns stift, Sjælland og Lolland-Falster-Bornholm. De dupliserede oversigter i en standardform blev samlet i løbsbladbind, et for hvert område. Hertil føjedes et 8. bind med sammenligningstabeller for alle områderne.

I oversigtsbøgerne findes for hver enkelt af de ialt 134 kommuner, hæfterne omfatter, et blad med generelle oplysninger: indbyggertal, antallet af udlagte industriområder, trafikforbindelser, ejendoms- og personskatter samt priser på vand, gas og el. Endvidere findes et blad for hvert af de industriområder, vedkommende kommune har udlagt. Her gives oplysninger om det pågældende industriområdes beliggenhed, grænser og størrelse, dets vej- og trafikforbindelser, nuværende benyttelse, ejendomsforhold, terræn- og bundforhold, byggemodenhed, mulighed for eget baneværk og egen havnekaj, mulig adgang for virksomheder med urent spildevand eller stort vandforbrug, byggeregler og grundværdiansættelse, eventuelt salgspriser, hvor sådanne har kunnet oplyses.

En række af disse oplysninger er gentaget i kode foran i bøgerne i en tabel, der giver mulighed for umiddelbart at anstille sammenligninger mellem forholdene i den pågældende gruppe kommuner.

Med disse oversigtsbøger er i hovedsagen sigtet på to formål. Det ene er at hjælpe virksomheder, der søger byggegrunde, til med mindst muligt besvær at finde de for formålet bedst egnede arealer. Det andet formål er at aflaste offentlige myndigheder for de mange forespørgsler, grundsgørende normalt ønsker besvaret.

Det er det almindelige indtryk, at materialet har været til nytte i begge disse relationer.

Der er af Dansk Arbejde udleveret ca. 150 eksemplarer af »Industriområder i Københavns-egnen« og ca. 300 oversigtsbøger for det øvrige land.

I bestræbelserne for at gøre industriplaceringens materiale mere kendt, er der i efteråret 1957 efter forslag fra arbejdsministeriet forsøgsvis foretaget avertering af industriplaceringstjenesten i »Ingeniøren« og Dansk Arbejde's medlemsblad. Denne avertering synes at have medført en mindre stigning i antallet af henvendelser til industriplaceringstjenesten.

Til yderligere orientering for interesserede forespørgere findes på Dansk Arbejde's hovedkontor i København lokale byggevedtægter, havnetakster etc. samt bykort, ligesom industriplaceringstjenesten — på rent objektivi grundlag - gennem Dansk Arbejde's lokalafdelinger søger fremskaffet sådanne lokaliseringsoplysninger, som ikke måtte fremgå af fornævnte oversigtshæfter.

Boligministeriets kommitterede i byplansager

Ifølge byplanloven af 30. april 1949 påhviler det samtlige købstæder samt kommuner med bymæssige

byggerier, som omfatter mere end 1000 indbyggere, at tilvejebringe byplaner efter nærmere i den nævnte lov angivne retningslinier. I alt er efter denne bestemmelse ca. 250 kommuner byplanpligtige. Endvidere kan boligministeriet godkende byplaner for ikke-byplanpligtige kommuner.

Bedømmelsen og godkendelsen af de lokalt udarbejdede planer og disses forudsætninger samt i et vist omfang påvirkning og vejledning af kommunerne med hensyn til udformningen og realiseringen af planerne foretages på boligministeriets vegne af den kommitterede i byplansager. Denne har fået forelagt byplaner for ca. 90 pct. af købstæderne og for ca. 75 pct. af de byplanpligtige landkommuner. Derudover har den kommitterede forbindelse med ca. 100 kommuner, som, uagtet de ikke er pligtige at tilvejebringe byplaner, dog har været interesserede i sådanne planers udarbejdelse. Det drejer sig i disse tilfælde navnlig om landkommuner med voksende bymæssige bebyggelser.

Desuden er den kommitterede repræsenteret i en række - ca. 25 - af de i byplanlovens § 3 omhandlede samordningsudvalg vedrørende byplanlægningen inden for et område omfattende flere kommuner, ligesom den kommitterede eller en repræsentant for den kommitterede har sæde i samtlige de i lovebekendtgørelse nr. 129 af 13. april 1954, § 2, stk. 1, omhandlede byudviklingsudvalg, der for tiden omfatter følgende områder: København, Århus, Ålborg, Odense, Randers, Kolding, Køge, Helsingør, Hillerød, Roskilde og øen Als.

Alt i alt har den kommitterede således kontakt med og kendskab til de byplanmæssige forhold i langt den overvejende del af de kommuner, der har en egentlig bymæssig bebyggelse, samt derudover de fleste af de kommuner, hvor en bymæssig bebyggelse er under udvikling, og kan for så vidt angår disse områder fremkomme med oplysninger af erhvervslokaliseringsmæssig interesse om følgende forhold:

- 1) Indbyggerantal, køn, alder, husstand, befolkningsprognoser frem til 1978 (nulpunktsberegninger).
- 2) Boliger.
- 3) Børneinstitutioner, skoler, sygehuse, biblioteker m. v.
- 4) Evt. industrigrundes beliggenhed og byggemodenhed.
- 5) Trafikanlæg.
- 6) Forsyningsforhold, vand, kraft og gas.
- 7) Spildevandsafledning.
- 8) Byggeforskrifter og offentligretlige rådighedsbegrænsninger.

I et vist omfang vil formidlingen af disse oplysninger kunne indgå som et led i det hos den kommitterede i forvejen udførte arbejde uden væsentlig ulempe for dette. Antager formidlingen af oplysninger et større omfang, f. eks. omfattende udarbejdelse af oversigter o. i. for større områder, eller der skal tilvejebringes oplysninger, som ikke er umiddelbart tilgængelige i det materiale, den kommitterede sidder inde med, må der påregnes en forøgelse af arbejdsbyrden, som vil nødvendiggøre en mindre udvidelse af den kommitteredes personale, dog næppe ud over 1 heldags- og 1 halvdagsbeskæftiget.

Dansk Byplanlaboratorium og Jysk Byplanråd

Dansk Byplanlaboratorium i København og Jysk Byplanråd, der har sæde i Århus, er selvejende insti-

tutioner, som gennem kursusvirksomhed og driften af byplantekniske studiesamlinger virker for fremme af interessen for byplanlægning.

Institutionerne, der omfatter repræsentanter for en lang række organisationer og statsstyrelser og som modtager driftstilskud fra stat og kommune, udøver tillige — efter anmodning fra interesserede kredse — en vederlagsfri rådgivningsvirksomhed i spørgsmål af byplanmæssig art.

Københavns Universitets geografiske Laboratorium

Københavns Universitets geografiske Laboratorium udfører på en række forskellige områder undersøgelser, hvis resultater vil kunne udnyttes af industrivirksomheder, som ønsker at etablere sig på — henholdsvis flytte til - lokaliteter, hvis forhold ikke på forhånd er dem bekendt:

- 1) Laboratoriet har i samarbejde med Det kongelige danske geografiske Selskab foretaget en kortlægning af hele landets bebyggelsesmæssige og erhvervsmæssige forhold. Denne undersøgelsesresultater indgår i værket »Atlas over Danmark«, hvoraf kun et enkelt bind er udkommet (idet der hidtil ikke har kunnet opnås de fornødne midler til trykning og udsendelse af de øvrige bind).

I den del af »Atlas over Danmark«, der vedrører befolkningsspørgsmålet, redegøres der nærmere for de undersøgelser, laboratoriet har forestået, og som omfatter en historisk undersøgelse, sognevis foretagne analyser af befolkningstal og befolkningstæthed, undersøgelser af erhvervs sammensætningen og en afgrænsning af sådanne regionale områder, der frembyder væsentlige lighedstræk i befolkningsstrukturel henseende.

Endvidere er der foretaget en kortlægning af industrien i 1938 og 1948, og de herved indhøstede resultater, der er blevet ajourført i 1954, er blevet systematiserede dels kommunevis ud fra ønsket om at belyse den enkelte kommunes erhvervsstruktur, dels branchevis for at belyse den enkelte branches geografiske udbredelse. Fremdeles har laboratoriet redegjort for de konstellationer mellem landbruget og de øvrige erhverv - afgrødernes art sammenholdt med deres anvendelse (deres forædling f. eks.) — der er dominerende i hver enkelt kommune. Det billede, der herved fremkommer af kommunens udviklingstrin i erhvervsmæssig henseende, er af betydning for befolkningsprognosen for vedkommende kommune.

- 2) Laboratoriet har endvidere været medvirkende ved en omfattende undersøgelse af vade- og marskområdet i den vestlige del af Sønderjylland på strækningen fra Ribe og sydpå, ligesom der ved laboratoriets foranstaltning foretages en økonomisk kortlægning af baglandet i den sydlige del af Tønder amt.

- 3) Endelig har laboratoriets medarbejdere foretaget en del specialundersøgelser bl. a. vedrørende skolebehovet inden for bestemte områder med henblik på en rationel planlægning af skolebyggeriet.

Disse undersøgelser har omfattet befolkningsudviklingen, befolknings sammensætningen (alder og køn) og fødselshyppigheden. Også langtidsvariationerne på disse felter er søgt klarlagt.

Endvidere har man foretaget en kommunevis gennemgang af udbredelsen og udviklingsgraden for hvert af følgende erhverv:

landbrug
industri
håndværk og
handel.

Ved kombination af resultaterne af henholdsvis befolkningsundersøgelsen og erhvervsundersøgelsen har man udarbejdet prognoser for erhvervsudviklingen inden for følgende geografiske områder:

Roskilde amtsrådskreds
Holbæk amt
Sorø amt
Præstø amt
Århus amt
Randers amt
Ålborg amt
Ribe amt

og undersøgelserne ventes fortsat.

Følgende oplysninger af erhvervslokaliseringsmæssig interesse vil herefter kunne stilles til rådighed af Geografisk Laboratorium:

Hele landet:

Indbyggerantal
Befolkningsstæthed
Befolknings sammensætningen (køn, alder, oplysning om hospital klientel, skole klientel o. s. v.)
Bebyggelsesforhold
Befolkningsprognose
Erhvervs sammensætningen
Afgrensning af befolkningsstrukturelt beslægtede områder
Beskæftigelsesudviklingen inden for landbrug, skovbrug, fiskeri og industri
Beskæftigelsestilvæksten inden for forskellige industrigrupper i løbet af perioden 1938-1954 opgjort dels for hele landet under ét, dels for de enkelte lokaliteter hver for sig
Fordelingen af industriarbejderne på enkelte produktioner (sukkerfabrikker, tobaksfabrikker o. s. v.) inden for den enkelte kommune
Industriens arbejdskraft fordelt efter køn
Kort udvisende industriens geografiske placering inden for byområderne
Kommunevis opgørelse over bestanden af erhvervs virksomheder af en vis mindstestørrelse med angivelse af hver enkelt virksomheds art og beskæftigelsesomfang m. v.

For så vidt angår de skoleplanlagte områder, jfr. herved ovenfor, kan følgende yderligere oplysninger gives:

Fødselshyppigheden, opgjort kommunevis
Udbredelsen af og udviklingsgraden for landbrug, industri, håndværk og handel, opgjort kommunevis.

Det bemærkes, at Geografisk Laboratoriums nuværende personalemæssige kapacitet ikke afgiver mulighed for en løbende formidling af ajourførte lokaliseringsoplysninger.

Århus Universitets økonomiske fakultet

Forskellige institutter under Århus Universitet arbejder inden for områder, der har nær tilknytning til

de problemer, som udvalget har beskæftiget sig med. Det drejer sig især om følgende to institutter.

1. *Institut for samfundsforskning.* Hovedområdet for dette virksomhed har især været oplandssamvirket med specielt henblik på Århus og omegn. Herunder er der belyst en lang række problemer vedrørende erhvervsudviklingen og den økonomisk/tekniske udbygning af kommunerne.
2. *Institut for virksomhedsledelse.* Aktiviteten har i særdeleshed været rettet mod problemerne, som de små virksomheder synspunkt. Hovedemnerne har i denne forbindelse især været knyttet til spørgsmålene om afsætning og transport. Herunder har man også undersøgt de faktorer, der har været bestemmende eller medbestemmende for virksomhedernes placering.

Instituttets arbejde omfatter såvel undervisning i forelæsnings- og kursusform som specielle studier af forskningsmæssig karakter.

Arbejdsministeriet

Arbejdsministeriet råder over oplysning om antallet af medlemmer af arbejdsmændenes arbejdsløsheds-kasse og antallet af ledige medlemmer af kassen opgjort for hver enkelt kommune i landet (reducerede tal *).

Oplysningerne hviler på indberetninger fra arbejdsdirektoratet og modtages for så vidt angår medlems-tallet een gang årlig og for så vidt angår antallet af ledige een gang månedlig.

Herudover modtager ministeriet fra arbejdsdirektoratet ugentlige lister over antallet af ledige (ureducerede tal) inden for samtlige arbejdsløsheds-kasser — såvel fagkasserne som arbejdsmændenes arbejdsløsheds-kasse — opgjort for hver enkelt arbejdsanvisningskontors område. Oplysning om ledighedens fordeling for kommunerne vil dog efter anmodning til vedkommende offentlige arbejdsanvisningskontor kunne fremskaffes med kort varsel.

Arbejdsministeriet vil på forespørgsel kunne give oplysning om de muligheder, som inden for beskæftigelseslovens rammer foreligger for ydelse af statsstøtte, herunder til klargørelse af industrigrunde, jfr. herved også det i kapitel IV, side 40-41, omtalte forslag til ændring af beskæftigelsesloven, hvorefter der, såfremt forslaget gennemføres, vil kunne ydes lån til opførelse af værkstedshuse, samt om hvilke arbejder der af kommunerne er søgt godkendt til udførelse som beskæftigelsesarbejder, og som i visse tilfælde kan have interesse ved placering af virksomheder.

Arbejdsdirektoratet

Foruden de foran nævnte oplysninger om ledigheden, der af arbejdsdirektoratet fremsendes til arbejdsministeriet, tilgår der ugentlig fra de offentlige arbejdsanvisningskontorer direktoratet oplysning om antallet af ledige ubesatte pladser inden for kontorerne områder.

*) Følgende grupper af ledige er udskilt:

Personer i alderen 60 år og derover, deltagere i dagkursus og skoleundervisning, personer med 800 ledige dage og derover i de sidste 3 år forud for opgørelsesdatoen, medlemmer uden understøttelsesret i henhold til arbejdsløshedslovens § 17, stk. 1, nr. 3 og 10, personer uden understøttelsesret i henhold til forsørgelseslovens §§ 306 og 307, personer, der på opgørelsesdatoen har haft en uafbrudt ledighedsperiode på 6 dage og derunder, og personer med jordbrug og andet bierhverv.

Arbejdsdirektoratet holdes endvidere af de offentlige arbejdsanvisningskontorer løbende underrettet om antallet af sådanne ubesatte lærepladser - opgjort fagvis - som af mestrene anmeldes til anvisningskontorerne, og direktoratet vil således være i stand til at stille oplysninger herom til rådighed for interesserede virksomheder. Det må dog i denne forbindelse erindres, at kun de færreste lærepladser besættes ved anvisning gennem de offentlige arbejdsanvisningskontorer, og at følgelig de tal, arbejdsdirektoratet vil kunne fremkomme med, ikke kan tages som udtryk for det samlede udbud af lærepladser inden for de forskellige lokaliteter.

Det statistiske Departement

Det statistiske Departement er principielt til rådighed for de øvrige statsstyrelser med hensyn til fremskaffelse af sådanne statistiske oplysninger, som styrelserne måtte have brug for.

Departementet indhenter som led i sin almindelige virksomhed en række oplysninger af erhvervslokaliseringsmæssig interesse; herom henvises til de af departementet regelmæssigt udsendte publikationer.

2. Lokale organer

Arbejdet med fremme af den erhvervs-mæssige udvikling er i de senere år i vid udstrækning taget op af lokale, som regel kollektivt sammensatte organer, der alt efter det område, hvis trivsel tilgodeses, kan grupperes således (juni 1958):

Regionale rad dannet på lokalt initiativ og omfattende en landsdel (flere amter).

Der findes 3 sådanne råd:

- Sønderjyllands Erhvervsråd.
- Vestjyllands Udviklingsråd.
- Nordjyllands Erhvervsråd.

De på foranledning af arbejdsministeriet nedsatte amts-arbejdsløshedsudvalg, der er nedsat i amter, inden for hvis område der findes særlig ledighedsramte landkommuner. Sådanne udvalg er nedsat i

- Hjørring amt.
- Ålborg amt.

De på foranledning af arbejdsministeriet nedsatte købstadinitiativudvalg for de som arbejdsløshedsøer udpegede købstæder.

Sådanne initiativudvalg er nedsat i

- Hjørring.
- Ålborg.
- Randers.
- Horsens.
- Vejle.
- Silkeborg.

Endvidere er der forskellige steder i landet på lokalt initiativ oprettet initiativudvalg omfattende en eller flere kommuner.

Endelig må i denne forbindelse nævnes de oprindelig fortrinsvis i købstadkommuner, men senere også i landkommunerne oprettede erhvervsråd og erhvervsudvalg.

Om de nævnte organer kan nærmere oplyses følgende:

Sønderjyllands Erhvervsråd

Sønderjyllands Erhvervsråd blev oprettet i 1951 som et fælles erhvervsråd for de sønderjyske landsdele (Haderslev, Åbenrå-Sønderborg og Tønder amter) med det formål at fremme udbygningen af det sønderjyske erhvervsliv, for derigennem at skabe eksistensmuligheder for en større befolkning i de sønderjyske landsdele. Rådets medlemmer er landsdelens amts- og bykommuner samt en række erhvervsorganisationer og institutioner, og rådet virker gennem sit sekretariat i Åbenrå for oprettelse af nye virksomheder i Sønderjylland. Jævnside hermed yder sekretariatet vejledning og bistand til bestående virksomheder og organisationer bl. a. i anliggender af driftsøkonomisk karakter.

Det økonomiske grundlag for rådets virksomhed tilvejebringes gennem bidrag fra dets medlemmer, således at der udredes et årligt beløb af 10 øre pr. indbygger i de tilsluttede amtskommuner og 20 øre pr. indbygger i købstæderne. De organisationer og institutioner, der er optaget som medlemmer af rådet, bidrager med beløb af vekslende størrelse.

Størstedelen af omkostningerne ved rådets virksomhed, der for tiden andrager ca. 35.000 kr. årlig, vedrører driften af sekretariatet, der for tiden omfatter én driftsøkonomisk uddannet erhvervssekretær og én deltidsbeskæftiget kontormedhjælper. Sekretariatet disponerer over 2 kontorlokaler i en forretningsejendom på hovedgaden i Åbenrå.

Til gennemførelse af en erhvervsanalyse, som strækker sig over 1½ år, er der i 1957 bevilget erhvervsrådet et statslån på 54.000 kr.

Sønderjyllands Erhvervsråd har taget initiativ til nedsættelse af samordningsudvalget vedrørende Tønder marsk og til arbejdet for fremme af projektet om en havn på Rømhø, ligesom rådet har medvirket ved gennemførelsen af en række afvandingsager, f. eks. Bredå-projektet.

Tyngdepunktet i sekretariatets arbejde har i de forløbne år ligget i ydelse af konsultativ bistand til erhvervsvirksomheder i de sønderjyske landsdele. Sekretariatet har således siden erhvervsrådets oprettelse i 1951 medvirket ved udbygning, nyetablering og rekonstruktion af virksomheder i Sønderjylland til et samlet beløb af ca. 15.000.000 kr., hvoraf ca. 5.900.000 kr. er ydet som lån af statskassen, og der er efter det af sekretariatet oplyste herigennem opnået en merbeskæftigelse af ca. 900 personer.

Sekretariatet har desuden fungeret som en lokal industriplaceringstjeneste for Sønderjylland, idet virksomheder, der er interesseret i at etablere sig i Sønderjylland, ved henvendelse til sekretariatet vederlagsfrit kan få oplysning om lokale industribetingelser i hele det område, Sønderjyllands erhvervsråd dækker. Disse oplysninger tilvejebringes af sekretariatet ved henvendelse til de organer, hvor de pågældende oplysninger registreres: kommunekontorer, offentlige arbejdsanvisningskontorer, amtsvej inspektørkontorer, el-værker, banker, sparekasser m. fl. De således indsamlede oplysninger stilles til rådighed for de rådsøgende virksomheder, uden at sekretariatet eller erhvervsrådet indlader sig på nogen form for rekommendationer med hensyn til den gunstigste placering af virksomheden inden for det sønderjyske område. Sekretariatets arbejde med opgaver af industriplaceringsmæssig art har hidtil hovedsagelig været af lokal karakter. Sekretariatet har dog også modtaget et mindre antal henvendelser fra virksomheder fra det øvrige land, som har

været interesseret i at få oplysninger om etableringsvilkår i Sønderjylland. At antallet af forespørgsler udefra har været ringe, kan skyldes dels den almindelige træghed hos allerede eksisterende virksomheder med hensyn til at flytte, dels den ringe ekspansion, der har været i dansk industri i de senere år. Endelig kan det skyldes, at rådets økonomiske og sekretariatsmæssige kapacitet kun i ringe grad har muliggjort en udadvendt propagandavirksomhed, hvorved dog bemærkes, at rådets arbejde igennem årene har fået en ret indgående presseomtale, bl. a. i forbindelse med den i 1956 afholdte landsdelsudstilling, og at rådet i 1956 i samarbejde med det ovenfor omhandlede jyske byplanråd har udgivet hæftet »Planlægning i Sønderjylland«, hvori der slås til lyd for en omfattende egnsplanlægning i Sønderjylland.

Vestjyllands s Udviklingsråd

Vestjyllands Udviklingsråd, der blev dannet i december 1957, har til formål at fremme Vestjyllands udvikling økonomisk, socialt og kulturelt, bl. a. ved at udarbejde planer vedrørende ønskelige uddannelsesmæssige foranstaltninger i Vestjylland og vedrørende en industriel udbygning af hele det vestjyske område.

Rådet, der for tiden består af 7 medlemmer, har et geografisk virkefelt, der omfatter Ribe, Ringkøbing og Thisted samt en del af Viborg og Vejle amter. Det er ikke tanken at nedsætte et repræsentantskab; derimod søger man ved at animere til dannelse af kontaktudvalg inden for forskellige kredse (kommuner, arbejderorganisationer m. v.) at skabe direkte forbindelse med hele den vestjyske befolkning.

Sekretariatet, som er beliggende i Ringkøbing, varetager ud over ordinære sekretariatsforretninger på begæring en oplysningsformidlende og kontaktskabende funktion ved etableringen, henholdsvis udvidelsen af erhvervsvirksomheder i Vestjylland. Sekretariatet består af en formæssigt uddannet leder og 2 kontormedhjælpere. Endvidere er der direkte under rådet ansat en landbruskandidat.

Det økonomiske grundlag for udviklingsrådets virksomhed tilvejebringes gennem bidrag fra vestjyske kommuner, amter, erhvervsorganisationer, firmaer og enkeltpersoner. Driftskapitalen andrager for tiden ca. 300.000 kr.

Rådet påregnes ikke at ville blive af permanent karakter.

Nordjyllands Er b ren s rad

Beslutning om oprettelse af et erhvervsråd for Nordjylland blev truffet på et møde i Ålborg i slutningen af april måned 1958 med deltagelse af repræsentanter for kommuner og erhverv samt andre interesserede i Ålborg og Hjørring amter. Retningslinierne for rådets virksomhed er endnu ikke endeligt fastlagte, men der blev på det nævnte møde til nærmere fastlæggelse af organisationsformen valgt et repræsentantskab på ialt 36 medlemmer, repræsenterende de interesserede erhvervsorganisationer og institutioner i Ålborg og Hjørring amter, bykommunerne i de to amter samt de to amts-arbejdsløshedsudvalg. Repræsentantskabet har senere valgt et erhvervsråd på 12 medlemmer, der igen har valgt en formand uden for sin midte. Der er endvidere af erhvervsrådet valgt et forretningsudvalg bestående af formanden for erhvervsrådet og 2 andre medlemmer af rådet.

De fornødne midler til rådets virksomhed, herunder

til det erhvervssekretariat, der agtes oprettet, påtænkes tilvejebragt på samme måde, som tilfældet er for Vestjyllands udviklingsråds vedkommende.

De på foranledning af arbejdsministeriet nedsatte amts-arbejdsløshedsudvalg og købstadinitiativudvalg

I arbejdsmarkedskommissionens betænkning af 1954 om arbejdsløshedsøerne i Jylland pegede kommissionen på ønskeligheden af, at der i arbejdsløshedsømråderne i Jylland blev nedsat lokale udvalg med den opgave at søge foreliggende muligheder for gennemførelse af beskæftigelsesfremmende foranstaltninger udnyttet og at fremkomme med og koordinere forslag, som kunne tjene til at nedbringe ledigheden i arbejdsløshedsøerne.

I overensstemmelse hermed blev der i 1955 på foranledning af arbejdsministeriet nedsat ialt 8 lokale arbejdsløshedsudvalg (initiativudvalg), nemlig ét udvalg for hvert af de 2 amter, inden for hvilke der fandtes arbejdsløshedsølandkommuner (Ålborg og Hjørring amter) og ét udvalg for hver af de som arbejdsløshedsøer udpegede købstæder (Silkeborg, Vejle, Horsens, Randers, Ålborg og Hjørring).

Såvel amts-arbejdsløshedsudvalgene som købstad-arbejdsløshedsudvalgene er sammensat på et meget bredt grundlag, idet man har tilstræbt i udvalgene at samle repræsentanter for alle de kredse (således kommunerne, arbejdsgiver- og arbejderorganisationer, erhvervsorganisationer, pengeinstitutter, arbejdsanvisningskontorer, foreninger med beskæftigelsesmæssigt sigte og lokale folketingsmænd), der kan antages at have interesse og mulighed for at øve indflydelse på beskæftigelsesforholdene inden for det område, vedkommende udvalg dækker.

Amts-arbejdsløshedsudvalgene i Hjørring og Ålborg amter, i hvilke amtmanden bекlæder formandsposten, har henholdsvis 28 og 22 medlemmer.

Under de to udvalg er der nedsat forretningsudvalg, ligesom der til udvalgene er knyttet sekretariater af beskeden størrelsesorden; Hjørring amts udvalg har 2 sekretærer (amtskontorchefen og amtsvejinspektøren), der varetager sekretariatsforretningerne som bibeskæftigelse, og udvalget for Ålborg amt har som sekretær en tjenestemand fra arbejdsministeriet, der er stillet til rådighed på udstationeringsbasis. Den pågældende deltager dog også — og væsentligst — i behandlingen af amtskontorets ordinære sager.

Amts-arbejdsløshedsudvalgenes drift finansieres dels af staten (arbejdsministeriet har på de senere års finanslove - § 15. XXII - opnået en særlig bevilling på 8.000 kr. til dette formål), dels af de respektive amtsfonds. Fordelingen foretages således, at statskassen og vedkommende amtsfond hver tilsvare halvdel af de med udvalgenes drift forbundne omkostninger, idet dog de egentlige kontorholdsudgifter, der vanskeligt lader sig udsondre fra de tilsvarende udgifter på de amtskontorer, som er sæde for arbejdsløshedsudvalgenes sekretariater, fuldtud dækkes af staten. De samlede driftsudgifter — bortset fra udgifterne til kontorhold - androg i finansåret 1956/57 for Hjørring amtsudvalg ca. 6.000 kr. og for Ålborg amtsudvalg ca. 3.800 kr., hvortil kommer en andel af lønnen til den ovenfor nævnte udstationerede tjenestemand.

Med hensyn til amts-arbejdsløshedsudvalgenes virksomhed kan det oplyses, at udvalgene i de forløbne år har gjort en række beskæftigelsesmuligheder til gen-

stand for en indgående undersøgelse og i de tilfælde, hvor det fornødne grundlag derfor skønnedes at være til stede, har opfordret kommunerne til at iværksætte bestemte - eller bestemte kategorier af - foranstaltninger til nedbringelse af ledigheden, ligesom udvalgene undertiden selv ved at indlede forhandlinger med f. eks. vedkommende centrale myndigheder har taget skridt til udnyttelse af foreliggende beskæftigelsesmuligheder.

Hvad specielt bestræbelserne for at fremme den produktive beskæftigelse angår, gælder det, at udvalgene af arbejdsministeriet afeskes erklæringer med hensyn til den beskæftigelsesmæssige — og i det hele den lokale - baggrund for andragender om opnåelse af industri- og håndværkerlån på særligt lempelige vilkår, jfr. herved lovene nr. 175 og 176 af 24. maj 1955.

Arbejdsløshedsudvalget for Ålborg amtsrådsreds har forsøgsvis indledet et samarbejde med det økonomiske fakultet ved Århus Universitet for at få sagkyndig bistand til undersøgelse af markedsforhold, eksportmuligheder m. v. i forbindelse med udvalgets bedømmelse af konkrete projekter vedrørende etablering af industrivirksomheder.

Bege arbejdsløshedsudvalg har nedsat stående »kultiveringsudvalg« til at tage sig af spørgsmålet om iværksættelse af grundforbedrings-, landvindings-, plantnings- og mosekultiveringsarbejder, ligesom udvalgene også på andre områder har nedsat underudvalg til behandling af særlige sager eller særlige grupper af sager. Medlemmerne i disse underudvalg er blevet valgt såvel i som uden for arbejdsløshedsudvalgenes midte, hvorved man har haft mulighed for til de respektive underudvalg at knytte personer, der måtte skønnes at have særligt kendskab til og interesse for de spørgsmål og forhold, der var taget op til behandling.

Købstadarbejdsløshedsudvalgene er stort set sammensat efter samme retningslinier som amtsudvalgene, og deres arbejdsopgaver er - med den tillem্পning, der følger af forskellen mellem by- og landsamfundets struktur - de samme som for disse sidste udvalg. Formænd for købstædernes arbejdsløshedsudvalg er de respektive byers borgmestre.

Driften af købstadudvalgene finansieres fuldtud lokalt.

Købstædernes arbejdsløshedsudvalg synes gennemgående ikke at have været præget af samme arbejdsintensitet som amts-arbejdsløshedsudvalgene. Dette kan muligvis skyldes, at der i byerne normalt forefindes en række kommunale og andre organer til varetagelse af de opgaver, der falder ind under et arbejdsløshedsudvalgs virkefelt, således at købstæderne ikke har haft det samme behov for initiativudvalg som landdistrikterne.

Lokali dannede initiativudvalg omfattende en eller flere kommuner. Som eksempler på et initiativudvalg omfattende en flerhed af kommuner med fælles egnsinteresser kan nævnes:

Langelands Initiativudvalg

Langelands Initiativudvalg, der har karakter af et fælles erhvervsråd for samtlige 11 kommuner på Langeland, herunder Rudkøbing købstad, er nedsat i foråret 1958. Udvalget består af repræsentanter for kommunerne, erhvervsorganisationer, arbejdsgeber- og ar-

bejderorganisationer, vælgerforeninger, samt lokale erhvervsvirksomheder og turistforeninger, ligesom en række folketingsmænd med tilknytning til Langeland har sæde i udvalget.

Baggrunden for udvalgets nedsættelse er det forhold, at øen gennem en årrække har haft et dalende befolkningsstal og en stigende ledighed, hvilket skønnes bl. a. at stå i forbindelse med øens vanskelige trafikforbindelser til det øvrige land.

Udvalgets arbejdsopgaver falder i to hovedgrupper, nemlig for det første en aktiv indsats for bevarelse og om muligt udvidelse af bestående langlandske virksomheder og for det andet et mere langsigtet arbejde med tilvejebringelse af forudsætningerne for et erhvervs-mæssigt fremskud, som man håber at kunne sætte ind om 3-4 år, når det langlandske brospørgsmål er løst, og der dermed er skabt sådanne trafikale forhold, at der skulle være mulighed for en industriel ekspansion på øen.

Til varetagelse af det løbende arbejde er nedsat et forretningsudvalg på 7 medlemmer, som på ugentlige møder med repræsentanter for forskellige erhvervsgrøner og for enkelte virksomheder drøfter foreliggende muligheder for fremme af beskæftigelsen, ligesom forretningsudvalget aflægger orienterende besøg på virksomhederne. Det er under overvejelse at knytte en erhvervssekretær til udvalget.

Finansieringsspørgsmålet er tænkt løst ved bidrag fra erhvervsorganisationerne, fagbevægelsen - det ventes således, at fagforeningerne vil tilslutte sig et forslag om ydelse af et bidrag på 10 øre pr. medlem pr. uge - lokale institutioner og en række enkeltpersoner, ligesom kommunerne vil blive opfordret til at tilskyde et bestemt beløb pr. indbygger. De med udvalgets virksomhed forbundne udgifter er for de kommende tre år anslået til ca. 40.000 ltr. årligt, heri indbefattet aflønning af den erhvervssekretær, man påtænker at ansætte.

Egnsudviklingsudvalget for Maribo amt

Egnsudviklingsudvalget for Maribo amt er nedsat i juni 1958 og består af ialt 11 erhvervsrepræsentanter og repræsentanter for arbejdsgeber- og arbejderorganisationer samt for de lokale pengeinstitutter.

Til varetagelse af det løbende arbejde er nedsat et forretningsudvalg på 3 medlemmer.

Udvalgets hovedopgave er at søge etableret rentable virksomheder på Lolland-Falster med henblik på en nedbringelse af den betydelige lokale ledighed, men udvalgets arbejdsprogram er endnu ikke endeligt fastlagt.

Erhvervsråd, erhvervsudvalg og erhvervskontorer

Efter at propagandakomiteen for Randers by og havn blev dannet i 1931 som det første danske erhvervsråd, nedsattes der i de følgende år i en række - fortrinsvis større - provinsbyer erhvervsråd eller erhvervsudvalg i almindelighed med den hovedopgave at fremme vedkommende bys eller egns erhvervs-mæssige trivsel i videste forstand. Til en del af disse erhvervsråd er der knyttet erhvervskontorer, hvis ledere undertiden tillige fungerer som turistchefer, og også i enkelte byer, hvor der ikke er nedsat erhvervsråd eller erhvervsudvalg, er der oprettet erhvervskontorer.

For tiden findes der erhvervsråd i ialt 30 købstæder, og til 14 af disse råd er der knyttet erhvervskontorer. Herudover er der i 3 købstæder, hvor der ikke er ned-

sat erhvervsråd eller udvalg, oprettet erhvervskontorer.

I de senere år er der desuden oprettet erhvervsudvalg i en række landkommuner, fortrinsvis i de særligt ledighedsramte egne. Der er således etableret erhvervsudvalg (henholdsvis erhvervsråd) i 7 landkommuner i Ålborg amt og i 8 landkommuner i Hjørring amt. I en enkelt af disse kommuner er der tillige oprettet et erhvervskontor med en lønnet leder.

De til driften af disse erhvervsråd, erhvervsudvalg og erhvervskontorer fornødne midler tilvejebringes almindeligvis ved tilskud fra de respektive kommuner samt fra lokale institutioner, organisationer, virksomheder og privatpersoner.

D. Udvalgets forslag

Det fremgår af det i afsnit C anførte, at spørgsmålet om en intensivning af erhvervslivet og beskæftigelsen er taget op af en række råd og udvalg med større eller mindre lokalt virkefelt, og at der i disse udvalg og råds arbejde indgår en række af de funktioner, som en erhvervslokaliserings-tjeneste vil komme til at arbejde med.

I visse dele af landet — herunder også sådanne egne for hvis vedkommende et stagnerende erhvervsliv frembyder betydelige problemer for beskæftigelsen - findes der imidlertid ikke sådanne organer, og udvalget har derfor overvejet, på hvilken måde der mest hensigtsmæssigt kan tilvejebringes et grundlag for etablering af en erhvervslokaliserings-tjeneste omfattende hele landet uden for hovedstadsområdet.

Den af Landsforeningen Dansk Arbejde iværksatte industriplaceringstjeneste har for så vidt et landsomfattende sigte. Foreningens arbejde i denne henseende omfatter som nævnt indtil dato 134 kommuner; men den virker kun med formidling af oplysninger om lokale forhold af betydning for etablering af virksomheder.

Som foran påpeget bør erhvervslokaliserings-tjenesten imidlertid efter udvalgets opfattelse ikke alene have opgaver af oplysningsformidlende karakter, men også arbejde for en påvirkning af de lokale instanser med henblik på at skabe de bedst mulige forudsætninger for placering af industri, såsom klargøring af industriarealer, tilvejebringelse af kraft, til- og afledning af vand, udbedring af trafikforholdene samt i det hele forbedring af det industrielle klima.

Endelig bør det som foran påpeget være et mål for erhvervslokaliserings-tjenesten at medvirke til, at samfundsmæssige hensyn kommer i betragtning ved erhvervslokaliseringsplacering i det omfang, hvori dette er foreneligt

med virksomhedernes egne ønsker. Udøvelsen af denne side af erhvervslokaliserings-tjenesten må varetages af organer af offentlig eller halv-offentlig karakter.

På denne baggrund finder udvalget, at der fra det offentliges side bør tages skridt til udbygning af en erhvervslokaliserings-tjeneste.

Udvalget er af den opfattelse, at et arbejde, der i så væsentlig grad har sigte på udvikling af erhvervslivet i landets forskellige egne, bør opbygges på grundlag af det lokale initiativ, men at erhvervslokaliserings-tjenesten på den anden side ikke effektivt vil kunne varetage de samfundsmæssige interesser, som efter udvalgets mening bør være en del af denne tjenestes funktioner, uden at der, jævnsides med udviklingen på det lokale plan, som centrum og ledende kraft i erhvervslokaliserings-tjenesten oprettes et centralt organ, der dels kan virke som initiativtager i forhold til de lokale organer, dels kan lede de lokale bestræbelser i retning af, hvad samfundsmæssige interesser tilsiger.

I overensstemmelse hermed vil de forslag, som udvalget i det følgende vil redegøre for, tage sigte på en inddragelse af allerede eksisterende organer i arbejdet, udbygning på lokalt initiativ af tilsvarende organer i de egne af landet, hvor sådanne ikke allerede findes, samt i et vist omfang økonomisk støtte til det lokale arbejde. Jævnsides hermed stiller udvalget forslag om etablering af et centralt udvalg, der kan vejlede og samle det lokale arbejde og i fornødent omfang virke som initiativtager i forhold til de lokale organer samt vejlede disse, hvor samfundsmæssige hensyn gør det ønskeligt, lette formidlingen af den fornødne kontakt mellem de interesserede erhvervsvirksomheder og de lokale organer og endelig yde bistand til administrationen i spørgsmål i forbindelse med erhvervslokaliserings-tjenesten, herunder med henblik på etablering og placering af offentlige virksomheder.

1. Lokale organer

Opgaver

Med henblik på formålet med en erhvervslokaliserings-tjeneste: at tilvejebringe de bedst mulige oplysninger om sådanne lokale forhold, som naturligt vil indgå i ledelsens overvejelser i forbindelse med spørgsmålet om etablering af en virksomhed, må navnlig oplysning om de lokale forhold på følgende felter komme i betragtning:

- 1) Indbyggerantal, køn, alder, husstand m. v., befolkningsprognoser.
- 2) Antal beskæftigede ufaglærte.
 - ledige ufaglærte.
 - beskæftigede faglærte (opgjort fagvis), ledige faglærte (opgjort fagvis).
 - lærlinge (opgjort fagvis).
 - ubesatte lærepladser (opgjort fagvis).
 Oplysninger om omfanget af den uregistrerede ledige arbejdskraft (hjemmевærende hustruer o.a.).
- 3) Lønforhold.
- 4) Boligforhold, børneinstitutioner, skoler og andre uddannelsesinstitutioner, sygehuse, biblioteker m. v. og prognoser vedrørende disse forhold.
- 5) Udbud af lokaler.
 - - industrigrunde m. v.
 - Byggemodenhed.
 - Grundpriser.
 - Ejerforhold (kommune eller privat).
 - Byggeforskrifter, offentligretlige rådighedsbegrænsninger.
- 6) Trafikanlæg og -forbindelser.
- 7) Forsyningsforhold, vand, kraft og gas.
 - Kraftpriser, tilstedeværelsen af servicevirksomheder og reparatører.
 - Brændsel, råvarer og halvfabrikata.
- 8) Den lokale erhvervsfordeling.
- 9) Spildevandsafledning.
- 10) Lokale kreditmuligheder, herunder lokale banker og sparekasser og deres størrelse (balance).
 - Hvorvidt der i medfør af lovgivningen m. v. med fremme af erhvervslivet for øje gælder særordninger for det pågældende område.
- 11) Lokale beskatningsforhold.

Det bemærkes, at foranstående opstilling ikke tager sigte på at være udtømmende, og at den rækkefølge, hvori de forskellige kategorier af oplysninger er opført, ikke skal tages som udtryk for den større eller mindre værdi, der må tillægges dem ud fra et industrilokaliseringsmæssigt synspunkt.

Af opstillingen fremgår endvidere, på hvilke felter, der fra de lokale organers side kan blive tale om en påvirkning af kommunerne etc. med henblik på tilvejebringelse af gunstige forudsætninger for placering af industrivirksomheder (jfr. således forskellige af de under pkt. 4), 5), 6), 7) og 9) nævnte forhold).

Sammensætning, virkeområde og virkemåde

Det vil efter udvalgets opfattelse ikke være ønskeligt at opstille faste retningslinier for sammensætningen af sådanne organer, idet lokale afvigelser med hensyn til, hvilken personkreds der kan forventes at være indstillet på og interesseret i at øve en aktiv medvirken i erhvervslokaliseringsarbejdet, vil spille ind. I almindelig-

hed vil der dog formentlig blive tale om lokale udvalg sammensat på et bredt grundlag, således at et bredt udsnit af samtlige interesserede parter bliver repræsenteret. I almindelighed vil det formentlig være ønskeligt, at mindst en repræsentant for hver af følgende organisationer, institutioner m. v. får sæde i udvalgene: Kommunalbestyrelserne eventuelt vedkommende beskæftigelsesudvalg, kommunale erhvervsråd eller erhvervsudvalg i de kommuner, der er beliggende inden for vedkommende udvalgs geografiske område, arbejdsgiver- og arbejderorganisationer, erhvervsorganisationer, lokale pengeinstitutter, arbejdsanvisningskontorer, landsforeningen Dansk Arbejde, L.A.B. Endvidere bør antagelig, hvor de lokale forhold taler derfor, en repræsentant for Det danske Hedeselskab have sæde i udvalget.

Ud fra de erfaringer, der er indhøstet med hensyn til arbejdslededsøudvalgenes virksomhed, vil udvalget mene, at der inden for de områder, som ikke i forvejen er dækket af lokale initiativtagende organer som f. eks. egne erhvervsråd eller amts-arbejdslededsøudvalg, hvor de lokale forhold tilsiger det, bør søges oprettet sådanne lokale initiativudvalg. Området for et sådant udvalg vil kunne være samtlige landkommuner inden for et amt, men, hvor forholdene taler derfor, også mindre grupper af kommuner, det være sig udelukkende landkommuner eller købstadkommuner og landkommuner i forening.

De på bredt grundlag sammensatte lokale initiativudvalg vil som følge af antallet af medlemmer ikke være egnede til varetagelse af egentlige administrationsopgaver. Det må derfor anbefales, at der — således som det flere steder er tilfældet - til udvalgene knyttes sekretariater, der kan varetage det løbende arbejde, som vil påhvile udvalgene som led i erhvervslokaliseringsstjenesten.

Arbejdet med tilvejebringelsen af de for erhvervslokaliseringsstjenesten relevante oplysninger kan i princippet finde sted enten på den måde, at oplysningerne for det område, udvalget dækker, indsamles på forhånd og registreres og ajourføres i sekretariatet, eller således at sekretariatet på forhånd kun indsamler og registrerer de mest elementære oplysninger om lokale etableringsforhold m. v. inden for udvalgets område, medens sekretariatet iøvrigt i hvert enkelt konkret tilfælde indhenter de fornødne supplerende oplysninger.

I førstnævnte tilfælde vil det fond af oplysninger, sekretariatet i sit arbejde skal bygge på, formentlig mest praktisk kunne skabes derved, at de lokaliseringsoplysninger, som kommunerne ligger inde med (udbud af industrigrunde, ejerforhold, grundpriser, forsynings-

forhold med hensyn til vand, el m. v., trafikforbindelser o. s. v.) tilvejebringes ved udsendelse af spørgeskemaer til kommunerne, en fremgangsmåde, som også Dansk Arbejde har benyttet ved indsamlingen af det materiale, der ligger til grund for hæfterne om lokale industriområder, medens de øvrige oplysninger af industriplaceringens interesse rekvireres fra de respektive organer, hvor disse oplysninger registreres: offentlige arbejdsanvisningskontorer (arbejdskraftservens omfang og sammensætning), amtsvandinspektorkontorer (muligheder for afledning af spildevand) o. s. v.

Det således tilvejebragte materiale, som i hvert fald bør omfatte de lokaliseringsoplysninger, der er opstillet ovenfor side 81, må ved sekretariatets foranstaltning ajourføres med jævnlige mellemrum (næppe mindre end en gang om året).

Såfremt sekretariatet ikke ønskes udstyret med fuldstændige sæt af lokaliseringsoplysninger for hele det geografiske område, vedkommende udvalg dækker, kan oplysningsformidlingen gribes således an, at sekretariatet i hvert enkelt tilfælde rekvirerer de oplysninger, der er brug for, fra de myndigheder, institutioner m. v., hvor oplysningerne registreres. Sekretariatet, der arbejder efter denne metode, må for hurtigt og effektivt at kunne besvare forespørgsler fra interesserede erhvervsvirksomheder, være indstillet på at foretage ret omfattende rundspørger (evt. telefonisk) til de lokale myndigheder m. v., og det vil kunne lette denne del af oplysningsformidlingen, såfremt der etableres en snæver kontakt (evt. ved særlige kontaktfolk) mellem sekretariatene og sådanne lokale instanser, hvis oplysninger normalt vil være af interesse.

Spørgsmålet om statsstøtte til udvalgenes sekretariater

Efter udvalgets opfattelse er det i almindelighed en forudsætning for, at erhvervslokaliseringsarbejdet i de lokale områder kan gribes effektivt an, at der til de lokale initiativudvalg knyttes sekretariater, som kontinuerligt og målbevidst kan tage dette arbejde op.

I denne henseende vil de i købstæderne nedsatte initiativudvalg formentlig normalt kunne opnå fornøden bistand inden for rammerne af kommunens normale administration.

For de regionale råds vedkommende vil spørgsmålet om fornøden sekretariatsmæssig bistand formentlig også kunne løses inden for det foreliggende budget, hvortil kommer, at i hvert fald Vestjyllands Udviklingsråd må forventes at ville begrænse sin virkeperiode til et kortere åremål.

For landkommunernes vedkommende må fremskaffelsen af midler til driften af et sekretariat imidlertid antages ofte at ville volde vanskeligheder ikke mindst fordi de landkommuner, der kæmper med en vedvarende, høj ledighed, og for hvis vedkommende en intensivering af

erhvervslivet derfor vil være særlig magtpåliggende, som regel vil være økonomisk vanskeligt stillede. På denne baggrund må udvalget mene, at der bør gives mulighed for ydelse af økonomisk støtte til delvis dækning af udgifterne til sekretariatshjælp i tilfælde, hvor det under hensyn til beskæftigelsesforholdene på egnen eller iøvrigt ud fra samfundsmæssige hensyn må anses for særlig ønskeligt, at der gøres en lokal indsats til fremme af erhvervslivet, og hvor opgaven tages op af en flerhed af landkommuner i forening.

2. Det centrale erhvervsløkaliseringsudvalg

Som foran påpeget, mener udvalget, at det bør være en opgave for erhvervslokaliserings-tjenesten at sørge for, at samfundsmæssige hensyn — i det omfang hvori det er foreneligt med de enkelte erhvervsvirksomheders ønsker — tages i betragtning ved virksomhedernes placering, dels således at der af erhvervslokaliserings-tjenesten kan tages initiativ med henblik på, at erhvervsvirksomheder placerer sig i egne, hvor særlige forhold, f. eks. høj og vedvarende ledighed gør sig gældende, dels på den måde, at der af erhvervslokaliserings-tjenesten kan udøves en koordinerende virksomhed med henblik på at vejlede det lokale initiativ, således at tiltrækning af erhvervsvirksomheder ud fra snævre lokalprægede interesser, som ikke er overensstemmende med samfundsmæssige hensyn, søges modvirket.

Til varetagelse af disse fra et samfundsmæssigt synspunkt væsentlige opgaver foreslår udvalget, at der nedsættes et centralt organ i erhvervslokaliserings-tjenesten, ved hjælp af hvilket der tillige let kan skabes kontakt mellem på den ene side de erhvervskredse, som erhvervslokaliserings-tjenesten sigter på at yde bistand, og på den anden side de lokale initiativtagende udvalg, de interesserede styrelser og de særlige sagskyndige institutioner m. v., som erhvervslokaliserings-tjenesten på forskellig måde må bygge på i sit arbejde.

Som arbejdsopgaver for et sådant erhvervslokaliseringsudvalg vil i hvert fald følgende funktioner komme i betragtning:

1° at virke som centralt organ i oplysningsformidlingen på den måde, at virksomheder i det centrale organ kan få oplysning og vejledning, herunder med hensyn til hvilke lokale initiativtagende udvalg virksomheden kan træde i forbindelse med, evt. således at

forbindelsen etableres ved det centrale organs mellemkomst. I tilfælde, hvor der i vedkommende lokale område ikke er nedsat: et initiativtagende udvalg, vil det centrale organ kunne bistå den rådsøgende virksomhed med at komme i kontakt med de kommunale eller andre i betragtning kommende lokale organer. Udvalget vil endelig kunne udøve en koordinerende og rådgivende virksomhed i tilfælde, hvor flere muligheder for placering foreligger.

- 2° at virke for, at de hensyn, som ud fra en samfundsmæssig betragtning kan ønskes iagttaget ved placering af industrivirksomheder, såsom udnyttelse af ledig arbejdskraftreserve, bliver bekendt for de virksomheder, der ønsker at etablere sig, således at de samfundsmæssige hensyn kan drages med ind i ledelsens overvejelser i de tilfælde, hvor ledelsen retter henvendelse til industriplaceringstjenesten om bistand.
- 3° at yde bistand til overvindelse af vanskeligheder, som måtte opstå i forbindelse med virksomheders placering i provinsen, f. eks. med hensyn til arbejdskraftens uddannelse, trafik- og forsyningsforhold, ligesom udvalget navnlig i områder, der ikke dækkes af lokale initiativudvalg, skulle kunne træde i direkte forbindelse med lokale myndigheder m. v. med henblik på ad forhandlingens vej at få sådanne forhold ændret, som enten i det konkrete tilfælde eller mere i almindelighed hindrer en industriel udvikling på stedet.
- 4° at yde bistand til lokale myndigheder i spørgsmål om tilvejebringelse og indretning af egnede arealer for placering af erhvervsvirksomheder ved at etablere kontakt mellem de lokale myndigheder og de centrale styrelser, der varetager opgaver på disse områder.
- 5° at yde bistand til centrale styrelser m. v. Herved tænkes især på at iværksættelse af forskellige af de i nærværende betænkning indeholdte forslag til foranstaltninger til fremme af produktiv beskæftigelse i provinsen vil være knyttet til forskellige forudsætninger, f. eks. om tilstedeværelsen af en vis arbejdskraftreserve (ledighed), et vist industrielt milieu eller lignende (f. eks. ved opførelse af et værkstedsnus, jfr. herom side 40). I sådanne tilfælde vil det være rimeligt, at det centrale organ i erhvervslokaliserings-tjenesten inddrages i arbejdet ved at yde bistand til vedkommende centrale styrt*

reiser, der administrerer den ordning, der er tale om, ved at afgive principielle udtalelser med henblik på fastsættelsen af generelle retningslinier eller ved høring angående de enkelte sager.

- 6° Som anført side 73 vil udvalget finde det rimeligt, at det pålægges de offentlige styrelser i sager om oprettelse af nye offentlige virksomheder og institutioner at optage under særlig overvejelse spørgsmålet om, hvorvidt det måtte være muligt at placere virksomheden eller institutionen i et område med høj og vedvarende ledighed for derved at bidrage til fremme af beskæftigelsen i området. Man tænker herved ikke alene på den merbeskæftigelse, som fremkommer ved selve byggearbejdet eller lignende, men også og navnlig på den vedvarende bedring af det økonomiske klima, som placering af en skole, en fabrik eller lignende vil kunne medføre for området.

Efter udvalgets opfattelse vil det være ønskeligt, at også de øvrige hensyn, som tilgodeses ved erhvervslokaliserings-tjenesten, bliver taget i betragtning i sager om placering af offentlige virksomheder etc. På denne baggrund foreslår udvalget, at det pålægges styrelserne at forelægge sager af denne art for det centrale organ i erhvervslokaliserings-tjenesten til udtalelse, forinden afgørelse træffes i sagen. Forelæggelsen af sådanne sager for det centrale erhvervslokaliseringsudvalg bør dog efter udvalgets opfattelse finde sted gennem arbejdsministeriet i det omfang, hvori bestemmelsen i lov nr. 169 af 30. marts 1946 § 1 nødvendiggør dette. Efter denne bestemmelse påhviler det arbejdsministeren nøje at følge beskæftigelsessituationen i landet og under hensyn til denne efter forhandling med vedkommende fagminister at træffe bestemmelse om, hvorvidt og hvornår et arbejde, der med bekæmpelse af arbejdsløsheden som væsentligt formål agtes iværksat af staten eller med statstilskud, skal bringes til udførelse.

Som det fremgår af foranstående redegørelse, vil det arbejde, som skal udføres af en eventuel kommende erhvervslokaliserings-tjeneste, komme til at beskæftige sig med forhold, der vedrører en række forskellige styrelser og institutioners arbejdsområde. Til eksempel kan bl. a. nævnes befolkningsforhold, beskæftigelse og ledighed, byplanmæssige forhold, herunder

spørgsmål vedrørende industrigrunde og boligforhold, kommunikation og kraft, finansierings- og beskatningsforhold etc.

På denne baggrund skal udvalget anbefale, at der til varetagelse af de nævnte centrale funktioner nedsættes et udvalg bestående af repræsentanter for de styrelser og institutioner, inden for hvis forretningsområde erhvervslokaliseringsstjenestens arbejde i større eller mindre grad falder.

I denne henseende vil man navnlig pege på Dansk Arbejde, Industrirådet, Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, arbejdsministeriet, boligministeriet, finansministeriet, handelsministeriet og indenrigsministeriet. Man forudsætter herved, at det centrale udvalg i fornødent fald kan tilkalde repræsentanter for andre styrelser, fra universiteterne, fra Dansk teknisk Oplysnings-tjeneste, boligministeriets kommitterede i byplansager og sundhedsstyrelsen m. v. i tilfælde, hvor særlig sagkundskab vil være af betydning ved sagens behandling.

Da et sådant på bredt grundlag sammensat udvalg selvsagt kun kan forventes at træde sammen med visse mellemrum f. eks. med henblik på behandling af spørgsmål om fastsættelse af principielle retningslinier eller særligt omfattende eller vanskelige enkeltsager, bør der til udvalget knyttes et sekretariat af beskeden størrelsesorden. I dette sekretariat bør der næppe ske nogen registrering af oplysninger om lokale industribetingelser m. v., og sekretariatets arbejdsform bør formentlig derfor være den, at sekretariatet gennem et net af kontaktfolk i industriplaceringstjenestens øvrige led fremskaffer de fornødne lokaliseringsoplysninger eller evt. formidler en direkte kontakt mellem disse instanser (Dansk Arbejdes Industriplaceringstjeneste, de lokale initiativudvalg o. s. v.) og forespørgeren.

Erhvervslokaliseringsudvalget bør iøvrigt i sit arbejde kunne betjene sig af sagkyndige på de forskellige felter (tekniske, økonomiske, erhvervsgeografiske m. v.), der kan komme i betragtning i erhvervslokaliseringstjenestens, og disse sagkyndige skulle om fornødent også kunne sendes »i marken« for f. eks. at yde de lokale erhvervslokaliseringsorganer konsultativ bistand og vejledning.

Nogle medlemmer har dog ønsket at udtale tvivl om berettigelsen af det foreslåede konsultative centrale erhvervslokaliseringsudvalg med selvstændigt sekretariat og mener, at de på dette område foreliggende problemer ikke er større,

end at de naturligt vil kunne løses gennem bestående organer, herunder det i henhold til loven om egnsudvikling nedsatte råd.

Såfremt en erhvervslokaliseringstjeneste af den ovenfor skitserede struktur etableres, må man regne med, at de lokale initiativudvalgs sekretariater normalt selv vil kunne løse sådanne spørgsmål af erhvervslokaliseringsmæssig art, som rejses over for dem, idet sekretariatene enten selv råder over det fornødne oplysningsmateriale vedrørende lokale etableringsvilkår m. v. til informering af interesserede erhvervsvirksomheder eller ved hjælp af kontakter til de lokale organer, hvor de relevante oplysninger registreres og ajourføres, kan rekvirere det ønskede materiale.

Hvor der imidlertid for initiativudvalgene måtte opstå sådanne videregående erhvervslokaliseringsmæssige spørgsmål, som ikke vil kunne løses på det lokale plan, skulle initiativudvalgene kunne få bistand fra det ovenfor omhandlede centrale erhvervslokaliseringsvalg, idet den sum af viden, som står bag hvert af dette udvalgs medlemmer, principielt står til rådighed for de lokale initiativudvalg.

Et sådant samarbejde skulle kunne finde sted enten på den måde, at erhvervslokaliseringsudvalget gennem de myndigheder og institutioner, der er foreslået repræsenteret i udvalget, tilvejebringer det ønskede materiale — f. eks. vedrørende erhvervs sammensætningen og erhvervsudviklingen inden for et bestemt område, befolkningsprognoser og oplysninger om mulighederne for at opnå statsstøtte til klargørelse af industriarealer — eller således at erhvervslokaliseringsudvalget, hvor forholdene taler derfor, lader de sagkyndige, der er tænkt tilknyttet udvalget - jfr. herved ovenfor - foretage de fornødne undersøgelser til belysning af de rejste spørgsmål. Der kan her eksempelvis blive tale om en gennemgang af et projekt, som et lokalt initiativudvalg har under overvejelse at søge realiseret, eller om tilvejebringelse af det fornødne prognostiske materiale på f. eks. det økonomiske, (økonomisk-tekniske), forsyningsmæssige, befolkningsstrukturelle og afsætningsmæssige område til brug for de lokale initiativudvalg ved deres bedømmelse af, hvorvidt man fra lokal side aktivt bør medvirke til gennemførelsen af konkrete forsøg om etablering af (større) industrielle nyanlæg inden for vedkommende udvalgs område.

Det centrale udvalg forudsættes i det hele at arbejde i nær kontakt med de styrelser og institutioner, som f. eks. boligministeriets kommitterede i byplansager og landsforeningen Dansk Arbejde, der beskæftiger sig med f. eks. by- og egnsplanlægning, industriudvikling og lignende opgaver, der indgår i det centrale udvalgs målsætning, således at sager, der skønnes egnede til ekspedition i vedkommende styrelse eller i Dansk Arbejde, af det centrale udvalg henvises til behandling der, medens sager, som indgår til en styrelse eller til Dansk Arbejde, såfremt deres rette løsning må forudsætte et samvirke mellem flere styrelser eller iøvrigt er af ekstraordinær karakter, indbringes til behandling i udvalget.

Omvendt må erhvervslokaliseringsudvalget have adgang til fra initiativudvalgene at indhente oplysninger om lokale etableringsvilkår m. v., f. eks. til brug ved bedømmelsen af ideer og forslag af erhvervsplaceringmæssig art, som måtte blive fremsat over for centrale myndigheder eller direkte over for udvalget.

Nærværende udvalg har ikke — bortset fra de i det foregående skitserede hovedsynspunkter - villet forsøge at udforme nærmere retnings-

linier for erhvervslokaliseringstjenestens arbejds- gang, herunder spørgsmålet om kanaliseringen af lokaliseringsoplysningerne frem til de organer, der skal anvende dem, idet det er udvalgets opfattelse, at erhvervslokaliseringstjenestens forskellige led i det praktiske arbejde, stillet over for konkrete opgaver, vil kunne nå frem til den mest hensigtsmæssige samarbejdsform.

Udvalget er opmærksomt på, at de opgaver, som i det foregående foreslås tillagt det centrale erhvervslokaliseringsudvalg evt. kan komme til at ligge inden for det område, som det i henhold til lov nr. 211 af 16. juni 1958 § 2 nedsatte egnsudviklingsråd vil beskæftige sig med, og at det derfor kunne være ønskeligt at overveje udvalgets forslag om det centrale erhvervslokaliseringsudvalg i lyset af de retningslinier, som måtte blive fastsat for egnsudviklingsrådets virksomhed. Da sådanne retningslinier imidlertid ikke er fastsat ved afslutningen af udvalgets arbejde omkring udløbet af august 1958, har udvalget ikke været i stand til at tage dette spørgsmål op. Herved ændres imidlertid ikke udvalgets opfattelse med hensyn til, hvilke opgaver der ud fra et lokaliserings synspunkt bør varetages af en central instans.

KAPITEL X

Støtte til undersøgelse af nye industriprojekter

I medfør af den udvalget ved kommissoriet tillagte beføjelse til i det omfang, hvori det skønnes ønskeligt at optage til overvejelse andre spørgsmål end de i kommissoriet udtrykkeligt nævnte, har udvalget drøftet mulighederne for en intensivering af dansk erhvervsliv ved anvendelsen af ny metoder og optagelse af ny produktioner på grundlag af den stedfundne udvikling inden for den tekniske forskning.

Udvalget har herunder været opmærksomt på målsætningen for Akademiet for de tekniske Videnskaber, hvorefter det er Akademiets formål at fremme den teknisk-videnskabelige forskning og anvendelse af dens resultater til gavn for det danske erhvervsliv.

På denne baggrund har udvalget, som ikke for sit vedkommende har ment at burde tage stilling til spørgsmålet om fremme af konkrete ny produktioner, i en skrivelse af 15. februar 1958, der er optrykt som bilag 18, udbedt sig en udtalelse fra Akademiet for de tekniske Videnskaber om, hvorvidt der

- 1) på baggrund af allerede foreliggende teknisk viden kan peges på områder - eventuelt konkrete produktioner — hvor der efter Akademiets skøn er et rimeligt grundlag for en erhvervsmæssig, herunder navnlig industriel ekspansion her i landet, og
- 2) om Akademiet for de tekniske Videnskaber med henblik på en ekspansion af erhvervslivet på længere sigt - men dog inden for en begrænset tidsfrist — kan påtage sig eller formidle en teknisk-økonomisk undersøgelse med det formål fyldigere og mere konkret at pege på muligheder for erhvervsmæssig, herunder navnlig industriel ekspansion, og opstille et skøn over udgifterne ved en sådan undersøgelse.

I besvarelse af denne forespørgsel har Akademiet i en skrivelse af 16. juni 1958, der er op-

trykt som bilag 19, erklæret sig rede til at medvirke ved undersøgelser af konkrete forslag, som måtte blive forelagt.

Akademiet har i denne forbindelse henvist til, at Akademiet tidligere har forestået undersøgelser af denne art og har som eksempel herpå peget på den undersøgelse af mulighederne for udnyttelse af danske saltforekomster, som Akademiet i foråret 1958 efter anmodning fra ministeriet for offentlige arbejder har påtaget sig at udføre.

Med hensyn til den praktiske fremgangsmåde ved iværksættelsen af sådanne undersøgelser har Akademiet oplyst, at der almindeligvis samles en kreds af sagkyndige til at forestå undersøgelsen. Det praktiske arbejde udføres af lønnet medhjælp, som regel i bestående laboratorier eller institutioner. Normalt vil der, før arbejdet påbegyndes, blive fremsat overslag over den tid, det vil kræve, og de udgifter, der vil være forbundet med det.

Det af Akademiet udtalte åbner således mulighed for at få Akademiets medvirken til undersøgelse af konkrete projekter, som måtte blive forelagt. Udvalget må anse det for meget ønskeligt, at denne adgang udnyttes, ikke mindst ved et initiativ fra erhvervene selv, og skal henstille, at de i kapitel VI omhandlede konsulenter og kontaktmænd er opmærksomme herpå. Iøvrigt skal udvalget som eksempel på en undersøgelse af den art, som udvalget har haft for øje ved henvendelsen til Akademiet for de tekniske Videnskaber, henviser til den som bilag 20 optrykte redegørelse vedrørende dansk fisken og fiskeriindustri, som udvalget har modtaget fra direktør *Å. Vedel Tuning* og laboratorieførstander *F. Bramsnæs*.

Redegørelsen, som i hovedtræk belyser forskellige problemer inden for dansk fiskeri og fiskeriindustri, bør dog i givet fald suppleres

og uddybes bl. a. i henseende til de finansielle problemer, som knytter sig til en udbygning af fiskerierhvervet. Det er imidlertid udvalgets opfattelse, at spørgsmålet om iværksættelse af sådanne undersøgelser og undersøgelsernes nærmere tilrettelæggelse bør varetages af vedkommende styrelse, under hvis sagsområde spørgsmålet henhører, eller af de interesserede erhvervsorganisationer eller firmaer i forbindelse med Akademiet for de tekniske Videnskaber.

Da udvalget må anse det for en af de aller-væsentligste forudsætninger for en videreudvikling af dansk erhvervsliv, at der af erhvervene selv udvises nyskabende initiativ, og at sådanne nye ideer eller projekter, som skønnes at indebære erhvervsmæssige fremskridt af samfundsmæssig betydning, ikke forspildes, anser udvalget det for nødvendigt, at der findes muligheder for opfangning og støtte til sådanne ideer og projekter.

Man er herved opmærksom på de muligheder, som efter udvalgets opfattelse indeholdes i bestemmelserne i §§ 2 og 3 i lov nr. 211 af 16. juni 1958 om egnsudvikling, hvorefter der skal nedsættes et egnsudviklingsråd. Udvalget lægger herved navnlig vægt på bestemmelserne

i lovens § 3, stk. 1, hvorefter rådet efter anmodning kan yde teknisk og økonomisk rådgivning ved udarbejdelse af projekter, som må antages at have væsentlig betydning for den erhvervsmæssige udvikling i sådanne områder af landet, som med hensyn til industriel udvikling står tilbage for det øvrige land, og § 3, stk. 2, hvorefter rådet skal have opmærksomheden henvendt på, om der måtte foreligge eller fremkomme forslag til gennemførelse af større projekter, som må antages at kunne virke fremmende på den erhvervsmæssige udvikling i de nævnte områder. Disse bestemmelser giver efter udvalgets opfattelse rådet mulighed for at udfylde den foran nævnte funktion med opfangning og ydelse af støtte til undersøgelse og gennemførelse af nye projekter, der skønnes at være af samfundsmæssig betydning for den erhvervsmæssige udvikling.

Under hensyn hertil og til den foreliggende mulighed for undersøgelse af nye industriprojekter ved Akademiet for de tekniske Videnskaber, jfr. foran, har udvalget ikke fundet grundlag for et selvstændigt forslag om støtte til undersøgelse af nye industriprojekter.

KAPITEL XI

Mindretalsudtalelse og flertallets bemærkninger til mindretalsudtalelsen

a. Mindretallets udtalelse

I.

Et mindretal, bestående af kontorchef i arbejdsministeriet Per Kirstein, har kun kunnet tiltræde betænkningen med nedenstående forbehold, *dels* fordi denne ikke forekommer mindretallet med den ønskelige klarhed at give udtryk for de mange forskellige samfundsmæssige hensyn, der må påkalde en aktiv indsats for en mere ligelig fordeling af den erhvervsmæssige aktivitet over landet, *dels* fordi betænkningen efter mindretallets opfattelse næppe indeholder et sæt af forslag, som tilstrækkeligt ville sikre en effektiv indsats til fremme af den nævnte mere ligelige fordeling.

II.

1. Mindretallet er af den opfattelse, at brede og vigtige samfundsmæssige hensyn nødvendiggør *en væsentlig omlægning af den almindelige økonomiske politik* til sikring af en bedre udnyttelse af hele landets arbejdskraftreserve og produktive ressourcer i det hele taget. En sådan omlægning af den almindelige økonomiske politik er utvivlsomt af fundamental betydning *også* ud fra hensynet til det mere begrænsede problem, udvalget er blevet anmodet om at tage stilling til. Den nærmere form for denne omlægning må dog forekomme at føre udover det for udvalget afstukne felt.

2. Som led i den nævnte omlægning kræves der oprettelse af et eller andet organ — *produktionsrad* el. lign. - der er udtrykkeligt beføjet, forpligtet og udstyret til at udfolde fornødent *initiativ til udforskning*, teknisk, økonomisk og finansiel, af de til enhver tid givne muligheder for bedre udnyttelse af råstofforekomster og kraftkilder samt produktions- og beskæftigelsesmuligheder i det hele taget. Det nævnte organ måtte tillige være i stand til at udfolde fornødent

initiativ til mest muligt at sikre iværksættelse af de til enhver tid samfundsmæssigt set ønskelige projekter, og dette i videst muligt omfang på privat basis.

Efter mindretallets opfattelse havde det været ønskeligt, om udvalget havde afgivet en rammeindstilling om dette særlige problem, der er af fundamental betydning for udvalgets snævrere problemstilling, men som samtidig givetvis rager ud over denne og direkte griber ind i den almindelige økonomiske politik.

III.

1. Mindretallet er samtidig af den opfattelse, at det ud fra udvalgets snævrere problemstilling er af afgørende betydning, at der - sideløbende med den påkrævede omlægning af den almindelige økonomiske politik og herunder oprettelsen af et produktionsråd el. lign. - tages effektive skridt til udformningen af en egentlig *erhvervslokaliserings-politik*. Et passende *centralt erhvervslokaliserings-organ* kan muligvis, samtidig med at det påbegynder en vis oplysnings- og *påvirknings*virksomhed på dette område, *efterhånden* formulere en sådan erhvervslokaliserings-politikens mål og midler.

2. Man vil i forbindelse med spørgsmålet om den i betænkningen omtalte undersøgelse af erhvervsvirksomhedernes motiver til valg af beliggenhed pege på, at det for den successive udformning af en tidssvarende erhvervslokaliserings-politik *også* må være af betydning, at der snarest igangsættes en sagkyndig *udredning* af det komplicerede problem om de samfundsmæssige virkninger af den uforholdsmæssigt kraftige *koncentration af befolkning og erhvervsliv i hovedstadsområdet*.

3. Mindretallet må anse det for ønskeligt, at det centrale organ, der efterhånden må udforme ret-

ningslinierne for en erhvervslokaliserings-politik, bliver udtrykkeligt beføjet samt udstyret ikke blot til at foretage driftsøkonomiske kalkuler for enkeltvirksomheder, der belyser virksomhederens økonomiske stilling ved forskellige alternative placeringer, men tillige til i særlige tilfælde for særlige geografiske områder at fremskaffe finansiell bistand fra staten *som opmuntring til, respektive som (hel eller delvis) kompensation* for håndgribelige merudgifter eller for andre ulemper for den enkelte virksomhed ved en af lokaliseringsorganet ønsket placering.

Mindretallet vil i denne forbindelse henvise til, at det næppe forholder sig således, at erhvervsvirksomheder uden påvirkning af bevidste centrale indgreb automatisk vil blive placeret på de steder, hvor de pågældende virksomheders rentabilitet er størst, og at dette uden videre falder sammen med den beliggenhed, der ud fra snævre samfunds-økonomiske hensyn eller ud fra bredere samfundsmæssige betragtninger er mest fordelagtig. Som også antydet i betænkningen synes de foreliggende erfaringer tværtimod at tale for, at det ikke er ualmindeligt, at erhvervsvirksomheder placeres på en måde, der går på tværs af den nævnte opfattelse.

IV.

Mindretallet ønsker udtrykkeligt at fremhæve, at man *ikke* foreslår det ovenfor nævnte produktionsråd el. lign. eller det centrale erhvervslokaliserings-organ som media for offentligt på-

tryk over for det private erhvervsliv. Man anser det tværtimod for nødvendigt, at de nævnte funktioner udøves af organer, der rummer repræsentation *såvel for det offentlige som for det private* erhvervslivs organisationer eller direkte repræsentation af indehavere af enkeltvirksomheder. De nævnte funktioner, der efter mindretallets opfattelse både er i erhvervslivets velforståede interesse og desuden ønskelige ud fra bredere samfundsmæssige hensyn, må imidlertid ifølge sagens natur udøves *centralt*.

V.

Som allerede fremhævet anser mindretallet det for nødvendigt, at der *både* foretages en omlægning af den almindelige økonomiske politik og iværksættes en erhvervslokaliserings-politik for at tilvejebringe en løsning af de mindre udviklede egne problemer. Man bør dog ikke vente med igangsættelsen af en konstruktiv erhvervslokaliserings-politik, til den fornødne omlægning af den almindelige økonomiske politik er gennemført. Den erhvervslokaliserings-politiske indsats bør iøvrigt så vidt muligt *opretholdes varigt*, selv om der fortsat fremover skulle komme uønskede svingninger i beskæftigelsesgraden, på samme måde som det er ønskeligt, at bestræbelser på udjævning af beskæftigelsesens sæsonsvingninger og på forøget omstillelighed hos arbejdskraften foregår så vidt muligt uantastet af de øjeblikkelige konjunkturer.

b. Flertallets bemærkninger

Til mindretallets udtalelser skal et flertal bestående af udvalgets øvrige medlemmer bemærke følgende:

Til II. 1:

Udvalget har efter flertallets opfattelse inddraget spørgsmålet om Danmarks almindelige økonomiske politik, i det omfang dette har været nødvendigt af hensyn til behandlingen af spørgsmålet om udvikling af erhvervslivet i provinsen. Man henviser til de bemærkninger, udvalget har gjort s. 30, sp. 2 - s. 31, sp. 1, og s. 61-62.

Til II. 2:

Som fremhævet i betænkningens kap. X (s. 86-87) mener flertallet, at den støtte til undersøgelse og gennemførelse af nye projekter, som kan iværksættes gennem det i henhold til lov af 16., juni 1958 nedsatte egnsudviklingsråd giver tilstrækkelig mulighed for at støtte et fra erhvervslivet udgående initiativ.

Til III:

Flertallet må nære afgjort betænkelighed ved på forhånd at opstille faste retningslinier for en fremtidig erhvervslokaliserings-politik.

Vedrørende mindretallets forslag om adgang til at yde tilskud, der for den enkelte virksomhed kompenserer ulemperne ved placering i et bestemt lokalt område, bemærkes, at flertallet ud fra produktivitetsmæssige hensyn må tage afstand fra forslag herom, ikke mindst i betragtning af de krav, der vil blive stillet til dansk erhvervslivs konkurrenceevne under et eventuelt kommende europæisk marked. Efter flertallets opfattelse bør en ligestilling mellem de forskellige områder i landet søges tilvejebragt gennem forbedring af de generelle forudsætninger for industriens vækst, jfr. således kap. IV-VI om kommunikation og kraft m. v., arbejdskraftens uddannelse samt spredning af teknisk og anden viden.

KAPITEL XII

Sammenfatning

Som baggrund for den udvalget stillede opgave »at søge tilvejebragt klarhed over, hvilke foranstaltninger til fremme af erhvervslivet i områderne uden for hovedstadsområdet, der måtte kunne træffes for med varig virkning at inddrage en væsentlig del af den lokale arbejdskraftreserve i produktiv virksomhed«, er i kommissoriet peget på, at beskæftigelsesniveauet her i landet er højest i hovedstadsområdet, og at det falder trinvis i de øvrige landområder i rækkefølgen: Øerne iøvrigt, Øst- og Syddjylland, Vest- og Nordjylland. Denne trinvis nedgang i beskæftigelsesniveauet er særlig udpræget for arbejdsmændenes vedkommende og især for de grupper af arbejdsmænd, der er beskæftiget ved udendørs arbejde (anlægsarbejder, landbruget m. v.). På samme måde henvises til, at industrien og de erhverv, der knytter sig hertil, er stærkest udviklet i hovedstadsområdet og aftager — sammenholdt med befolkningstallet — trinvis i de øvrige landsdele, af hvilke navnlig de syd-, vest- og nordjyske områder er forholdsvis langt mindre forsynede med industri end hovedstadsområdet.

De af udvalget foretagne undersøgelser af befolkningsudviklingen og erhvervsfordelingen i landets forskellige egne bekræfter, at der mellem forskellige dele af landet findes den ulighed i beskæftigelses- og erhvervmæssig henseende, som er fremdraget i kommissoriet.

På denne baggrund har udvalget set det som sin opgave at finde frem til foranstaltninger, hvis iværksættelse må anses for egnet til på frivilligt grundlag at tilskynde det private initiativ til at fremme industri og dermed beslægtet virksomhed uden for hovedstadsområdet med øget produktion og beskæftigelse for øje. Udvalget har til dette formål nærmere overvejet følgende spørgsmål:

1) En forbedring af forudsætningerne for den produktive indsats ved afhjælpning af even-

tuelle mangler ved produktionsapparatet i vid forstand (Kap. IV).

2) En forbedring af arbejdskraftens uddannelse (Kap. V).

3) Fremme af en bedre vekselvirkning mellem erhvervslivet og de videnskabeligt og praktisk arbejdende forsknings- og videncentrer (Kap. VI).

4) Tilvejebringelse af bedre forudsætninger for forøgelse af de danske industrielle investeringer (Kap. VII).

5) Aktivitetsfremmende ændringer af de gældende beskatningsregler (Kap. VIII).

6) Erhvervslokaliseringsstjeneste (Kap. IX).

7) Støtte til undersøgelse af nye industriprojekter (Kap. X).

Forbedring af produktionsapparatet i vid forstand

Vedrørende *kommunikationsnettet* har udvalget forhandlet med ministeriet for offentlige arbejder og mener på grundlag af disse forhandlinger og det udvalget forelagte materiale at kunne drage den konklusion, at kommunikationsnettet stort set fungerer tilfredsstillende. Man er opmærksom på, at der under ministeriet for offentlige arbejder er nedsat dels et trafikøkonomisk udvalg, der har fået til opgave at tilrettelægge et samvirke mellem de forskellige statsmyndigheder inden for trafikområdet, dels et trafikforskningsudvalg, og udvalget henstiller, at man ved den fremtidige udbygning af kommunikationsnettet har udviklingen af erhvervslivet i de vanskeligt stillede egne af landet for øje.

Til belysning af spørgsmålet om *kraftforsyning m. v.* har udvalget ladet foretage en nær-

mere undersøgelse, der er optrykt som bilag 7. Udvalget har taget til efterretning, at en industriel udvikling ikke synes at skulle støde på forsyningsvanskeligheder for så vidt angår elkraft og gas, og udvalget har noteret sig, at der er en stigende tendens til, at elektricitet af de forskellige værker og transformatorselskaber videresælges til erhvervsdrivende for en fast afgift (rumafgift, effektafgift) + betaling af forbrug efter kostpris (side 37, spalte 2).

Da der ved det i folketinget fremsatte forslag til ændringer i beskæftigelsesloven er peget på muligheden for støtte til kommunerne til *tilvejebringelse af industriarealer*, har udvalget ikke fundet grundlag for selv at stille forslag herom (side 37—39).

Da der i forslaget til ændringer i beskæftigelsesloven også er optaget bestemmelser om støtte til *etablering af fælles værkstedshuse*, har udvalget ej heller fundet anledning til at stille selvstændigt forslag herom (side 39—41).

Ved den fremtidige finansieringsordning for boligbyggeriet bør der efter udvalgets opfattelse skabes sikkerhed for tilvejebringelse af de som følge af en industriel udvikling fornødne funktionær- og arbejderboliger (side 41—42).

Uddannelse

Udvalget har for at danne sig et indtryk af, hvorledes man fra lokal side vurderer behovet for uddannet arbejdskraft, rettet forespørgsel herom til forskellige lokale udviklingsråd og har drøftet rådernes bemærkninger med undervisningsministeriet, arbejdsministeriet og de forskellige tilsynsmyndigheder.

For så vidt angår *folkeskolen* har udvalget særligt hæftet sig ved den fra flere sider påpegede lærermangel, og udvalget henstiller derfor, at det under undervisningsministeriet nedsatte lærerbehovudvalg tager spørgsmålet om dækning af lærerbehovet, specielt ud fra regionale synspunkter, op til overvejelse under særlig hensyntagen til den ved lov af 7. juli 1958 gennemførte skolestrukturændring. Udvalget henstiller endvidere, at det med henblik på opnåelse af - i hvert fald delvis - selvforsyning med lærerkræfter i de nordvestjyske områder overvejes at yde de i disse områder beliggende seminarier særlig støtte, eventuelt ved stipendieordninger for disse seminarieres elever. Herudover henstiller udvalget, at der ved fordelingen af de til rådighed værende byggekvotes tages fornødent hensyn til de områder i Jylland, hvor folke-

skolen er dårligst udbygget, samt at den adgang, som ved undervisningsministeriets cirkulære af 28. november 1955 er åbnet for amtsskoledirektionerne til at iværksætte en planlægning af den videre udbygning af skolevæsenet, benyttes i videre omfang, end tilfældet er. Endelig henstiller udvalget, at de lokale skolemyndigheder ved undervisningsministeriets foranstaltning opfordres til i videst mulig udstrækning at udnytte de muligheder, der efter den nye skoleordning foreligger for i løbet af folkeskolens 8.-9. skoleår at give eleverne en praktisk betonet undervisning med sigte på at gøre dem skikkede til efter endt skolegang at komme ind på arbejdsmarkedet, ligesom udvalget påpeger det betydningsfulde i, at de lokale kredse — herunder de regionale initiativtagende udvalg og råd — er opmærksomme på de således foreliggende muligheder og gør en virksom indsats for, at de bliver udnyttede (side 45).

For så vidt angår *eksamensskolen* finder udvalget det ønskeligt, om den eksisterende ordning vedrørende ydelse af rejse- og opholdsstipendier kunne praktiseres under særlig hensyntagen til befolkningen i de områder i Jylland, hvor benyttelse af gymnasieskolerne af forskellige grunde er vanskelig, ligesom man henstiller, at lovgivningsmagten ved den forestående revision af loven om ungdommens uddannelsesfond i 1961 har opmærksomheden henvendt på det mulige behov, der til den tid måtte foreligge for en udbygning af den omhandlede stipendieordning, eventuelt således at en vis del af de midler, der stilles til rådighed, reserveres for elever fra de gymnasie-mæssigt dårligst stillede egne af Jylland. Udvalget peger derhos på, at de fra lokal side fremsatte ønsker om udvidelse af kostskoleordningen også gælder realskoleundervisningen. Endelig henstiller udvalget, at der eventuelt i forbindelse med den foran omtalte amtsplanlægning af skolevæsenet foretages sådanne yderligere undersøgelser af skolefordelingen med henblik på afstanden mellem skole og hjem, som kan komplettere det foreliggende materiale vedrørende dette spørgsmål (side 46).

Med hensyn til *ungdomsskolen* og *den landbrugsfaglige ungdomsskole* finder udvalget det ønskeligt, om der fra lokal side måtte blive taget det fornødne initiativ til i højere grad, end det nu er tilfældet, at udnytte de eksisterende muligheder for i medfør af denne lovgivning at meddele en undervisning med erhvervmæssigt sigte, ligesom udvalget henstiller, at hele spørgsmålet om en eventuel udvidelse af adgangen til under

ungdomsundervisningen at meddele en erhvervsbetonet grundundervisning tages op til overvejelse i forbindelse med den forestående revision af ungdomsundervisningsloven i folketingsåret 1959/60 (side 47, spalte 1).

For så vidt angår *lærlingeuddannelsen* anbefaler udvalget på baggrund af den betydning, mulighederne for oplæring uden for lærlingens hjemsted har, at arbejdsministeriets ansøgning om en bevilling på 0,5 mill. kr. til dækning af merudgifter ved lærlinges oplæring uden for hjemstedet, nyder fremme, og udvalget henstiller i den forbindelse, at der ved dispositioner over en sådan eventuel bevilling tages særligt hensyn til ungdommen fra de egne af landet, hvor oplæringskapaciteten er mindst. Under hensyn til, at der savnes et tilstrækkeligt fyldestgørende statistisk materiale til bedømmelse af oplæringskapaciteten i landets forskellige egne, peger udvalget endvidere på muligheden af gennemførelse af egns- eller amtsvise strukturundersøgelser inden for dette område. For så vidt der ved sådanne undersøgelser kan påpeges uligevægt mellem udbud og efterspørgsel efter lærepladser, henstiller udvalget, at arbejdsmarkedskommissionen tager op til overvejelse det tidligere i kommissionen behandlede spørgsmål om etablering af en økonomisk udligningsordning mellem mestre med og mestre uden lærlinge med henblik på en fordeling af de byrder, som oplæringen og læreforholdet pålægger mesteren eller den oplærende virksomhed. Spørgsmålet om eventuel etablering af værkstedsskoler finder udvalget i første række bør gøres til genstand for drøftelse mellem de lokale initiativtagende udvalg og de forskellige fags faglige udvalg (side 48, spalte 2).

I spørgsmålet om *den videregående jaglige uddannelse* er det over for udvalget fremhævet, at dækningen af landets yderdistrikter med teknikere er ganske utilfredsstillende, men da problemerne vedrørende de respektive undervisningsformers struktur og kapacitet inden for dette område henhører under den under statsministeriet nedsatte teknikerkommission, har udvalget ikke ment at burde anstille selvstændige undersøgelser vedrørende dette spørgsmål, men udvalget forudsætter, at spørgsmålet: om eventuelle regionale mangler med hensyn til tilfredsstillelsen af behovet for uddannede teknikere tages op til overvejelse i teknikerkommissionen (side 49, spalte 2).

Med hensyn til *uddannelsen af ufaglærte* tiltræder udvalget et fra regional side fremsat øn-

ske om, at spørgsmålet om opskoling af arbejdskraft tages op til overvejelse, i første række ved forhandling mellem de interesserede virksomheder og de stedlige fagorganisationer, ligesom udvalget er enig i, at mulighederne for de teknologiske institutters medvirken ved en sådan opskoling bør undersøges (side 50, spalte 1). Udvalget peger endvidere på de eksisterende muligheder for uddannelse af ikke-faglærte på statens arbejdstekniske ungdomsskoler, statens arbejdsmandskurser og Arbejdsteknisk Skole og fremhæver det ønskelige i, at de lokale kredse gennem oplysnings- og propagandavirksomhed stimulerer interessen hos arbejdsmarkedets parter for at udnytte de muligheder for oplæring af arbejdskraft, som de nævnte institutioner tilbyder, og som i vidt omfang vil kunne afpasses efter de forskellige erhvervsvirksomheders og det skiftende elevklientels særlige behov (side 51, spalte 2).

Under hensyn til den - af Vest jyllands Udviklingsråd påpegede - mangel på faglært arbejdskraft i visse af landets yderdistrikter finder udvalget det ønskeligt, om det under arbejdsministeriet nedsatte overflytningsudvalg ville tage de herhenhørende problemer — således spørgsmålet om ydelse af rejsetilskud, flyttetilskud og tilskud til dobbelt husførelse - op til overvejelse med henblik på en bedømmelse af, om de bestående regler på disse områder må anses for at være tilstrækkelige til at påvirke den uddannede arbejdskraft til at søge til disse områder, eller om yderligere foranstaltninger må anses for påkrævede (side 50, spalte 1).

Konsulenttjeneste m. v.

Udvalget anbefaler bl. a., at der ved tilvejebringelsen af de fornødne bevillinger åbnes mulighed for at fremskynde gennemførelse af Jydsk teknologisk Instituts udvidelsesprogram, f. eks. inden for en periode af 5 år, ligesom man anbefaler, at udbygningen af konsulenttjenesten ved det københavnske institut sker på en sådan måde, at der fortrinsvis lægges vægt på fremme af konsulenttjenesten uden for hovedstadsområdet, både for så vidt angår udvælgelsen af de fagområder, inden for hvilke udbygningen af konsulenttjenesten finder sted, og med hensyn til omfanget af udbygningen (side 56). En supplerende specialuddannelse af industrikonsulenter foreslås henlagt under et særligt udvalg, nedsat under tilsynet med den tekniske undervisning, hvorunder de teknologiske institutter hører, og må omfatte produktionsplanlægning,

intern organisation, virksomhedsledelse, kalkulation, afsætning og konsulentteknik (side 57, spalte 1 og 2). Udgifterne ved den udvidede konsulentvirksomhed må efter udvalgets skøn i det første år dækkes fuldtud ved særlig bevilgning, medens der skulle være mulighed for i de følgende to år at aftrappe tilskudet således, at det i det 3. år kan komme ned på 60%, svarende til det normale statstilskud til driften af de teknologiske institutter (side 57, spalte 2, og side 58, spalte 1 og 2).

Akademiet for de tekniske Videnskaber har truffet bestemmelse om pr. 1. september 1958 at ansætte 2 medarbejdere ved Dansk Teknisk Oplysningstjeneste, således at de pågældende udstationeres ved de teknologiske institutter i København og Århus med den opgave at fremme kontakten mellem erhvervslivet og de forskellige forsknings- og videntreter. Udvalget anbefaler, at der, såfremt ordningen viser sig at fungere tilfredsstillende — gennem det teknisk-videnskabelige forskningsråd - ydes D.T.O. fornøden støtte til ordningens videreførelse og udbygning, eventuelt ved lokalt placerede kontaktmænd (side 59, spalte 1 og 2).

Udvalget peger endelig på det ønskelige i, om der i den højere tekniske og merkantile undervisning kunne inddrages en specialundervisning i virksomhedsledelse, og om der inden for afsætningsområdet i løbet af de nærmeste år eventuelt gennem den virksomhed, som handelsministeriet og dets produktivitetsudvalg udøver, blev skabt baggrund og interesse for, at der på lignende måde som inden for det tekniske område blev foretaget koordinering med henblik på dækning af erhvervslivets behov for bistand til løsning af konkrete afsætningsproblemer, ikke mindst med hensyn til eksportsalget (side 59, spalte 2 og side 60).

Finansiering

Udvalget peger på de muligheder for samarbejde mellem det af kapitalmarkedets institutioner oprettede kreditinstitut og staten, der kan tænkes med henblik på at tilgodese provinsens særlige behov. Staten kan således påtage sig at garantere for visse lån eller de mest risikable dele af lån, hvis ydelse man lægger særlig vægt på, ligesom midler, som efter lovgivningsmagtens ønske skal komme særlige områder af landet til gode, eventuelt kan ledes gennem det planlagte institut. Loven af 16. juli 1958 om egnsudvikling åbner mulighed for et sådant sam-

arbejde, der vil kunne anvendes også i forholdet mellem staten og de lokale pengeinstitutter (side 64-65).

Udvalget har dernæst overvejet spørgsmålet om en udvidelse af statens långivning til industrien og mener, at ydelse af direkte statslån kan være hensigtsmæssig i enkelte tilfælde, hvor projekter kræver en meget omfattende finansiering (side 65—66).

Udvalget har endelig peget på det formålstjenlige i at søge de lokale investeringsfonds fritaget for indkomstbeskatning (side 66-67).

Skatteproblemer

For så vidt angår *indkomstbeskatningen* ser udvalget gerne lettelser for industrien gennem investeringsfradrag, men det frarådes at give eventuelle regler herom en geografisk begrænsning.

Med hensyn til *ejendomsbeskatningen* finder udvalget, at det af hensyn til industriens udvikling i landkommunerne bør tages op til overvejelse at træffe en ordning, hvorved i hvert fald nye industribygninger i disse kommuner fritages for ejendomsskyld på samme måde, som tilfældet er i byerne (side 68-71).

Erhvervslokaliserings-tjeneste

Til fremme af en hensigtsmæssig udvikling af industri ud over landet stiller udvalget forslag om en erhvervslokaliserings-tjeneste, som tager sigte på at inddrage lokale udviklingsråd, initiativudvalg m. fl. i arbejdet, udbygning på lokalt initiativ af tilsvarende organer i de egne af landet, hvor sådanne ikke allerede findes, samt i et vist omfang økonomisk støtte til det lokale arbejde. Jævnside hermed stiller udvalget forslag om etablering af et centralt erhvervslokaliseringsudvalg, der kan vejlede og samle det lokale arbejde og i fornødent omfang virke som initiativtager i forhold til de lokale organer, lette formidlingen af den fornødne kontakt mellem de interesserede erhvervsvirksomheder og de lokale organer og yde bistand til administrationen i spørgsmål vedrørende erhvervslokaliserings-tjenesten, herunder med henblik på etablering og placering af offentlige virksomheder (side 72-85).

Støtte til undersøgelse af nye industriprojekter

Udvalget har udbedt sig en udtalelse fra Akademiet for de tekniske Videnskaber om,

hvorvidt der på baggrund af allerede foreliggende teknisk viden kan peges på områder for en industriel ekspansion her i landet, og om Akademiet med henblik på en ekspansion af erhvervslivet på længere sigt - men dog inden for en begrænset tidsfrist - kan påtage sig eller formidle en teknisk-økonomisk undersøgelse med det formål fyldigere og mere konkret at pege på muligheder for en erhvervsmæssig, herunder navnlig industriel ekspansion. Akademiet for de tekniske Videnskaber har i besvarelse af udvalgets forespørgsel erklæret sig rede til at medvirke ved undersøgelser af konkrete forslag og har herved peget på, at Akademiet tidligere har medvirket ved sådanne undersøgelser. Udvalget anser det for ønskeligt, at denne adgang udnyttes, ikke mindst ved et initiativ fra erhvervene

selv. Udvalget henviser som eksempel på undersøgelser af den art, som udvalget har haft for øje, til den som bilag 20 optrykte redegørelse vedrørende dansk fiskeri og fiskeriindustri.

Udvalget henviser iøvrigt til nødvendigheden af erhvervslivets eget initiativ på disse områder og nævner i denne forbindelse mulighederne for støtte i medfør af egnsudviklingsloven til undersøgelse og gennemførelse af nye industriprojekter (side 86-87).

Mindretalsudtalelse

Der henvises til den i kapitel XI optrykte udtalelse fra kontorchef P. Kirstein og de øvrige medlemmer bemærkninger hertil (side 88-89).

Foranstaltninger iværksat i Holland, Storbritannien, Sverige og Norge med det formål at ophjælpe erhvervslivet og stimulere beskæftigelsen i særlige områder

Holland.

Baggrunden.

Siden afslutningen af den anden verdenskrig har den hollandske regering været nødsaget til at fremme udbygningen af landets industri for derved at tilvejebringe flere arbejdspladser for den stadigt stigende befolkning. Særligt blev der i 1952 truffet foranstaltninger til at stimulere interessen for etablering af nye virksomheder uden for de traditionelle industricentre.

Regeringen er af den opfattelse, at såfremt beskæftigelse og industri fortsat koncentrerer sig til de eksisterende industriområder, vil en sådan udvikling i det lange løb kræve en større økonomisk indsats, end hvis man søger at få industri-virksomhederne etableret i andre egne af landet. Dette gælder specielt for landets vestlige distrikter, hvor byggeomkostningerne er høje, og hvor en yderligere industriel udbygning vil medføre en meget bekostelig udvidelse af trafiknettet og tab af værdifuld landbrugsjord.

I de ledighedsramte områder af landet findes det relativt største befolkningsoverskud. Der er her en tendens til, at befolkningsoverskuddet kun nødtigt søger helt bort fra disse områder trods de ringe beskæftigelsesmuligheder. Dette forhold virker hæmmende på landbrugets rationaliseringsbestrebelse. Da større befolkningsvandringer bort fra landdistrikterne endvidere medfører visse uheldige konsekvenser, bl. a. på det sociale område, har man søgt frem til foranstaltninger, der kun nødvendiggør overførsel af arbejdskraft til nærmere liggende byer eller daglige rejser fra landdistrikterne til lokale centre.

Endelig er den stærke koncentration af befolkningen og industrien uheldig af strategiske grunde; de vestlige dele af landet, af hvilke størsteparten ligger lavere end havet, er således særligt sårbare. For øjeblikket tiltrækker de store industricentre en stor del af de nye virksom-

heder, idet de frembyder større udvidelsesmuligheder, ligesom deres befolkning affinder sig bedre med industriarbejdets vilkår; endvidere er der i industrierne bedre muligheder for erhvervsmæssig oplæring, og arbejdsmarkedet er her mere differentieret; endelig er hjælpeindustrier allerede til stede i disse centre.

Målsætning.

Regeringen har på denne baggrund besluttet at føre en politik, der tager sigte på at flytte tyngdepunktet for den industrielle tilvækst bort fra de store centre og lade virksomhederne gruppere sig på regionalt grundlag for at modvirke dragningen mod de store industrier.

Endvidere har man ønsket at stimulere interessen for bortvandring fra de områder, der er præget af varig, høj ledighed; i den seneste tid er der imidlertid sket en ændring i regeringens syn på bortflytningsspørgsmålet, idet man er kommet til den opfattelse, at en betydelig og ensidig rettet vandring vil medføre en yderligere uddybning af de bestående uligheder i befolkningsstrukturen.

Midler.

Regeringen besluttede at lade den nævnte politik give sig udtryk i et konstruktivt program med sigte på at stimulere virksomhedernes egen interesse for etablering uden for de store industrielle centre. Regeringen var af den anskuelse, at selvom sådanne foranstaltninger ville være bekostelige, ville udgifterne antagelig — på grund af de bedre beskæftigelsesmuligheder for befolkningen, som ville blive opnået — blive opvejet af besparelser i det offentlige udgifter til arbejdsløshedsforsikring.

Hvis de nye industrielle centre skulle kunne trives, måtte de være af en vis størrelse, idet

anlægsudgifterne til offentlige værker m. v. i modsat fald forholdsmæssigt ville blive for store. Regeringen anså under hensyn hertil en koncentration af industrien til ret få centre for den bedste løsning; den ville også indebære den fordel, at rene landbrugskommuner ikke helt ville forsvinde.

For at et område skulle kunne betegnes som et »udviklingsområde« måtte følgende 4 betingelser være opfyldt:

- 1) en strukturelt betinget ledighed på egnen;
- 2) ingen udsigt til, at bortflytningen af den ledige arbejdskraft alene vil kunne løse ledighedsproblemet,
- 3) udsigt til, at ledighedsproblemet vil kunne løses ved en — gennem statslige støtteforanstaltninger opnået - opblomstring af erhvervslivet i det pågældende område;
- 4) de beløb, der skulle anvendes til støtteforanstaltningerne, måtte holdes inden for rimelige rammer.

I overensstemmelse hermed er følgende områder i Holland blevet udpeget som udviklingsområder: Syd-, Vest- og Øst Groningen, Øst-Friesland, Nord-Øst Overijsel, den østlige del af Vest-Friesland, den sydvestlige og den nordøstlige del af Nord Brabant og Nord Limburg. Herudover er der godkendt udviklingsplan for Sydøst-Drentl.

Et antal industrialiseringscentre, som det er tanken at forsyne med de for en industriel udbygning nødvendige faciliteter, er blevet udpeget i de nævnte områder. Valget af disse industrielle nøglebyer er sket dels under hensyntagen til de forhåndenværende muligheder for erhvervelse af velbeliggende industrigrunde med gode kommunikationsforhold, dels under hensyntagen til de på de pågældende steder allerede etablerede offentlige værker m. v. Man har også taget i betragtning de lokale muligheder for meddelelse af en erhvervsmæssig undervisning ved oprettelse eller udvidelse af tekniske skoler. Der er ydermere blevet sørget for genoptræning af ældre arbejdere, og adskillige statslige optræningsværksteder er blevet oprettet. Undervisningen, der er gratis, er beregnet for arbejdsløse, som får en oplæring inden for et fag, der har vanskeligt ved at skaffe sig den fornødne arbejdskraft.

De foranstaltninger, der er gennemført inden for de udpegede udviklingsområder med sigte på en ophjælpning af industrien inden for selve disse områder, er følgende:

- 1) Statsstøttet forbedring af trafiknettet i det pågældende område. Statsstøtten, som formidles af det hollandske ministerium for transport og vandveje, andrager knapt 85 % af de anslåede udgifter til vejarbejder, udbygning af kanaler m. v.
- 2) Statsstøttet udbygning af de offentlige værker — navnlig vandværker. Statsstøtten, som formidles af social- og sundhedsministeriet, andrager ca. 88 % af de samlede udgifter.
- 3) Fagskoleundervisningen på elementært-tekniske skoler og i statslige værksteder. Denne undervisning tilrettelægges i samarbejde med social- og sundhedsministeriet og undervisningsministeriet.
- 4) Udlægning af industrigrunde med økonomisk støtte fra staten, kommunerne og eventuelt også de pågældende områder selv for derigennem at opnå en passende lav salgspris for grundene. For disse foranstaltninger er økonomiministeriet ansvarligt.
- 5) En præmieringsordning til fremme af etableringen af industrivirksomheder i nøglecentre inden for de underudviklede områder. Gennemførelse af denne præmieringsordning forestås af økonomiministeriet.

Fremskaffelse af industrigrunde (jfr. ovenfor under punkt 4) :

Kommunerne er ansvarlige for disse arealers klargørelse til industribebyggelse. Grundene købes og gøres byggemodne af kommunerne, medens staten bidrager økonomisk som ovenfor nævnt. 80 % af udgifterne er afholdt af staten medens de resterende 20 % er udredt af kommunerne.

Præmieringsordningen (jfr. ovenfor under punkt 5):

Ordningen tager sigte på dels at stimulere interessen for placering af nye virksomheder i den pågældende egn, dels at tilskynde industridrivende i de allerede i området bestående virksomheder til at udvide disse. Præmieringsplanen består i, at der ved nyopførelser eller udvidelser af industrivirksomheder, det være sig fabrikker, der bygges af de pågældende erhvervsforetagender selv eller fabrikker, som af kommunerne opføres for de pågældende virksomheder, ydes en »merbeskæftigelsespræmie« for hver 50 m² beskæftigelsesgivende fabriksareal, der sikres ved byggeriet. Det er en betingelse for at opnå præmien, at der for hver 50 m² nypåbygget fabriksareal kan beskæftiges mindst een mandlig arbejder på fuld tid.

Præmien andrager 25 % af byggeomkostningerne, idet disse dog er maksimeret til 25 gylden (= ca. 45 kr.) pr. m² nytteareal.

En ny virksomhed skal — for at kunne opnå præmie - mindst være på 500 m². Der skal i hvert enkelt tilfælde fremsættes et begrundet andragende om at komme i betragtning efter præmieringsordningen.

De trufne særforanstaltninger har - i forbindelse med den almindelige økonomiske situation — resulteret i en betydelig nedbringelse af den strukturelt betingede ledighed. Visse steder er industrialiseringsplanerne gennemført med stort held, andre steder med resultater mere på det jævne.

De i femårsperioden 1952—57 medgåede udgifter har andraget ialt ca. 35 mill, gylden (= ca. 63 mill, kr.), heraf til vandværker: 8 mill, gylden (= 14,5 mill, kr.) og til industrigrunde: 5 mill, gylden (= 9,1 mill. kr.). Til præmieringsordningen er årlig anvendt ca. 1 mill, gylden (= 1,8 mill. kr.).

Udbygningen af trafiknettet er foregået i moderat tempo af hensyn til nødvendigheden af at begrænse det offentliges udgifter, og præmieringsordningen har været sat ud af kraft i visse områder og er i andre blevet praktiseret i begrænset omfang.

Med henblik på at fremme bortflytningen af overflødig arbejdskraft fra områder, der er præget af varig, høj ledighed, er der gennemført en særlig flyttetilskudsordning, således at ledige arbejdere fra de omhandlede egne, som på grund

af svigtende beskæftigelsesmuligheder på hjemstedet tager arbejde andetsteds i landet, kan opnå et tilskud fra staten (og arbejdsgiveren) til nedbringelse af de med flytning til arbejdsstedet eller jævnlige rejser mellem dette og hjemstedet forbundne udgifter.

Størrelsen af dette statstilskud er afhængig af, om den pågældende arbejder er gift, og om han har udsigt til at opnå bolig på tilflytningsstedet inden for en overskuelig tid efter flytningen.

I juli 1958 har parlamentet givet sin principielle tilslutning til et af regeringen udarbejdet program for udbygningen af landets industri indtil 1962. Programmet tager fortrinsvis sigte på de industrielt underudviklede østlige provinser, og det betegner stort set en videreførelse af de støtteordninger, der blev etableret i 1952, og som er omtalt ovenfor. Det er således tanken at fortsætte udbygningen af veje, kraftværker m. v. i udviklingsområderne, ligesom den særlige statsstøtte til erhvervelse af industriarealer og præmieringsordningen vedrørende industrielt nybyggeri efter forslaget skal videreføres i den omhandlede periode. De med disse statslige støtteforanstaltninger forbundne udgifter er anslået til ca. 30 mill, gylden (= ca. 55 mill. kr.). Der vil endvidere blive tale om skattelettelser for erhvervsvirksomheder på ialt ca. 35 mill, gylden (= ca. 64 mill. kr.). Der skal gennem dette støtteprogram skabes arbejdsmuligheder for ialt 300.000 mennesker, hvoraf 140.000 efter planen skal finde beskæftigelse i industrien.

Storbritannien.

Baggrund.

I Storbritannien har den industrielle udvikling medført en fra et samfundsmæssigt synspunkt uheldig koncentration af industrivirksomhederne til visse bestemte egne, således London-området og Midtengland, ligesom der har været en tendens til en geografisk samling af virksomhederne inden for samme branche, hvilket har gjort de pågældende områder særlig følsomme for konjunkturudsving. Endelig er der i visse egne af landet — navnlig i den senere tid — opstået en arbejdsløshed, der ikke synes at være af blot forbigående karakter.

Målsætningen.

På denne baggrund har regeringen set det som sin opgave at træffe foranstaltninger til at ophjelpe et mere varieret erhvervsliv i områder,

der er domineret af en enkelt eller enkelte brancher, at lette befolkningstrykket i de overbefolkede områder (først og fremmest London-området og Midtengland) og at fremme den produktive beskæftigelse i de egne, der mere varigt er præget af høj ledighed.

Midler.

Bestræbelserne tog tildels deres begyndelse med »special areas development and improvement act« af 1934, hvorved man udpegede West Cumberland, North-East Coast, South Wales og Lower Clyde Valley som »special areas«. Disse områder var allerede højt industrialiserede, men i udpræget grad afhængige af enkelte industrigrene (som f. eks. skibsbygning), der yderligere i særlig grad var følsomme over for deflationen. Denne oprindelse præger endnu i høj grad de

foranstaltninger, der træffes for tiden, således at man ved udviklingsområder ikke så meget tænker på områder, som slet ikke er industrialiserede, men mere på områder, hvor der ikke findes en ønskelig variation inden for industrien.

Med hjemmel i loven af 1934 traf man en række foranstaltninger, som f. eks. opførelse af fabrikker med udlejning på gunstige vilkår for øje, udbygning af trafiknettet, udvidelse af krafttilførsel m. v.; man kunne allerede før krigen opvise visse resultater heraf.

Krigen betød i nogen grad en afbrydelse af arbejdet, men regeringen udsendte dog under krigen en hvidbog vedrørende opretholdelsen af en høj og stabil beskæftigelse over hele landet, og denne betænkning blev i 1945 fulgt af lov om industrifordeling. Loven omfatter stort set de samme geografiske områder som loven af 1934, dog med tilføjelse af en række områder.

Foranstaltningerne, der træffes i henhold til loven af 1945, kan sammenfattes i to punkter:

a. Handelsministeriet kan yde finansiel støtte til udbygning af veje, jernbaner, energikilder m. v., erhverve passende arealer samt opføre industribygninger med udleje for øje.

Handelsministeriets virksomhed med at bygge og udleje fabrikker til en lav leje tillægges i almindelighed større betydning end handelsministeriets øvrige funktioner inden for det her omhandlede felt. Denne virksomhed udfoldes dog ikke af handelsministeriet direkte, men sker ved mellemkomst af 5 anlægsselskaber, som ikke har nogen egen kapital, men får stillet midler til rådighed på finanslovene, og som endvidere indbetaler eventuelt overskud til handelsministeriet.

b. Finansministeriet er bemyndiget til at yde tilskud eller lån til industrielle virksomheder i udviklingsområderne, såfremt de er godkendt af handelsministeriet som værende i overensstemmelse med en passende fordeling af industrien og er således beskafte, at finansministeriet finder det godtgjort, at projektet på længere sigt ikke behøver bistand, ligesom finansministeriet skal finde det godtgjort, at kapitalen ikke kan tilvejebringes på passende betingelser uden bistand fra finansministeriet.

Som ovenfor fremhævet tilstræber man en bedre fordeling af industrien i landet som hel-

hed, hvorfor man i by- og egnsplanlægningsloven af 1947 har foreskrevet, at de forskellige kommuner skal udarbejde udviklingsplaner for hele deres lokale område for en 20-årig periode, således at det f. eks. fremgår, hvilke områder der skal forbeholdes boligbyggeri, og hvilke områder der skal forbeholdes industri.

For at sikre disse planers gennemførelse er enhver, som agter at foretage nogen ændring i den eksisterende bebyggelse eller udnyttelse af arealer, forpligtet til at søge det lokale planlægningsorgan om projekteringsstilladelse; herfra gøres der dog i selve loven en række undtagelser.

For industribygninger, der overstiger 5.000 kvadratfod (= 465 m²), er det en nødvendig forudsætning for at opnå projekteringsstilladelse, at der i forvejen foreligger en af handelsministeriet udfærdiget attestation for, at det projekterede byggeri er i overensstemmelse med en passende fordeling af industrien. Handelsministeriet meddeler dog sjældent afslag på ansøgning om denne attestation, men udnytter i videst muligt omfang bestemmelsen til ved forhandling med ansøgeren at opnå den bedst opnåelige placering af det projekterede anlæg. Der gennemføres dog som anført ovenfor en restriktiv praksis ved meddelelse af tilladelse til, at firmaer, som ikke allerede har anlæg i tæt bebyggede områder som f. eks. London, etablerer sig der.

Resultatet af de trufne foranstaltninger i udviklingsområderne kan opgøres således:

Fra 1945 indtil 1956 er der anvendt 63 mill. pund sterling til fremskaffelse af fabriksarealer i de omhandlede områder, og finansministeriet har i tidsrummet fra 1945-1958 ydet lån til et samlet beløb af 6,9 mill. pund sterling til virksomheder, som enten var beliggende i områderne eller ønskede at etablere sig der. Den samlede størrelse af fabriksarealer administreret af byggeselskaberne udgjorde omkring 44 mill. kvadratfod, hvoraf 5,2 mill. kvadratfod var bebygget før eller under krigen, og 13,3 mill. kvadratfod bestod af omdannede krigsvirksomheder, således at differencen 25,5 mill. kvadratfod er blevet tilvejebragt ved handelsministeriets medvirken. Antallet af firmaer, som havde lejet fabriksbygninger af myndighederne udgjorde ca. 1090, medens de beskæftigedes antal var omkring 193.000 personer, heraf ca. 98.000 mænd og ca. 95.000 kvinder. Dette tal svarer til omkring 5 % af den samlede arbejdsløshedsforsikrede befolkning i de omhandlede områder. Hertil kommer,

at ca. 60 mill, kvadratfod er bebygget af private, som derved har skabt beskæftigelsesmuligheder for ca. 300.000 mennesker.

I den omhandlede periode er der i hele Storbritannien ialt opført nye industribygninger og foretaget udvidelser med samlet areal på 280 mill, kvadratfod, når man alene betragter den gruppe af virksomheder på over 5.000 kvadratfod, for hvilken der er anmeldelsespligt. Af de nævnte 280 mill, kvadratfod er 36 % opført i de omhandlede områder, som rummer 18 % af de arbejdsløshedsforsikrede arbejdere i industrien.

Hensynet til at nedbringe ledigheden i områder med varig, høj ledighed er tilgodeset ved

en lov af 23. juli 1958, hvori der er tilvejebragt hjemmel for ydelse af statsstøtte til erhvervs- virksomheder - uanset om de har karakter af industrivirksomheder, og uanset om de er beliggende inden for de særlige udviklingsområder — såfremt ydelsen af støtten må anses for at ville kunne bidrage til nedbringelse af ledigheden i områder med stor arbejdsløshed, som må antages at være af varig karakter. Der er derimod ikke ved den nye lov foretaget ændringer i de ovenfor anførte regler om statsfinansiering af fabriksbygninger med udleje på favorable vilkår for øje, og denne foranstaltning vil således også fremtidig være forbeholdt alene for udviklingsområderne.

Sverige.

Til belysning af det industrialiseringsarbejde, der har fundet sted i Sverige, og de overvejelser, som ligger til grund herfor, gengives i det følgende henholdsvis en artikel af byrådirektør Torsten Buregren i publikationen »Från Departement och Nämnder«, årgang 20, 1958: Arbejdsmarknadsstyrelsens lokaliseringsverksamhet og afsnit nr. 6 i Statens offentliga utredningar, 1951: »Näringslivets Lokalisering«, betänkande avgivet av utredningen angående näringslivets lokalisering.

Arbetsmarknadsstyrelsens lokaliseringsverksamhet.

Av byrådirektör *Torsten Buregren*.

Med anledning av de förslag, som år 1951 framlades av utredningen angående näringslivets lokalisering, föreslog Kungl. Maj:t 1952 års riksdag, att den dittills av arbetsmarknadsstyrelsen bedrivna lokaliseringsverksamheten skulle utvecklas i huvudsak i enlighet med då tillämpade riktlinjer. Uppgiften att vara centralmyndighet för verksamheten, som tills vidare skulle ha försökskaraktär, föreslogs ankomma på arbetsmarknadsstyrelsen. Riksdagen beslöt i enlighet med de i propositionen framlagda förslagen. Sedermera har i Kungl. Maj:ts instruktion för arbetsmarknadsstyrelsen föreskrivits, att till arbetsmarknadsstyrelsens verksamhetsområde hör att handha ledningen av den samhällliga verksamheten avseende näringslivets lokalisering.

Statsmakternas ställningstagande till frågan om näringslivets lokalisering innebär i huvudsak följande.

Behovet av samhällets inflytande på företagens val av förläggningssort vitsordades. Lokaliseringspolitikerna borde samordnas med strävanden

dena att maximalt utnyttja tillgängliga arbetskraftsresurser och stödja utbyggnaden av näringslivet på de platser, där de totala kostnaderna för produktionen är lägst. Särskild uppmärksamhet borde ägnas folkminskningen på landsbygden och utflyttningen från de landsdelar, som hade en relativt stor befolkning inom jordbruk och skogsbruk. Uppmärksamhet borde även ägnas det allvarliga problem, som Storstockholms tillväxt innebär.

En precisering av de riktlinjer, efter vilka lokaliseringspolitikerna borde arbeta, när det gällde förläggningen av näringsliv och samhälliga anläggningar inom olika regioner, borde kunna erhållas bl. a. genom regional lokaliseringssplanering.

De lokaliseringsspolitiska medlen borde främst ha formen av upplysning och rådgivning. Denna verksamhet måste framförallt taga sikte på att för företagen klargöra dels de sociala och ekonomiska förhållanden, som ur det allmännas synpunkt borde beaktas vid lokaliseringen dels förhållanden som är av betydelse för företagets ställningstaganden i lokaliseringsfrågan.

Ett intimt samarbete borde äga rum mellan statliga, kommunala och enskilda organ, som i olika sammanhang sysslar med lokaliseringsfrågor.

Individuella bidrag av staten som medel för lokaliseringsspåverkan borde i regel inte förekomma. Frågan huruvida kollektiva bidrag borde ifrågakomma skulle prövas från fall till fall. Kommunala subventioner borde inte förekomma.

Så länge byggnadsregleringen var i kraft

borde lokaliseringspolitiska synpunkter anläggas vid prövningen av ansökningar om byggnadstillstånd.

En indirekt påverkan av det enskilda näringslivets lokalisering borde även kunna ske genom **att** lokaliseringsorganet uppmärksammat följde verksamheten inom olika områden av samhällslivet ur lokaliseringspolitisk synpunkt.

Lokaliseringsverksamheten skulle tills vidare ha karaktären av försöksverksamhet. I avvaktan på närmare erfarenheter och den slutliga utformningen av planväsendets organisation skulle ledningen av lokaliseringsverksamheten tills vidare förläggas till arbetsmarknadsstyrelsen.

Ställning togs ej till den lokaliseringspolitiska verksamheten på länsstadiet. Uppgifterna på länsstadiet skulle enligt statsmakterna ombesörjas av länsstyrelserna, länsarbetsnämnderna, lantbruksnämnderna och andra lokala organ, som handlade ifrågavarande ärende.

I det följande lämnas en kort Översikt över hur arbetet med lokaliseringsfrågorna har lagts upp inom arbetsmarknadsstyrelsen.

Rådgivningen åt enskilda och statliga företag i konkreta lokaliseringssärenden.

När det gäller industrilokaliseringar, kontaktar företagen - enskilda eller statliga - arbetsmarknadsstyrelsen, länsarbetsnämnderna och industriens produktionsråd och **vill** ha råd beträffande lämpliga orter för förläggning av industriella enheter. Mellan länsarbetsnämnderna och arbetsmarknadsstyrelsen bedrivs en fortlöpande samverkan i dessa frågor. Detsamma gäller också ifråga om arbetsmarknadsstyrelsen kontra industriens produktionsråd. Upplysningar angående planerade lokaliseringar erhålles också via kommunerna och företagareföreningarna. Dessa föreningar arbetar huvudsakligen med de små företagen, såväl då det gäller nyetablering som utbyggnad av redan befintliga företag. I styrelsens egen rådgivningsverksamhet erhålles huvudsakligen direkt kontakt med större och medelstora företag.

Vid kontakten med företagen inhämtas uppgifter av betydelse för rådgivningen i det konkreta fallet. Det gäller arbetskraften, dess storlek, fördelningen på män och kvinnor och krav på dess yrkesutbildning. Inte minst den senare frågan spelar en stor roll i samband med lokaliseringar. Knapphet på yrkesutbildad arbetskraft kan omöjliggöra lokalisering av en industri till en ort, som ur andra synpunkter skulle

vara lämplig. När det gäller lokalisering av företag från Stockholm till andra orter i landet, har denna fråga spelat en dominerande roll. Även möjligheten att på den nya orten rekrytera tjänstemannapersonal eller att få sådan personal att flytta med vid industriens förflyttning från Stockholm till annan ort har varit en fråga av stor betydelse.

Uppgifter inhämtas också om företagens krav på kommunikationer i samband med lokaliseringar. Det gäller önskemål beträffande anslutning till järnväg och hamn samt krav på vägförbindelser. En central fråga är självfallet företagens önskemål beträffande tomtmarken och dess beskaffenhet. I detta avseende ställer företagen stora krav. I regel har man valmöjlighet mellan ett flertal olika orter, och det är då uppenbart, att kommuner med god vällägen tomtmark och bra lokaliseringsbetingelser i övrigt befinner sig i ett mera gynnsamt läge än kommuner, som bjuder sämre tomtmark.

Företagen fäster även stort avseende vid den allmänna service i form av affärer, skolor, sjukvård, förströelse m. m., som kan erbjudas på orten.

Upplysningar inhämtas också angående **till** vilket område i landet företaget helst vill lokalisera ifrågavarande industri, så **att** härigenom erhålles ett avgränsat område, inom vilket förslag på lämpliga lokaliseringar kan lämnas. Företagen har i regel mycket bestämda önskemål beträffande dessa områden.

Företagen får också lämna uppgifter om behovet av bostäder dels på kortare sikt, dels på längre sikt. I sistnämnda avseende får man emellertid i huvudsak söka göra en bedömning beträffande lokaliseringens inverkan på den framtida bostadsefterfrågan i orten.

Rådgivnings- och upplysningsverksamheten gäller emellertid inte enbart lokaliseringen av industriföretag. Arbetsmarknadsstyrelsen fungerar som remissorgan även när det gäller lokaliseringen av skolor, t. ex. gymnasier och realskolor, sjukhus, fängelser, ämbetsverk och övriga anläggningar, vilkas lokalisering samhället själv bestämmer eller har möjlighet att påverka.

Förslag på lämpliga lokaliseringarorter.

Med ledning av de uppgifter, som erhålles från företagen angående lokaliseringsförutsättningarna, söker styrelsen lämna förslag på orter, som fyller de av företagen ställda kraven och som även ur mera allmänna synpunkter är

lämpade för eller i behov av en lokalisering av det slag det är fråga om.

I rådgivningsverksamheten har i stor utsträckning förts fram orter och områden med ensidig och konjunkturkänsligt näringsliv. Uppmärksamhet har fortlöpande ägnats åt områden, där jordbruket släpper ifrån sig mycket arbetskraft. Lokaliseringsverksamheten har inriktats såväl på stora som små orter inom nämnda områden. Det har också strävats efter att komplettera näringsbilden i orter och regioner med ensidig manlig eller ensidig kvinnlig sysselsättning. Som alternativ till Stockholmslokalisering har överhuvud taget arbetats med andra orter och områden än Stockholm.

Nedläggandet av större industriföretag, vilka i många fall dominerat näringsbilden på respektive ort, har måst ägnas stor uppmärksamhet i lokaliseringsverksamheten. Lösandet av uppkomna problem på orter, som drabbats av industrinedläggelse, kräver en betydande arbetsinsats från lokaliseringsorganets sida. Erfarenheten har emellertid visat, att stora möjligheter finns att genom aktiva insatser läka de sår som uppstått och på nytt få orten att fungera.

Utredningsverksamhet i direkt anslutning till aktuella lokaliseringsfall.

I anslutning till aktuella lokaliseringar göres utredningar rörande näringsliv och befolkning samt angående lokaliseringsbestämmande faktorer i olika orter och områden.

Utredningarna göres dels inom styrelsen och dels uppehålls kontakter med de olika ämbetsverk, som är berörda av respektive lokaliseringar. Utredningarna blir av större eller mindre omfattning allt efter lokaliseringens storlek och betydelse. Gäller det exempelvis lokalisering av en liten filial till en konfektfabrik, kan man nöja sig med en ganska enkel utredning. Är det däremot fråga om en större lokalisering, som kommer att få avsevärda följdverkningar ifråga om samhällsbildning, investeringar och arbetskraftsförsörjning i området, får man göra mera ingående utredningar.

Rådgivning till kommunerna.

En väsentlig del av lokaliseringsorganets verksamhet består i rådgivning till kommunerna. Det kommer ständigt uppvaktningar från kommuner, som vill ha näringslivet utbyggt. Besök görs i kommuner för att på ort och ställe skaffa mere konkret uppfattning om lokaliseringsförutsätt-

ningarna där. Det är alltså här fråga om ett ständigt samspel mellan lokaliseringsorganet och de olika kommunerna. Kommunerna vill ha hjälp med utredningar om lokaliseringsförutsättningarna. Bistånd lämnas så långt detta är möjligt. Kommunerna vill bli ihågkomna i samband med den rådgivande verksamheten i industrilokaliseringsfrågor. I många fall har kommunerna själva fått kontakt med företag, som är intresserade av att lokalisera någon verksamhet till vederbörande kommun. Kommunalmännen kommer då ofta till arbetsmarknadsstyrelsen och vill diskutera sådana aktuella lokaliseringsfrågor och betingelserna för projektens förverkligande.

Lokaliseringsverksamheten och byggnadstillståndsgivningen.

Den viktigaste möjligheten, när det gäller att följa lokaliseringsfrågorna, erbjudes genom byggnadstillståndsgivningen. Alla ärenden rörande nyetablering och utvidgning av industrier, som avgöres centralt, prövas från lokaliseringssynpunkt. Detta material ger ytterst värdefulla upplysningar om vad som sker inom näringslivet. En del ärenden är av sådan karaktär, att en annan lokalisering än den företaget tänkt sig bör övervägas. I dessa fall tar lokaliseringsbyrån kontakt med vederbörande företag och diskuterar möjligheten att välja annan lokaliseringsort. Här blir det ofta att väga företagsekonomiska synpunkter mot samhällsekonomiska.

Självfallet måste stor hänsyn tagas till de företagsekonomiska synpunkterna i samband med behandlingen av lokaliseringsärendena. Endast i sådana fall, då företagens planerade lokaliseringar strider mot samhällets lokaliseringpolitiska målsättningar, avstyrkes byggnadstillståndsärendena ur lokaliseringssynpunkt.

Resultatet av överläggningarna med företagen blir i en del fall, att annan lokaliseringsort väljes. I andra fall däremot måste lokaliseringsorganet acceptera företagens argumentering för av dem önskad lokaliseringsort.

Byggnadstillståndsgivningen som medel för lokaliseringpåverkan har hittills främst berört de stora städerna i förhållande till andra orter. Det har eftersträvats att få planerade nyetableringar och utvidgningar lokaliserade från de stora städerna till medelstora och mindre orter.

I samband med förlängningen av giltigheten för lagen om tillståndsvång för byggnadsarbete förutsatte 1956 års riksdag att vid prövningen av byggnadstillståndsärenden, som berörde de

större tätorterna, större vikt än tidigare borde läggas vid en sådan bedömning av ärendena som främjade en ur samhällets synpunkt lämplig förläggning av företagen. Det kunde från samhällets sida betraktas som angeläget att vidtaga åtgärder för att hejda den ytterligare tillväxten av främst de större tätorterna. Riksdagen framhöll även angelägenheten att motverka orealistiska och överdrivna föreställningar om fördelarna av näringslivets spridning. Uppfattningen att så gott som varje kommun skulle kunna industrialiseras var — enligt riksdagens uppfattning — verklighetsfrämmande.

Övrig utredningsverksamhet.

Som tidigare nämnts gör lokaliseringsorganet regionala utredningar för orter och deras omgivande bygder i samband med rådgivningen till företagare och kommuner. På detta sätt har ett stort antal orter blivit undersökta, och dessa utredningar utnyttjas givetvis i det fortlöpande lokaliseringsarbetet, ehuru utredningarna efter hand måste kompletteras. Detta material innehåller uppgifter angående olika lokaliseringsbestämmande faktorer såsom arbetskrafts- och befolkningsförhållanden, tillgång på tomtmark, kommunikationsförhållande, skatter etc.

Förutom dessa uppgifter har registrerats en del mera allmänt material av betydelse för lokaliseringsverksamheten. Bl. a. finns kopior av folkräkningarnas råtabeller för samtliga kommuner, församlingar och församlingsdelar. Detta material liksom annat material angående näringslivets lokalisering har samlats i ett särskilt kommunregister. Vidare har registrerats uppgifter angående lediga industrilokaler och kommunernas tillgång på industrimark.

Lokaliseringsorganet har också gjort en sammanställning av statistiskt material angående befolkning och näringsliv i riket, länen och olika regioner.

Regional lokaliseringssplanering.

För att få en mera systematisk planering angående var produktions- och serviceföretag från sociala och ekonomiska synpunkter bör lokaliseras samt för att få klarlagt vilka åtgärder, som behöver vidtagas för att få till stånd den eftersträfvade lokaliseringen, erfordras en hela riket omfattande regional lokaliseringssplanering. En dylik planering påbörjades av arbetsmarknadsstyrelsen år 1955 och bedrivs nu i tre län, nämligen Skaraborgs, Kronobergs och Kalmar län.

Vid denna planering göres utredningar angående näringslivets och serviceanläggningarnas nuvarande lokalisering samt upprättas prognoser angående den framtida sysselsättnings- och befolkningsutvecklingen. Med ledning av detta material indelas tätorterna i olika klasser efter det befolkningsunderlag de har, varvid hänsyn tas inte bara till folkmängden i tätorten utan också till folkmängden i det område omkring tätorten, som har närmare och bättre kommunikationer till tätorten än till någon annan ort av samma eller högre funktionsgrad.

Statens offentliga Utredningar 1951: 6 **Handelsdepartementet** **Näringslivets Lokalisering**

Sammanfattning

Efter en kort orientering av de problem som i Sverige aktualiserade lokaliseringsfrågan under 1940-talet ger utredningen en allmän översikt av sambandet mellan befolkningsrörelser och näringslivets lokalisering åren 1870—1949.

Översikten visar bl. a. att under 1940-talet var flyttningarna från den egentliga landsbygden störst i de stora slättbygds-länen i södra och mellersta Sverige samt i vissa norrlandslän. Flyttningarna - netto - mellan länen voro under denna period väsentligt mindre än flyttningarna inom länen från landsbygd till tätorter. Vinster genom inrikes omflyttning redovisas under 1940-talet endast 5 län. Stockholms stad och Stockholms län, Jönköpings län, Göteborgs och Bohus län samt Västmanlands län. Omflyttningen mellan länen domineras av Stockholmstrakten. Stockholmsområdets flyttningstvinst var således cirka $\frac{2}{3}$ av de totala flyttningstvinsterna från de 20 län som hade flyttningstvinst. Flyttningarna voro särskilt stora från de norrländska länen, från länen i sydöstra Sverige samt från Skaraborgs län. Av tätorterna synas under 1940-talet orter med mellan 10.000 och 50.000 invånare ha haft den snabbaste expansionstakten. Anmärkningsvärt är att av 359 undersökta tätorter med mer än 1.000 invånare hade åren 1940-1945 61 orter eller 17% folkminskning. Ett stort antal av dessa minusorter voro trä- och skogsindustriorter och orter belägna i Norrland. 56 minusorter hade mindre än 5.000 invånare.

Mellan 1940 och 1945 ökade folkmängden särskilt starkt inom de s. k. servicenäringsarna handel, samfärdsel samt allmän tjänst och fria

yrken. Inom industrien skedde den starkaste expansionen bland företag tillhörande gruppen mekaniska verkstäder och gjuterier, d. v. s. en bransch, där det finns ett stort antal företag, vilka i regel äro relativt rörliga ur lokaliseringssynpunkt.

Utredningen refererar olika undersökningar, som visa att den årliga etableringen av nya företag är betydande och spelar stor roll för förskjutningar i näringslivets lokalisering. Under efterkrigsåren 1946-1949 ha sålunda årligen tillkommit nya industriföretag, som tillsammans redan vid registreringen - vilket i stort sett motsvarar företagets start - sysselsatt cirka 5.000 arbetare.

Lokaliseringpolitiken under 1940-talet.

Under 1940-talet togs flera initiativ, som kunna betraktas som ett första steg i riktning mot en samhällelig lokaliseringspolitik. År 1945 startade industriens produktionsråd och de statliga arbetsmarknadsorganen i samarbete en rådgivnings- och upplysningsverksamhet i lokaliseringsfrågor. Denna verksamhet har fått relativt stor betydelse. I samband med startandet av åtminstone 200-250 nya industrianläggningar under de senaste åren ha företagen diskuterat lokaliseringsfrågan med produktionsrådet eller arbetsmarknadsorganen. Antalet industriarbetare, som beräknas komma att sysselsättas vid dessa anläggningar, uppgår till cirka 10.000, varav cirka 6.000 kvinnor. Rådgivningsverksamheten har varit av särskilt stor betydelse för företag inom konfektions- och delar av textilindustrien samt inom elektrisk industri och lättare mekanisk verkstadsindustri.

Utredningen har låtit utföra en specialundersökning av kommunernas lokaliseringspolitiska verksamhet. Denna undersökning visar att praktiskt taget varje stad eller köping har vidtagit åtgärder för att få företag lokaliserade till orten. Ett 70-tal städer och köpingar ha sålunda under de senaste åren inrättat kommunala organ med uppgift att verka för utvecklingen av näringslivet, framför allt industrierna, på orten. Kommunala subventioner till förmån såväl för enskilda som för staten och landstingen ha varit synnerligen vanliga och i flertalet fall även av betydande storlek. Det finnes kommuner som under ett år utgivit mer än 100.000 kr. till ett och samma företag, vars lokalisering till orten bedömts som önskvärd. Sammanlagt torde de understöd som svenska kommuner lämnat i lokaliseringssyfte vissa år ha uppgått till miljon-

belopp. Utredningen ger en systematiserad översikt av de olika slags subventioner som förekommit såsom penningssubventioner, lån och borgen, marknadsbutioner, anläggningssubventioner samt rabatter å offentliga varor och tjänster. Bland de kommunala subventionerna intaga de som lämnats åt staten i viss mån en särställning. I betänkandet anföres ett flertal exempel på kommunala åtaganden till förmån för staten.

Allmänna synpunkter på behovet av en samhällelig lokaliseringspolitik.

Utredningen diskuterar de ekonomiska, sociala och försvarspolitiska skäl, som anförts för att samhället skall bedriva lokaliseringspolitik.

Ekonomiska synpunkter. Den företagsekonomiskt riktiga lokaliseringen av ett företag (en produktionsenhet) sammanfaller icke alltid med den nationalekonomiskt riktiga. Avvikelser kunna bero på att de kostnader för en produktion, som falla på samhället och som icke ingå i företagets kalkyler, kunna lokalt variera på annat sätt än företagets kostnader. Dessa samhällets kostnader äro främst investeringskostnader för allmänna anläggningar.

Avvikelser från den nationalekonomiskt riktiga lokaliseringen kunna även uppstå genom att företagets val av produktionsort icke leder till ett maximalt utnyttjande av samhällets arbetskraftsresurser. Ett lokaliseringalternativ, som medför lägsta sammanlagda kostnader för de individuella produktionsföretagen men kvarstående arbetslöshet på vissa platser, kan nationalekonomiskt vara mindre fördelaktigt än en annan lokalisering av företagen, som möjliggör full sysselsättning på alla platser.

Lokala överskottsområden ifråga om arbetskraft kunna emellertid endast under vissa förutsättningar motivera lokaliseringspolitiska åtgärder i syfte att öka tillgången på arbete. I många fall kan det ur lokaliseringspolitisk synpunkt i stället vara motiverat att söka underlätta arbetskraftens förflyttning till en plats, som ur övriga synpunkter är mera gynnsam för produktionen och där det råder brist på arbetskraft.

Till sist påverkar samhället genom prissättningen en rad nyttigheter, som utnyttjas i produktionen, produktionskostnaderna på olika orter och därigenom företagets val av lokaliseringsort. Denna prissättning kan därför stimulera eller motverka en nationalekonomiskt riktig lokalisering.

Sociala synpunkter. I den allmänna debatten

om lokaliseringsfrågorna har många gånger framhållits, att samhället genom lokaliseringspolitiska åtgärder borde söka lösa de sociala problemen, som sammanhånga med folkmängd och bebyggelsestäthet inom ett område - särskilt de problem som uppstått i glesbebyggda områden. Glesbebyggelsens kanske största nackdel är att standarden för olika kollektiva anläggningar, som utgör ett så väsentligt inslag i nutidens levnadsstandard, är lägre i dessa områden än i tätorterna. En standardutjämnning är emellertid endast till en del en fråga om näringslivets lokalisering. För sådana kollektiva anläggningar, som höra till varje bostadshus eller lägenhet, såsom exempelvis vatten och avlopp, telefon och elektriskt ljus, bör samma standard kunna uppnås för nära nog alla svenska hushåll, i stort sett oberoende av hur de enskilda produktionsenheterna lokaliseras.

Man kan ej heller genom en förändrad lokalisering av näringslivet åstadkomma att alla människor få likvärdig tillgång till sådana anläggningar som kräva ett större befolkningsunderlag för att kunna drivas. I detta fall kan emellertid lokaliseringspolitiska åtgärder bidra till en utjämnning genom att koncentrera befolkning och bebyggelse både lokalt och regionalt. Man kan vidare genom samordning av bebyggelseplanering, jordbruksplanering och direkta lokaliseringspolitiska åtgärder stödja utbyggnaden av näringslivet inom mindre och medelstora tätorter, som äro belägna så att de kunna bli av betydelse som kommersiella och kulturella centra för befolkningen på den egentliga landsbygden.

Även sådana olägenheter som den konjunkturkänslighet, vilken uppstår på en ort om näringslivet är alltför ensidigt, en lokal disproportion mellan antalet män och kvinnor och en ogynnsam åldersstruktur i ett område kunna i många fall påverkas genom lokaliseringspolitiska åtgärder.

Försvarspolitiska synpunkter. I fullt medvetande om att det i händelse av krig inte finns någon absolut säker plats för lokaliseringen av industriens olika grenar har ur civilförsvars- och militär synpunkt uppställts som ett önskemål, att vår krigsviktiga industri utbygges inom områden, som icke direkt kunna väntas beröras av krigshandlingar till lands i de olika krigsfall, som vi kunna tänka oss. En alltför stark koncentration av näringslivet till ett fåtal större städer bör vidare undvikas.

Utredningen framhåller för egen del att i den utsträckning försvarspolitiska synpunkter anses

böra få inverka på lokaliseringen av näringslivet måste det ankomma på de militära myndigheterna, civilförsvarets myndigheter samt riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap att från fall till fall söka precisera de militära önskemålen samt bevaka att dessa bli beaktade av det organ, som kan komma att svara för samhällets lokaliseringspolitik.

Slutsatser. En betydande del av landets befolkning kommer under överskådlig framtid att vara bosatt på landsbygden i glesbebyggda områden eller i mycket små tätorter. De befolkningsomflyttningar, som under de närmaste årtiondena kunna väntas, kunna komma att innebära dels en fortsatt folkminskning på landsbygden, dels en utflyttning från de landsdelar, som nu ha en relativt stor befolkning inom jord- och skogsbruk. Starka skäl tala dessutom för att det expanderande näringslivet i ökad utsträckning kan komma att koncentreras till de största städerna. En sådan interlokal omflyttning skulle öka svårigheterna att ge landsbygdens och de små tätorternas befolkning en kollektiv service, som vore likvärdig med befolkningens i de större tätorterna. Lokaliseringspolitiska åtgärder, som motverkade eller bröte denna utveckling och som medförde en ökad decentralisering av stadsnäringarna i mer eller mindre direkt anknötning till olika jordbruks- och skogsbruksområden, skulle däremot öka möjligheterna att åstadkomma en standardutjämnning. Förutsättningarna att i ökad utsträckning decentralisera produktionsenheterna inom industri och hantverk till jordbruksbygder äro emellertid begränsade. Lokaliseringsfrågan kommer därför väsentligen att gälla vilka tätorter, som i framtiden skola öka eller eventuellt minska sin folkmängd. Lösningarna av detta problem måste varieras efter förutsättningarna inom varje region och inom varje bygd. För lokaliseringspolitiken blir uppgiften närmast att söka jämka lokaliseringen av de rörliga enheterna inom näringslivet så att det blir möjligt att samordna bebyggelsegrupper inom större områden - den glesa jordbruksbebyggelsen med smärre handels- och industriorter samt dessa med medelstora och större städer — till »harmoniska» regioner.

De ekonomiska och sociala skälen för lokaliseringspolitiska åtgärder kunna i många fall komma i konflikt med varandra. De redovisade önskemålen om utbyggnad av harmoniska regioner kunna tillgodoses endast om samtidigt avgörande ekonomiska skäl icke tala mot en decentralisering. Lokaliseringspolitiken får ej heller inne-

bära, att man förhindrar de befolkningsrörelser mellan landsdelar, län eller större områden, som betyda en anpassning av näringslivets lokalisering efter ändrade betingelser i syfte att nå större ekonomisk effektivitet och som skapa förutsättningar för en högre levnadsstandard för hela befolkningen.

Lokaliseringens politiska medel.

Samhället kan inverka på lokaliseringen av enheterna inom det enskilda näringslivet genom att förläggningen av olika samhällliga verksamheter påverkar förläggningen av det enskilda näringslivets produktionsenheter. Den rörlighet ur lokaliseringssynpunkt, som finnes för vissa grupper av statliga företag, utgör en betydelsefull tillgång för lokaliseringsspolitiken. För närvarande torde i många fall begränsade »fackliga« synpunkter vara avgörande för förläggningen av samhällliga anläggningar. Endast i undantagsfall torde föreliggande material, som gör det möjligt att bedöma hur ett företags eller en anläggnings lokalisering till en viss plats påverkar befolkningens och näringslivets lokalisering i övrigt.

Utredningen diskuterar den i många fall betydande lokaliseringsspolitiska effekten av statens verksamhet inom olika områden — kommunikationspolitiken, arbetsmarknadsspolitiken, byggnadsregleringen, bostadsspolitiken, vatten- och avloppsverksamheten, jordbruksspolitiken, social- och kulturpolitiken, elkraftsspolitiken och skattepolitiken.

En aktiv lokaliseringsspolitik förutsätter att *utrednings- och forskningsverksamheten* i lokaliseringsfrågor intensifieras. Till en del ingå de utredningsuppgifter det här gäller som ett normalt led i olika myndigheters arbete, till en del äro de av sådan natur, att de lämpligen böra studeras och lösas av särskilt tillkallade sakkunniga och till en del, slutligen, böra de utföras vid universiteten och högskolorna. Utredningen anser att ett centralt lokaliseringsorgan bör förlöpande och systematisk följa allt utrednings- och forskningsarbete av betydelse för lokaliseringsspolitiken. När så erfordras bör organet taga initiativ till samordning av pågående arbeten eller till att viktiga problem bli föremål för utredning.

Upplysning och rådgivning bör i första hand utnyttjas som medel för *direkt* påverkan av enskilda företags lokalisering. Rådgivning bör sålunda kunna ske då flera alternativa orter ur företagsekonomisk synpunkt äro likvärdiga, men

det ur nationalekonomisk synpunkt föreligger stora skillnader mellan de olika alternativen. Utredningen förutsätter att det givande samarbete mellan staten och det enskilda näringslivet, som redan etablerats av arbetsmarknadsstyrelsen och industriens produktionsråd, skall kunna fortsätta och intensifieras.

Om icke rådgivning får avsedd effekt kan ifrågasättas om samhället bör tillgripa *ekonomiska stödåtgärder* - subventioner för att påverka lokaliseringen. Individuella subventioner till enskilda företag böra i regel icke lämnas av staten. Betänkligheterna kunna emellertid få ge vika i de fall, då ur företagsekonomisk och även ur nationalekonomisk synpunkt lokaliseringen av en företagsenhet är tänkbar till flera praktiskt taget likvärdiga platser, medan samtidigt dessa alternativ äro mycket olika ur social synpunkt. För statliga företag böra samma principer gälla; de företagsekonomiska nackdelarna av en viss lokalisering få vägas mot de nationalekonomiska och sociala olägenheterna av en lokalisering på en plats med exempelvis särskilt låga transportkostnader eller andra ur företagsekonomiska synpunkter gynnsamma villkor. Staten får vara beredd att ta en förlust, som kan drappa en detalj av den statliga verksamheten mot de fördelar som allmänt nås på det sociala planet.

Med kollektiva ekonomiska stödåtgärder avses åtgärder för att stödja samtliga företag, eller företag av viss typ inom ett område, t. ex. genom att tillämpa transportavgifter, som understiga gängse priser. Staten bedriver redan i stor utsträckning lokaliseringsspolitik i denna mening. De skäl, som tala mot att samhället lämna bidrag av subventionskaraktär till enskilda företag, kunna icke tillmätas samma vikt, när det gäller kollektiva som när det gäller individuella stödåtgärder. Kollektiva subventioner till stöd av näringslivet inom visst område kunna tänkas efter beslut i varje särskilt fall. Detta förutsätter dock, att fördelarna av särskilda åtgärder för att påverka näringslivet inom ett visst område klarlagts vid en central granskning. Kostnaderna för åtgärden böra vara utredda.

Beträffande *kommunernas* tidigare referade lokaliseringsspolitiska åtgärder framhåller utredningen att främjandet av en orts näringsliv får anses vara en av kommunernas centrala uppgifter. Kommunerna böra däremot icke genom subventioner påverka företagsenheternas lokalisering. Det berättigade i kritiken mot kommunala subventioner i lokaliseringssyfte minskas på intet

sätt av att staten och landstingen gång efter annan funnit gott mottaga dylika kommunala subventioner. Det är tvärtom utredningens bestämda uppfattning att statliga myndigheter icke under några förhållanden böra göra sitt ställningstagande i lokaliseringsfrågor beroende av kommunala subventioner. Möjligheterna att komma till rätta med de kommunala subventionerna äro emellertid begränsade. De rättsliga korrektiven - över klagningsrätten och underställningsskyldigheten i vissa fall - äro uppenbarligen otillräckliga. Utredningen pekar på att en aktiv statlig lokaliseringspolitik på flera sätt kan komma att minska kommunernas benägenhet att ge subventioner till enskilda företag.

Tillståndsgivning. Därest i det föregående diskuterade utvägar att påverka näringslivets lokalisering icke medföra önskat resultat, uppstår frågan om samhället som »en sista utväg» skall ha möjlighet att genom *tillståndsgivning* förhindra en lokalisering, som ur samhällets synpunkt anses olämplig.

Utredningen anser att en tillståndsgivning som lokaliseringpolitiskt instrument kan ifrågasättas för att uppnå följande syften: Samhället kan (1) i enstaka fall vilja förhindra sådan lokalisering som är uppenbart olämplig ur lokaliseringssynpunkt oberoende av vad slags verksamhet det är fråga om eller var i landet den olämpliga förläggningen blir aktuell, (2) genom kontroll av företagsetableringen inom en viss ort - eller en region - vilja inverka på inflyttningen till eller utflyttningen från orten och därigenom förhindra en expansion som för orten eller för landet i övrigt bedömes som skadlig. Det sistnämnda alternativet är mest aktuellt för Stockholmsregionen.

Utredningen påpekar att starka betänkligheter kunna anföras mot tillståndsgivning som lokaliseringpolitiskt instrument. Den anser sig emellertid icke slutgiltigt kunna taga ställning till hurvida någon tillståndsgivning bör införas varken när det gäller att förhindra olämplig lokalisering överhuvudtaget, eller när det gäller att förhindra lokaliseringen av nya företag till exempelvis Stockholmsregionen. För det första bör avvaktas om och i så fall i vilken form byggnadsregleringen kommer att kvarstå. Denna fråga utredes för närvarande av en särskild kommitté. Därest någon form av investeringskontroll kommer att bibehållas kan det tänkas att en prövning av olika anläggningars lämplighet ur lokaliseringssynpunkt bäst kan lösas genom att anknytas till denna kontroll.

För det andra bör hela frågan om tillståndsgivning som lokaliseringpolitiskt instrument ytterligare övervägas sedan erfarenheter vunnits av den utvidgade lokaliseringpolitiska verksamhet, som enligt utredningens förslag skall bedrivas.

Lokaliseringsplanering.

Lokaliseringpolitiska åtgärder böra grundas på utredningar, som lokalt, regionalt och nationellt klarlägga konsekvenserna av olika alternativ för näringslivets utveckling inom respektive områden. Dessa utredningar böra såvitt möjligt utmytna i synpunkter rörande de förskjutningar i näringslivets lokalisering, som under en tidsperiod te sig sannolika, den utsträckning, vari åtgärder för att påverka utvecklingen framstå som önskvärda, och de medel, som kunna tänkas komma till användning för att önskad effekt skall erhållas. En sådan utrednings- och planeringsverksamhet kan betecknas som *lokaliseringsplanering*.

Till en del måste lokaliseringsplaneringen bedrivas i nationell skala. Många kommunikationsfrågor som på ett avgörande sätt påverka näringslivets lokalisering måste exempelvis bedömas ur rikssynpunkt. Detsamma är fallet när man skall bedöma fördelar och nackdelar av befolkningsrörelser mellan olika landsdelar.

Lokaliseringsplaneringen får emellertid sin kanske största betydelse regionalt. Innan lokaliseringpolitiska åtgärder vidtas måste för varje större område med differentierat näringsliv och en differentierad bebyggelse finnas en planering, som klargör dels var olika produktionsenheter ur sociala och ekonomiska synpunkter böra förläggas inom området och dels vilka åtgärder som erfordras för att åstadkomma den lämpliga förläggningen. För en regional planering av denna typ är den nuvarande indelningen av landet icke alls den lämpligaste. En ny indelning som toge hänsyn till de ekonomiska synpunkter, vilka måste få avgörande betydelse för lokaliseringsplaneringen, kunde i och för sig vara önskvärd. En sådan ny regional indelning skulle emellertid möta stora administrativa svårigheter. Inom länen finns redan en organisation, som kan utnyttjas för lokaliseringpolitiska planeringsuppgifter. Bl. a. bedrivs redan nu en omfattande statlig planering för olika samhällsändamål av en rad till länsstyrelserna eller till länen knutna organ. Utredningen har därför ansett att länen böra vara enheter för den

regionala lokaliseringsplaneringen. I vissa fall bör emellertid planeringen kunna utsträckas över länsgränserna.

Lokaliseringsplaneringen har ett nära samband med den översiktsplanering, som enligt byggnadslagen skall bedrivas i form av generalplaner eller regionplaner. Åtgärder för att påverka förläggningen av industriföretag och andra produktionsenheter kunna bidra till att underlätta såväl upprättandet som genomförandet av en bebyggelseplan. Å andra sidan måste lokaliseringspolitikens utformning påverkas av de önskemål som lokala myndigheter precisera i samband med bebyggelseplaneringen. Bebyggelseplanerna kunna även vara ett medel att påverka lokaliseringen av näringslivet. Lokaliseringsplaneringen och den översiktliga bebyggelseplaneringen måste därför samordnas.

Vad särskilt gäller regionen Stor-Stockholm framhåller utredningen att ett regionplaneförbund enligt byggnadslagen icke utgör någon idealisk lösning av de administrativa lokaliseringsfrågorna inom Stor-Stockholm. När nu ett regionplaneförbund bildats får man emellertid avvakta och se om kommunerna i detta organ kunna samarbeta på sådant sätt att förbundet även kan anförtros andra lokaliseringsfrågor än de som direkt sammanhånga med regionplaneringen.

Lokaliseringsplaneringen måste även samordnas med den regionala jordbruksplaneringen som bedrivs under ledning av lantbruksstyrelsen. Så länge det icke funnits något organ som sysslat med näringslivet har lantbruksorganen varit tvungna att själva söka penetrera de lokaliseringsfrågor som inverka på jordbruksplanernas utformning. De initiativ som tagits av lantbruksorganen i detta syfte och det arbete som utförts har varit värdefullt. Utredningen anser att om det skapas särskilda lokaliseringsorgan böra dessa på nedan angivet sätt i samråd med jordbruksorganen handlägga sådana lokaliseringsfrågor som inverka på jordbruksplaneringen.

Arbetsfördelningen mellan lokaliseringsmyndigheterna å ena sidan och företrädarna för översiktlig bebyggelseplanering och jordbruksplanering å den andra sidan bör alltså ske så att frågor, som röra näringslivets lokalisering inom större områden, angripas enhetligt för stadsbygd och landsbygd - med hjälp av bland annat material, som framkommit i det förberedande arbetet om jordbruksplanering och bebyggelseplanering - medan den konkreta detaljerade planeringen därefter sker för olika områden i re-

gionplaner och generalplaner enligt byggnadslagen respektive i regionala jordbruksplaner.

Lokaliseringsverksamhetens organisation.

I det föregående har utredningen sökt ange en målsättning för en samhällelig lokaliseringspolitik samt redogjort för de medel, som skulle kunna användas för att inverka på näringslivets lokalisering. Utredningen har pekat på en rau spörsmål, vilka böra bli föremål för fortsatt utredning och angivit vissa åtgärder, som försöksvis böra vidtagas. För att leda en lokaliseringpolitisk utrednings- och försöksverksamhet föreslår utredningen vissa organisatoriska åtgärder. Lokaliseringspolitikerna är en ny verksamhet, för vilken medlen äro oprövade. Arbetets omfattning är därför svår att bedöma. Detta talar för att verksamheten bör påbörjas i relativt begränsad skala och i sådana former, att organisatoriska förändringar lätt kunna genomföras. Dessa synpunkter ha varit utgångspunkten för förslaget till organisation.

Verksamheten bör bedrivas dels genom ett centralorgan, dels genom särskilda länsorgan.

Det centrala organet skall övertaga och utveckla den centrala rådgivning i lokaliseringsfrågor, som för närvarande bedrivs av arbetsmarknadsstyrelsen i samråd med industriens produktionsråd. Det skall verka för att statens egna verksamheter bedrivs och förläggas så, att de gynna en utveckling av näringslivet, som står i överensstämmelse med den lokaliseringpolitiska målsättningen. Detta kräver bl. a. en samordning av olika statliga myndigheters beslut i frågor av betydelse för näringslivets lokalisering. Lokaliseringsorganet skal vidare ha ansvaret för de utredningar och slutsatser i lokaliseringpolitiska frågor, som kunna erfordras för den översiktliga bebyggelseplaneringen och den regionala jordbruksplaneringen. Detta är särskilt viktigt då de centrala organ, som närmast ha hand om ledningen och översynen av denna planering för närvarande sakna expertis för att bedöma lokaliseringpolitiska frågor. Härutöver skal lokaliseringsorganet söka intensifiera och samordna utrednings- och forskningsverksamhet i lokaliseringsfrågor.

Utredningen har diskuterat följande alternativ för lokaliseringsmyndighetens organisation, (1) en beredning inom Kungl. Maj:ts kansli, (2) lokaliseringspolitikens förläggning till arbetsmarknadsstyrelsen eller byggnadsstyrelsen, (3) inrättandet av ett självständigt ämbetsverk för be-

byggelseplanering och lokaliseringspolitik samt (4) en fristående nämnd. Av dessa alternativ har utredningen stannat för en fristående nämnd (statens lokaliseringsnämnd). Det avgörande argumentet har härvid varit att en dylik organisationsform ger möjligheter att starta en försöksverksamhet i begränsad skala, samtidigt som denna verksamhetsform bättre än någon annan möjliggör en smidig anpassning efter föreliggande eller uppkommande arbetsuppgifter. Lokaliseringsnämnden föreslås skola bestå av en ordförande samt det antal ledamöter, som Kungl. Maj:t bestämmer - förslagsvis sex personer. I nämnden bör ingå representanter för näringslivet. För att garantera samarbete med byggnadsstyrelsen och förhindra dubbelarbete och kompetensvister föreslår utredningen, att chefen för byggnadsstyrelsen eller chefen för styrelsens planavdelning obligatoriskt skall ingå i lokaliseringsnämndens styrelse. Experter på arbetsmarknads-, jordbruks-, försvars- och trafikekonomiska frågor böra finnas inom nämnden eller såsom särskilt tillkallade sakkunniga. Till lokaliseringsnämnden skall vara knutet ett kansli. Det förutsattes, att kansliet startar i begränsad skala för att sedan successivt utbyggas i den takt, som kan komma att fordras av verksamhetens tillväxt. Fullt utbyggt beräknas det centrala lokaliseringsorganet draga en årskostnad av cirka 270.000 kr.

Som nämnts måste en icke oväsentlig del av det praktiska lokaliseringspolitiska arbetet bli förlagt till *länsorgan*. De riktlinjer, som centralt skola uppdragas för lokaliseringspolitiken, måste bygga på material och önskemål från länen men kunna icke annat än i vissa specialfall innebära en precisering av olika utvecklingsalternativ för varje län. Det måste ankomma på ett särskilt länslokaliseringsorgan att på grundval av de utredningar och den planering, som utföres inom länet, precisera riktlinjerna för lokaliseringspolitiken inom länet. Detta arbete måste givetvis ske i samarbete med det centrala organet.

Med hänsyn till den avgörande betydelse, som enligt utredningens uppfattning lokaliseringsplaneringen får för annan planering inom länet, blir samordningen mellan dessa verksamheter och lokaliseringsplaneringen länsorganets kanske viktigaste uppgift. Länsorganet kommer att i lokaliseringsfrågor bli ett koordinationsorgan för planering inom länet.

Utredningen har kommit till den slutsatsen, att endast länsstyrelsen kan komma ifråga som lokaliseringsorgan för länets del. Länslokaliseringsorganet bör emellertid vara sammansatt så, att såväl näringslivet som kommunerna få inflytande på lokaliseringspolitiken. Detta är icke möjligt med länsstyrelsens nuvarande organisation. Om länsstyrelsen får den organisation, som föreslagits av länsstyrelseutredningen, kan detta önskemål tillgodoses. Genomföres icke länsstyrelseutredningens förslag eller uppskjutes genomförandet av detta förslår utredningen att till länsstyrelsen knytes ett expertråd eller en kommitté med tills vidare uteslutande rådgivande funktioner och med uppdrag att under landshövdingens ledning och i samarbete med planberedningen inom länsstyrelsen handlägga lokaliseringsfrågorna. Bland experterna skola finnas representanter för landstinget och ev. landstingsfria städer samt representanter för företagare och anställda inom näringslivet. Utredningen framhåller vidare att det inom länsstyrelserna måste finnas en tjänsteman med statistisk eller ekonomisk utbildning, som kan ägna sig åt lokaliseringsfrågor.

Inom många *kommuner* ha under senare tid inrättats samlingsorgan, vanligen mellan byggnadsnämnden å ena sidan och kommunalnämnden (drättselkammaren) å andra sidan. Sådana organ ha bl. a. tillförts vissa planeringsuppgifter — generalplanering — samt ibland även kommunala lokaliseringsfrågor. Det skulle vara värdefullt om kommunernas lokaliseringspolitik kunde handhavas av ett organ, darr ett stort antal av inom kommunen verksamma myndigheter voro representerade. Utredningen är emellertid icke beredd föreslå att inrättandet av kommunala samlingsorgan av denna typ skall göras obligatoriskt. Det är till fördel för verksamheten att den tills vidare kan ske i relativt fria former. I de kommuner, som upprätta eller upprättat generalplaner, bör emellertid kommunalnämnden (drättselkammaren) och byggnadsnämnden samt om så befinnes lämpligt även andra organ inleda samarbete i lokaliseringsfrågor. Kontakten med kommunerna i lokaliseringsfrågor bör ske genom detta organ eller där sådant icke finnes via kommunalnämnden (drättselkammaren).

Norge

Nord-Norge, som i sammenligning med den øvrige del af landet allerede før sidste krig havde været præget af en ugunstig erhvervsstruktur med lav produktivitet inden for de enkelte erhvervsområder, betydelig ledighed, lavt indtægtsniveau og ringe kapitaltilgang, blev under krigen ramt af større ødelæggelser end nogen anden landsdel.

Det arbejde, som sattes igang umiddelbart efter krigens slutning for at genrejse de krigshærgede områder, måtte for Nord-Norges vedkommende navnlig koncentrere sig om det boligbyggeri og forretningsbyggeri, som var den første forudsætning for, at den evakuerede befolkning kunne vende tilbage og genoptage normal livsførelse. Parallelt hermed blev der dog også sat ind på at udbygge selve erhvervsgrundlaget for befolkningen i landsdelen.

Det stod imidlertid klart, at der måtte fremkaffes et grundlag for det videre genrejsningsarbejde, som navnlig skulle bestå i at skabe basis for nye virksomheder eller for udvidelse af de bestående. I årene efter 1948 blev der derfor iværksat en indgående statistisk-økonomisk kortlægning af landsdelens erhvervs muligheder omfattende redegørelser vedrørende befolkningen, arbejdsmarkedet, de enkelte erhvervsgrøner, råstofforhold, kommunikationsforhold, finansielle forhold o. s. v. Det fremkomne materiale pegede på de vanskeligheder, der forelå for en udvikling af erhvervs livet, men viste tillige i hvilke områder og på hvilke felter, der forelå muligheder for at skabe en økonomisk ekspansion. De omfattende analyser kom herved til at skabe grundlaget for en storstilet genrejsningsplan.

I Stortingsmelding nr. 85 (1951) om utbyggingsprogrammet for Nord-Norge, jfr. innstilling S. nr. 4 (1952) blev hovedlinierne i denne plan trukket op, og i februar 1952 vedtog Stortinget at søge gennemført en erhvervsmæssig udbygning af Nord-Norge efter disse linier.

I *afsnit I* nedenfor vil der blive nærmere redegjort for dette program.

Under arbejdet med den omhandlede kortlægning blev det klart, at også visse områder i den øvrige del af Norge var præget af et ensidigt og svagt erhvervsgrundlag, arbejdsløshed, lavt indtægtsniveau o. s. v., og at der også for disse områders vedkommende var behov for en særlig indsats for at udvikle erhvervs livet. I Stortingsmelding nr. 69 (1952), om områdeplanlægning

gen, jfr. innstilling S. nr. 192 (1952) blev linierne for gennemførelse af en tilsvarende kortlægning i landet som helhed, som den der lå til grund for udbygningsprogrammet for Nord-Norge, trukket op. Efter Stortingets beslutning er der herefter iværksat et omfattende områdeplanlægningsarbejde i hele Norge.

I *afsnit II* nedenfor gøres nærmere rede herfor.

Forskellige særlige foranstaltninger, som kan bringes til anvendelse til støtte for erhvervs livet såvel i Nord-Norge som i Syd-Norge, vil blive omtalt i *afsnit III*, for så vidt de ikke allerede er behandlet i de foranstående afsnit.

Endelig anføres i *afsnit IV* visse overvejelser, som har fundet udtryk i de publikationer*), der ligger til grund for nærværende bilag, og som efter de i udvalget førte drøftelser skønnes at kunne være vejledende ved behandlingen af tilsvarende problemer i Danmark.

1. Udbygningsprogrammet for Nord-Norge.

Ifølge Stortingets beslutning af februar 1952 skal udbygningsprogrammet for Nord-Norge som nævnt søges gennemført efter de retningslinier, som er anført i Stortingsmelding nr. 85 (1951), jfr. innstilling S. nr. 4 (1952). Programmet, der tager sigte på tiden indtil udgangen af 1960, omfatter foranstaltninger inden for alle erhvervsområder, men der lægges særlig vægt på foranstaltningen til fremme af en industriel udvikling. Det tilsigtes herved dels at modvirke den skæve erhvervsstruktur i landsdelen, hvor industrien hidtil kun har været svagt repræsenteret, dels at øge mulighederne for, at der på grundlag af en voksende industribefolkning kan skabes bedre afsætningsvilkår for landbrugsproduktionen og dermed tilvejebringes basis for en mere rationel landbrugsdrift. Man foretrækker navnlig sådanne industrielle virksomheder, som kan skabe varig, ikke-sæsonpræget beskæftigelse, samt virksomheder, der kan udnytte landsdelens råstoffer og kraftkilder, øge eksporten eller mindske importen.

*) Udbygningsprogrammet for Nord-Norge er behandlet i St. meld. nr. 85-1951, nr. 40-1955, nr. 76-1956 og nr. 48-1958.

Områdeplanlægning er behandlet i St. meld. nr. 69-1952 og nr. 47-1954.

Distriktsproblemer i norsk økonomi er bl. a. behandlet i St. meld. nr. 62-1953 om et langtidspå program 1954-57 og i innstilling S. nr. 218-1954.

Det er en klar tilkendegivet retningslinie, at de offentlige myndigheder skal lægge forholdene således til rette, at det private initiativ kan blive istand til at udnytte foreliggende muligheder for nyetableringer eller udvidelser. Programmet omfatter derfor en række foranstaltninger, der iværksættes for at skabe de fornødne forudsætninger for erhvervslivets trivsel, såsom anlæg og udvidelse af veje, baner, havne, kraftværker m. v., arbejdskraftens uddannelse, teknisk og merkantil konsulentbistand samt — ikke mindst — tilvejebringelse af muligheder for virksomhedernes finansiering.

Disse foranstaltninger skal i hovedtræk omtales i det følgende.

A. *Udbygningssk fondet for Nord-Norge.*

Af iværksatte foranstaltninger er oprettelsen af udbygningssk fondet for Nord-Norge måske den, som har haft størst betydning.

Fondet er oprettet ved Stortingets beslutning af 18. marts 1952. Dets kapital andrager 200 mill. kr., hvoraf halvdelen er stillet til rådighed af staten og halvdelen er fremskaffet ved optagelse af lån i offentlige fonds. Staten garanterer for disse lån. Af kapitalen er 25 mill. kr. bundet i en garantifond, hvoraf der kan stilles garantier for lån. Fondets garantiforpligtelse må ikke overstige det dobbelte af garantifondet.

Ifølge § 1 i Stortingets beslutning har »udbyggingsfonden« til formål at medvirke til finansiering af tiltak som tar sikte på næringsvirksomhed og som gir varig sysselsetting.« Den finansielle støtte har normalt form af ydelse af lån (efter størst mulig normal lånoptagelse), men kan også ydes som garanti for lån eller ved aktietegning. Afdragstiden må i almindelighed ikke overstige 20 år, og ydede lån bør, så snart dette er muligt, konverteres til lån i ordinære kreditinstitutioner. Lånenes rentefod er ikke fastlagt i Stortingsbeslutningen. Rentens størrelse har været stigende gennem årene og andrager nu sædvanligvis $4\frac{1}{2}$ %, hvilket er lidt under renten på lån af denne art i det ordinære lånemarked. Særlig aftale kan dog træffes efter de konkrete omstændigheder. Lånet bør som regel sikres ved pant eller personlig hæftelse. Fondet kan yde lån til undersøgelser og planlægning og kan selv lade sådanne foretage.

Fondets bestyrelse sorterer under kommunal- og arbejdsdepartementet og er iøvrigt rådgivende organ for regeringen i spørgsmål angående foranstaltninger, der står i forbindelse med udbygningen af erhvervslivet i Nord-

Norge. Til fremme af samarbejdet mellem de enkelte ministerier og bestyrelsen er oprettet et samordningsudvalg. På det lokale plan medvirker områdeplanlægningens lokaladministration, jfr. nedenfor under områdeplanlægningen, dels ved behandlingen af de enkelte lånesager, dels ved koordineringen af de forskellige foranstaltninger under udbygningssk programmet.

Uanset at fondet efter det anførte skal kunne støtte alle grene af erhvervslivet, har langt den største støtte været ydet til industri- og bjergværksvirksomheder.

Pr. 31. december 1957 havde fondet afgivet aktuelle tilsagn på ialt ca. 170 mill. kr. inclusive garanti-tilsagn. Heraf var udbetalt 72,2 mill. kr. og udstedt garantibevis for 29,2 mill. kr. Af det samlede beløb, som er tilsagt som lån og garanti, vedrørte ca. 54 % industri- og bjergværksdrift, ca. 18 % kraftudbygningen, ca. 11 % skibsfart og ca. 7 % veje og havne m. v.

De forskellige tilsagn fordelte sig på ialt godt 300 virksomheder m. v. Omkring 70 % af den bevilgede sum og ca. 9 % af antallet for afgivne tilsagn vedrørte beløb på 1 mill. kr. eller mere.

Det skønnes, at fondets støtte gennemsnitlig har udgjort ca. 40 % af den samlede finansiering i de støttede virksomheder, og at den samlede investering i disse andrager omkring 400 mill. kr.

På grund af det svagt udbyggede bankvæsen i Nord-Norge har fondet i enkelte tilfælde måttet yde driftskredit, men fondet har iøvrigt søgt at lette nordnorske virksomheders finansiering af driften ved at placere 37,8 mill. kr. som støtteindskud i nordnorske banker. Der er iøvrigt i lobet af de år, udbygningssk programmet har virket, sket en betydelig tilførsel af kapital til Nord-Norge, navnlig gennem statsbankerne.

B. *Særlige skatteregler.*

Særlige skatteregler er fastsat i en lov af 28. juni 1952; en enkelt begrænsende ændring er gennemført i 1957. Den vigtigste bestemmelse går ud på, at *skattepligtige kan kræve fradrag i indtægten for beløb, som henlægges til investeringer i Nord-Norge.* Dette gælder også skattepligtige, som har hjemsted uden for Nord-Norge, for så vidt henlæggelsen er bestemt til investering i Nord-Norge. De særlige lempelser kan ikke finde anvendelse ved finansiering af visse driftsmidler, f. eks. kontorudstyr, varebiler, butiksinventar o. lign. Skattepligtige i Nord-Norge må i det enkelte år henlægge mindst 5.000 kr. og skattepligtige i den øvrige del af Norge mindst 25.000 kr. Reglerne virker således, at der gives endelig skattefrihed for $\frac{1}{4}$ af de beløb, som henlægges, og udsættelse med beskatningen for de øvrige $\frac{3}{4}$.

Den særlige adgang til henlæggelser med henblik på senere investering i Nord-Norge var ved udgangen

af 1956 udnyttet af syd-norske skattepligtige til henlæggelse af ca. 160 mill. kr. (ud over henlæggelser til investering i skibe). Størsteparten af henlæggelserne var på nævnte tidspunkt allerede udnyttet til investeringer. Ved udgangen af 1955 havde nord-norske skattepligtige henlagt omkring 130 mill. kr., hvoraf de 77 mill. kr. var udnyttet til investeringer på det anførte tidspunkt.

C. Andre støtteforanstaltninger under udbygningsprogrammet for Nord-Norge.

Der er i årene 1951-52 til 1957-58 over statsbudgettet stillet *ekstraordinære bevillinger* på ialt 198,5 mill. kr., heraf 60 mill. kr. af Marshallhjælpens modværdimidler, til rådighed for forskellige fagministerier til iværksættelse af ekstraordinære foranstaltninger, som kan skabe forudsætninger for og støtte en udvikling af erhvervslivet i Nord-Norge. Herudover har skattefordelingsfondet i årene 1951-52 til 1956-57 stillet 174 mill. kr. eller 58 % af totalbeløbet til rådighed for kommunerne i Nord-Norge til skolebyggeri, vejanlæg, vandværker og andre kommunale anlæg. Endvidere blev der i den nævnte periode af beskæftigelsesmidlerne anvendt ca. 60 mill. kr. eller ca. 75 % af totalbeløbet i Nord-Norge.

Der skal nedenfor gives nogle *eksempler* på arten af de iværksatte foranstaltninger.

Ved udbygningen af vejnettet er der lagt særlig vægt på *anlæg af veje*, som direkte kan øge mulighederne for etablering eller udvidelse af industrien, jordbrugsvirksomhederne, skovbruget og handelsvirksomheden i landsdelen.

Den faglige oplæring har fået støtte gennem oprettelse af forskellige fagskoler (tekniske skoler, landbrugsskoler, lærlingskoler o. s. v.) for håndværk, industri, jordbrug og fiskeri. En række ambulante oplæringskurser er etableret. En afdeling af Statens teknologiske Institut er oprettet i Narvik.

Med hensyn til støtte til udviklingen af *industrierhvervet* (herunder bjergværksdrift og udbygningen af kraftværkerne) henvises til det om udbygningsfondet og de særlige skatteregler anførte.

Til *landbrugserhvervet* er der som et led i udbygningsprogrammet ydet forhøjede bidrag bl. a. til dræningsarbejder og til inddragelse af nyt land under dyrkning, idet der herved er lagt særlig vægt på at forøge størrelsen af de enkelte landbrugsejendomme og nedlægge urentable brug. Der er ansat særlige konsulenter og oprettet demonstrationsbrug. Der er ydet støtte til udbygning af mejerier, slagterier, kølehuse m. v.

Der er lagt særlig vægt på at give de i landbruget beskæftigede vejledning i betjening af maskiner.

Inden for *fiskerierhvervet* har et af hovedmålene i udbygningsprogrammet været at yde lån til erhvervelse af større havgående fartøjer og til anskaffelse af redskaber. Som følge af en særlig finansieringsordning (Statens Fiskarbank's 3. prioritets-fond) kan nord-norske fiskere erhverve større fartøjer, når de råder over en egenkapital på 5-10 % af totalfinansieringen. Der er yderligere ydet støtte bl. a. til opførelse af fryserier og fiskeindustrianlæg m. v. Staten har endelig indledt forskellige forsøg til fremme af fiskerierhvervet og har som led i dette arbejde ladet bygge 2 forsøgstrawlere.

Handelserhvervet i Nord-Norge er søgt stimuleret ved tildeling af ekstraordinære importkvoter til nord-norske firmaer.

D. Udviklingen i det nord-norske erhvervsliv i den periode udviklingsprogrammet har virket.

I den tid udviklingsprogrammet har virket, har *den generelle økonomiske udvikling i Nord-Norge været af et sådant omfang, at landsdelen har opnået en relativt stærkere position i landets økonomi end ved programperiodens begyndelse (1952).*

Det lader sig imidlertid efter foreliggende materiale ikke afgøre med sikkerhed, i hvilket omfang denne fremgang for landsdelen må tilskrives de i henhold til udbygningsprogrammet iværksatte foranstaltninger eller har andre årsager. Der er dog grund til at tro, at fremgangen i meget væsentligt omfang er et resultat af udbygningsprogrammet.

Om udviklingen i de forløbne år kan bl. a. anføres følgende:

1. Arbejdsmarkedet.

Det samlede antal beskæftigede lønmodtagere er i Nord-Norge i tiden 1950-57 steget med 7.328 mand, hvilket svarer til en stigning på ca. 9,4 %. For landet som helhed udgjorde stigningen 70.834 mand (ca. 7,3 %), og stigningen i Nord-Norge har altså været forholdsvis større end i landet som helhed.

Den største fremgang er sket inden for industri-sektoren (5.602 mand, svarende til knap 45 % mod godt 9 % i landet som helhed) og i serviceerhvervene, fortrinsvis handelserhvervet (3.282 mand = godt 53 % mod 24 %). Der har været tilbagegang inden for jord- og skovbrugserhvervet (-2.631), hvor der imidlertid samtidig er sket en kraftig produktionsforøgelse. Endvidere har der — modsat landet som helhed (+ 6.410) - været tilbagegang i antallet af beskæftigede i bygge- og anlægsvirksomheder (-2.976 = godt 14%), hvilket skyldes at genrejsningsarbejderne og enkelte større militære anlæg er fuldført.

Ledigheden har i perioden 1950 til 1957 været stigende både i Nord-Norge og i landet som helhed, men forholdsmæssigt har stigningen været mindre i Nord-Norge. Ledigheden viser fortsat store sæsonudsving.

2. Indtægtsudviklingen.

Ifølge kommuneskatteligningen er den ansatte indtægt i Nord-Norge steget 83 % i tiden 1950-1955, medens den i samme periode steg 60 % i landet som helhed. Det må dog herved tages i betragtning, at indtægten pr. indbygger fortsat ligger betydeligt lavere i Nord-Norge end i landet som helhed. Den gennemsnitlige ansatte indtægt pr. indbygger var således i 1955 for Nord-Norge 2.714 kr. og for landet som helhed 4.155 kr.

3 • Kapitaltilførsel.

Der er gennem årene ydet betydelige *særtilskud - væsentligst fra skattefordelingsfo?idet* — til nord-norske kommuner. I 1955-56 modtog kommunerne således ialt ca. 60 mill. kr., hvilket svarer til 45,5 % af samtlige særtilskud til norske kommuner.

Statsbankerne har i tiden 1950-1956 forøget deres udestående lån i Nord-Norge fra 286 mill. kr. ved udgangen af 1950 (svarende til ca. 15 % af statsbankernes samlede udlån) til 1.451 mill. kr. (ca. 20 %) ved udgangen af 1956. Udlånet pr. indbygger steg i perioden 1950—1956 for Nord-Norges vedkommende fra 683 kr. til 2.661 kr., medens landsgennemsnittet i perioden steg fra 592 kr. til 1.727 kr.

For *Norges Banks* vedkommende udgjorde Nord-Norges andel af bankens totale udlån, der udelukkende går til driftskreditter, 37 % ved udgangen af 1950, men steg til 51,6% pr. september 1957. Ved udgangen af 1956 havde Norges Bank ialt udlånt godt 52 mill. kr. til nord-norske virksomheder, heraf godt 40 mill. kr. til finansieringer inden for fiskerierhvervet.

De nord-norske forretningsbanker, der i betydelig udstrækning modtager indskud fra andre banker, har i perioden fra udgangen af 1955 til udgangen af 1957 forøget deres samlede udlån fra 118 mill. kr. til godt 184 mill. kr., hvilket er en stigning på 25,6 %. Alle landets forretningsbanker havde i samme periode en udlånsstigning på 8,8 %.

4. Industriproduktionen.

I den tid, udbygningsprogrammet har virket, har Nord-Norge haft en stærkere relativ stigning i industriproduktionen end landet som helhed.

Bruttoinvesteringerne (reparationer og vedligeholdelse af bygninger og maskiner samt investeringer i nyanlæg) udgjorde i nord-norske industrielle virksomheder, herunder bjergværksdrift, godt 600 mill. kr. i årene 1952-1955, heraf omtrent 550 mill. kr. (eller ca. 90 % af bruttoinvesteringerne) alene i nyanlæg (incl. indkøb af nye maskiner og udvidelser). I den øvrige del af landet udgjorde investeringerne i nyanlæg i samme periode 66 % af bruttoinvesteringerne.

Det høje investeringsniveau i Nord-Norge har medvirket til en stærk stigning i *bruttoproduktionsværdien*, nemlig fra 284 mill. kr. i 1951 til 480 mill. kr. i 1955. Dette svarer til, at Nord-Norges andel af bruttoproduktionsværdien for landet som helhed steg fra 2,3 % til 3,2 %.

Også *bearbejdelsesværdien* viser stigning både absolut og relativt. For Nord-Norge er bearbejdelses-

værdien for 1951 opgjort til 110 mill. kr. og for 1955 til 214 mill. kr. Dette svarer til, at Nord-Norges andel af bearbejdelsesværdien for landet som helhed er steget fra 2,1 % til 3,3 %.

5. Landbrugserhvervet.

Det samlede landbrugsareal er ikke forøget i den periode, udbygningsprogrammet har virket, men i den forløbne tid er urentable brug blevet opgivet og ny jord inddraget under landbrugsmæssig drift, og brugsstørrelserne er øget.

Den indvejede mælkemængde lå i 1956 ca. 154 % over 1951-niveauet.

6. Fiskerierhvervet.

Gennem Statens Fiskarbank var der ved udgangen af 1956 givet lån på 26,5 mill. kr. til ialt 61 fartøjer og på 400.000 kr. til anskaffelse af redskaber. Herudover har udbygningsfondet ydet lån med 3,6 mill. kr. til 17 fartøjer.

7. Elektricitet s produktionen.

Målt i millioner kilowatt-timer er elektricitetsproduktionen i tiden 1950-1956 forøget med 119% i Nord-Norge, medens forøgelsen for landet som helhed har andraget 38 %.

Maskininstallationerne ved kraftværkerne er indtil udgangen af 1957 omtrent fordoblet og forventes at være tredoblet ved udgangen af 1960.

De foreliggende oplysninger om udviklingen i Nord-Norge i tiden siden udviklingsprogrammets iværksættelse (1952) viser, at der **har** været *stærk fremgang både absolut og relativt i landsdelens erhvervsliv*, og at *en væsentlig ændring af erhvervslivets struktur med en langt kraftigere repræsentation af industrien er begyndt at gøre sig gældende*.

Programmet løber indtil udgangen af 1960, og der er ikke taget stilling til, hvorvidt og i hvilket omfang der vil blive opretholdt særforanstaltninger for landsdelen. Derimod er det i 1956 besluttet at gennemføre et *særligt udbygningsprogram for 36 midt-norske kommuner* med omkring 60.000 indbyggere. Dette program følger samme retningslinier, som er lagt for udbygningen af Nord-Norge; dog er der ikke oprettet et specielt udbygningsfond modsvarende udbygningsfondet for Nord-Norge, ligesom der ej heller er fastsat særlige skattelempelsesbestemmelser. Programmet omfatter særbevillinger på de offentlige budgetter til anlæg af veje og havne, til oprettelse af skoler for faglig uddannelse og til støtte for foranstaltninger inden for de forskellige erhvervsområder. Programmet administreres på det lokale plan af de lokale organer for områdeplanlægningen (jfr. nedenfor) og på det centrale plan af kommunal- og arbejdsdepartementet og af arbejdsdirektoratet.

//. Områdeplanlægningen.

I 1952 gav Stortinget tilslutning til, at udgifterne ved områdeplanlægningen fremtidig blev afholdt på det ordinære statsbudget og i maj det følgende år blev der ved kgl. resolution fastsat foreløbige forordninger for områdeplanlægningen.

Hovedlinierne i denne områdeplanlægning er trukket op bl. a. i Stortingsmelding nr. 69 (1952) og i innstilling S. nr. 192 (1952). Med fylket som geografisk enhed skal der tilvejebringes indgående statistisk-økonomiske oversigter over erhvervsforholdene i de enkelte fylker. Det indsamlede materiale skal bearbejdes bl. a. med henblik på at påpege foreliggende muligheder for en erhvervs-mæssig udvikling, herunder også de særlige foranstaltninger det måtte være påkrævet at iværksætte for at befordre denne udvikling. Materialet skal stå til rådighed for offentlige myndigheder og erhvervslivet, og den til områdeplanlægningens gennemførelse etablerede — lokale og centrale — administration skal på grundlag af den tilvejebragte analyse søge at koordinere bestræbelserne for erhvervslivets udvikling, bistå offentlige myndigheder og private erhvervsdrivende og i det hele stå til rådighed for og være en drivende kraft i bestræbelserne for at tilvejebringe det bedst mulige erhvervsgrundlag i fylket.

1. Fylkesanalysen.

Stortingsmeldingen nr. 69 (1952) indeholder side 33-41 en særdeles fyldig *disposition for en samlet fylkesanalyse*.

Denne disposition skal sikre, at de forskellige fylkers udredninger bliver tilpas ensartede i opbygning af statistik og oplysninger, og at det bliver muligt at foretage sammenligningen mellem de beskrevne forhold i fylket og i landet som helhed. Den fastlagte disposition må dog tilpasses efter de specielle forhold i de forskellige fylker.

Analysen omfatter følgende emner: naturgrundlaget, befolkningen og arbejdskraften, kommunikationerne, kraftforsyningen, de enkelte erhvervsområder, de sociale og kulturelle forhold samt kreditforholdene.

Efterhånden som der udarbejdes grundlæggende fylkesanalyser for de enkelte fylker, skal disse suppleres med *årlige fylkesoversigter*, der udbygger og ajour fører oplysningerne i den grundlæggende analyse og evt. tager special-

problemer vedrørende enkelte områder i fylket eller særlige erhvervsproblemer og andet op til særskilt, mere indgående behandling.

Fylkesanalyserne og oversigterne er gennemgående blevet godt modtaget i pressen, som på dette grundlag ofte har taget erhvervsøkonomiske problemer op til debat. Indholdet af analyserne og oversigterne er herved blevet kendt i videre kredse. De har dannet grundlag for debatter både i Stortinget, i de kommunale råd og i organisationer og foreninger, og det skønnes, at analyserne herved har bidraget væsentligt til at fremkalde en saglig drøftelse af erhvervsproblemerne og mulighederne for at fremme en erhvervs-mæssig udvikling. Det har herved særligt haft betydning, at analyserne har påpeget svagheder på forskellige felter af erhvervslivet og anvist muligheder for og veje til en økonomisk ekspansion i områderne. Endelig bør det anføres, at arbejdsmarkedets og erhvervslivets organisationer, enkelte virksomheder og firmaer, banker, og ikke mindst såvel den lokale som den centrale administration har haft stor nytte af de fyldige oplysninger, som indeholdes i analyserne.

Analyserne udarbejdes af lokalkontorerne for områdeplanlægningen, jfr. nedenfor, med bistand fra de faglige organer m. v., som kan tilvejebringe oplysninger om de forhold, som behandles i analysen.

2. Målene og midlerne for områdeplanlægningen.

Ikke alene i Nord-Norge, men også i adskillige områder i den øvrige del af landet kan de fleste økonomiske vanskeligheder føres tilbage til svagheder i den stedlige produktion og beskæftigelse. Med det svage indtægtsgrundlag følger vanskelig kommunaløkonomi og deraf svigtende muligheder for udvikling og vedligeholdelse af kommunale anlæg og for opretholdelsen af de sociale og kulturelle institutioner (skoler, sygehuse o. s. v.).

Områdeplanlægningen tager sigte på at klarlægge erhvervsgrundlaget i fylket, påpege svaghederne i dette grundlag, anvise de veje, ad hvilke vanskelighederne kan overvindes, bistå ved koordineringen af bestræbelserne for at fremme erhvervsudviklingen og medvirke ved gennemførelsen af de enkelte foranstaltninger eller af et samlet kompleks af foranstaltninger. Områdeplanlægningens organer skal herved bidrage til, at de besluttede foranstaltninger bliver samordnet og fordelt rigtigt, såvel i tid som efter sted. Dette forudsætter etablering af samarbejde ikke blot med de forskellige implicerede myndigheder, men også med erhvervslivets organisationer og de enkelte virksomheder.

De særlige virkemidler, som vil være nødvendige for at løse de påpegede vanskeligheder, således som disse er nærmere klarlagt i vedkom-

mende fylkesanalyse, vil stort set være af samme art, som er omhandlet i udbygningsprogrammet for Nord-Norge, jfr. foran under I.

Herved tænkes navnlig på finansiel støtte til udvikling af erhvervsvirksomhederne, herunder de særlige skattelempelsesregler; endvidere udbygning af kommunikationsmidlerne og kraftværkerne, arbejdskraftens uddannelse, teknisk og merkantil konsulentvirksomhed, kapitaltilførsel o. s. v. Det bemærkes dog herved, at udbygningsfondet alene kan virke i Nord-Norge, hvorfor syd-norske erhvervsvirksomheder ikke har adgang til den finansielle støtte, som udbygningsfondet kan yde i Nord-Norge. Syd-norske erhvervsvirksomheder må derfor ud over finansiering ad normal vej, evt. være henvist til de særlige støttefunds, som er nærmere omhandlet i afsnit III. Det samme gælder den særlige 3. prioritetsfond, som er oprettet af Statens Fiskarbank. Ej heller de særlige skattelempelser kan bringes i anvendelse til fordel for investering i syd-norske virksomheder, men iøvrigt vil områdeplanlægningen kunne virke efter samme retningslinier og med samme midler, såvel i Nord-Norge, som i Syd-Norge.

3. Områdeplanlægningens administration.

Områdeplanlægningen administreres gennem centrale og lokale organer.

Områdeplanlægningen henhører administrativt under kommunal- og arbejdsdepartementet. Det daglige arbejde forestås af arbejdsdirektoratet, der tillige fungerer som sekretariat for et af ministeriets nedsat koordinationsråd (Rådet for områdeplanlægningen).

I fylkerne kan der oprettes specielle kontorer (fylkeskontoret for områdeplanlægningen) eller tilforordnes en tjenestemand, der særskilt varetager områdeplanlægningsopgaverne i fylket, og herunder fungerer som sekretariat for fylkesrådet (jfr. nedenfor). Kontoret (eller vedkommende tjenestemand) er administrativt knyttet til fylkesarbejdskontoret.

Fylkesrådene kan højst have 15 medlemmer, der udpeges som repræsentanter for arbejdsmarkedets og erhvervslivets organisationer og for de lokale myndigheder. Der nedsættes normalt et snævrere arbejdsudvalg. I Nord-Norge er det dette arbejdsudvalg, der på det lokale plan behandler de fleste ansøgninger om finansielle og anden støtte af udbygningsfondet og afgiver indstilling til dette i de enkelte sager.

III. Forskellige særlige foranstaltninger til støtte af erhvervslivet.

Forskellige særlige fonds m. v. kan yde støtte til erhvervsvirksomheder eller til andre særlige formål, der tilsigter en forøgelse af beskæftigelse-

sen. Støtten gælder virksomhed i hele landet og kan virke som hjælpemiddel i tilbagestående områder.

1. Under industridepartementet henhører *Fondet for nye industrielle tiltak m. v.* Fondet kan yde lån eller garanti for lån samt tegne aktier eller andele.

Fondets støtte supplerer finansiering fra det normale lånemarked, men kan også ydes som supplement til støtte fra udbygningsfondet for Nord-Norge. Ansøgninger om støtte til nord-norske virksomheder behandles af udbygningsfondet og på det lokale plan af industrikonsulenterne eller områdeplanlægningskontoret i vedkommende fylke.

2. Til selvstændige håndværkere og mindre industridrivende kan *Håndværksfondet* yde lån til anskaffelse af drifts- og arbejdsmaskiner, motorer og kostbarere redskaber, som kan sætte låntageren i stand til at udvide sin bedrift eller anvende bedre arbejdsmetoder.

Lånene, der kan ydes med indtil 80 % af maskinens anskaffelsesværdi, kan som regel ikke overstige 10.000 kr. eller være mindre end 300 kr. Lånene er afdragsfri det første år og afdrages derefter i løbet af højst 8 år med lige store årlige afdrag. Lånene forrentes med 1½ % p. a. For lånene kræves garanti fra kommunen eller anden betryggende sikkerhed.

3. *Investeringsfondet for krigsskadede strøk*, som i 1950 fik overført 10 mill. kr. fra kommunernes krigsskadedefond, kan sammen med kommunerne stille garanti for lån til foranstaltninger, som varigt vil øge beskæftigelsesmulighederne i de krigsskadede områder.

Garanti gives for halvdelen af et lån, når vedkommende kommune vil garantere for den anden halvdel. Over for långiveren garanterer fondet også for, at kommunen opfylder sin garantiforpligtelse. Fondets samlede garantiansvar kan ikke overstige 15 mill. kr. Lånet bør sikres ved pant i videst mulig udstrækning, og afdragstiden må normalt ikke overstige 12 år. Fondet finder navnlig anvendelse over for virksomheder, der kræver stor egenkapital.

4. *Arbejdsløsetrygdens midler* er opdelt i forskellige fonds: de lokale fonds, fondet for sømænd, Riksreservefondet, Fylkenes Tiltaksfond og Arbejdsløsetrygdens udbyggingsfond.

Fylkenes tiltaksfonds er oprettet i henhold til lov af 13. december 1946, hvorefter der i hvert fylke skulle afsættes et fond til foranstaltninger, som af hjælper eller modvirker arbejdsløshed, så vidt muligt ved at skabe nye arbejdsmuligheder,

samt til foranstaltninger til fremme af den faglige uddannelse, bl. a. oprettelse af særlige skoler.

Fondet skulle i hver fylke oprettes af de midler, som i den lokale arbejdsløshedsfond oversteg 400 kr. pr. medlem. Denne tilblivelsesmåde bevirkede, at tiltaksfondene nærmest blev omvendt proportionale med behovet for et sådant fond i vedkommende kommune, og med tiden er denne skævhed vokset yderligere.

Ved den fornævnte lov af 1946 blev det også bestemt, at der af *Riksreservecif ondet*, der er dannet ved en årlig henlæggelse af 10 % af arbejdsløshedsforsikringens indtægter (kontingenter + kommunetilskud) kunne benyttes indtil 5 mill. kr. til foranstaltninger af samme art som fylkenes tiltaksfond.

Ved lov af 29. juni 1956 er oprettet *Arbejds-løsetrygdens Utbyggingsfond*. Fondet har til formål at stille garanti for lån til foranstaltninger, som vil give forøgede, varige beskæftigelsesmuligheder, særlig i de områder, hvor der er underbeskæftigelse, arbejdsløshed eller svagt udbygget erhvervsgrundlag, og hvor foranstaltninger af denne art ikke kan finansieres uden sikkerhedsstillelse. Garantien for lån gives i fællesskab med vedkommende kommune efter samme retningslinier som anført foran vedrørende fylkenes tiltaksfond.

Fondets kapital er afsat af Riksreservecif ondet og andrager 25 mill. kr. Fondets garantiansvar må ikke overstige det tre-dobbelte af fondets samlede kapital. Ligesom ved de nævnte tiltaksfonds kan et begrænset beløb anvendes som tilskud eller rentefri lån til undersøgelser og planlægning af foranstaltninger af samme art som dem, der kan opnå garanti.

Garanti for lån, der ikke overstiger 25.000 kr., kan gives af et lokalt udvalg i vedkommende fylke. Ved lån på over 100.000 kr. skal kommunal- og arbejdsdepartementet give samtykke til garantien, men iøvrigt administreres fondet i væsentlig grad af arbejdsdirektoratet. Ved sagernes behandling på det lokale plan medvirker fylkets kontor for områdeplanlægning.

Det overvejes for tiden, på hvilken måde de opgaver, som nu varetages af udbygningsforidet for Nord-Norge og arbejdsløshedsforsikringens udbygningsfond, kan overtages af en fælles organisation.

IV. *Visse norske overvejelser, som eventuelt har interesse ved behandling af tilsvarende problemer i Danmark.*

Det er klart, at de forudsætninger, der har ligget til grund for de i Norge iværksatte foranstaltninger, i vid udstrækning er afgørende forskellige fra de forudsætninger, der må ligge til grund for foranstaltninger, som måtte blive truf-

fet i Danmark til fremme af en industriel udvikling i visse egne.

Nogle overvejelser i de norske officielle publikationer, der har ligget til grund for udarbejdelsen af nærværende bilag, skønnes dog at have gyldighed i vis udstrækning også for danske forhold. Dette gælder således spørgsmålet om, hvilket geografisk område (en enkelt kommune — den pågældende egn) man skal lægge til grund ved afvejelsen af, om særforanstaltninger bør komme til anvendelse; endvidere de norske overvejelser af betimeligheden af at lade specielle skattelempler have gyldighed alene for visse områder af landet og endelig visse betragtninger vedrørende en virksomheds placering set fra virksomhedens privat-økonomiske synspunkt og set fra samfundets synspunkt. Alle disse spørgsmål har været drøftet i udvalget.

I Stortingsmelding nr. 47 (1954) gøres nogle bemærkninger om, *hvilket geografisk område den grundlæggende analyse af erhvervsforholdene skulle omfatte*, idet man her har været inde på at udvælge mindre områder inden for et fylke, de såkaldte »problem-områder«.

Resultatet af overvejelserne blev imidlertid, at det »synes å være mest hensigtsmæssig å organisere den områdeplanlægning det her er tale om på fylkesbasis. De enkelte by- og landkommuner er lite rasjonelle enheter for en næringsøkonomisk områdeplanlægning. Byene står i et sterkt gjensidig avhengighetsforhold til opplandskommunene og den landsdel de ligger i og bør derfor betraktes sammen med det tilhørende land-distrikt så vel ved kartlegging som ved planleggingen. De fleste av våre herredskommuner er små og utgjør heller ikke selvstendige økonomiske enheter. De næværende kommunegrensener er ikke trukket opp i samsvar med kommunikasjonene, bosettingen og næringslivet i vår tid. En rekke tiltak som den enkelte kommune setter i verk, eller unnlater å sette i verk, kan ha virkninger langt utenfor kommunegrensen, og løsningen av betydelige oppgaver for distriktene er ofte avhengig av et nært samvirke på interkommunal basis. Spørsmålet om ny kommuneinndeling og utvidet interkommunalt samarbeid er nå under utredning i kommunal- og arbejdsdepartementet.

Slik grensene er trukket opp, er heller ikke alle fylkene rasjonelle enheter for en økonomisk områdeplanlægning.

De norske fylkene er imidlertid gjennomgående store av utstrekning, og fylkesgrensen omslutter så vel byer som landkommuner. Selv om byene og fylkeskommunen står åtskilt forvaltningsmessig sett, vil en med fylket som planleggingsenhet ha grunnlag for å behandle byer og herreder under eet og således få fram det gjensidige avhengighetsforhold både under kartleggingen og planleggingen.

Men den vesentligste grunn for å velge fylket er at staten og arbeids- og næringslivet har sine største og viktigste distriksorganer knyttet til fylkene. Disse faglige instanser arbeider hver på sitt felt med planlegging i en eller annen form. Områdeplanleggingen som en rådgivende og koordinerende virksomhet må kobles

sammen med og få sin praktiske utfoldelse gjennom de eksisterende lokale myndigheter og organisasjoner i fylkene«.

Det andet spørsmål, som kan have interesse for danske overveielser, og som har været drøftet i Norge, er *spørsmålet om særlige skattelempelser alene skal galde for visse områder af landet eller hele landet.*

I anledning af et forslag om indførelse af tilsvarende skattelempelsesregler i visse distrikter i Syd-Norge som de i Nord-Norge gældende, drøftes dette spørgsmål i den tidligere nævnte innstilling S. 218-1954, hvor finans- og tollkomiteen bl. a. fremhæver og giver sin tilslutning til forskjellige betænkeligheder, som finansdepartementet har fremført vedrørende skattelempelsesbestemmelser, der opdeler landet i forskellige områder med særskilte skatteregler. Departementet har herom bl. a. utdalt, at man må lægge megen vægt på hensynet til ligningsmyndighederne, og at man, hvis man skal gennemføre skattelempelsesbestemmelser, bør finde frem til særregler, som »i størst mulig utstrekning kan utformes som alminnelige lovregler. Bare unntaksvis bør det overlates til administrative organer å avgjøre om særreglerne skal komme til anvendelse i det enkelte tilfælde.

Det reiser seg imidlertid så mange betenkeligheter ved spørsmålet om å innføre skattelettelse for enkelte områder i Sør-Norge, at det i hvert fald ikke foreløpig bør fremmes noe forslag i saken.

På den annen side kan det være saker hvor forholdene i Nord-Norge og Sør-Norge fremtrer svært like, og hvor det kan synes rimelig å innrømme enkelte skattelettelse. Det kan derfor bli aktuelt å fremme eventuelle enkeltsaker for Stortinget, slik at Stortinget inntil videre kan ta standpunkt til dem«.

Stortinget besluttet herefter inntil videre ikke at indføre særlige skattelempelser uden for Nord-Norge.

I Stortingsmelding nr. 47 (1954) har der været anført forskellige *betragtninger vedrørende en virksomheds placering set fra virksomhedens privatøkonomiske synspunkt og set fra samfundets synspunkt.* Disse betragtninger kan i en vis udstrækning også have interesse ved behandling af placeringsproblemer i Danmark, jfr. kap. IX.

Det anføres, at »placeringen av privat bedrift-blant annet vil avhenge av hvor store investeringskostnader bedriften får på de alternative stedene. Videre må bedriften vurdere og beregne mulige avvikelser mellom stedene med hensyn til råstofftilførsel, forsyning av elektrisk kraft, adgang til service fra andre bedrifter, muligheter for lett transport og omsetning, tilgang på faglært arbeidskraft, beskatningsforholdene m. v. Re-

sultatet av slike overveielser på privat-økonomisk grunnlag vil som regel være at sentrale og bymessige strøk med rommelig økonomi og omfattende kommunale ytelser blir foretrukket. På slike steder ligger forholdene vel til rette fra før av, og bedriften kan her vanligvis regne med å slippe billig fra slike oppgaver som anlegg av veier, vann, kloakk, boliger for funksjonærer m. v.

De samlede investeringskostnadene vil imidlertid kunne fortone seg forskjellig for samfundet og for den enkelte bedrift. Samfunnet må i alle tilfelle også rekne med nødvendige kostnader til transportutbedringer, nye sosiale og kulturelle tiltak m. v. I samsvarende med det som er nevnt tidligere vil slike sosiale kostnader ved reising av en bestemt bedrift, lett kunne vise seg større i et bysamfund enn i et landdistrikt. Et viktig hensyn som samfunnet må ofre stor oppmerksomhet, er også at nye virksomheter i et utbyggingsområde vil ta i bruk ledig eller underbeskjeftiget arbeidskraft, mens nye bedrifter, f. eks. i Oslo-området, vil konkurrere med allerede bestående bedrifter om arbeidskraften, transportapparatet o. s. v. Det driftsresultat som en kommer frem til gjennom samfunnsøkonomiske betraktninger vil således kunne avvike betydelig fra det privatøkonomiske driftsresultat. I tillegg til disse rent økonomiske hensyn kommer så viktige sosiale og beredskapsmessige hensyn som samfunnet må ta.«

Blandt de samfundshensyn, der kan spille ind, nævnes andetsteds i den omhandlede Stortingsmelding bl. a. behovet for at skaffe alternative arbejdsmuligheder i området, hvor erhvervslivet er ensidigt udviklet, f. eks. præget af en enkelt stor virksomhed eller et større antal virksomheder inden for samme branche, og hvor området derfor er særligt udsat for konjunkturpåvirkninger. Ligeledes nævnes behovet for arbejdsmuligheder i områder, der er særligt præget af industrier, der ensidigt beskæftiger mænd eller kvinder, samt områder, hvorfra der er sket stærk bortvandring med deraf følgende vanskeligheder for at opretholde sociale og kulturelle institutioner. Herved tænkes ikke mindst på de pågældende områders svigtende muligheder for at skaffe den opvoksede ungdom en uddannelse (skoler, lærepladser, faglig undervisning o.s.v.).

De anførte betragtninger konkluderer *ikke* i nogen stillingtagen til, i hvilket omfang samfundsmæssige synspunkter skal gå forud for privatøkonomiske ønsker vedrørende virksomhedernes placering eller omvendt privatøkonomiske ønsker gå forud for samfundsmæssige. Der bliver her tale om en konkret afvejelse i det enkelte tilfælde.

Bilag 3

Den procentvise fordeling af de i erhvervene i 1950 beskæftigede personer, efter amtsrådskredse exclusive Københavns amtsrådskreds.

	Landbrug, gartneri fiskeri	Industri, håndværk, bygge- og anlægs- virksomhed	Handel, omsætning, transport	Andre erhverv
Roskilde	27,2	38,0	21,4	13,4
Frederiksborg	25,7	40,7	21,6	12,0
Holbæk	46,8	26,9	16,9	9,4
Soro	37,7	31,6	21,6	9,1
Præsto	44,4	29,9	16,9	8,8
Bornholm	40,1	33,0	19,8	7,1
Maribo	42,7	31,3	18,8	7,2
Svendborg	42,7	29,6	20,0	7,7
Odense	22,5	45,6	22,8	9,1
Assens	43,3	32,0	16,3	8,4
Vejle	32,7	36,4	21,7	9,2
Skanderborg	32,8	37,7	20,1	9,4
Århus	14,6	43,0	28,7	13,7
Randers	40,0	31,6	20,0	8,4
Ålborg	34,9	34,7	21,8	8,6
Hjørring	50,7	26,2	16,3	6,8
Thisted	54,5	22,8	16,3	6,4
Viborg	52,5	24,4	15,5	7,6
Ringkøbing	48,2	28,8	16,4	6,6
Ribe	42,8	28,0	21,2	8,0
Haderslev	44,4	28,6	18,5	8,5
Åbenrå	36,8	29,8	22,8	10,6
Sønderborg	31,1	37,4	19,8	11,7
Tønder	51,5	22,9	16,5	9,1
Gennemsnit for ovennævnte	38,0	33,0	20,0	9,0

DET STATISTISKE DEPARTEMENT,
2. kontor

J. nr. 661-2. 13-1

København K., den 10. marts 1958.

I henhold til aftale med afdelingschef Tyge Haarløv fremsendes hoslagt tabellariske oversigter indeholdende endelige oplysninger om industribeskæftigelsens geografiske fordeling i 1955, herunder specielt de ønskede tal for forstæderne.

Oplysningerne omfatter personalet i de virksomheder, der indgår i Industriel Produktionsstatistik, hvilket i reglen vil sige virksomheder med mindst 6 arbejdere. Til forstæderne er i nærværende opgørelse fuldt ud henregnet de sognekommuner, hvori der ved folketællingen 1950 fandtes forstadsbebyggelser - uanset om disse bebyggelser omfattede hele kommunen eller en del af den.

I tabel 1 er det samlede personel fordelt på industrigrupper og hovedområder af landet.

Inden for hvert af områderne er personalet yderligere fordelt på købstadskommuner, forstadskommuner og øvrige sognekommuner.

Tabel 2 indeholder oplysninger om antal virksomheder og samlet personel fordelt på indehavere og funktionærer samt arbejdere i de enkelte amter, købstadskommuner, forstadskommuner og øvrige sognekommuner. Endvidere er beregnet det samlede personel i pct. af registerfolketallet pr. 1/1 1955. Som følge af, at fordelingen af industribeskæftigelsen og folketallet er foretaget efter forskellige kriterier, nemlig henholdsvis virksomhedens beliggenhed og bopælen, knytter der sig til den nævnte procent en vis usikkerhed, som øges jo mindre områderne bliver. Der er derfor kun beregnet procenttal for de enkelte amter som helhed.

sign. Rigmor Skade.

Tabel 1. Det samlede personel fordelt på industrigrupper og landsdele i 1935.

	Næringsmiddel- industri m. m.	Tekstilindustri	Fodtøjs- og beklædningsin- dustri	Træindustri	Papir- og grafisk industri	Kemisk industri	Sten-, ler- og glas- industri	Jern- og metal- industri	Transport- middelindustri	Anden industri	I alt
København og Kbh.s amtsrådsreds	21012	9136	20789	4811	17018	12263	6302	46088	13052	7584	158055
Hovedstaden	19408	6163	19286	3303	16138	9707	3919	37553	12603	6524	134604
Forstadskommuner	1404	2838	1220	1473	803	2116	1602	8386	449	903	21194
Øvrige kommuner	200	135	283	35	77	440	781	149	-	157	2257
Øerne øst for Storebælt i øvrigt	6828	1151	1395	5688	3231	4004	5485	8478	5721	1056	43037
Købstadskommuner ...	5504	455	874	2977	3167	1718	1286	6294	5501	850	28626
Forstadskommuner	256	232	112	272	18	33	765	172	10	33	1903
Øvr. sognekommuner .	1068	464	409	2439	46	2253	3434	2012	210	173	12508
Øerne vest for Storebælt i øvrigt	4680	2243	1866	3061	2261	882	1208	9734	3504	517	29956
Købstadskommuner ...	4223	1616	1745	1272	1637	739	569	8416	3100	475	23792
Forstadskommuner	25	58	-	134	577	25	122	379	163	16	1499
Øvr. sognekommuner .	432	569	121	1655	47	118	517	939	241	26	4665
Østjylland	7196	6150	5081	3001	4053	3200	2134	10607	2081	1760	45263
Købstadskommuner ...	6060	5266	4409	1382	3772	2360	562	7698	1456	1547	34512
Forstadskommuner	424	633	304	328	76	264	309	2146	569	78	5131
Øvr. sognekommuner .	712	251	368	1291	205	576	1263	763	56	135	5620
Nordjylland	5585	1297	752	876	1281	936	3005	3547	2888	156	20323
Købstadskommuner ...	4923	1247	578	387	1052	710	1692	2690	2846	76	16201
Forstadskommuner	130	-	121	14	209	26	571	528	-	11	1610
Øvr. sognekommuner .	532	50	53	475	20	200	742	329	42	69	2512
Vestjylland	4647	4347	1653	1699	791	1110	1168	3313	546	427	19701
Købstadskommuner ...	3705	2600	1479	436	711	354	292	1930	337	324	12168
Forstadskommuner	-	29	-	-	38	4	30	444	-	-	545
Øvr. sognekommuner .	942	1718	174	1263	42	752	846	939	209	103	6988
Sydjylland	1349	1143	697	483	357	193	733	3519	229	59	8762
Købstadskommuner ...	815	779	682	230	357	68	133	686	194	37	3981
Forstadskommuner	-	-	-	44	-	3	3	110	-	-	160
Øvr. sognekommuner .	534	364	15	209	-	122	597	2723	35	22	4621
Hele landet	51297	25467	32233	19619	28992	22588	20035	85286	28021	11559	325097
Heraf hovedstaden ¹⁾ ...	20812	9001	20506	4776	16941	11823	5521	45939	13052	7427	155798
- Århus ¹⁾	1788	651	2247	701	1553	1428	366	4118	676	374	13902
- Odense ¹⁾	2773	1482	1579	1128	1747	632	581	6742	2260	265	19189
- Ålborg ¹⁾	2829	1113	470	157	781	186	1532	1146	1928	61	10203
- øvr. kobst.km. ¹⁾ .	18675	9669	6008	5490	7533	4058	3855	19487	9312	2747	86834
- - sognekomm. .	4420	3551	1423	7367	437	4461	8180	7854	793	685	39171

¹⁾ Incl. forstadskommuner.

Tabel 2. Antal virksomheder og beskæftigede fordelt på amter, byer og landkommuner i 1955.

	Antal virks.	Samlet personel	Heraf arbejdere			Samlet personel i pct. af folketallet	Kvindelige arb. i pct. af samtlige arb.
			Mænd	Kvinder	I alt		
Hovedstaden	2.248	134.604	66.082	36.429	102.511		35,5
Hovedstadens forstæder .	490	21.194	10.901	5.343	16.244		32,9
Kbh. amtsråds-kreds iøv. .	69	2.257	711	1.192	1.903		62,6
I alt	2.807	158.055	77.694	42.964	120.658	12,6	35,6
<i>Roskilde amtsråds-kreds</i>							
Køge	19	1.069	583	305	888		34,3
Roskilde	53	2.013	1.448	121	1.569		7,7
heraf forstæder	2	78	45	19	64		29,7
Sognekommuner iøv. .	34	2.301	1.385	586	1.971		29,7
I alt	106	5.383	3.416	1.012	4.428	6,7	22,8
<i>Frederiksborg amt</i>							
Frederikssund	17	690	421	148	569		26,0
heraf forstæder	2	30	12	13	25		52,0
Frederiksværk	7	2.094	1.672	79	1.751		4,5
Helsingør	32	5.321	3.721	904	4.625		19,5
heraf forstæder	8	305	153	102	255		40,0
Hillerød	29	1.098	741	81	822		9,8
heraf forstæder	4	102	53	38	91		41,8
Sognekommuner iøv. .	103	3.206	2.250	514	2.764		18,6
I alt	188	12.409	8.805	1.726	10.531	7,8	16,4
<i>Holbæk amt</i>							
Holbæk	37	1.250	932	49	981		5,0
Kalundborg	17	860	637	52	689		7,5
Nykøbing	6	172	90	44	134		32,8
Sognekommuner iøv. .	76	1.816	1.311	227	1.538		14,8
I alt	136	4.098	2.970	372	3.342	3,2	11,1
<i>Soro amt</i>							
Korsør	14	989	651	162	813		19,9
Ringsted	18	890	633	74	707		10,5
heraf forstæder	1	22	20	—	20		—
Skælskør	8	156	91	24	115		20,9
heraf forstæder	1	29	21	—	21		—
Slagelse	50	1.999	1.412	227	1.639		13,8
heraf forstæder	5	64	41	14	55		25,4
Sorø	20	454	349	21	370		5,7
heraf forstæder	10	224	172	5	177		2,8
Sognekommuner iøv. .	52	1.774	1.474	34	1.508		2,2
I alt	162	6.262	4.610	542	5.152	4,9	10,5
<i>Præsto amt</i>							
Næstved ¹⁾	45	2.935	2.016	378	2.394		15,8
Præstø	2	7	4	—	4		—
heraf forstæder	2	7	4	—	4		—
Stege	7	265	217	6	223		2,7
heraf forstæder	2	230	190	6	196		3,1
Store Heddinge	11	159	130	1	131		0,8
heraf forstæder	1	10	9	—	9		—
Vordingborg	18	576	304	131	435		30,1
Sognekommuner iøv. .	70	1.960	1.513	176	1.689		10,4
I alt	153	5.902	4.184	692	4.876	4,8	14,3

¹⁾ Hertil kommer i en forstadskommune 6 virksomheder med 71 beskæftigede, der er medregnet under sognekommuner iøvrigt i Soro amt.

Tabel 2 fortsat

	Antal virks-	Samlet personel	Heraf arbejdere		I alt	Samlet personel i pct. af folketallet	Kvindelige arb. i pct af samtl. ge arb.
			Mænd	Kvinder			
<i>Bornholms amt</i>							
Åkirkeby	4	69	44	8	52		15,4
heraf forstæder	2	24	18	—	18		—
Allinge-Sandvig	6	141	118	12	130		9,2
Hasle	1	19	14	—	14		—
Nekso	8	137	90	25	115		21,7
Rønne	39	1.431	1.066	147	1.213		12,1
heraf forstæder	8	545	479	25	504		5,0
Sognekommuner iövr. .	14	415	355	28	383		7,3
I alt	72	2.212	1.687	220	1.907	4,6	11,5
<i>Maribo amt</i>							
Maribo	11	370	273	30	303		9,9
Nakskov	21	2.719	2.109	181	2.290		7,9
Nykøbing F.	51	1.971	948	736	1.684		43,7
heraf forstæder	11	156	124	17	141		12,0
Nysted	5	168	45	94	139		67,6
Rodby	2	29	16	4	20		20,0
Sakskøbing	7	377	312	12	324		3,7
heraf forstæder	1	6	4	1	5		20,0
Stubbekøbing	3	30	11	13	24		54,2
Sognekommuner iövr. .	39	1.107	854	93	947		9,8
I alt	139	6.771	4.568	1.163	5.731	5,0	20,3
<i>Svendborg amt</i>							
Fåborg	25	455	278	75	353		21,2
heraf forstæder	3	25	19	—	19		—
Marstal	5	189	167	1	168		0,6
heraf forstæder	1	151	138	—	138		—
Nyborg	16	654	482	65	547		11,9
heraf forstæder	3	32	23	6	29		20,7
Rudkøbing	12	122	82	7	89		7,9
Svendborg	48	2.449	1.606	421	2.027		20,8
heraf forstæder	2	27	18	3	21		14,3
Æroskøbing	1	27	22	—	22		—
Sognekommuner iövr. .	84	1.797	1.286	220	1.506		14,6
I alt	191	5.693	3.923	789	4.712	3,8	16,7
<i>Odense amtsrådsreds</i>							
Bogense	11	306	200	41	241		17,0
Kerteminde	9	486	314	85	399		21,3
Odense	251	19.189	10.953	4.583	15.536		29,5
heraf forstæder	30	1.210	895	150	1.045		14,4
Sognekommuner iövr. .	68	1.767	1.010	458	1.468		31,2
I alt	339	21.748	12.477	5.167	17.644	11,1	29,3
<i>Assens amtsrådsreds</i>							
Assens	12	444	318	54	372		14,5
Middelfart	15	970	726	121	847		14,3
heraf forstæder	5	54	38	2	40		5,0
Sognekommuner iövr. .	46	1.101	761	144	905		15,9
I alt	73	2.515	1.805	319	2.124	4,3	15,0
<i>Vejle amt</i>							
Fredericia	45	3.261	1.782	863	2.645		32,6
Kolding	68	3.761	1.872	1.145	3.017		38,0
Vejle	85	4.790	2.414	1.531	3.945		38,8
heraf forstæder	14	494	275	135	410		32,9
Sognekommuner iövr. .	78	1.614	1.078	204	1.282		15,9
I alt	276	13.426	7.146	3.743	10.889	6,5	34,4

Tabel 2 fortsat

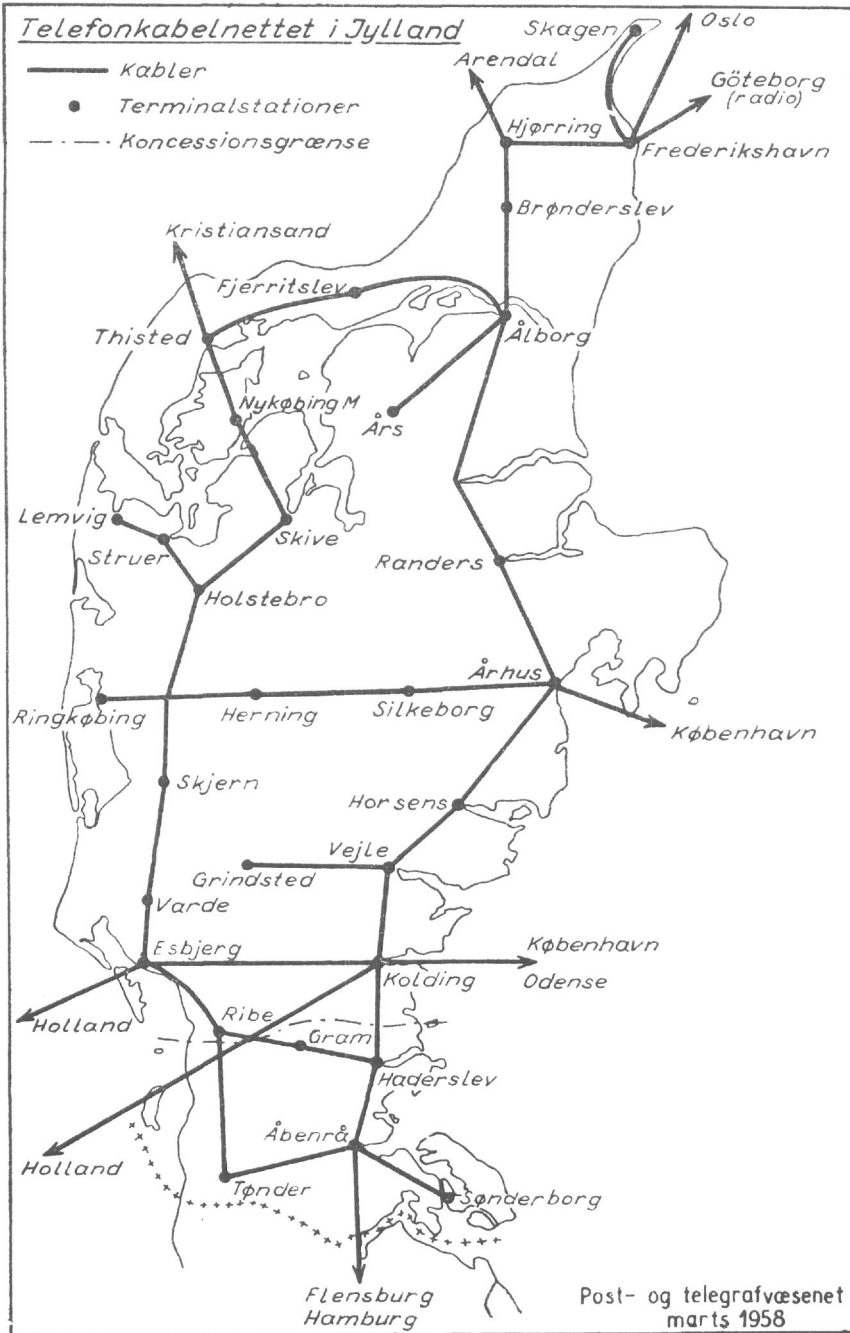
	Antal virks.	Samlet personel	Heraf arbejdere		I alt	Samlet personel i pct. af folketallet	Kvindelige arb. i pct. af samtlige arb.
			Mænd	Kvinder			
<i>Skanderborg amt</i>							
Horsens ²⁾	88	5.063	2.421	1.634	4.055		40,3
Silkeborg	51	2.999	1.583	870	2.453		35,5
Skanderborg	12	301	231	5	236		2,1
heraf forstæder	3	56	42	2	44		4,5
Sognekommuner iøvvr. .	73	1.183	729	188	917		20,5
I alt	224	9.546	4.964	2.697	7.661	7,0	35,2
<i>Århus amt</i>							
Århus	327	13.902	6.811	3.837	10.648		36,0
heraf forstæder	69	3.116	1.819	698	2.517		27,7
Sognekommuner iøvvr. .	49	1.123	686	160	846		18,9
I alt	376	15.025	7.497	3.997	11.494	7,2	34,8
<i>Randers amt</i>							
Grenå	16	990	587	217	804		27,0
Hobro	14	475	353	38	391		9,7
Mariager	1	5	3	—	3		—
Randers	85	3.883	2.235	794	3.029		26,2
heraf forstæder ³⁾ ...	16	1.456	1.054	70	1.124		6,2
Æbeltoft	6	204	123	39	162		24,1
Sognekommuner iøvvr. .	62	1.709	1.253	180	1.433		12,6
I alt	184	7.266	4.554	1.268	5.822	4,2	21,8
<i>Ålborg amt</i>							
Ålborg	126	10.203	5.361	2.928	8.289		35,3
heraf forstæder	11	694	463	110	573		19,2
Løgstør	4	97	65	6	71		8,4
Nibe	5	261	200	21	221		9,5
Nr. Sundby	34	1.662	1.217	229	1.446		15,8
heraf forstæder	15	828	529	194	723		26,8
Sognekommuner iøvvr. .	49	1.001	714	72	786		9,2
I alt	218	13.224	7.557	3.256	10.813	5,7	30,1
<i>Hjørring amt</i>							
Brønderslev	13	865	671	18	689		2,6
Frederikshavn	23	1.837	1.374	181	1.555		11,6
Hjørring	22	1.014	485	342	827		41,4
heraf forstæder	2	25	18	—	18		—
Skagen	17	490	274	153	427		35,8
Sæby	9	405	256	86	342		25,1
heraf forstæder	1	30	29	—	29		—
Sognekommuner iøvvr. .	51	857	600	122	722		16,9
I alt	135	5.468	3.660	902	4.562	3,2	19,8
<i>Thisted amt</i>							
Nykøbing	12	605	413	94	507		18,5
Thisted	22	372	216	70	286		24,5
heraf forstæder	4	33	28	—	28		—
Sognekommuner iøvvr. .	35	654	494	55	549		10,0
I alt	69	1.631	1.123	219	1.342	1,9	16,3

²⁾ Hertil kommer i en forstadskommune 2 virksomheder med 9 beskæftigede, der er medregnet under øvrige sognekommuner i Vejle amt.

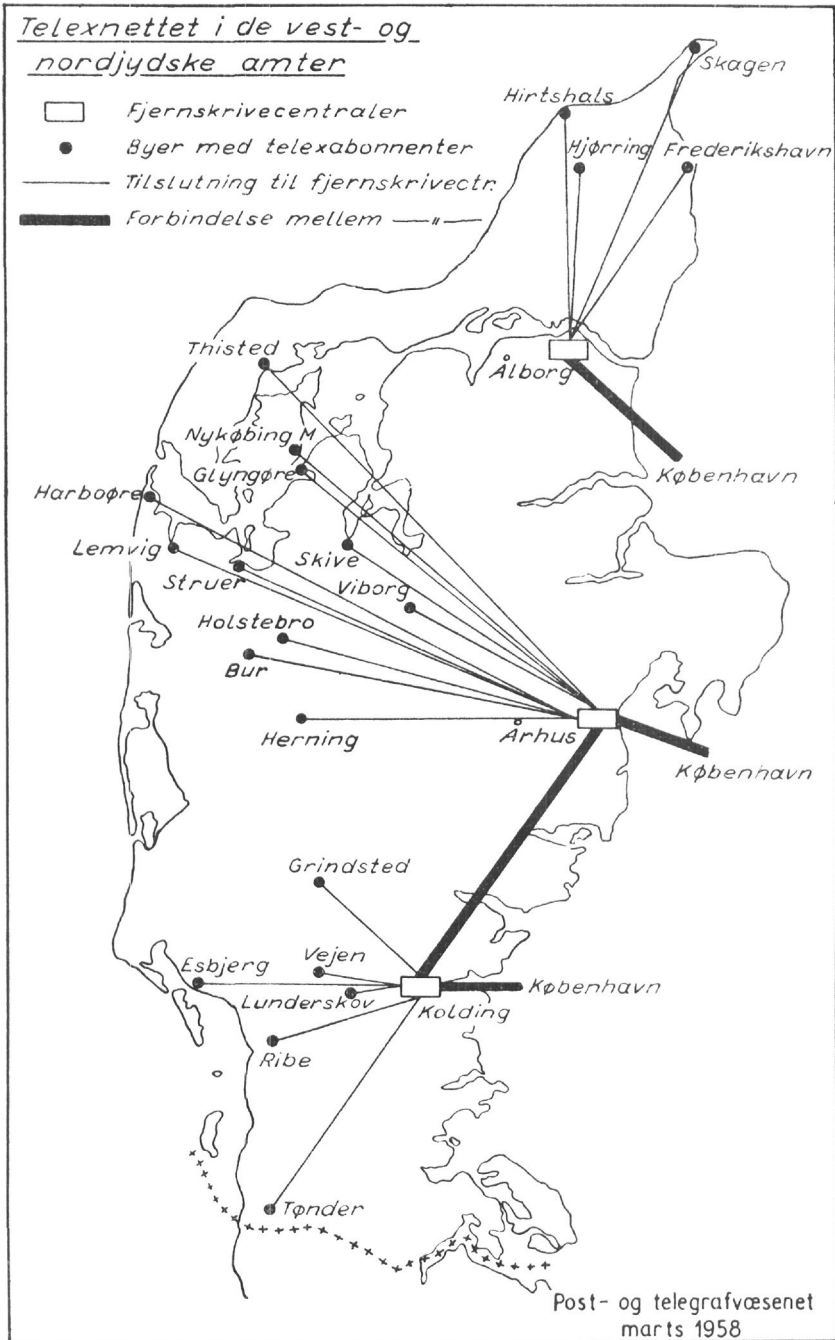
³⁾ Hertil kommer i en forstadskommune 1 virksomhed med 10 beskæftigede, der er medregnet under sognekommuner iøvrigt i Viborg amt.

Tabel 2 fortsat

	Antal virks.	Samlet personel	Heraf arbejdere		I alt	Samlet personel i pct. af folketallet	Kvindelige arb. i pct. af samtlige arb.
			Mænd	Kvinder			
<i>Viborg amt</i>							
Skive	21	691	470	69	539		12,8
Viborg	42	1.293	480	553	1.033		53,5
heraf forstæder	3	63	48	6	54		11,1
Sognekommuner iøv. .	100	2.399	1.661	277	1.938		14,3
I alt	163	4.383	2.611	899	3.510	2,7	25,6
<i>Ringkøbing amt</i>							
Herning	111	3.367	955	1.770	2.725		65,0
Holstebro	29	1.910	775	859	1.634		52,6
heraf forstæder	3	28	18	6	24		25,0
Lemvig	8	145	90	21	111		18,9
Ringkøbing	9	218	143	28	171		16,4
Struer	8	723	445	110	555		19,8
heraf forstæder	1	438	226	96	322		29,8
Sognekommuner iøv. .	143	2.799	1.379	869	2.248		38,6
I alt	308	9.162	3.787	3.657	7.444	4,6	49,1
<i>Ribe amt</i>							
Esbjerg	84	3.167	1.663	904	2.567		35,2
heraf forstæder	1	6	5	—	5		—
Ribe	7	485	326	59	385		15,3
Varde	11	704	559	22	581		3,8
Sognekommuner iøv. .	58	1.800	1.186	184	1.370		13,4
I alt	160	6.156	3.734	1.169	4.903	3,5	23,8
<i>Haderslev amt</i>							
Haderslev	34	1.119	465	419	884		47,4
Christiansfeld	3	32	17	9	26		34,6
Sognekommuner iøv. .	27	1.034	674	115	789		14,6
I alt	64	2.185	1.156	543	1.699	3,0	32,0
<i>Åbenrå amtsrådsreds</i>							
Åbenrå	27	839	471	154	625		24,6
Sognekommuner iøv. .	19	531	365	59	424		13,9
I alt	46	1.370	836	213	1.049	2,8	20,3
<i>Sonderborg amtsrådsreds</i>							
Sonderborg	44	1.918	917	541	1.458		37,1
heraf forstæder	9	160	133	5	138		3,6
Augustenborg	1	12	9	—	9		—
Nordborg	3	24	19	—	19		—
Sognekommuner iøv. .	26	2.726	1.918	256	2.174		11,8
I alt	74	4.680	2.863	797	3.660	9,6	21,8
<i>Tønder amt</i>							
Tønder	9	140	82	20	102		19,6
Højer	2	30	18	4	22		18,2
Logumkloster	2	27	12	8	20		40,0
Sognekommuner iøv. .	10	330	188	82	270		34,0
I alt	23	527	300	114	414	1,2	27,5
			Heraf arbejdere				
	Antal virks.	Samlet personel	Mænd	Kvinder	I alt	Samlet personel i pct. af folketallet	Kvindelige arb. i pct. af samtlige arb.
Hele landet	6.686	325.097	177.927	78.440	256.367	7,3	30,6

Bilag 6

Til brug for Udvalget til fremme af produktiv beskæftigelse i provinsen fremsendes hermed følgende redegørelse for el- og gasforsyningen

Elkraftforsyningen.

Som det fremgår af vedlagte kort, bilag a, forsynes området Jylland-Fyn med elektricitet, fra de 6 landsdelsværker, nemlig Nordkraft i Aalborg, Midtkraft i Aarhus, Vestkraft i Esbjerg, Sønderjyllands Højspændingsværk i Aabenraa, Fynsværket i Odense og Skærbækværket ved Kolding fjord.

Disse værker er selvstændige selskaber, henholdsvis interessentskaber eller andelselskaber, og har hver sit forsyningsområde. Det skal dog bemærkes, at Nordkraft endnu er under dannelse, og at værket drives af Aalborg kommune. I fællesskab bygger værkerne for tiden det på bilag b viste 150 kV samarbejdsnet, der administreret af den af værkerne nydannede samarbejdsorganisation »ELSAM« muliggør et snævert samarbejde ved udnyttelse af fælles reserver og flytning af effekt og energi over hele området, således at den for helheden bedste driftsøkonomi og bedste udnyttelse af investeret kapital opnås.

Samarbejdet over dette net ventes at være i normal drift i efteråret 1958. Indtil da praktiseres samarbejdet over et 60 kV net som vist med kraftig streg på bilag b.

Dette 60 kV net bruges også af værkerne til en-gros fordeling af elektricitet til de enkelte interessenter i værkerne, nemlig købstadkommuner og oplandsforsyningsselskaber.

Interessenterne modtager elektriciteten på deres hovedtransformatorstationer, hvor en nedtransformering til 10.000 volt finder sted. Ved denne spænding sendes elektriciteten ud i det på bilag b med tynd streg viste 10 kV fordelingsnet til flere tusinde transformatorstationer, der atter nedtransformerer til den spænding, der anvendes hos forbrugerne, 380 eller 220 volt.

En skematisk fremstilling af elektricitetens fordeling fra produktionsværk til forbruger er vist på bilag c.

Den disponible maskinkraft på de samarbejdende landsdelsværker er for tiden ca. 570.000 kW; den største belastning er for tiden ca. 400.000 kW, og der er således sikkerhed for, at fuld elektricitetsforsyning kan opretholdes selv ved alvorligt havari på områdets største maskinenhed, der er på 60.000 kW.

Denne sikkerhed opretholdes trods stigende belastning fremover ved et mellem værkerne aftalt forpligtende udvidelsesprogram, som tages op til årlig revision under hensyn til de faktisk forekomne stigninger. Til orientering gengives på bilag d det i januar 1957 behandlede udvidelsesprogram.

Aftalerne om samarbejde og udvidelser betyder, at selv en meget kraftig forøgelse af elektricitetsforbruget, f. eks. som den der bliver en følge af den nylig afsluttede kontrakt mellem Cheminova og Vestkraft, kan tages uden vanskeligheder.

Hos landsdelsværkernes enkelte interessenter vil fordelingsnettene være i stand til med passende varsel at kunne forsyne enhver virksomhed næsten uanset beliggenhed i området. Normalt vil der kun blive tale om en forstærkning af bestående lokalnet, eller udbygning med en transformatorstation.

I de enkelte områder, der forsynes af små jævnstrøms elektricitetsværker, gælder det, at skulle der opstå industri inden for disse områder, vil der altid være en forsyningsmulighed ved etablering af tilslutningsanlæg til den nærmeste interessent hos et landsdelsværk.

Man kan af ovenstående fremstilling forstå, at der kan produceres og leveres elektricitet til praktisk talt enhver tænkelig industriel ekspansion inden for forsyningsområdet Jylland-Fyn.

De betragtninger, som er gjort, har dog også gyldighed for det sjællandske område uden for København, idet samarbejdet mellem NESFA, SEAS og Frederiksberg kommune byder på nøjagtig de samme muligheder.

Bilag 8

MINISTERIET FOR OFFENTLIGE ARBEJDER
(Trafikministeriet)

J. nr. F.10-06-100-8 a + b.
Brevnr. F. 75

København, den 22. marts 1958.

Ved at tilbagesende den med udvalgets skrivelse af 10. februar 1958 (j. nr. G.01.08) fulgte redegørelse vedrørende el- og gasforsynings-spørgsmålet i forbindelse med en intensivning af industriel og anden erhvervmæssig virksomhed uden for det storkøbenhavnske område skal man efter stedfunden brevveksling med elektricitetsrådet meddele, at ministeriet for offentlige arbejder intet finder at bemærke til redegørelsen.

P. M. V.

sign. *Palle Christensen*

J. Bang Christensen

Arbejdsministeriet,
udvalget til fremme af produktiv
beskæftigelse i provinsen.

ARBEJDSMINISTERIET

Udvalget til fremme af produktiv
beskæftigelse i provinsen.

Arbejdsgruppe E vedrørende uddannelse.

København, den 28. februar 1958.

Som det vil være rådet/udvalget bekendt, besluttede regeringen i november måned f. å. under arbejdsministeriet at nedsætte et udvalg med det formål at fremme den produktive beskæftigelse her i landet uden for hovedstadsområdet, jfr. herved vedlagte afskrift af udvalgets kommissorium.

Udvalget har til forberedelse af de senere vedtagelser i udvalget delt sig i en række arbejdsgrupper, herunder en gruppe til behandling af spørgsmål i forbindelse med arbejdskraftens uddannelse i videre forstand. For at komme til klarhed over, hvilke problemer der - uden for hovedstadsområdet — må antages at foreligge på dette felt, udbeder man sig en udtalelse om, hvilke uddannelsesopgaver rådet/udvalget ud fra de erfaringer, der foreligger inden for rådets/udvalgets virkefelt, finder det påkrævet at søge løst i de nærmest kommende år.

Man har herved navnlig følgende spørgsmål for øje: Findes der inden for rådets/udvalgets område tilfredsstillende uddannelsesmuligheder for henholdsvis f. eks. teknikere, faglærte og ufaglærte arbejdere set i forhold til dels erhvervslivets og dels befolkningens behov? Såfremt dette ikke måtte være tilfældet, er årsagen da for ringe kapacitet i henseende til lærepladser, skoler, kurser og andre institutioner? Hvilke andre årsager spiller ind? For hvilke aldersklasser gør det forudsatte behov sig særlig gældende?

Såfremt rådet/udvalget selv har taget skridt til løsning af foreliggende uddannelsesopgaver, udbeder man sig oplysning herom, idet man samtidig beder oplyst, om der har meldt sig særlige vanskeligheder ved løsningen af disse opgaver.

I tilslutning hertil vil man være taknemmelig for at blive bekendt med udvalgets syn på de bestående muligheder for undervisning og uddannelse herunder folkeskolen med den dertil knyttede erhvervsvejledning samt de tekniske skoler, de teknologiske institutters ambulante

virksomhed, statens arbejdsmandskurser, de industrielle virksomheders egen indsats, de arbejdstekniske skoler etc, idet man herved navnlig er interesseret i at høre, om den undervisning, der foregår, efter sit indhold danner et egnet grundlag for elevernes senere erhvervs-mæssige placering.

Det bemærkes, at en række problemer i forbindelse med visse af de fornævnte former for uddannelse er taget op til overvejelse i særlige organer. Dette gælder således spørgsmålet om teknikeruddannelsen i teknikerkommissionen og spørgsmålet om uddannelse af ufaglærte i kommissionen angående de ikke-faglærtes uddannelse. For så vidt angår de således til særlig behandling optagne problemer ser udvalget det som sin opgave at finde frem til, hvorvidt der bør drages særlige synspunkter frem eller træffes særlige foranstaltninger og i så fald at henvende de respektive organers opmærksomhed herpå, medens udvalget i det omfang, hvori de enhørende spørgsmål ikke er eller kan forventes taget op af de fornævnte særlige organer, er indstillet på selv at tage problemerne op.

Da udvalget vil sætte pris på snarest belejligt at blive gjort bekendt med rådets/udvalgets synspunkter, har man forudsat, at rådet/udvalget besvarer foranstående forespørgsel på basis af allerede foreliggende materiale, hvorved dog bemærkes, at man selvsagt vil være interesseret i på et senere tidspunkt at blive gjort bekendt med resultaterne af eventuelle undersøgelser på det heromhandlede område.

P.U.V.

sign. *T. Haarløv.*

Til

Sønderjyllands Erhvervsråd.

Vestjyllands Udviklingsråd.

Arbejdsløshedsudvalget for Ålborg amtsråds-kreds.

Arbejdsløshedsudvalget for Hjørring amtsråds-kreds.

Bilag 10

VESTJYLLANDS UDVIKLINGSRAAD
Ringkøbing.

11. marts 1958.

Arbejdsministeriet, København K.,
Udvalget til fremme af produktiv
beskæftigelse i provinsen.

Arbejdsgruppe E. vedrørende uddannelse.

Under henvisning til Deres brev af 28/2-58, i hvilket De udbeder Dem udtalelse om, hvilke uddannelsesopgaver der foreligger inden for rådets virkefelt, fremsender vi hoslagt det af rådet udarbejdede udkast til arbejdsplan vedrørende undervisningsforholdene i Vestjylland. Til udkastet må bemærkes, at det kun er beregnet som et grundlag for rådets behandling af sagen, og derfor kun er at forstå som en række

synspunkter og ikke rådets endelige standpunkt i sagen.

Vi kan samtidig oplyse, at rådet på konsulentbasis har en undersøgelse igang vedrørende undervisningsforholdene i Vestjylland, foreløbig for Ribe amt, og at resultatet af denne undersøgelse skulle danne grundlaget for et videre arbejde med sagen.

Vest jyllands Udviklingsraad
sign. *Vagn Jørgensen*
sekr.

VESTJYLLANDS UDVIKLINGSRAAD

Ringkøbing, 6. 1. 1958.

Undervisningsforholdene i Vestjylland.

Udkast til arbejdsplan.

Det er en stående regel, der utallige gange er blevet bekræftet inden for alle erhvervsvirksomheder i Vestjylland, at der hersker en ganske udtalt mangel på arbejdskraft af kvalificerede folk inden for alle felter. Årsagen er utvivlsomt, at der primært har været for ringe beskæftigelsesmuligheder, dette har medført løntryk, og løntrykket igen emigration til andre dele af landet, hvorved reserven antagelig er blevet endnu ringere.

Dette forøger i høj grad vanskeligheden ved enhver form for industriel opbygning og vil i mange tilfælde vise sig som den største vanskelighed herfor. Det er derfor afgørende vigtigt, at spørgsmålet tages op hurtigt, og at der skabes en hurtig og uortodoks løsning herpå.

Den følgende fremstilling dækker det væsentlige af de resultater, rådet har indhentet i sin hidtidige orientering om dette spørgsmål. Behandlingen har dog været så kortvarig, at det følgende ikke må betragtes som synspunkter, men som grundlag for en mere detaljeret gennemgang.

Som nævnt drejer manglen sig om kvalificerede folk inden for alle områder, og der er derfor ikke tvivl om, at alle uddannelsesfelter skal tages med, og der er næppe heller tvivl om, at det bør ske ved en helhedsbetragtning. De enkelte uddannelsesfelter vil for oversigtens skyld blive behandlet hver for sig.

A. Folkeskolen.

Der er ikke nogen landsdel, hvor folkeskolen både kvalitativt og kvantitativt er så uensartet som i Vestjylland. Som årsag spiller både geografiske og økonomiske forhold og befolkningens hele indstilling ind.

Den skoleform, der antagelig vil være den bedst egnede, er den differentierede folkeskole med et overbygget præliminært system, men den forudsætter utvivlsomt et betydeligt skolebyg-

geri. Det bør alvorligt overvejes, om ikke det i meget væsentlig grad kan og bør gennemføres som elementbyggeri, dels fordi man langt hurtigere og langt billigere får brugbare skoler, dels fordi det i dag er meget vanskeligt at overskue den blivende, befolkningsmæssige struktur i betydelige egne af Vestjylland. En anden væsentlig forudsætning er en grundig kortlægning af Vestjyllands skolebehov betragtet som helhed.

Der er i marts 1957 udarbejdet en helhedsplan for Randers amt, og denne plan har bl. a. vist, at der kan spares meget betydelige beløb og opnås en betydelig bedre skoledækning, hvis problemet betragtes som en helhed over sognegrænserne. Der er ikke tvivl om, at der kan opnås endnu bedre resultater, hvis man tillige ser hen over amtsgrænserne. En sådan undersøgelse kan ikke foretages for tidligt, og det er sikkert bedre at udarbejde en foreløbig rapport i løbet af kort tid end at afvente en detaljeret redegørelse. Hovedtrækkene i den kommende løsning kan godt udarbejdes, mens detaljerne i den endelige rapport indsamles.

Erfaringerne inden for de større vestjydske erhvervsvirksomheder viser i sørgelig grad, at et meget stort antal skoleelever har så ringe en skoleuddannelse, at de ikke kan følge med selv i en stærkt tillempet undervisning. Selv ved almindeligt arbejdsmandsarbejde med de krav, der i dag stilles af industrivirksomhederne, er disse så vanskeligt stillet, at det vil medføre alvorlig social deklassering, hvis forholdene ikke omgående rettes.

B. Videregående undervisning.

Formelt er landsdelen relativt godt stillet med præliminær- og gymnasieskoler, men dækningen er kun tilsyneladende. Der er to forhold, der spiller ind: at afstandene er så store, at de simpelthen vanskeliggør benyttelsen af disse skoler for et stort antal elever i fjernere kommuner med dårlige trafikforbindelser, og at indtægtsfordelingen i Vestjylland ligger væsentligt under gennemsnittet for det øvrige land, således at et væ-

sentligt større antal børn af den grund afskæres fra undervisningen. Foruden at de geografiske forhold gør flere højere skoler nødvendige, gør indtægtsforholdene det nødvendigt, både at en betydelig del af disse skoler, i hvert fald gymnasieskoler, er indrettet som kostskoler, og at der skabes en effektiv legatordning ved disse skoler. Hvis et betydeligt antal folkeskoler kan få påbygget præliminærordning i de næste år, vil det hjælpe noget på sagen. Det bør snarest undersøges statistisk, hvordan skolefordelingen er, både under hensyntagen til afstandene og forældrenes indtægter.

C. Lærlinge uddannelse.

Der findes så at sige ikke ledige maskinarbejdere i en eneste vestjysk provinsby. Også de fleste byggefag er overbeskæftigede, i hvert fald i den normale byggetid. Det har gang på gang vist sig, at større byggearbejder i løbet af kort tid søger faglært arbejdskraft til sig over afstande på både 50 og 100 km. Det er indlysende, at enhver industriel opbygning vil støde på uløselige vanskeligheder i løbet af kort tid, hvis dette forhold ikke ændres. En øjeblikkelig hjælp opnås bedst ved omskoling, og dette problem må utvivlsomt løses lokalt mellem de interesserede virksomheder og de stedlige fagorganisationer, men de muligheder, der måtte være for hjælp ad administrativ vej, må også udnyttes. Der ligger bl. a. et problem med de tekniske skoler til omskoling af arbejdsmænd på grund af de store afstande.

Ligeledes bør der gøres alvorlige anstrengelser for at fremme en regulær lærlingeuddannelse i væsentligt større stil. En af vanskelighederne her er simpelthen manglen på egnede læresteder. En anden er igen manglen på tekniske skoler og de store afstande hertil. Den største mangel kommer antagelig til at optræde inden for smede- og maskinarbejderfaget, og det må anses for praktisk udelukket at få virksomheder udvidet eller i gang inden for dette område i betydelige dele af Vestjylland, med mindre der skaffes en væsentlig tilgang i de kommende år, som antagelig kun kan klares i form af lærlingeskoler.

Såvidt det kan ses, er situationen væsentligt bedre med hensyn til landbrugsskoler, dels fordi landbruget selv har taget initiativ til oprettelse af landbrugsskoler, dels fordi de som regel er kostskoler, hvorved problemet om afstandene falder væk. På mange af disse landbrugsskoler

kan der sikkert hurtigt og med ringe bekostning bygges en del videregående undervisning på, der vil kunne være til betydelig gavn på mange områder.

D. Højere læreanstalter.

Vestjyllands industrialisering hæmmes i dag i meget høj grad af mangel på teknikere, og denne mangel kan blive katastrofal som hindring for en videre industrialisering, hvis der ikke aldeles omgående bringes en effektiv løsning på problemet. Dette gælder i særlig grad kemikere, dels fordi Vestjyllands største muligheder ligger inden for den kemiske industri, og dels fordi danske teknika overhovedet ikke uddanner kemikere, så den kemiske industri er henvist til at rekruttere sine teknikere alene fra polytekniske og farmaceutiske læreanstalter.

Da teknikermanglen i forvejen er stor i det øvrige land, må problemet - det er jo indlysende - være værre i Vestjylland. Hertil kommer yderligere en ulempe, som nu engang er ved at flytte teknikere fra det østlige Danmark herover; arbejdslederne fra den østlige del af landet, der ikke er kendt med den vestjyske mentalitet, vil ofte i en kortere eller længere periode have vanskeligheder alene af denne grund.

Da der alligevel i de kommende år skal ofres meget betydelige beløb på uddannelse af teknikere under enhver form, er denne lejlighed så indlysende som nogen til at sprede denne uddannelse. Man vil herved opnå følgende fordele: for det første kan denne uddannelse sættes i gang og drives med væsentlig mindre bekostning i Vestjylland, end der ville blive tale om i København. For det andet er der i Vestjylland en væsentlig større reserve af begavet ungdom, der ikke har haft lejlighed til en højere uddannelse, end tilfældet er i den øvrige del af landet, hvor uddannelsesmulighederne er bedre. Erfaringerne viser, at der kan rekrutteres et ganske udmærket materiale. Endelig vil fornævnte vanskelighed på grund af mentalitetsforskelle være elimineret, såfremt det fortrinsvis er vestjysk ungdom, der uddannes i landsdelen selv.

De planer, der foreløbig er stillet op for den vestjyske ingeniørskole, ser i store træk således ud: eleverne bør kunne tages ind med *folkeskoleuddannelse*, og det er tanken at give dem et tre-årigt praktisk turnusarbejde på 3-6 måneder på hver virksomhed, således at de i deres praktikanttid har været igennem virksomheder af forskellig art og derigennem har et betydeligt

og mere alsidigt, grundigt kendskab til industrielle arbejdsforhold, end de vil få ved en fire-årig læretid på een virksomhed og ofte stærkt specialiseret arbejde. Denne turnustjeneste vil også være bedre end polyteknikernes eet-årige på een virksomhed, og navnlig bedre end kemiingeniørernes nuværende, hvor der slet ingen praksis findes.

Efter denne turnustjeneste skal elever, der er udgået fra folkeskolen, gennemgå en eet-årig forskole under ingeniørskolen, mens elever med præliminær- eller studentereksamen kan springe den over. Selve ingeniørundervisningen er tænkt tre-årig og i alt væsentligt svarende til akademiundervisningen.

For også at dække det akutte behov vil det være nødvendigt at anvende en overgangsløsning, hvor elever med præliminær- og studentereksamen må tage en stærkt indskrænket praktisk turnustjeneste under selve studietiden.

Denne undervisningsform vil mod et ringe supplement tillige kunne bruges som førstedelsundervisning til en del af det medicinske studium og til alle de øvrige naturvidenskabelige fag ved universitetet. Denne fremgangsmåde blev brugt med godt resultat ved opbygningen af Århus Universitet og vil lette rekrutteringen af studenter fra Vestjylland til de højere læreanstalter i København, lige som den i løbet af nogle år antagelig vil have vist sig så værdifuld, at den simpelthen danner grundlaget for en egentlig universitetsundervisning i Vestjylland.

I de orienterende drøftelser, der har været ført i Vestjylland, er der udtrykt ganske overordentlig stor interesse for den fra alle sider, og en række bykommuner er gået så aktivt ind for den, at der ikke er tvivl om, at den vil blive påbegyndt, evt. på frivillig basis, allerede i indeværende sommer.

Bilag 11

VESTJYLLANDS UDVIKLINGSRAAD.

25. april 1958.

Forarbejderne til Vestjyllands Ingeniør skole.

Efter de sidste måneders drøftelser må det antages, at skelettet for Vest jyllands Ingeniørskole får omtrent følgende form:

Ansøgerne på begge køn rekrutteres ved annoncer i dagbladene hvert år i slutningen af marts og indsender selvskreven ansøgning til skolen. Gennem hele skoleåret foregår der parallelt hermed en vis forhåndsudvælgelse gennem udbygningen af det bestående samarbejde med skoleledere og amsarbejdsanvisningskontorer. På grundlag af ansøgningen foretages en foreløbig grovsortering, og helt uegnede ansøgere skilles fra (minimumskrav til ortografi, ansøgere, der er for unge eller for gamle o. lign.). Principielt må ansøgerne kunne tages med almindelig folkeskoleuddannelse, men det kan være nødvendigt de første år, for at lette hele undervisningsbyrden, at lægge vægt på f. eks. real- eller præliminæreksamen, højskoleuddannelse o. lign. Minimumsgrænsen må være ca. seksten med rimelig hensyntagen til ansøgerens modenhed.

Ansøgerne indkaldes ca. 1. maj til en første prøve, der ledes af en ældre pædagog samt to eller tre lærere fra ingeniørskolen. Bedømmelsesgrundlaget er en mundtlig samtale ud fra et skema, eleven udfylder umiddelbart forud, og det væsentlige grundlag for, om eleven kan optages, er modenhed og interesse og i væsentligt mindre grad det boglige uddannelsesstrin. Principielt vil man (i det omfang antallet af pladser på skolen tillader det) lade tvivlsomme tilfælde få adgang.

De udvalgte elever skal derefter, ca. 1. august hvert år, begynde en forskole, der antageligt skal holdes på selve ingeniørskolen og have en varighed på tre til fem måneder. Folkeskoleeleverne vil få en kort gennemgang og træning i dansk (antageligt i form af øvelse i rapportskrivning), praktisk regning og elementær matematik og geometri. Alle eleverne vil gennemgå en teoretisk undervisning, f. eks. tre timer daglig

i skoletiden, i det elementære grundlag af fysik, kemi, biologi, fysiologi, teknisk tegning, hygiejne, samfundslære (specielt vedrørende arbejds- og organisationsforhold).

Eftermiddagen vil på forskolen blive benyttet til elevøvelser, specielt i kemi, praktisk maskinlære og måleteknik. Formålet med de praktiske øvelser skal være, dels at give eleverne så megen træning i de ting, at de straks fra begyndelsen af deres volontørtid kan udføre elementært volontørarbejde, dels at give dem så megen all round orientering om de almindeligste tekniske fænomener, som de får med at gøre, at de får et væsentligt større udbytte af deres volontørtid, end tilfældet har vist sig at være, når de kommer fuldstændigt uvidende ind. Endelig skal de praktiske øvelser sammen med forskolen som helhed danne det endelige udvælgelsesgrundlag for eleverne, idet man herigennem får et væsentligt bedre vurderingsgrundlag, end nogen adgangsprøve kan give.

På den måde vil det være muligt at danne sig et temmeligt sikkert skøn over hvilke elever, det med rimelighed kan nytte at lade påbegynde volontørtiden.

For de elever, der falder fra her, vil erfaringerne kunne give et ganske godt vurderingsgrundlag for, hvad de i stedet bør henvises til.

Forskolen, der ventes afsluttet i oktober/november hvert år, skal derefter for de elever, der skønnes egnede, fortsættes af volontørtid. Denne skal tilbringes på et passende antal virksomheder - tre til seks - i de 18-19 måneder, volontørtiden skal vare. Erfaringen må afgøre, om det er bedre at veksle eleverne på et større eller mindre antal arbejdspladser.

I volontørtiden skal eleverne i de virksomheder, hvor de anbringes efter tur, i videst muligt omfang deltage i det arbejde, der udvikler dem mest, og gives så meget ansvar og selvstændighed, som deres alder og modenhed tillader. Det er vigtigt at gøre de enkelte virksomheder klart, at volontørerne ikke er billig arbejdskraft,

der skal anbringes et sted, hvor de ikke spilder tid, men at eleverne tværtimod er de samme virksomheders tilgang af kvalificerede teknikere.

Udtalelserne fra volontørpladserne vil sammen med forskolens bedømmelse af eleverne være afgørende for, om der kan gives tilladelse til at fortsætte på ingeniørskolen, idet der ikke tænkes indført nogen teoretisk prøve hertil. For de elever, der måtte gå fra efter volontørtiden, vil der trods alt være betydeligt bedre arbejdsmuligheder, bl. a. inden for de virksomheder, de har arbejdet på i volontørtiden, end der ville have været, såfremt de overhovedet ingen uddannelse havde fået.

Ingeniørskolen vil i hovedsagen blive lagt efter de retningslinier, der er gældende i dag for Ingeniørakademiet i København, og den vil antageligt kunne opnå samme eksamensret. Det er muligt, at den treårige ingeniørakademiuddannelse må suppleres med yderligere et halvt eller helt år for elever, der kun har folkeskoleuddannelse. Dette spørgsmål kan ikke vurderes i dag, da det bl. a. afhænger af, hvor megen supplerende teoretisk undervisning det vil være muligt at give i volontørtiden.

Praktiske forudsætninger.

På grundlag af de erfaringer, der er gjort på Cheminova med to hold elever, antaget i henholdsvis sommeren 1956 og sommeren 1957, er der indkaldt ansøgninger og modtaget henvendelse fra ca. 230 elever (efter første grovsortering). Der vil blive afholdt optagelsesprøve for disse i dagene 30. april 1958 til 14. maj 1958.

De egnede elever bliver noteret op, og det antal, der kan tages ind, bliver fastlagt, når det i løbet af nogle uger kan overskues hvilket antal, de vestjydske virksomheder, der ønsker at deltage og er i stand til at opfylde forudsætningerne for deltagelse, kan beskæftige. Det maksimale antal bør antageligt sættes til ca. 60, regnet efter et frafald på ca. 20 % under forprøven, således

at f. eks. 50 elever herfra kan fortsætte som volontører svarende til, at f. eks. fem virksomheder tager hver ti volontører.

Virksomhedens forpligtelser over for volontørerne ud over de uddannelsesmæssige vil blive at sørge for ophold og kost til eleverne samt en løn på 25 kr. pr. uge i første år af volontørtiden og 50 kr. pr. uge i andet år af volontørtiden. En del af dette beløb skal antageligt bindes i en opsparingsordning. Endvidere må der mellem virksomhederne indbyrdes træffes en foreløbig aftale, der sikrer lignende kår for eleverne under deres ophold på forskolen.

Lokaler og lærerkræfter til forskolen skulle kunne klares rettidigt uden større vanskeligheder. Det største problem ved forskolen er at få arrangeret elevernes ophold og forplejning med så kort varsel. Det vil være en stor hjælp for gennemførelsen af programmet, om interesserede virksomheder, institutioner og enkeltpersoner snarest kan stille forslag hertil.

Om fordelingen af volontørerne på de enkelte vestjydske virksomheder og om de nærmere enkeltheder ved ophold, forplejning og uddannelse i volontørtiden vil der snarest blive holdt et møde mellem virksomhederne, så snart de har taget endeligt standpunkt, og de nødvendige spørgsmål er afklaret med de offentlige instanser, der har interesse og indsigt på dette område.

Der vil således fra i dag være ca. 2 år til disposition til forberedelse og opbygning af selve ingeniørskolen, før det første hold volontører kan gå ind til deres skolemæssige undervisning, men der er fra mange sider fremsat overvejelser om at korte dette tidsrum ned til et år ved at skyde et nyt hold elever ind, i dette tilfælde med real- eller studentereksamen allerede ved nytårstid og kun give disse en etårig volontørtjeneste og lade dem påbegynde ingeniørskolen noget før.

Det stærke akutte teknikerbehov gør denne fremgangsmåde ønskelig, og de praktiske vanskeligheder i forbindelse hermed kan sikkert også løses på kortere tid.

Bilag 12

AALBORG STIFTAMT

Arbejdsløshedsudvalget

Slottet - telf. 3 45 11.

Jr. nr. 1958-23-7.

Aalborg, den 19. marts 1958.

I anledning af de af udvalget i skrivelse af 28. februar 1958 (j.nr. E.01.02) stillede spørgsmål vedrørende arbejdskraftens uddannelsesforhold skal man meddele, at der ikke hidtil af nærværende udvalg har været foretaget nogen almindelig undersøgelse af de herhenhørende problemer for så vidt angår landkommunerne i Aalborg amtsrådskreds. Alan ser sig derfor ikke i stand til på nærværende tidspunkt at give en udførlig besvarelse af det i skrivelsen stillede spørgsmål om, hvorvidt der inden for udvalgets område foreligger uddannelsesopgaver, som det er påkrævet at søge løst i de nærmest kommende år.

Udvalget har imidlertid i nogen tid haft opmærksomheden henledt på spørgsmålet om uddannelsesvanskeligheder navnlig for ungdommen, ikke blot på grund af det for hele landet gældende fænomen, der benævnes »de store år-gange«, men også fordi det på forhånd måtte antages, at sådanne vanskeligheder særligt måtte gøre sig gældende i arbejdsløshedsområder af en struktur som de nordjydske landkommuner. Dette blev da også bekræftet for så vidt angår en af amtets såkaldte »arbejdsløsheds«-kommuner, idet man i slutningen af 1957 fra skoleinspektøren i Hals modtog en personlig henvendelse om de betydelige vanskeligheder, der dér havde meldt sig med hensyn til den erhvervs-mæssige uddannelse navnlig af den mandlige ungdom, som udskreves fra skolen. Denne henvendelse efterfulgtes på opfordring herfra af en skriftlig redegørelse om disse forhold. Man skal herom nærmere henvise til det af arbejdsløshedsudvalget under 10. januar 1958 til arbejdsministeriet indsendte andragende fra Hals sogneråd m. fl. om etablering af værkstedsskole i Hals, jfr. vedlagte afskrift af andragendet samt det ligeledes vedlagte i sagens anledning udarbejdede referat. Lignende uddannelsesvanskelig-

heder for ungdommen må sikkert nu eller senere gøre sig gældende i amtets øvrige landkommuner med stor ledighed — ikke mindst i de nordenfjordske landkommuner, dog måske bortset fra Sundby-Hvorup kommune, hvis forhold som følge af kommunens beliggenhed inden for Stor-Aalborgs område er af en særlig beskaffenhed.

Arbejdsløshedsudvalget har derfor også overvejet, hvad der eventuelt videre kunne foretages fra udvalgets side. Man har således drøftet spørgsmålet med lokale erhvervsfolk, og herunder er der bl. a. fremkommet forslag om, at man eventuelt i et vist omfang kunne imødekomme behovet for faglig uddannelse ved at etablere værkstedsskoleundervisning i lokaler, der indrettes til dette formål, i tilslutning til de almindelige skoler, eventuelt også således at der ved nyt skolebyggeri blev givet adgang for ydelse af statstilskud til indretning af lokaler til værkstedsskoleundervisning på linie med den almindelig gældende ordning for ydelse af statstilskud til skolebyggeri. Såfremt en ordning kunne etableres, hvorved der blev åbnet mulighed for en sådan form for faglig uddannelse, der dog formentlig burde kombineres med den nuværende mesterlære, ville der være tilvejebragt mulighed for at fremkalde et lokalt kommunalt initiativ på dette felt.

Udvalget har udover at beskæftige sig med nævnte konkrete sag og de perspektiver, den kan give anledning til, også overvejet at lade foretage en nærmere undersøgelse af spørgsmålet om ungdommens erhvervs-mæssige uddannelse i forbindelse med og i fortsættelse af de undersøgelser, som erhvervsgeografen, mag. scient, og cand. polit Kr. Antonsen for tiden foretager for Aalborg amts skoledirektion dels vedrørende eksamensskolens udbygning i amtsrådskredsen, dels (navnlig) vedrørende befolkningsudviklingen sammesteds. Det bemærkes, at disse under-

søgelse sker i forbindelse med en undersøgelse af folkeskolens udbygning i henhold til folkeskoleloven af 1937 for så vidt angår landkommunerne i Aars, Slet og Gislum herreder — en undersøgelse, der er afsluttet, og hvis resultater snarest skal drøftes med de enkelte sogneråd, samt at skoledirektionen overvejer at udvide denne undersøgelse til at omfatte en større kreds af kommuner. Det er udvalgets hensigt at drage oplysninger fra nævnte undersøgelser - specielt befolkningsundersøgelsen — ind i sine overvejelser og eventuelt søge undersøgelsen udvidet med henblik på spørgsmålet om ungdommens er-

hvervsmæssige uddannelse. Hertil vil der imidlertid kræves en bevilling, hvis størrelse man ikke for tiden er klar over, men som man formener bør søges afholdt af statskassen.

sign. A. Lorck-Madsen.

Udvalget til fremme af produktiv beskæftigelse i provinsen,
arbejdsministeriet,
Laksegade 19,
København K.

*Til arbejdsløshedsudvalget
for Aalborg amt,*

hr. stiftamtmand A. Lorck-Madsen.

Ved vedtagelsen af § 31 i lærlingeloven af 1956 er der givet arbejdsministeren og handelsministeren hjemmel til under visse betingelser at tillade, at lærlinguddannelse finder sted under andre former end de i lærlingeloven anførte.

Ungdomsnævnet, erhvervsudvalget og sognerådet i Hals kommune har med udgangspunkt i denne lovbestemmelse taget spørgsmålet om mulighederne for etablering af yderligere uddannelsesmuligheder for de 14-18 årige op til drøftelse med særligt henblik på arbejdsløshedsområderne i Sydøst-Vendsyssel og Nordøst-Himmerland.

Ved en betragtning af bilag 5 i arbejdsmarkedskommissionens betænkning nr. 116 — kort over jyske kommuner med særlig høj ledighed blandt arbejdsmændene — vil man finde det naturligt at betragte følgende fem kommuner som en helhed, der er berørt af samme problem, nemlig Hals og Komdrup-Kongerslev kommuner, dernæst Mou, Ulsted og Øster og Vester Hassing kommuner. I løbet af højst 2 år - under forudsætning af planmæssigt forløb af igangværende færgeprojekt Hals-Egense - vil en naturlig forbindelse mellem Nordøst-Himmerland og Sydøst-Vendsyssel være en kendsgerning ved færgerutens åbning.

Disse fem kommuner har i henhold til opgivelse fra Aalborg stiftsamts kontor 1956 et samlet indbyggertal på 13320 indbyggere. Det samlede antal unge mellem 14-18 år i disse kommuner er i henhold til opgørelse fra hver enkelt kommunes ungdomsnævn meddelt til Aalborg amts ungdomsnævn efter folkeregisteropgørelse pr. 1. september 1956 ialt 875 unge, som det fremgår af vedlagte bilag 1.

Af disse 14-18 årige søgte vinteren 1956/57 52 drenge og 13 piger uddannelse på handelskole eller teknisk skole (lærlingskole), medens 5 drenge og 4 piger søgte anden skoleform for uddannelse (sømandsskole, landbrugsskole, husholdningsskole eller lignende). Af resten - 801 unge — har en del deltaget i forskellige former for frivillig undervisning, såsom eksamens-

skoler, aftenskoler, ungdomsskoler eller landbrugsfaglig undervisning, men da ingen af disse skoleformer umiddelbart tager sigte på uddannelse til senere erhverv uden yderligere oplæring eller uddannelse, må man konstatere, at en meget væsentlig del af disse 385 drenge og 416 piger ikke var under uddannelse med fremtidigt erhverv for øje.

Dog må man tage i betragtning, at det antal unge, som søger en eksamensskole, kun for en kortere årrække har udskudt problemet, medens en del af de drenge og piger, som er beskæftiget i landbruget som landbrugsmedhjælpere og husassistenter, efter det fyldte 18. år vil forblive i beskæftigelse ved landbruget. Hvor stort et tal, man her må regne med, der kan være tale om at fradrage, fordi man vil betragte en del af nuværende landbrugsmedhjælpere og husassistenter som værende under uddannelse til fremtidigt erhverv ved landbrug og husvæsen, er meget vanskeligt at få klarhed over, da netop bevægeligheden af landbrugsmedhjælpere og husassistenter er meget stor ud over sognegrænserne.

En nøje opgørelse over faglige uddannelsesmuligheder i området er vanskelig at foretage, da amts-arbejdsanvisningskontoret for Aalborg amt ikke fører kartotek over godkendte lærlingekontrakter og godkendte lærlingepladser på en sådan måde, at tallene er let tilgængelige for enkelte kommuners vedkommende. Dog giver amtsungdomsnævnets opgørelse af 14-18 årige, som søger handelsskole eller teknisk skole, et lille overblik over mulighederne. Dog må man tage forbehold for tallenes fulde nøjagtighed, da 2 kommuner ikke har oplyst disse tal i deres opgørelser. Dog viser bilagets tal - 52 drenge og 13 piger - tydeligt de fem kommuners underforsyning med lærlingepladser.

Man er fuldt klar over, at det nøjagtige behov for uddannelsesmuligheder meget vanskeligt lader sig analysere, medens man på den anden side vil mene, at en tilbundsående undersøgelse gennem den etablerede erhvervsvejledning, en

analyse i hver enkelt kommune og en tilbunds-gående opgørelse af amtsarbejdsanvisningskontorets lærlingekartotek vil bekræfte det billede, som ovenfor anførte talstørrelse giver af den store forskel mellem behovet og mulighederne. Et behov, som efter vor opfattelse kun kan dækkes gennem ekstraordinære foranstaltninger, hvis man ikke senere ønsker en stor del af disse unges — især drengenes — automatiske overgang til den i forvejen alt for store gruppe af ledige arbejdsmænd, som findes i de fem kommuner eller amtets større købstæder.

Efter en gennemgang af de i bilagene 12 og 13 til lærlingekommissionens betænkning af 1956 nr. 146 optagne rapporter om lærlinguddannelse i andre europæiske lande standser man uvilkårligt ved disse rapporters omtale af uddannelse på særlige værkstedsskoler - især de såkaldte »internatskoler«, som dækker uddannelsesbehovet i større områder — som en foranstaltning til løsning af det ovenfor nævnte problem om de 14-18 åriges uddannelsesmuligheder.

Ungdomsnævnet, erhvervsudvalget og sognerådet i Hals kommune er derfor af den formening, at spørgsmålet om at dække det i foranstående påpegede behov for yderligere uddannelsesmuligheder i det omtalte arbejdsløshedsområde må kunne løses ved gennemførelse af foranstaltninger i lighed med de i andre lande eksisterende værkstedsskoler, måske kombineret med en forbindelse til den nuværende mesterlære. En nærmere udformning af en sådan uddannelse er man ikke i stand til at have overblik over og faglig indsigt i, men man er overbevist om, at de mange instanser, som i dag beskæftiger sig med ungdommens oplæring og uddannelse til erhvervslivet, uden større vanskeligheder kan løse denne opgave.

Da man er klar over, at der endnu ikke er opnået principiel enighed om at anvende uddannelse af lærlinge på værkstedsskoler som uddannelsesform her i landet, skal man anmode arbejdsløshedsudvalget for Aalborg amt snarest at foranledige, at den i lærlingelovens § 31 givne hjemmel til arbejdsministeren og handelsministeren til under særlige betingelser at oprette værkstedsskoler tages op til drøftelse og eventuel gennemførelse med særligt henblik på problemerne i de områder, som er stærkest ramt af arbejdsløshedsproblemerne og de dermed forbundne uddannelsesvanskeligheder for de 14-18 årige drenge og piger.

Man skal endvidere tillade sig at anmode amtsudvalget om samtidig at rejse spørgsmålet om en placering af en offentlig værkstedsskole med tilhørende internatafdeling til dækning af behovet for uddannelsesmuligheder i arbejdsløshedsområderne i Nordøst-Himmerland og Sydøst-Vendsyssel med den mest hensigtsmæssige beliggenhed i Hals kommune, såfremt en gennemførelse af denne uddannelsesform kan vedtages, over for det af arbejdsministeren under 12. oktober 1957 nedsatte udvalg med den opgave at fremme den økonomiske udvikling bl. a. i Nord- og Vestjylland.

Hals, den 19. november 1957.

Ærbødigst

sign. *Evald Søndergaard*,
sognerådsformand.

sign. *Ejnar Larsen*,
formand for erhvervsudvalget.

sign. *Max Søndergaard*,
formand for ungdomsnævnet.

Oversigt over antallet af 14-18 årige og deres deltagelse i forskellige undervisningsformer for året 1956/57.

	Hals kommune		Komdrup-Kongerslev kommune		Mou kommune		Ulsted kommune		0. og V. Hassing kommune		Samtlige kommuner	
	m.	k.	m.	k.	m.	k.	m.	k.	m.	k.	m.	k.
Ialt pr. 1. september 1956	99	94	67	84	76	50	58	49	142	156	442	433
deltagelse i ungdomsskole					1	2	9	6			10	8
deltagelse i forskellig aftenskole	7	31		50	21	24	3	10	21	53	52	168
deltagelse i handelsskole teknisk skole	27	9	16	4			9				52	13
deltagelse i eksamensskoler	25	21	13	10	7	9	5	7			50	47
deltagelse i anden skoleform	3						2	4			5	4
ikke deltagende unge	38	33	38	20	47	15	30	22	121	103	274	193

Ovenstående tal meddelt af amtsungdomsnævnet for Aalborg amt efter hver enkelt kommunes indberetning for 1956/57.

Oversigt over udskrevne elever ved skolegangens ophør fra kommunale skoler efter kommunernes skolekort 1956.

Pr. 31. december 1956.

Kommunens navn	folkeskolens ældste klasse		eksamensskole i kommunen		ialt udskrevne skoleelever
	dreng	piger	dreng	piger	ialt
Hals	24	18	13	7	62
Komdrup-Kongerslev	13	11			24
Mou	28	24			52
Ulsted	20	12			32
0. og V. Hassing	36	25			61
ialt 1956	121	90	13	7	231

Tallene meddelt af amtsskolekonsulent Georg Steffensen, Aalborg amt.

REFERAT

I redegørelsen fra Hals sogneråd, ungdomsnævnet og erhvervsudvalget i Hals er uddannelsesproblemet for de unge i Hals, Kongerslev-Komdrup, Mou, Ulsted, O. og V. Hassing kommuner behandlet under ét.

Der gives i redegørelsen en statistisk beskrivelse af behovet for uddannelsesmuligheder, af hvilken beskrivelse fremgår, at der pr. 1. september 1956 var ialt 885 14-18 årige i de 5 kommuner, henholdsvis 442 drenge og 433 piger, hvoraf langt den væsentligste del ikke var under uddannelse med erhverv for øje.

De opgivne talstørrelser tyder - som anført i redegørelsen - stærkt på, at antallet af lokale lærepladser er utilstrækkeligt til at dække behovet, og når hertil kommer, at knapheden på lærepladser gør sig almindeligt gældende, foreligger der formentlig tilmed kun begrænsede muligheder for at skaffe lærepladser andet steds til de pågældende - rent bortset fra, at en faglig uddannelse under sådanne forhold, at lærlingen ikke kan bo hjemme, i mange tilfælde vil være udelukket af økonomiske grunde.

Det har længe været almindelig anerkendt, at spørgsmålet om at give de store fødselsårge tilfredsstillende uddannelsesvilkår frembyder betydelige vanskeligheder, og de uddannelsesmæssige problemer, herunder spørgsmålet om oprettelse af de i redegørelsen omtalte værkstedsskoler, er bl. a. behandlet i følgende betænkninger:

1. Ungdommen og arbejdslivet (afgivet af ungdomskommissionen i 1952).
2. De store fødselsårge (afgivet af arbejdsmarkedskommissionen i 1956).
3. Lærlingekommissionens betænkning af 1955.

ad 1. Af de resultater, ungdomskommissionen er kommet til, fremgår, at der må forudses en ungdomsarbejdsløshed af betydeligt omfang i årene omkring 1960 og i tiåret herefter, jfr. betænkningen side 158-159 samt tabellen side 155, der viser, at den procentuelle stigning i antallet af 15 årige i perioden 1950-1965 er bety-

delig større end for gruppen 15-64 årige (47,9 % mod 12,4 %).

I betænkningen side 89 udtales, at det må overvejes at oprette offentlige værkstedsskoler til anvendelse i perioder, hvor det ikke er muligt på anden måde at få givet en passende del af ungdommen en faglig uddannelse; men der gives samtidig udtryk for, at det af hensyn til den investering, som må foretages, må kræves, at problemet har en vis størrelsesorden, før en sådan udvej kan anvendes.

Man er i betænkningen opmærksom på, at der i givet fald eventuelt kun bliver spørgsmål om et *tidsbegrænset* supplement til den traditionelle uddannelse (mesterlæren), men i forbindelse hermed peges på, at der, når det særlige behov eventuelt måtte være forsvundet, foreligger mulighed for at benytte skolerne til omskoling af arbejdskraft fra overfyldte fag (side 106). I tilslutning hertil kan naturligt nævnes, at der som følge af det stigende behov for uddannelse af ufaglærte senere kan blive brug for værkstedsskolerne til formål af denne art.

ad 2. Arbejdsmarkedskommissionen har givet udtryk for, at den anser det for ønskeligt såvidt muligt at søge at løse de store årganges uddannelsesproblemer inden for mesterlærens rammer (side 48).

Vanskelighederne for de unge, der ikke kan komme i lære på eller i umiddelbar nærhed af hjemstedet, bør efter kommissionens opfattelse i første række søges afhjulpet gennem oprettelse af lærlingekollegier, ydelse af rejsetilskud og stipendier (side 67-68).

Værkstedsskolerne omtales side 55, men arbejdsmarkedskommissionen har undladt en nærmere behandling af dette spørgsmål, formentlig fordi spørgsmålet samtidig var taget op i lærlingekommissionen.

ad 3. Man har i lærlingeloven fulgt lærlingekommissionens forslag om gennemførelse af en

bestemmelse, der åbner adgang for faglig uddannelse ved oplæring på værkstedsskole, jfr. lovens § 31, hvorefter arbejdsministeren og handelsministeren i forening og efter indhentet indstilling fra vedkommende faglige udvalg samt anbefaling af lærlingerådet kan tillade, at uddannelse af lærlinge helt eller delvis finder sted på en af handelsministeren anerkendt faglig skole eller iøvrigt på anden måde end forudsat i lærlingeloven (mesterlæren).

Lærlingekommissionen har side 141 fremsat følgende bemærkninger til bestemmelsen:

»Lærlingekommissionen ser det først og fremmest som sin opgave at fremkomme med forslag, som må anses for at skabe grundlag for den bedst mulige lærlingeuddannelse. Der er inden for kommissionen enighed om, at mesterlæren med supplerende undervisning på de faglige skoler må opretholdes som princip for denne uddannelse.

Der har været rejst spørgsmål om, hvorvidt det under hensyn til udviklingen på arbejdsmarkedet, navnlig den tiltagende mekanisering og specialisering, vil være påkrævet at fastholde den hidtil praktiserede mere bredt anlagte oplæring som ufravigelig under alle forhold. I denne forbindelse kan der også henvises til den betydning, som man må tillægge løsningen af problemet med de store fødselsårgange, hvoraf en væsentlig del i de kommende år vil melde sig til en lærlingeuddannelse. Med henblik på dette spørgsmåls løsning kunne der specielt inden for håndværk og industri eventuelt blive tale om oplæring på værkstedsskoler, hvor lærlingene modtager såvel praktisk som teoretisk uddannelse med adgang til at aflægge svendeprøve eller lignende afsluttende prøve.

Omend mesterlæren således efter kommissionens opfattelse bør opretholdes som principielt grundlag for lærlingeuddannelsen, findes det dog under hensyn til det foran anførte naturligt, at der skabes mulighed for i givet fald at gøre visse fravigelser fra den hidtil praktiserede oplæringsform. Det forudsættes imidlertid, at sådanne eventuelle fravigelser etableres under hensyntagen til ønsket om den bedst mulige lærlingeuddannelse, og det er under hensyn hertil foreslået, at den omhandlede tilladelse kræver beslutning af økonomi- og arbejdsministeren og handelsministeren i forening, at der forinden skal foreligge indstilling fra vedkommende faglige udvalg, og at tilladelsen er anbefalet af lærlingerådet. Endvidere skal der i hvert tilfælde træffes bestemmelse om, i hvilket

omfang lærlingeloven iøvrigt kommer til anvendelse. Tilladelsen kan begrænses til en delvis fravigelse af den sædvanlige oplæringsform. Ved overvejelserne om oplæring på skole eller på anden måde i stedet for oplæring på et sædvanligt lærested vil man f. eks. kunne begrænse særordningen til etablering af en skolemæssig oplæring alene i en del af læretiden og en oplæring på et sædvanligt lærested i den øvrige del af læretiden«.

Spørgsmålet om etablering af værkstedsskoler er endvidere omtalt i betænkningen side 19—20. af hvilket afsnit følgende skal citeres:

»Kommissionen har nøje overvejet det her fremdragne spørgsmål. Uanset at der, som ofte nævnt, bør gøres alt, hvad gøres kan, for at åbne adgang for en oplæring af de kommende store fødselsårgange, er kommissionen - rent bortset fra, hvad der iøvrigt måtte kunne anføres mod en udelukkende oplæring på skole - af den opfattelse, at opførelse af et passende antal værkstedsskoler vil blive en så bekostelig foranstaltning, at antallet af de unge, der eventuelt vil kunne få optagelse på en værkstedsskole, må antages at blive meget beskedent i forhold til det samlede lærlingeantal. Kommissionen er herefter for sit vedkommende tilbøjelig til at være af den mening, at de store fødselsårganges problem, hvis behandling iøvrigt er overdraget arbejdsmarkedskommissionen, i særlig grad bør søges løst ved, at anstrengelserne sættes ind på at tilvejebringe det fornødne antal lærepladser, eventuelt suppleret på anden måde, f. eks. gennem en opdeling af fagene eller gennem en nedsættelse af læretiden, om hvilket sidste spørgsmål der henvises til bemærkningerne nedenfor. Kommissionen har dog ved udkastets § 27 åbnet mulighed for oprettelse af værkstedsskoler, såfremt der måtte træffes beslutning om etablering af sådanne.«

Man ser, at mesterlæren er et knæsat princip her i landet, og man får indtrykket af, at spørgsmålet om etablering af værkstedsskole vil blive mødt med store principielle betænkeligheder — formentlig ikke mindst i de pågældende fag og faglige organisationer, der gennem de faglige fællesudvalg og lærlingerådet har en væsentlig indflydelse på lærlingeuddannelsens tilrettelæggelse. Dog synes der i arbejdsløshedsområder af en struktur som de i redegørelsen omtalte 5 kommuner at være så ringe muligheder for at få en håndværksmæssig uddannelse på traditionel måde, at der foreligger et rimeligt grundlag for

at anmode ministeriet om, at spørgsmålet tages op til overvejelse; thi såfremt udviklingen overlades til sig selv, vil resultatet under hensyn til de store kuld af unge, der må forventes i en år-række fremover, let blive, at der vil finde en forøgelse sted i antallet af ufaglærte i disse områder, medens antallet af faglærte ikke kan forventes at ville ændre sig tilsvarende. Mulighederne for at fremme beskæftigelsen for de ufaglærte vil derved blive yderligere forringede.

Der henvises i redegørelsen til de svenske internatskoler, men man kommer ikke herudover ind på nogen nærmere udformning af planerne for en sådan skole, hvilke håndværksfag det kunne være ønskeligt at medtage, finansieringsform m. v.

Tænker man sig en skole, placeret i Hals, specielt til betjening af de i redegørelsen angivne kommuner, synes det klart, at en sådan skole kun kan opfylde sit formål, såfremt der er mulighed for oplæring på en række fagområder og ikke blot på et enkelt fagområde. Det er derfor også nærliggende, når man i redegørelsen fra Hals henviser til de svenske værkstedsskoler, der - som det fremgår af lærlingekommissionens betænkning, bilag 13 — netop giver adgang til oplæring på en række fagområder, men man må dog herved have i erindring, at den faglige uddannelse i Sverige følger ganske andre retningslinier end her i landet — bl. a. er der skolepligt i 9 år, således at eleverne har mulighed for som et almindeligt led i den faglige uddannelse at påbegynde en erhvervsuddannelse de sidste skoleår og i fort-

sættelse heraf afsluttes uddannelsen på værkstedsskoler.

Da der imidlertid ikke foreligger retningslinier for etablering af værkstedsskoler herhjemme, synes det at ligge uden for nærværende udvalgs forudsætninger at komme ind på detailspørgsmål i denne henseende, og man bør formentlig derfor alene anmode om, at spørgsmålet tages op til overvejelse på det konkret foreliggende grundlag.

Det skal derfor foreslås, at sagen fremsendes til arbejdsministeriet med påtegningsskrivelse som følgende:

»Fremsendes til arbejdsministeriet, idet bemærkes, at der i arbejdsløshedsområder af en struktur som de i redegørelsen omhandlede 5 kommuner må skønnes at være så ringe muligheder for at få en faglig uddannelse, at antallet af ufaglærte i sådanne områder må forventes at ville stige og disses beskæftigelsesproblemer derved blive yderligere vanskeliggjort, såfremt der ikke ved ekstraordinære foranstaltninger skaffes bedre uddannelsesmuligheder.

Der vil formentlig ved etablering af værkstedsskole i en til formålet egnet form kunne ydes et væsentligt bidrag til spørgsmålets løsning, og udvalget skal derfor - om end man er klar over, at en sådan uddannelsesform vil betyde et afgørende brud med de hidtil fulgte principper for faglig uddannelse - henstille, at det i redegørelsen rejste spørgsmål tages op til nærmere overvejelse og forhandling med de i lærlingelovens § 31 nævnte kompetente organer og myndigheder«.

SØNDERJYLLANDS ERHVERVSRÅD

Storegade 14, Aabenraa, telf. 22384.

Aabenraa, d. 19. marts 1958.

Arbejdsministeriet.
 Udvalget til fremme af
 produktiv beskæftigelse i provinsen,
 Arbejdsgruppe E vedrørende uddannelse,
 København K.

I besvarelse af udvalgets forespørgsel af 28. februar 1958 angående arbejdskraftens uddannelse i videre forstand skal Sønderjyllands Erhvervsråd udtale følgende til de enkelte spørgsmål om tilfredsstillende uddannelsesmuligheder for:

Teknikere:

Der findes i Sønderjylland ud over de tekniske skoler og håndværkerskolen i Sønderborg ikke muligheder for videregående teknisk uddannelse. Et savn, der for landsdelens erhvervsliv i de senere år, under den almindelige herskende mangel på teknikere, har vist sig følelig, idet det har været vanskeligt for den sønderjydske industri at få sit teknikerbehov dækket. Fra Sønderjyllands Erhvervsråd har man været opmærksom på forholdet, hvorfor man har planer om at søge etableret videregående teknisk undervisning bl. a. til: tekniske assistenter ifl. handelsministeriets bekendtgørelse om kursus for tekniske assistenter af 11. september 1957, uddannelse af værkførere og maskinister. Den påtænkte undervisning er tænkt etableret i forbindelse med en af de tekniske skoler eller på håndværkerskolen i Sønderborg. Man har ligeledes drøftet mulighederne for etablering af et teknikum i Sønderjylland, i hvilken forbindelse Erhvervsrådet meget vil anbefale et sådant her i landsdelen, såfremt den nu siddende teknikerkommission kommer med forslag om oprettelse af et eller flere nye teknikum, ud over den allerede planlagte udvidelse af maskinteknikum.

Faglærte:

Efter Sønderjyllands Erhvervsråds opfattelse er landsdelen forsynet med de tekniske skoler, der er nødvendige for at gennemføre den cen-

traliserede tekniske undervisning af vore lærlinge, som de nye bestemmelser på dette område kræver. Med hensyn til lærepladser foretog Erhvervsrådet i slutningen af 1957 en undersøgelse af lærlingetilgangen og det forventede antal lærepladser i årene 1957—1962 i forbindelse med en undersøgelse af »De store årgange«. Da Sønderjylland sammenlignet med hele landet hidtil har haft et større antal lærlinge, end befolkningstallet skulle tilsige, hvilket fremgår af en undersøgelse, rådet foretog i 1953, skønner man, forudsat at de enkelte mestre også efter den nye lærlingelov vil påtage sig oplæringen, at der stort set skulle være dækning for de fleste ønsker om lærepladser.

For en videregående uddannelse af vore unge handels- og kontoruddannede folk føler vi imidlertid savnet af en videregående handelsskoleundervisning. Fra Sønderjyllands Erhvervsråd vil vi med det første rette en henvendelse til de sønderjydske handelsstandsforeninger med anmodning om, at spørgsmålet må blive gjort til genstand for en nærmere undersøgelse.

Folkeskolen i Sønderjylland er vel udbygget, men med hensyn til erhvervsvejledningen finder man det uheldigt, at erhvervsvejlederen kun skal besøge skolerne efter anmodning fra den enkelte skole. Efter den nu gældende ordning er det vor opfattelse, at et stort antal elever fra afgangsklasserne i landsdelens skoler især i landkommunerne aldrig er blevet gjort bekendt med de erhvervs muligheder, der findes ud over dem, der er kendt på stedet, d. v. s. de almindelige håndværksfag. Erhvervsrådet finder, at erhvervsvejlederen skal have pligt til at besøge alle skoler, således at der skabes sikkerhed for, at ingen elev fra afgangsklasserne forlader skolen uden at være gjort bekendt med, hvilke erhvervs muligheder der findes i de forskellige fag og brancher. Såfremt erhvervsvejlederens oplysningsarbejde skulle skabe så stor interesse for et enkelt fag, at der i landsdelen ikke findes tilstrækkelige lærepladser, bør man søge oprettet kursus i lighed med, hvad radiobranchen har gjort på håndværkerskolen i Sønderborg, alt

selvfølgelig forudsat, at man iøvrigt ud fra en helhedsbetragtning finder, at det pågældende fag bør udbygges.

Ufaglærte:

For de ufaglærte findes der i Stensbæk pr. Arnum en af statens arbejdstekniske ungdomsskoler. Arbejdet og undervisningen på denne skole tager for en stor part sigte på en oplæring i færdigheder, der vil kunne være den unge til hjælp i hans fremtidige arbejde som jord- og betonarbejder o. l. Det er vor opfattelse, at arbejdet og undervisningen løser denne opgave, men den giver ikke den unge arbejder et egnet grundlag for hans senere erhvervsmæssige placering, idet han fortsat vil være henvist til sæsonbetonet arbejde. Sønderjyllands Erhvervsråd finder det derfor ønskeligt, om arbejdet i disse skoler fik mere karakter af en omskoling, således at de unge, der meldte sig på skolen, først skulle underkastes en undersøgelse af, hvilke evner (manuelle og åndelige) han var i besiddelse af, for derefter at modtage en kort oplæring og omskoling f. ex. til elektrosvejsere, således at han fremover kunne været sikret muligheden for varig beskæftigelse inden for jernindustrien.

Af statens arbejdsmandskursus findes der ingen i Sønderjylland. Erhvervsrådet finder det derfor ønskeligt, under henvisning til landsdelens ca. 8000 ufaglærte, hvoraf ca. 50 % er bosat i landkommunerne med stor sæsonarbejdsløshed, om der i landsdelen blev oprettet et eller flere sådanne kursus. Erhvervsrådet ville som hjemsted for et evt. kursus foreslå Tinglev. Det er Erhvervsrådets indtryk, at den ringe interesse arbejdsmænd fra landsdelen viser skolen på Snepsgård, Seem pr. Ribe, for en del er begrundet alene i afstanden fra hjem til skole. Med hensyn til den undervisning, der skulle gives på et nyoprettet kursus i Sønderjylland, vil Erhvervsrådet finde det hensigtsmæssigt, at der sker en delvis omlægning over på andre arbejdsfelter end de hidtidige, i lighed med det foran omtalte for den arbejdstekniske ungdomsskole. Ved en sådan omlægning ville man bl. a. også kunne lette industrien i den omskoling, der allerede sker i en række sønderjydske virksomheder.

Undersøgelser o. l., foretaget af Sønderjyllands Erhvervsråd eller andre, vil fremover blive tilstillet udvalget til orientering.

P.R.V.

sign. *Jes Christiansen.*

ARBEJDSLØSHEDSØ-UD VALGET
for Hjørring amtsråds-kreds.

Hjørring, den 24. marts 1958.

j. nr. a.ø.B.

Under henvisning til ministeriets skrivelse af 28. f. m. (j. nr. E.01.02) tillader man sig hoslagt at fremsende nogle fra amtsskolekonsulenten og kontorbestyrelsen ved amtsarbejdsanvisningskontoret i Hjørring indhentede udtalelser vedrørende uddannelsesmulighederne m. v. inden for amtet. Idet man iøvrigt herfra kan henholde sig til disse udtalelser, tillader man sig at

henlede opmærksomheden på, at der af arbejdsministeriet i skrivelse af 18. f. m. (3.k.j.nr. 814/7) er stillet et beløb af indtil 2.000,- kr. til rådighed for en undersøgelse af uddannelses- og beskæftigelsesmulighederne for de unge af de såkaldte »store årgange« i amtet, og at denne undersøgelse er i gang.

sign. *K. O. Møller.*

ARBEJDSMINISTERIET
Udvalget til fremme af produktiv
beskæftigelse i provinsen.
Arbejdsgruppe E
vedrørende uddannelse.

AMTSSKOLEKONSULENTEN
Hjørring amt.

den 20. marts 1958.

Under henvisning til skrivelse af 28. februar d. å. fra arbejdsministeriets udvalg til fremme af produktiv beskæftigelse i provinsen kan jeg vedrørende de spørgsmål, som vedrører skolen, udtale:

Set fra et erhvervsmæssigt synspunkt er det beklageligt, at der landet over i landsbyskolen går adskillige tusinde børn, som gennem hele deres skoletid kun får 18 timers undervisning ugentlig i de almindelige skolefag. Den tekniske udvikling kræver i dag en langt større viden, end disse ikke-udbyggede skoler er i stand til at give.

En undervisning i landsbyskolen i overensstemmelse med kravene i folkeskoleloven af 18. maj 1937 og en nøjere fastlægnings af målsætningen for den eksamensfri mellemskole i købstadskolen må hurtigst muligt gennemføres, men en hurtig gennemførelse vil være betinget af, at de fornødne materialebevillinger til udbygning af landsbyskolen og til udvidelse af seminarierne stilles til rådighed. Man vil derved være nået et godt stykke frem, men dog ikke tilstrækkeligt. En udvidelse af undervisningspligten vil være nødvendig; dette vil imidlertid ikke være teknisk gennemførligt, før de nødvendige undervisningslokaler og et tilstrækkeligt antal lærerkræfter står til rådighed.

Såvidt vides, er der i øjeblikket et udækket behov for ca. 2500 lærerkræfter til folkeskolen; dertil kommer behovet til de private skoler, højskolerne, ungdomsskolerne (efterskolerne), de tekniske skoler og handelsskoler med dagundervisning samt forsvarrets tjenestetidsundervisning. Det må påregnes, at der vil gå adskillige år, inden lærerbeholdet er dækket, medmindre seminarierne elevtal bliver stærkt forøget. Det kan nævnes, at Hjørring seminarium begyndte undervisningen i august 1957 med 2 førsteklasse (1 klasse på studenterlinjen og 1 klasse på den 4-årige linje), ialt over 60 elever. Samtidig er der 2 forberedelsesklasser til den 4-årige linje, ligeledes med over 60 elever. Ved det nye skoleårs begyndelse (august 1958) vil man kunne regne med 3 førsteklasse, nemlig 2 på den 4-årige linje og 1 på studenterlinjen.

Dette viser, at der har været et stærkt behov for et seminarium i Nordjylland, og at seminarier fremover kan forvente tilfredsstillende søgning, men der skal bygninger til; seminarier kan ikke vedblivende have til huse i lejede lokaler.

Med hensyn til eksamensskolerne i Hjørring amt må det forventes, at gymnasierne i Hjørring og Frederikshavn indtil videre dækker behovet for selve gymnasieundervisningen. De øvrige eksamensskoler (de private og kommunale mellem- og realskoler samt præliminærkursus) dækker kun nogenlunde behovet; skønmæssigt vil der med den nuværende tilgang til disse skoler være behov for yderligere 2-3 eksamensskoler, når alle egne af amtet skal være dækket.

Angående skoleformerne inden for rammerne af lov af 11. juni 1954 om ungdomsundervisning m. v. bemærkes, at der med henblik på de stillede spørgsmål kun kan blive tale om de 2 af de i loven nævnte former, nemlig ungdomsskolen og den landbrugsfaglige ungdomsskole. Den erhvervs- og samfundsbetonede undervisning i ungdomsskolen er ikke alle steder fuldt ud tilfredsstillende. Man har indtryk af, at de erhvervs- og samfundsbetonede fag adskillige steder kun er taget, fordi de skal med. For de landbrugsfaglige ungdomsskolelæreres vedkommende gælder det, at undervisningen omfatter et for ringe timetal, sædvanligvis omkring 40 timer årlig. Det er for lille et timetal til, at der kan gives en virkelig effektiv undervisning, og dertil kommer det uheldige i, at et hold elever undertiden er ret uensartet med hensyn til aldersfordelingen (14 til 25 år). Skal såvel yngre som ældre elever få fuldt udbytte af undervisningen, er det nødvendigt at foretage en deling i hold efter alder, således at de 14-18 årige undervises for sig og de ældre for sig.

Angående erhvervsvejledningen i folkeskolen kan oplyses, at der siden nytår 1947 har været givet en ganske fortrinlig erhvervsvejledning i Hjørring amt, og der er ingen tvivl om, at institutionen har været såvel hjemmene som de unge til stor støtte ved de unges erhvervsvalg.

sign. Ejnar Mølgaard.

Til
Arbejdsledelsesudvalget for Hjørring
amtetsrådsreds.

AMTS-ARBEJDSANVISNINGSKONTORET
Hjørring.

Hjørring, den 19. marts 1958.

Arbejdsløshedsudvalget for Hjørring
amtsrådskreds.

Under henvisning til samtale den 18. ds. samt til modtagne afskrift af skrivelse fra udvalget til fremme af produktiv beskæftigelse i provinsen skal man udtale, at der efter kontorets formening i almindelighed ikke findes tilfredsstillende uddannelsesmuligheder i Hjørring amt.

Alt for få unge opnår at få lærepladser eller anden tilsvarende uddannelse i tilslutning til skoleophøret, hvilket bevirker en for stor tilgang til de ufaglærtes rækker samt en stor bortflytning af unge.

Man er af den opfattelse, at vil man forsøge at fremme beskæftigelsen inden for området, må mulighederne for uddannelse udbygges i væsentlig grad, og der foretages derfor på foranledning af arbejdsløshedsudvalget for Hjørring amt en omfattende og tilbunds gående undersøgelse af uddannelses- og erhvervs mulighederne i amtet, og man formoder, at resultatet heraf, når det foreligger, vil blive stillet til udvalgets rådighed.

Samtidig vil arbejdsanvisningskontorerne ved direkte akquisition søge at finde frem til flere lærepladser.

Arbejdsanvisningskontorenes afdelinger for erhvervsvejledning er næsten fuldt udbygget, og samarbejdet med skolerne inden for området i god gænge, ligesom skolernes erhvervsorientering efter alt at dømme virker tilfredsstillende.

De tekniske skoler inden for området er i stand til at yde undervisning i det omfang, der for tiden stilles krav om. Det vil dog være nødvendigt i et vist omfang at forny eller udbygge de bestående tekniske dagskoler, hvilket vil medføre betydeligt øgede driftsudgifter.

De industrielle virksomheder i amtet har så vidt vides ikke hidtil øvet nogen indsats på det uddannelsesmæssige område.

Tilslutningen til de arbejdstekniske skoler er stigende for landdistrikternes område, medens interessen i byerne knap er så god.

Undervisningen er bredt anlagt dog med nogen vægt på færdigheder af værdi ved udendørsarbejder.

sign. / . P. Nikolaisen.

Bilag 15

Undersøgelse vedrørende uddannelses- og oplæringsmulighederne for de unge i Hjørring Amt (Foreløbig redegørelse)

Den foretagne undersøgelse er baseret på tilvejebragt statistik over bl. a. de unges erhvervsønsker, skoleudskrivninger, indgåelse af læreforhold, de unges beskæftigelse iøvrigt, de unges flytninger, samt erhvervslivets behov for uddannede unge og evne til at medvirke til uddannelsen.

I. Hovedresultatet af undersøgelsen er, at de unge fra amtet gennemgående får en ringere skoleuddannelse end unge i det øvrige land, ligesom det relative antal indgåede lærekontrakter er mindre end i landet iøvrigt. Dette forhold må formentlig delvis tilskrives byerhvervenes ringe udvikling i amtet.

Med hensyn til *skoleudskrivningernes* fordeling på eksamensskole og ikke-eksamensskole er Hjørring amt tydeligt ringere stillet end det øvrige land. En del af denne forskel forklares ved den eksisterende betydelige forskel mellem skoleuddannelsen i byer og landkommuner i almindelighed. *Landkommunerne* i amtet er gennemsnitlig ikke dårligere stillet end andre landkommuner (bortset fra, at de ikke har udskrivninger med studentereksamen). Amtets *byer* har derimod en noget lavere relativ eksamensudskrivning end andre byer, skønt de specielt med hensyn til udskrivninger med mellemskoleeksamen ligger lidt højere end det øvrige land, og da amtets byer samtidig befolkningsmæssigt indgår med en forholdsvis ringe vægt, bliver totalresultatet, at amtets unge har betydelig ringere skolemuligheder end de unge i det øvrige land. Således har udskrivninger med real-, og studentereksamen gennem de sidste år i byerne i Hjørring amt udgjort ca. 30 pct. af udskrivningerne, medens det tilsvarende tal for de øvrige provins-

byer har været ca. 37 pct. For amtet som helhed har andelen været ca. 17 pct. mod ca. 24 pct. for det øvrige land. Antallet af unge, der søger højere skoleuddannelse uden for amtet, er ubetydeligt og kan ikke anses at ville forrykke disse relationer.

Antallet af indgåede *lærekontrakter* i forhold til antallet af unge ligger i Hjørring amt — som det måtte ventes - betydeligt lavere end i det øvrige land. I de senere år har således gennemsnitlig ca. 39 pct. af drengene og ca. 10 pct. af pigerne fra Hjørring amt indgået lærekontrakter, medens de tilsvarende tal for det øvrige land er ca. 54 pct. og ca. 20 pct. (For det øvrige land — hovedstaden er tallene ca. 49 pct. og ca. 16 pct.). Antallet af indgåede lærekontrakter i Hjørring amt har i de sidste 10 år udgjort en temmelig stabil andel (ca. 4 pct.) af antallet af indgående lærekontrakter i hele landet uden for hovedstaden.

Kun 2 pct. af de unge *fra byerne*, som får lærepladser, finder disse *uden for byerne*. Af de lærekontrakter, som indgas af unge *fra landkommunerne*, oprettes derimod ca. $\frac{1}{5}$ af drengenes og knap $\frac{1}{2}$ af pigernes *i byerne*. Det fremgår klart, at etablering af læreforhold i større afstand fra hjemstedet (inden for eller uden for amtet) praktisk taget ikke finder sted. (Ca. $\frac{1}{2}$ af de læreforhold, der indgås mellem mestre i byerne og drenge fra landkommuner er med drenge, der har hjemsted i en nabokommune. Antallet af unge, der indgår læreforhold uden for amtet, er uden betydning).

Med hensyn til *videregående uddannelse* synes tilstanden i amtet noget tilbage at ønske, idet kun ca. 4 pct. af de unge, som i 1955 forlod skolerne, i 1958 kunne beregnes som studerende

eller skolesøgende af den ene eller den anden (incl. også efterskole-, højskoleelever etc.) art. Til sammenligning hermed kan oplyses, at alene tilgangen til universiteterne og Danmarks tekniske højskole i 1955/56 udgjorde knapt 3 pct. af antallet af 19-årige i hele landet.

Af de unge i alderen 14-19 år incl. vandrer årligt knapt en tiendedel ud af amtet, men erstattes af en næsten lige så stor tilvandring af jævnaldrende, således at nettoafgangen af unge fra amtet udgør omkring et par pct. om året. Dette betyder dog, at der af hver årgang 14-årige netto-udvandrere knapt 12 pct., før årgangen når 20-års alderen.

Medens en del af de bortvandrende unge må antages at søge videregående uddannelse på baggrund af mellem-, real- eller studentereksamen, menes dette ikke i noget betydeligt omfang at gælde de indvandrende, således at en del af de bortvandrende erstattes i amtet af unge med ringere skolemæssige forudsætninger.

De unge, der forlader skolen ved 14-års alderen - på grund af skoleforholdene ¹⁾ et relativt stort antal i Hjørring amt - er her som andre steder efter de erhvervsdrivendes almindelige synspunkt for unge til at påbegynde en egentlig erhvervmæssig oplæring. I denne alder udskrives i amtet årligt ca. 1.000 drenge. Af disse finder ca. 600 beskæftigelse i landbruget, resten hovedsageligt ved arbejde som bybude, medhjælper på lager etc. Af de i landbruget beskæftigede forlader ca. 200 årligt dette erhverv i 19-20 års alderen (bl. a. i forbindelse med værnepligtens aftjening), hvilket antal ret nøje svarer til det årlige antal overtallige, efter at landbrugets erstatningsbehov for selvstændige er dækket. I enkelte virksomheder er der konstateret en vis uvilje mod at tage de unge, der midlertidigt har haft mere tilfældig beskæftigelse som bude, arbejdsdrenge o. l., ind til oplæring. I andre virksomheder anvendes den fremgangsmåde netop at ansætte de unge som bude el. l. for så senere - såfremt enighed opnås — at oprette lærekontrakt.

De således herskende forhold giver sig udslag deri, at ca. 22 pct. af den del af drengeårgangene, der ikke varigt er brug for i landbruget, i årene 1954-57 er optaget som medlemmer i Dansk Arbejdsmands Forbund, før de er fyldt 25 år. Til sammenligning er foretaget en undersøgelse af forholdene i Svendborg og Sorø amter, hvor de tilsvarende procenter i gennemsnit

for de pågældende år har været henholdsvis 21 og 26. Der er imidlertid den forskel, at tilgangen til arbejdsmandsforbundet i Hjørring amt i de 4 betragtede år har holdt sig på samme absolutte niveau, medens tilgangen i begge de to andre amter viser nedgang hvert år og i 1957 kun udgør ca. halvdelen af tilgangen i 1954.

For pigernes vedkommende er resultatet 3 år efter udskrivningen af skolen, at ca. 85 pct. af de i landkommunerne og godt 25 pct. af de i byerne udskrevne - for hele amtet ca. 65 pct. - er beskæftiget ved husligt arbejde, medens denne andel for hele landet ligger på 35-40 pct.

II. For at konstatere, i hvilket omfang den i området eksisterende skolemæssige og erhvervmæssige oplæring må formodes at fyldestgøre behovet i amtets erhvervsliv, er foretaget et rundspørge til ca. 50 erhvervsvirksomheder, hvor en eller anden form for oplæring foretages.

Af besvarelsene fremgår, at så godt som ingen af virksomhederne har haft vanskelighed ved at skaffe det nødvendige antal unge til oplæring i den rigtige alder og med de ønskede kvalifikationer. Tværtimod er der givet udtryk for, at de unges efterspørgsel efter uddannelsespladser er betydelig større end udbudet af sådanne pladser. Dog er der på enkelte felter konstateret en utilstrækkelig efterspørgsel fra unge med realeksamen.

Der kan heller ikke konstateres nogen egentlig mangel på uddannet arbejdskraft, bortset fra visse kategorier af faglærte i spidsbelastningsperioder samt af teknikere (ingeniører).

III. Endelig er der foretaget en sammenligning mellem de af erhvervsvejledningen i 1955 konstaterede erhvervsønsker i afgangsklasserne og de samme elevers faktiske beskæftigelse 3 år senere (medio 1958). Uanset de svagheder, som opgørelsen af de ganske unges fremtidsplaner og ønsker må lide af, viser sammenligningen ganske klare tendenser. Medens således ca. 35 pct. af drengene og ca. 11 pct. af pigerne i 1955 ønskede læreplads inden for håndværk og industri, havde 3 år efter kun henholdsvis 23 og 1 pct. opnået at få læreplads inden for denne gruppe. For handel, butik og kontor var de tilsvarende tal for ønskerne ca. 10 og ca. 20 pct., medens den faktiske fordeling i 1958 viste henholdsvis 7 og 8 pct.

Omvendt var der i 1955 ca. 25 pct. af drengene, der ønskede at komme til landbruget, medens godt 40 pct. faktisk var beskæftiget ved

¹⁾ Jvnf. side 156.

landbrug i 1958. For pigernes vedkommende var ønsker om uddannelse som barneplejerske, sygeplejerske samt ved almindeligt husvæsen opgjort til knapt 30 pct. af samtlige piger. I 1958 var godt 75 pct. af pigerne beskæftiget inden for disse områder, fordelt med ca. 65 pct. ved almindeligt husvæsen og knapt 10 pct. inden for de øvrige områder.

Sammenligningen viser desuden, at de unge fra byerne i langt højere grad end de unge fra landkommunerne får beskæftigelse i overensstemmelse med deres ønsker. Tilsvarende gælder det, at drengene i langt højere grad end pigerne opnår den eftertragtede uddannelse.

En sammenligning mellem ønskerne hos afgangsklasseeleverne i 1955 og i 1958 viser, at medens ca. 355 (eller ca. 25 pct.) af drengene i 1955 selv ønskede at komme til landbruget,

ønskede kun 310 (svarende til ca. 19 pct.) af drengene i 1958-afgangsklasserne dette erhverv. Idet det bemærkes, at dette antal ret nøje svarer til erstatningsbehovet i landbruget i amtet, kan man på grundlag af tallene konstatere, at den aftagende interesse for landbruget medfører, at de i forvejen for knappe oplærings- og uddannelsesmuligheder i amtet i de kommende år udsættes for yderligere pres. I erhvervsønskerne kommer dette f. eks. til udtryk deri, at knapt 40 pct. af samtlige afgangsklasseelever i 1955 ønskede en egentlig læreplads, medens der i 1958 var 50 pct., der ønskede en sådan. Det betyder, at den i 1958 konstaterede efterspørgsel hos de unge efter lærepladser nu er knapt $2\frac{1}{2}$ gang så stor som det antal, der i gennemsnit i de sidste 4 år har opnået læreplads. Antallet af indgåede læreforhold har i de senere år været konstant.

Statens långivning.

I nedenstående tabel gives en kort oversigt over statens udlån, aktiebesiddelse, indskudskapital m. v. fordelt på forskellige erhvervs-grene:

	Mill. kr.
<i>Statens udlån m. v. pr. 3113 1957.</i>	
Boligstøtte (heraf vedr. Grønland 25,6 mill. kr.).....	4.027,0
Landbrug m. v. (herunder lån til landarbej derboliger).....	796,9
Handel, industri, hoteller m. v.	
Lån vedrørende Grønland	22,9
Håndværk og industri	69,8
Hoteller og detailhandel	13,5
Fragtskibe	17,7
Det danske Stålvalseværk	3,5
	ialt 127,4
Fiskeri	29,0
Transport og kommunikation	391,9
Diverse	231,3
	ialt 5.603,5

Lån til håndværk og industri androg altså 69,8 mill. kr. ved udgangen af marts 1957. Sådanne lån ydes med hjemmel i forskellige love. Nedenfor gives en kort oversigt over de gældende regler:

- 1) *Maskinlån* ydes siden 1905 til håndværksvirksomheder med hjemmel i tekstanmærkning på finansloven. Lånene ydes til anskaffelse af motorer og maskiner indtil 90 pct. af anskaffelsessummen, dog ikke over 8.000 kr. De afdrages over 10 år og forrentes med 5 pct. p. a.
- 2) *Marshall-lån*:
 - a) ifølge lov nr. 237 af 22. maj 1950 er der ydet 75 mill. kr. som lån til industri, håndværk, hoteller og fragtskibe. Lånene afdrages over 15-25 år og forrentes med $3\frac{1}{2}$ eller 4 pct. p. a.

b) ifølge lov nr. 212 af 7. juni 1952 er der bevilget 30 mill. kr. som lån til industri, herunder med hensyntagen til forsvarsinteresser og senere også beskæftigelse. Lånene afdrages over indtil 20 år og forrentes med 5 pct. p. a.

- 3) *Industri- og håndværkslån*. Som afløsning af Marshall-lovene og som fortsættelse af lovgivningen om erhvervsstøtte, der daterer sig tilbage til 1926, kan der ifølge lov nr. 190 af 29. maj 1952, jfr. lov nr. 176 af 29. maj 1955, ydes 10 og 5 mill. kr. om året til henholdsvis industri og håndværk. Lånene afdrages over indtil 15 år og forrentes med 5 pct. p. a. Af dragstiden kan dog forlænges med indtil 10 år, når lånene ydes til virksomheder, der er beliggende i områder med vedvarende høj ledighed. Loven har gyldighed til udgangen af finansåret 1959/60.

Lån til fiskeri androg ifølge ovenstående tabel 29 mill. kr. Nedenfor gives en kort oversigt over de gældende regler for ydelse af lån til fiskeriet.

- 1) *Fiskeribanken* er oprettet ved lov nr. 78 af 23. marts 1932 med det formål at gøre erhvervet uafhængigt af bevillinger på finansloven. Banken er bemyndiget til at optage lån og udstede obligationer. Disse lån er statsgaranterede og kræver derfor godkendelse af fiskeri- og finansministeren. Banken yder lån mod 1. prioritets sikkerhed i skibe, fabrikker m. v. Lånene ydes hovedsagelig til markedsrente.
- 2) *Fiskeriministeriet* har ved lov nr. 241 af 27. maj 1950 og lov nr. 94 og 98 af 31. marts 1954 fået stillet ialt 16 mill. kr. til disposition af Marshall-midler. Disse midler er der disponeret over, og ved lov nr. 28 af 15. februar 1957 er der for en treårig periode stillet 2 mill. kr. årligt til disposition til nybygninger og udskiftning af motorer. Lånene ydes til 6 pct. rente.

Mulighederne for at fremme industriens udvikling i visse egne af landet gennem ændringer i indkomst- og ejendomsbeskatningen.

Spørgsmålet om en reform af den direkte beskatning har været indgående drøftet i de senere år. Såvel skattekommissionens betænkning, der blev afgivet i 1948 og 1950, som afskrivningsudvalgets betænkning i 1957 er blevet efterfulgt af forskellige lovforslag, hvoraf nogle allerede er gennemført, medens andre stadig behandles i folketinget eller er udskudt til senere behandling. Selvom disse reformforslag ikke specielt tager sigte på at tilskynde til udvidet industriproduktion i bestemte geografiske områder, er der her tale om en række ændringer af beskatningssystemet, hvis gennemførelse utvivlsomt vil skabe bedre betingelser for en almindelig udbygning af produktionsapparatet også i industrien. Dette gælder ikke mindst den nye afskrivningslov og loven om skattefri henlæggelser til investeringsfunds, der begge gennemførtes i sommeren 1957 som et resultat af afskrivningsudvalgets betænkning. I denne forbindelse kan endvidere nævnes den fiksering af ejendomsskylden til staten og købstadkommunerne, der gennemførtes i foråret 1957. Herefter skal der fremtidig ikke svares ejendomsskyld til staten og købstadkommunerne af nybygninger, hvilket til en vis grad vil tilskynde til øget investering også i industribygninger. Der er endvidere i de senere år fremkommet forskellige forslag om omlægning af indkomstbeskatningen af personer og aktieselskaber, hvorefter beskatningen af virksomheder, hvis indtægter forøges fra år til år, lempes og bringes i bedre overensstemmelse med beskatningsniveauet for virksomheder med stabile indkomster af tilsvarende størrelse. En omlægning af denne art vil utvivlsomt også kunne øve positiv indflydelse på industriens udvikling. Endelig kan nævnes forslagene om også at afvikle bygningsskatterne til sogne- og amtskommunerne og om at foretage en vis udligning af de bestående forskelle i beskatningen af indkomst og fast ejendom kommunerne imellem. Disse forslags gennemførelse vil skabe bedre skattemæssige forudsætninger for en udbygning af indu-

strien i de egne af landet, hvor der i forvejen findes forholdsvis lidt industri.

Selvom arbejdsgruppen ikke har set det som sin opgave at foretage en almindelig gennemgang af det bestående beskatningssystem og af de forskellige forslag til reform af skattelovgivningen, der har været fremsat i de senere år, har man dog ment at måtte henlede opmærksomheden på visse beskatningsproblemer af generel karakter, hvis løsning må antages at have særlig betydning for voksende industrivirksomheder.

Endvidere har arbejdsgruppen behandlet spørgsmålet om at ændre skattelovgivningen således, at den i særlig grad tilskynder til udbygning af industrien i visse geografisk afgrænsede områder. I så henseende kan der være tale om enten at afskaffe bestående lokale forskelle i beskatningsniveauet eller at indføre nye regler om særlig lempelse af industrivirksomhedernes beskatning i visse egne af landet.

Ved behandlingen af disse spørgsmål har det været et ledende synspunkt, at eventuelle ændringer bør udformes således, at de bliver til fordel for alle industrivirksomheder inden for visse geografiske områder, såfremt de opfylder en række nærmere fastsatte, almindelige betingelser for opnåelse af lempeligere beskatning. Derimod har arbejdsgruppen ment at måtte fraråde, at der indføres adgang til bevillingsmæssig lempelse, hvorved en lempeligere beskatning ville blive afhængig af skattemyndighedernes skøn over den enkelte skatteydere særlige forhold. En sådan adgang til bevillingsmæssig lempelse ville efter arbejdsgruppens opfattelse stille helt urimelige krav til skattemyndighedernes indsigt i de produktionstekniske, økonomiske og forretningsmæssige problemer, der opstår i forbindelse med oprettelse af nye industrivirksomheder eller udvidelse af bestående virksomheder. Hvis en ændring af skattelovgivningen skal bidrage til større initiativ i erhvervs livet, må de nye regler efter udvalgets opfattelse tværtimod udformes på en sådan måde, at de enkelte virksomheder uden omfattende under-

søgelse af gældende praksis og tidkrævende forespørgsler til skattemyndighederne kan skaffe sig et overblik over de skattemæssige konsekvenser af de dispositioner, som de står over for at skulle foretage.

Ved behandlingen af de foran nævnte problemer er hovedvægten lagt på indkomstbeskatningen, der er behandlet i afsnit I, medens de relativt lavere ejendomsskatter er omtalt i afsnit II.

I. INDKOMSTBESKATNINGEN

Indkomstbeskatningen af industrivirksomheder, der er i vækst, påvirkes ikke alene af de gældende regler om opgørelsen af den skattepligtige indkomst - f. eks. med hensyn til afskrivninger og lignende -, men også af de gældende regler for beregningen af skatterne. Disse beregningsregler har - såvel for personer som for aktieselskaber - den uheldige virkning, at skatteydere, hvis indtægter forøges fra år til år, gennemgående beskattes hårdere end skatteydere, der for samme periode ialt har indtjent et lignende beløb, der er jævnt fordelt på de enkelte år.

I det følgende har man først - i afsnit A - omtalt de særlige problemer, der opstår ved skatteberegningen for skatteydere, hvis skattepligtige indkomster stiger fra år til år, medens en række spørgsmål i forbindelse med indkomstopgørelsen af speciel interesse for virksomheder, der er i vækst, behandles i afsnit B. Endelig har man i afsnit C undersøgt de praktiske muligheder for at indføre særlige skattelettelser for industrivirksomheder i visse afgrænsede geografiske områder.

Gennemgangen af såvel skatteberegningen som indkomstopgørelsen tager alene sigte på personer og aktieselskaber, medens der helt er set bort fra de særlige regler om beskatningen af kooperative virksomheder og visse institutioner med almennyttigt formål.

A. Skatteberegningen

Da skatteberegningen foretages efter forskellige principper, alt efter som det drejer sig om personer eller aktieselskaber, skal de to grupper af skatteydere behandles hver for sig.

1. Skat af personer.

a. De gældende regler.

Indkomstskatten af personer udskrives til stat, kommune og kirke. Medens statsskatten

udskrives efter ensartede regler over hele landet på grundlag af progressive rateskalaer, varierer kommuneskattens størrelse og fordeling på de enkelte indtægtstrin ret stærkt fra kommune til kommune.

Fælles for statsskat og kommuneskat er, at skatten beregnes af indkomsten, efter at der i denne er foretaget fradrag for betalte skatter, visse forsikringsudgifter m. v. samt egentlige beregningsfradrag for børn og for indtægt ved hustrus selverhverv. Endvidere foretages der ved statsskattens beregning et særligt merindkomstfradrag, jfr. herom nedenfor under afsnit b.

Kommune- og kirkeskatten (hvilken sidste udskrives med en for alle skatteydere i kommunen fælles procent af kommuneskatbeløbet) er gennemgående ret høj i København og købstæderne, men som regel noget lavere i sognekommunerne, der til gengæld udskrives højere ejendomsskatter. Om forholdet mellem ejendoms- og personbeskatningen henvises til afsnit II.

I København, Frederiksberg og Gentofte udskrives kommuneskatten efter en fælles, progressiv rateskala, hvis grundbeløb er fastlagt i lovgivningen. De enkelte kommuner fastsætter hvert år, med hvilken procentdel af rateskalaens grundbeløb skatten skal udskrives.

I de øvrige kommuner fastsætter hver kommunalbestyrelse en for alle skatteydere i kommunen fælles procent (ligningsprocenten), hvorved skatten udskrives, efter at indkomsterne er forhøjet eller nedsat efter nærmere regler, der inden for visse grænser fastsættes af de enkelte kommuner. Dette system bevirker, at kommuneskatten i realiteten udskrives efter en progressiv trinskala. Det højeste beskatningstrin omfatter skatteydere med indkomster, der i købstæderne gennemgående ligger på 16-20.000 kr. og derover og i sognekommunerne gennemgående på 10-12.000 kr. og derover. For denne gruppe skatteydere bliver kommuneskatten proportional med den skattepligtige indkomst.

Ligningsprocenten i købstæderne er gennemsnitligt ca. 10, og da ejendomsskatterne i købstæderne er ret ensartede fra kommune til kommune, varierer ligningsprocenterne normalt kun imellem 8 og 12. I sognekommunerne er den gennemsnitlige ligningsprocent ca. 6, men som følge af, at en varierende del af kommuneskatten i disse kommuner ildskrives på fast ejendom, er der forholdsvist stor spredning i ligningsprocenterne, der normalt ligger mellem 2 og 10.

Da indkomsterne ikke kan forhøjes med mere

end ca. 50 pct., vil kommuneskatten af større indkomster i købstæderne højst andrage 12-18 pct. og i sognekommunerne højst 3—15 pct. af den skattepligtige indkomst.

b. *Virkningen af de gældende regler.*

Forskellene i kommuneskattens størrelse i de enkelte kommuner synes kun at have haft begrænset indflydelse på, i hvilke kommuner erhvervsvirksomheder placeres, hvorimod beskattingsforholdene nok i større udstrækning har haft betydning for navnlig de større skatteyderes valg af bopæl.

Den *samlede* indkomstbeskatning, der for de større indkomsters vedkommende overvejende består af statsskat, er progressiv, og de gældende regler bevirker, at en indtægtsforøgelse beskattes særlig hårdt det første år, efter at indtægten er steget.

Når en skatteyder forøger sin indtægt, indtræder den deraf følgende skattestigning ganske vist med en vis forsinkelse, idet den skat, der beregnes af indkomsten for et givet regnskabsår, først opkræves $\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ år efter regnskabsårets udløb; men denne udsættelse med skattebetalingen er ikke nogen ubetinget fordel. Den betyder nemlig, at skattefradraget i det regnskabsår, hvor den forøgede indtægt konstateres, vil være forholdsvis lavt, fordi det er bestemt af de foregående regnskabsårs lavere indtægter. Da skattesatserne er fastsat under hensyn **til**, at skattefradraget nogenlunde svarer til skatten af den løbende indtægt, bliver resultatet, at en indtægtsforøgelse beskattes forholdsvis kraftigt det første år, efter at indtægten er steget. Hvis det indkomstbeløb, hvoraf skatten beregnes, f. eks. er 18.000 kr. eller derover, beskattes indtægtsstigninger op til 50.000 kr. således i provinsbyerne med gennemsnitlig ca. 75 pct. det første år, efter at indtægten er steget. Til gengæld opnår de pågældende skatteydere særlig store skattefradrag i de to følgende år, men værdien heraf vil selvfølgelig afhænge af, om indkomsten i disse år er så stor, at de forøgede fradrag kan udnyttes. Hvis indtægterne i en række efterfølgende år — trods de store skattefradrag — ikke bringes ned under 18.000 kr., vil de foran omtalte indtægtsstigninger, der det første år beskattes med ca. 75 pct., sel: over en årrække blive beskattet med ca. 40 pct.

For i nogen grad at afbøde den merbeskatning, der rammer indtægtsforøgelser det første år, gives der ved statsskattens beregning et sær-

ligt merindtægtsfradrag på 30 pct. af stigningen i den skattepligtige indkomst. Dette fradrag beregnes dog kun af merindtægter på indtil 10.000 kr. og kan derfor højst andrage 3.000 kr. Ligger den skattepligtige indkomst mellem 18.000 kr. og 50.000 kr., bevirker merindtægtsfradraget, at skatten af de første 10.000 kr.'s indtægtsforøgelse nedsættes fra de nævnte ca. 75 pct. til ca. 57 pct. det første år, efter at indtægten er steget, medens eventuelle indtægtsforøgelser udover 10.000 kr. beskattes med de fulde 75 pct. 30 pct.-fradraget af bøder således kun delvis merbeskatningen af større indtægtsforøgelser, som netop ofte **vil** indtræde for voksende industrivirksomheder.

Selv om det bestående beskatningssystem medfører en vis udsættelse af den skattestigning, som en indtægtsforøgelse fører med sig, og selv om merbeskatningen i det første år, efter at indtægten er steget, ofte afbødes af de forøgede skattefradrag i de følgende regnskabsår, kan den omstændighed, at der i et enkelt skatteår opkræves særlig stor indkomstskat, ramme voksende virksomheder særlig hårdt. En industrivirksomhed, der udvider sin produktion, må som regel afholde betydelige udgifter til investeringer i en periode, hvor indtægtsudviklingen er højst uregelmæssig, og dette **vil** i visse perioder stille meget store krav til virksomhedens likviditet. En særlig kraftig indkomstbeskatning i et enkelt år vil derfor i mange tilfælde virke stærkt hæmmende på virksomhedens udvidelsesmuligheder.

c. *Ændringer af skatteberegningsreglerne.*

De foran nævnte virkninger af skatteberegningsreglerne rammer ikke blot skatteydere, der driver industrivirksomheder, men også andre skatteydere, der forøger deres indtægt. Spørgsmålet om en lempeligere beskatning af indtægtsforøgelser må derfor indgå som led i en almindelig skattereform, og der skal følgelig ikke i denne forbindelse peges på metoder til afhjælpning af de påpegede ulemper.

2. *Skat af aktieselskaber.*

a. *De gældende regler.*

Statsskatten af aktieselskaber består dels af en ordinær indkomstskat, dels af en overordentlig skat (udbytte- og restrate). Beskatningen, der er særdeles udviklet, hviler på to principper. For det første er statsskatten progressiv. Progres-

sionen er ikke afhængig af indkomstens absolute størrelse, men bl. a. af forholdet mellem selskabets indkomst og dets aktiekapital. Ved beregningen af den overordentlige statsskat forhøjes aktiekapitalen dog med en del af selskabets reserver. For det andet er skattens størrelse afhængig af, hvorledes selskabet disponerer over sin indtægt. Formålet er at tilskynde til konsolidering, og der kan i visse tilfælde endog blive tale om at beskatte ikke alene indkomsten, men også beløb herudover, for så vidt de udloddes til aktionærerne.

Den *ordinære statsskat* beregnes på grundlag af det procentvise forhold mellem på den ene side den skattepligtige indkomst og på den anden side den indbetalte aktiekapital ved hjælp af en progressiv trinskala. Forinden skatten udregnes, gives der et fradrag i den skattepligtige indkomst på 5 pct. af den indbetalte aktiekapital. Ved skattens beregning gives endvidere efter begæring fra skatteyderen en særlig »reservefondslempelse« for den del af indkomsten, der henlægges til »faste« reserver, d. v. s. henlæggelser, der ikke er bestemt til udbyttebetaling, men som alene skal tjene til dækning af fremtidige tab. Ved denne lempelse nedsættes den ordinære skat af den del af indkomsten, der henlægges til »faste« reserver, med $\frac{1}{4}$.

Den ordinære statsskat forhøjes med to særlige tillæg på henholdsvis 20 og 25 pct. af skattebeløbet, efter at dette er nedsat med eventuel reservefondslempelse.

Den *overordentlige statsskat* opdeles i en udbytterate og en restrate.

Udbytteraten er progressiv på forholdet mellem »udbytte m. v.« og »aktiekapital m. v.«. Ved »udbytte m. v.« forstås det udbytte, der udloddes til aktionærerne, med tillæg af henlæggelser til reserver, der ikke betragtes som »faste reserver« (men med fradrag af forbrug af tidligere års henlæggelser til konti, der kan benyttes til udbyttebetaling). Ved »aktiekapital m. v.« forstås den indbetalte aktiekapital med tillæg af 50 pct. af det beløb, hvormed de »faste« reserver overstiger halvdelen af aktiekapitalen. Ved skattens beregning på grundlag af dette forhold mellem »udbytte m. v.« og »aktiekapital m. v.« anvendes en progressiv rateskala. Såfremt »udbytte m. v.« ikke når op på 5 pct. af »aktiekapital m. v.«, svares der ikke udbytterate.

Udgangspunktet for beregningen af restraten er forholdet mellem den skattepligtige indkomst og »aktiekapital m. v.«. På basis af dette forhold beregnes »restratens grundtal« ved hjælp

af samme rateskala, som benyttes ved udbytteratens beregning. Såfremt dette grundtal ikke overstiger den beregnede udbytterate, svares der ingen restrate. Overstiger grundtallet derimod udbytteraten - hvilket er det sædvanlige - udgør restraten $\frac{2}{3}$ af forskellen mellem grundtallet og udbytteraten.

De omtalte udbytte- og restratebeløb forhøjes med 45 pct. af skattebeløbene.

Kommune skatt en af aktieselskaber beregnes ganske enkelt som en fast procent af den skattepligtige indkomst, der i alle kommuner er lig kommunens skatteprocent, dog mindst 4 pct. og højst 5 pct. I de fleste kommuner er selskabskatteprocenten derfor 5.

Ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst — såvel til staten som til kommunen — er skattefradraget begrænset til den ordinære statskat, 20 pct.-forhøjelsen heraf samt kommuneskatten. Derimod kan udbytte- og restraten med tilhørende 45 pct.-forhøjelse samt 25 pct.-forhøjelsen af den ordinære statsskat ikke fradrages.

Sluttelig bemærkes, at der findes særlige regler om datterselskabslempelse. Herefter kan et aktieselskab (moderselskab), der ejer mindst 50 pct. af aktiekapitalen i et andet aktieselskab (datterselskab), på begæring helt eller delvis få eftergivet den del af moderselskabets statsskatter, (men ikke kommuneskatter), der falder på udbyttet. I visse tilfælde kan en sådan lempelse indrømmes alene for den overordentlige statskat, selv om moderselskabet kun ejer 25 pct. af aktiekapitalen i datterselskabet.

b. *Virkningen af de gældende regler.*

1°. *Selve aktieselskabsbeskatningen.*

For at give et indtryk af, hvorledes disse regler virker, er der i nedenstående oversigt anført en række eksempler på beskatning af aktieselskaber, hvis indkomst uden skattefradrag udgør fra 5—100 pct. af den indbetalte aktiekapital. Den samlede aktieselskabsskat såvel til stat som kommune er angivet i procent af indkomsten uden fradrag for skat, og der er overalt regnet med ligevægtsskatter, hvilket bl. a. betyder, at skattefradraget netop svarer til den del af de pålignede skatter, der er fradragsberettiget. Endvidere er der set bort fra, at der ved opgørelsen af »aktiekapital in. v.« tages hensyn til de »faste« reserver. De anførte beskatningsprocenter er beregnet under forudsætning dels af, at hele den disponible indtægt, d. v. s. indtægten med fra-

drag af samtlige såvel fradragsberettigede som ikke-fradragsberettigede skatter, henlægges til »faste« reserver (kol. 1), dels af, at halvdelen af den disponible indtægt anvendes til »udbytte m. v.« (kol. 2) og dels af, at hele den

disponible indtægt anvendes til udbytte m. v. (kol. 3). Der er endvidere regnet med, at adgangen til at begære den fornævnte reservefondslempelse på $\frac{1}{4}$ ved beregningen af ordinær statsskat er benyttet fuldt ud.

Eksempler på beskatning af aktieselskabers indkomster.

Indkomst (uden skattefradrag) i $\frac{0}{100}$ af aktiekapital	Skat i $\frac{0}{100}$ af indkomst (uden skattefradrag), hvis den disponible indkomst:		
	fuldt ud henlægges til »faste« reserver	anvendes med halvdelen til »udbytte m. v.« og halvdelen til henlæggelse til »faste« reserver	fuldt ud anvendes til »udbytte m. v.«
$\frac{0}{100}$	$\frac{0}{100}$	$\frac{0}{100}$	$\frac{0}{100}$
5	9	9	9
10	16	16	19
20	26	28	32
30	32	34	38
50	38	41	45
100	47	50	55

Det fremgår af tabellen, at beskatningen er stærkt afhængig af forholdet mellem indkomst og aktiekapital, idet beskatningsprocenten bliver større, jo højere indtægten er i forhold til aktiekapitalens størrelse. Endvidere påvirkes beskatningsprocenten af, hvorledes selskabet disponerer over indkomsten. Dette skyldes dels den reservefondslempelse, der indrømmes ved den ordinære statsskats beregning, dels opdelingen af den overordentlige statsskat i en udbytterate og en restrate. Disse regler bevirker, at beskatningsprocenten, når forholdet mellem indkomst og aktiekapital ligger fast, bliver større, når den del af indkomsten, der anvendes til udbytte eller henlæggelse til »frie« reserver, forøges. Både den ordinære og overordentlige statsskat præmierer altså aktieselskaber, der konsoliderer. I denne forbindelse skal dog nævnes, at der finder såkaldt »poenalbeskatning« sted, dersom beløb, for hvilke der er opnået reservefondslempelse ved beregning af den ordinære statsskat, senere udloddes som udbytte eller på anden måde anvendes i strid med forudsætningerne for lempelsen. I så fald forhøjes den skattepligtige indkomst med halvdelen af det pågældende beløb, således at der ikke alene pålignes ordinær statsskat, men også restrate af for-

højelsen, ligesom der svares udbytterate af selve det udloddede beløb.

For selskaber, der står over for at udvide deres virksomhed, er det af særlig interesse at se på, hvorledes *indkomstforøgelser* beskattes, dels i det første år, efter at indkomsten er steget, dels i det lange løb, når den forhøjede indkomst har været indtjent så længe, at skattefradraget og de pålignede skatter er kommet i ligevægt.

I nedenstående tabel er anført nogle eksempler på, hvorledes en varig indkomstforøgelse beskattes i det første år og i det lange løb, når der tages hensyn til virkningerne af det begrænsede skattefradrag for aktieselskaber. Ved beregningen af disse eksempler er de foran omtalte eksempler på beskatning af hele selskabets indtægt anvendt som udgangspunkt. Det er forudsat, at der i disse tilfælde indtræffer en varig indtægtsstigning svarende til 1 pct. af aktiekapitalen, og at den således forhøjede indtægt derefter forbliver uændret gennem en årrække. Den deraf følgende stigning i aktieselskabsskatten dels for det første år og dels i det lange løb er angivet i procent af indkomstforøgelsen. Der er ved disse beregninger iøvrigt anvendt samme forudsætninger som i de foran omtalte eksempler.

Eksempler på beskatning af indtægtsforøgelser i aktieselskaber dels det første år dels i det lange løb.

Indkomst (uden skattefradrag) i % af aktiekapitalen	1		2		3	
	Skat i % af indkomst (uden skattefradrag), hvis den disponible indtægt					
	fuldt ud henlægges til »faste« reserver		anvendes med halvdelen til »udbytte m. v.« og halvdelen til »faste« reserver		fuldt ud anvendes til »udbytte m. v.«	
	Første år	I det lange løb	Første år	I det lange løb	Første år	I det lange løb
%	%	%	%	%	%	%
5	16	14	17	15	31	28
10	37	29	39	28	48	34
20	44	38	48	40	61	48
30	49	42	57	46	66	50
50	59	51	69	54	79	58
100	75	62	86	66	102	72

Som følge af, at der for selskaber kun indrømmes begrænset skattefradrag, er forskellen mellem marginalbeskatningen det første år og i det lange løb noget mindre end den tilsvarende forskel ved indkomstbeskatningen af personer.

Den procentdel af aktieselskabernes indtægter, der udskrives som selskabsskat, er som allerede nævnt navnlig afhængig af forholdet mellem selskabets indkomst og dets aktiekapital, medens de ændringer i beskatningsprocenterne, som selskaberne kan fremkalde ved at variere de beløb, der henlægges til faste reserver eller anvendes til »udbytte m. v.«, i reglen er forholdsvis beskedne, medmindre selskabet foretager ekstraordinært store udlodninger til aktionærerne af midler, hvoraf der ikke tidligere er svaret udbytterate.

Et aktieselskab vil derfor som regel kunne opnå en forholdsvis beskeden beskatning, hvis det er i stand til at skaffe sig en aktiekapital, der er tilstrækkeligt stor i forhold til indkomsten. Progressionen kan desuden i et vist omfang afbødes gennem opsamling af faste reserver. Denne sidste metode er dog mindre effektiv end en udvidelse af aktiekapitalen, dels fordi de faste reserver slet ikke tages i betragtning ved beregningen af ordinær statsskat, dels fordi der ved opgørelsen af den »aktiekapital m. v.«, der lægges til grund ved beregningen af udbytte- og restrate, ses helt bort fra et beløb svarende til halvdelen af aktiekapitalen og kun medtages halvdelen af eventuelt overskydende faste reserver.

Det gældende beskatningssystem bevirker således, at et selskab, der væsentligt forøger sin indkomst uden at udvide aktiekapitalen, rammes forholdsvis hårdt af progressionen i selskabs-

beskatningen. Dette forhold har navnlig betydning for selskaber, der er i vækst. I nogle tilfælde vil sådanne selskaber ganske vist gennem investeringer få forøgede afskrivningsmuligheder og herigennem kunne afbøde en stigning i den skattepligtige indkomst, således at beskatningen i kortere eller længere tid holdes nede, selv om aktiekapitalen ikke udvides. Hvis udvidelsen af produktionsapparatet helt eller delvis finansieres gennem lån, vil retten til at fradrage renteudgifter ligeledes modvirke stigningen i selskabets skattepligtige indkomst.

Er forøgelsen i selskabets indtjening kraftig og vedvarende, vil det dog sjældent være muligt at holde den skattepligtige indkomst og dermed beskatningen nede alene gennem øgede afskrivninger og større renteudgifter. I så fald vil det ofte være nødvendigt at tilpasse aktiekapitalen til den forøgede indtjening, dersom en kraftig forøgelse af selskabsbeskatningen skal undgås. Det kan derfor være af afgørende betydning for beskatningen, om et aktieselskab, hvis virksomhed ekspanderer, finansierer sine investeringer ved opsparing af selskabets indkomst, ved optagelse af lån eller gennem udvidelse af aktiekapitalen. Hidtil har det ofte været vanskeligt navnlig for mindre aktieselskaber, der er i kraftig vækst, at få gennemført en udvidelse af aktiekapitalen, og den deraf følgende merbeskatning har utvivlsomt bidraget til at dæmpe industriproduktionens stigning.

2°. *Sammenhængen mellem selskabs- og personbeskatningen.*

Ved en vurdering af aktieselskabernes beskatningsforhold er det ikke tilstrækkeligt at

undersøge, hvorledes aktieselskaberne beskattes. Den indtægt, der indtjenes i et aktieselskab, vil jo helt eller delvis blive udloddet til aktionærene og blive indkomstbeskattet hos disse, således at der bliver tale om dobbelt indkomstbeskatning.

Denne dobbeltbeskatning betyder i nogle tilfælde, at indtægten af en virksomhed, der drives som aktieselskab, beskattes hårdere, end dersom der var tale om et interessentskab, hvis indkomst fordeles på de deltagende personer og alene beskattes hos disse som personlig indtægt. Hvis hele virksomhedens overskud hvert år udloddes til ejerne, hvad enten disse er aktionærer eller interessenter, vil den nævnte dobbeltbeskatning altid bevirke, at aktieselskabsformen medfører den højeste beskatning. I så fald vil interessenterne jo modtage det fulde overskud og blive beskattet af dette, medens aktionærene vil blive beskattet af hele det overskudsbeløb, der ikke er medgået til betaling af aktieselskabs-skat. Denne betales jo af selskabet og vil derfor normalt blive fratrukket ved opgørelsen af det overskud, der er til disposition for selskabet.

I denne forbindelse kan yderligere nævnes, at realisationsavancer normalt er skattefri, hvis de konstateres i et interessentskab. Indvindes en sådan avance i et aktieselskab, beskattes den heller ikke hos selskabet, men hvis avancebeløbet udloddes til selskabets aktionærer, bliver disse beskattet af beløbet uden hensyn til, at dette betragtes som skattefri erhvervelse i relation til aktieselskabet.

Nu er det næppe typisk, at en erhvervsvirksomhed udlodder hele sit årsoverskud til deltagerne. Det vil ofte være nødvendigt at opspare en del af overskuddet i virksomheden f. eks. til finansiering af nyinvestering eller til imødegåelse af risikoen for fremtidige tab, og i så fald er det ikke sikkert, at aktieselskabsformen beskattes hårdere end interessentskabsformen. Ganske vist rammes aktieselskabsformen også i disse tilfælde af dobbeltbeskatning, men kun for så vidt angår den del af indtægten, som udloddes til aktionærene. Den del af selskabets indtægt, der anvendes til konsolidering, beskattes derimod alene i aktieselskabet, medens interessentskabets deltagere skal svare personlig indkomstskat ikke blot af det udloddede overskud, men også af den del af indtægten, der opspares i interessentskabet. Hvis aktieselskabet kun udbetaler en mindre del af indtægten som udbytte, men har en betydelig aktiekapital i forhold til indkomsten, og iøvrigt udnytter de bestående

muligheder for lempelse i beskatningen gennem henlæggelse til faste reserver, kan beskatningen af den del af dets indtægt, der benyttes til konsolidering, blive lavere end beskatningen af den tilsvarende opsparing i et interessentskab. Her vil beløbene jo som nævnt blive beskattet hos de enkelte deltagere »på toppen af« disses øvrige indkomst. Har aktieselskabet disponeret således, at den del af indkomsten, der opspares i selskabet, beskattes med forholdsvis lave procenter, og er aktionærenes indtægter så store, at eventuelle forøgelse af deres skattepligtige indkomst rammes af personskattens højere satser, vil skattebesparelsen ved at henlægge en del af indkomsten til reserver i et aktieselskab i stedet for i et personligt firma kunne blive så stor, at den overstiger den merbeskatning, der som følge af dobbeltbeskatningen rammer den del af indtægten, der udloddes som aktieudbytte.

Trods dobbeltbeskatningen af aktieudbyttet kan aktieselskabsbeskatningen således under visse omstændigheder medføre lavere beskatning af en virksomheds indtægt, end dersom denne alene blev beskattet efter reglerne for personbeskatning. De skattemæssige fordele ved aktieselskabsformen har ikke mindst praktisk betydning, hvor en virksomhed i realiteten ejes af en enkelt eller nogle få personer, som har indtægt i form af løn, tantième, bestyrelsesvederlag eller lignende fra selskabet. De beløb, der udbetales på denne måde, rammes nemlig ikke af dobbeltbeskatningen, idet de betragtes som drifts-omkostninger for selskabet.

Disse forhold kan belyses ved følgende stærkt forenklede eksempel. Hvis en virksomhed giver en nogenlunde jævn årsindtægt på 100.000 kr., hvoraf de 30.000 kr. opspares, medens de 70.000 kr. hvert år udtages af indehaveren, vil hans indkomst, dersom den drives som personligt firma, blive 100.000 kr. og indkomstskatten heraf ca. 40.000 kr. Drives virksomheden derimod som et aktieselskab med en aktiekapital på 250.000 kr., og modtager hovedaktionæren hvert år 50.000 kr. som direktørløn og tantième, vil hans personlige indkomstskat blive nedsat fra ca. 40.000 kr. til ca. 17.000 kr. Aktieselskabets indkomst bliver herefter 50.000 kr., og hvis hele den del af dette beløb, der ikke medgår til betaling af aktieselskabsskat, henlægges til faste reserver, vil aktieselskabsskatterne som anført i tabellen på side 00 andrage 26 pct. af de 50.000 kr., eller ca. 13.000 kr. Den samlede årlige indkomstskat af de 100.000 kr., der indtjenes i virksomheden, bliver således ca. 40.000 kr., når

den drives som personligt firma, og ca. 30.000 kr., når den drives som aktieselskab.

Dette eksempel er som nævnt stærkt forenklet, og resultatet er i høj grad afhængigt af de valgte forudsætninger. Imidlertid vil indkomstkatten af personer i det lange løb som regel udgøre 40-50 pct. af den del af indkomsterne, der overstiger ca. 20.000 kr., medens tilsvarende indtægtsbeløb, der opspares i et aktieselskab, som vist i tabellen på side 00 beskattes med procenter fra 9 til 32, forudsat at indkomsten ikke overstiger 30 pct. af aktiekapitalen. Det vil derfor ofte være muligt at spare betydelige beløb i skat ved at opspare erhvervsindtægter i et aktieselskab, forudsat at aktiekapitalen er tilstrækkelig stor i forhold til de indtægter, der opspares.

Betingelsen for at opnå en særlig lempelig indkomstbeskatning ved at benytte aktieselskabsformen er som allerede nævnt, at en del af virksomhedens indtægt forbliver indestående i selskabet. Herved undgås dobbeltbeskatning af de pågældende beløb i hvert fald foreløbig, og det bliver muligt at drage fordel af de særlige regler om lempeligere aktieselskabsskat af henlæggelser til faste reserver. Dobbeltbeskatningen undgås imidlertid kun, så længe de i selskabet oplagte beløb forbliver indestående i selskabet eller anvendes til dækning af eventuelle tab. Udloddes de senere til aktionærerne, bliver de alligevel beskattet dobbelt.

Det gældende skattesystem tilskynder således til konsolidering af de bestående aktieselskaber, men dette skaber utvivlsomt samtidig en tendens til fortrinnsvis at investere i bestående virksomheder. Det vil iøvrigt af mange grunde være naturligt, at de midler, som aktionærerne lader blive stående i selskabet, først og fremmest anvendes til investering på områder, hvor selskabets ledelse i forvejen har særlig forretningsmæssig og teknisk indsigt. Selv om investeringsopgaver i anden erhvervsvirksomhed måske både forretningsmæssigt og samfundsøkonomisk er mere indbringende, vil de gældende skatteregler ofte afholde selskaberne fra at anbringe deres opsparing i andre selskaber. Hvis et aktieselskab ejer aktier i et andet aktieselskab, vil udbyttet fra dette sidste selskab for det første blive beskattet hos dette, men dernæst medregnes udbyttet ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst hos det aktieejende selskab og beskattes hos dette. Der er i så fald tale om dobbelt selskabsbeskatning, og dertil kommer så endnu en beskatning, nemlig hos det aktieejende selskabs

aktionærer, for så vidt det oppebårne udbytte udloddes til aktionærerne.

Som allerede nævnt i afsnit a findes der særlige regler om skattelempelse for moderselskaber, der ejer en større del af aktierne i et datterselskab. Derimod findes ikke regler om lempelse af beskatningen i de tilfælde, hvor et aktieselskab kun ejer en mindre del af aktiekapitalen i et andet aktieselskab. Dette har navnlig praktisk betydning for de såkaldte investeringsaktieselskaber, der ofte anbringer deres midler i en lang række forskellige aktieposter for derigennem at sprede risikoen ved aktiebesiddelse. Da sådanne selskabs udbytte efter de gældende regler er underkastet tredobbelts beskatning, har denne selskabsform hidtil ikke været meget anvendt her i landet.

c. Ændringer af skatteberegningsreglerne.

Som det fremgår af det foran anførte, er den bestående aktieselskabsbeskatning særdeles indviklet og rammer ofte stærkt voksende virksomheder forholdsvis hårdt. Der har imidlertid i de senere år været fremsat forskellige lovforslag til et enklere beskatningssystem. Fælles for disse forslag er, at man så vidt muligt tilstræber en proportional indkomstskat suppleret med en proportional skat på det udbetalte udbytte. Hvis et beskatningssystem efter disse principper gennemføres, vil man undgå den omtalte særlig hårde beskatning af selskaber, der forøger deres indkomst uden at udvide aktiekapitalen.

Såfremt man ønsker at lette industriens finansiering gennem finansieringsaktieselskaber, vil det være nødvendigt at lempe eller afskaffe den foran omtalte dobbelte aktieselskabsbeskatning, der nu fremkommer, hvor et aktieselskab modtager udbytte af aktier i et andet selskab. Dette kan - såvel under det bestående skattesystem som ved proportional beskatning - ske ved en regel om, at udbytte af aktier i andre selskaber ikke skal medregnes ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst i et aktieselskab. Forslag herom indgik bl. a. i det den 11. maj 1954 fremsatte forslag til ny statsskattelov, jfr. forslaget § 43. Efter dette forslag gjaldt skattefritagelsen dog kun det udbytte modtagende selskabs indkomstskat, men ikke skatten på udbyttet.

B. Indkomstopgørelsen

Blandt de gældende regler om indkomstopgørelsen er det især reglerne om skattefri af-

skrivninger, henlæggelser til investeringsfonds og værdiansættelse af varelagre, der har betydning for voksende industrivirksomheder.

I denne forbindelse kan nævnes, at Arbejds-markedskommissionen i skrivelse af 28. december 1950 til arbejds- og socialministeren har henstillet, at det - bl. a. for at fremme produktive investeringer og en rationalisering af produktionsapparatet — blev taget op til sagkyndig undersøgelse, at der inden for visse rammer blev åbnet adgang for erhvervsvirksomheder til frit at bestemme størrelsen af de årlige skattefri afskrivninger på maskiner m. v. og at foretage skattefri henlæggelser til senere investering. En sådan undersøgelse er foretaget af et af finansministeriet nedsat udvalg, der afgav betænkning den 18. februar 1957. Denne betænkning resulterede i lovene af 6. juli 1957 om skattefri afskrivninger m. v. og om investeringsfonds.

1. Skattefri afskrivninger.

a. Gældende regler.

For maskiner, inventar og lign. driftsmidler, der udelukkende benyttes erhvervmæssigt, er udgangspunktet for afskrivningerne ifølge loven om skattefri afskrivninger af 6. juli 1957 den faktiske anskaffelsestid for de pågældende aktiver. Afskrivningen foretages som en saldoafskrivning på virksomhedens samlede bestand af afskrivningsberettigede driftsaktiver af den her omhandlede art. Afskrivningsgrundlaget for det enkelte års afskrivning er den skattemæssigt nedskrevne værdi af virksomhedens beholdning af driftsmidler ved indkomstårets begyndelse efter regulering under hensyn til tilgange og afgang i indkomstårets løb. Er der anskaffet driftsmidler i indkomstårets løb, lægges anskaffelsestidsummerne for disse til saldoværdien ved indkomstårets begyndelse. Er der udgået driftsmidler i indkomstårets løb, f. eks. ved salg eller ved tilintetgørelse, formindskes saldoen for driftsmidlerne med de beløb, der er indvundet for de udgåede aktiver som salgssummer eller som erstatnings- eller forsikringssummer.

På det således opgjorte afskrivningsgrundlag skal afskrivning foretages under eet med en vis procent (årets af skrivningsprocent), der ikke må overstige en maksimalprocent på 30. For de første 2 år, hvor de nye regler finder anvendelse, er maksimalprocenten dog 20 % det første år og 25 % det andet år.

Inden for det foreskrevne maksimum for de årlige afskrivninger skal den skattepligtige kunne

vælge, hvor stor en afskrivning han ønsker at foretage i det enkelte indkomstår, og han kan, hvis han i et år måtte ønske det, helt undlade at foretage afskrivning. I det omfang afskrivningsretten ikke udnyttes i et givet år, medfører dette en tilsvarende større saldoværdi for driftsmidlerne og deraf følgende større afskrivningsmuligheder for senere år. Afskrivningerne kan fortsættes, så længe saldoværdien er positiv.

Disse afskrivningsregler må ses i sammenhæng med de samtidig indførte nye regler om den skattemæssige behandling af fortjeneste eller tab ved afhændelse af de her omhandlede driftsmidler.

Når de nævnte aktiver afhændes, reduceres saldoen som hovedregel *ikke* med den værdi, hvortil det pågældende aktiv er nedskrevet, men med afhændelsestidssummen. På denne måde fragår eventuel fortjeneste ved afhændelsen i saldoværdien, således at skatteyderens afskrivningsmuligheder i salgsåret og de efterfølgende år formindskes. Omvendt medfører denne fremgangsmåde, at eventuelt tab ved afhændelsen bliver stående på saldoen og afskrives sammen med denne. Såfremt saldoen efter en afhændelse bliver negativ, vil den ikke indkomstbeskattede fortjeneste, som den negative saldo repræsenterer, kunne tages til indtægt i salgsåret. Hvis denne adgang ikke benyttes, skal den negative saldo, i det omfang den ikke forinden er udlignet ved nyan-skaffelser, tages til indtægt i det år, der følger umiddelbart efter det, hvori den er opstået. Hvis der ved salg m. v. af et driftsmiddel er konstateret et tab i forhold til den skattefrit nedskrevne værdi, er der mulighed for i stedet for at benytte hovedreglen at fradrage tabet fuldt ud i det år, hvori tabet konstateres. Hvis en virksomhed afhændes, afstås eller opgives, skal der for ophørsåret finde en samlet opgørelse sted af fortjeneste eller tab på driftsmidlerne, og en fortjeneste beskattes med en særlig skat på 30 %, der ikke er fradragsberettiget, medens et eventuelt tab kan fradrages i den skattepligtige indtægt.

Afskrivninger på bygninger indrømmes ikke for beboelses- og kontorejendomme og lign. For de fleste andre bygningers vedkommende afskrives der — ligesom for maskiner m. v. — på grundlag af den faktiske anskaffelsestid, der fordeles over bygningens levealder med lige store beløb i de enkelte år. For nye bygninger udgør afskrivningen oftest 1-3 % af anskaffelsestidssummen pr. år, medens anskaffelsestidssummen for »brugte« bygninger fordeles med lige store beløb over den del af bygningens levealder, der

er til rest på erhvervelsestidspunktet. Afskrivningsperioden er dog i sådanne tilfælde altid mindst 10 år.

Disse almindelige afskrivninger er bundne i den forstand, at afskrivningerne ikke kan udskydes til senere indkomstår. Afskrivningerne skal foretages år for år, og hvis der i et eller flere indkomstår ikke foretages almindelige afskrivninger, kan de manglende afskrivninger ikke akkumuleres med senere års afskrivninger, og afskrivningsperioden kan ikke forlænges.

Herudover kan der på bygninger foretages en ekstraafskrivning på 40 % af erhvervelsessummen. Denne ekstraafskrivning sker sideløbende med de almindelige skattefrie afskrivninger. Ekstraafskrivning kan kun ske for indkomstår, hvori der foretages almindelige skattefrie afskrivninger på bygningen, og kun inden for en periode af 10 år efter erhvervelsen (fuldførelsen). Afskrivningerne kan fordeles inden for dette åremål efter ønske, dog således, at ekstraafskrivningen i det enkelte indkomstår højst må andrage 10 % af erhvervelsessummen.

Den omstændighed, at der foretages ekstraafskrivning på en bygning, influerer ikke på den almindelige afskrivningsprocent på grundlag af bygningens levealder. At der foretages ekstraafskrivning medfører blot, at den almindelige afskrivning for den pågældende skatteyder tilendebringes før udløbet af bygningens forudsatte levetid.

Tab ved afhændelse af bygninger kan aldrig fradrages ved indkomstopgørelsen. Derimod skal fortjeneste ved salg af bygninger, på hvilke der er foretaget ekstraafskrivninger, medregnes ved indkomstopgørelsen, dog højst med et beløb svarende til den samlede afskrivning (almindelig + ekstraafskrivning).

b. *Virkingen af de gældende regler.*

Det karakteristiske for afskrivningsreglerne er, at skatteyderen - inden for visse grænser - frit kan vælge, hvor meget han vil afskrive i det enkelte år, og at skatteyderen har mulighed for at foretage særlig store afskrivninger i anskaffelsesåret og de nærmest efterfølgende år. Afskrivning kan dog for maskiner, inventar og lign. driftsmidler først foretages i det år, hvor levering har fundet sted, uanset om købet er foretaget, og betalingen helt eller delvis har fundet sted i tidligere år. For bygningers vedkommende kan afskrivning første gang foretages for det år, hvori bygningen er erhvervet eller - for nybyg-

ninger - fuldført. Til gengæld kan der afskrives for et helt år, uanset på hvilket tidspunkt i året levering (eller fuldførelse) er sket.

Disse regler giver skatteyderen mulighed for at fremskynde sine afskrivninger og derigennem udsætte indkomstbeskatningen. Dette vil som regel give skatteyderen en øjeblikkelig likviditetsmæssig fordel og dermed en rentebesparelse. Derimod vil de skattemæssige virkninger for en længere årrække være afhængig af, hvorledes hans indkomstforhold og skattesatserne udvikler sig.

Tænker man sig, at en nystartet virksomhed fremskynder afskrivningen af en eengangsinvestering mest muligt, vil skatten i de første år blive forholdsvis lav. Hvis indtægten efterhånden stiger, og skattesatserne forhøjes, vil skattebesparelserne i de første år kunne blive mere end opvejet af merbeskatningen i de efterfølgende år. Hvis indtægten derimod falder, vil resultatet for hele perioden blive en skattebesparelse. Man kan med andre ord sige, at stat og kommune på denne måde deltager i risikoen for driftsresultatet.

Drøjer det sig derimod om en virksomhed, der forøger sin indtægt fra år til år, og som samtidig foretager løbende investeringer, vil afskrivningerne på disse investeringer give mulighed for yderligere udsættelse af beskatningen. Ved at tilpasse investeringerne til stigningen i indtægterne, vil en sådan virksomhed kunne opnå successive udsættelser af beskatningen, der næsten får karakter af en permanent skattnedsættelse.

Ved bedømmelsen af afskrivningsreglernes økonomiske virkninger må det tages i betragtning, at de skattelettelser, afskrivningsreglerne medfører, først gør sig gældende efterfølgende. Der kan - som nævnt - første gang afskrives på et nyanskaffet aktiv i leveringsåret, og den deraf følgende skattnedsættelse indtræder derfor først, når skatterne for det pågældende regnskabsår forfalder, d. v. s. i reglen fra V2-IV2 år efter regnskabsårets udgang. Skatteyderen må derfor ad anden vej finansiere også den del af anskaffelsessummen, som svarer til den skattelettelse, han efterhånden opnår gennem afskrivning af aktivet. Dette finansieringsbehov bliver særlig stort i de tilfælde, hvor anskaffelsessummen helt eller delvis skal betales før leverings-tidspunktet.

Under hensyn hertil er der ved finansministeriets bekendtgørelse af 7. maj 1958 åbnet adgang til at foretage *forskudsafskrivninger* på større

anskaffelsessummer for maskiner og inventar samt bygninger, der er bestilt eller planlagt fremstillet. Sådanne forskudsafskrivninger kan foretages i bestillingsåret (planlægningsåret) og de fire følgende regnskabsår, men kun på den del af den samlede anskaffelsessum for maskiner, inventar og bygninger, der overstiger 1 mill. kr. Der kan ialt forskudsvis afskrives 30 % af det overskydende beløb, dog højst 15 % af dette i et regnskabsår. Endvidere gælder der ifølge afskrivningsloven særlige regler om forskudsafskrivning på skibe. Disse afskrives som hovedregel efter samme regler som maskiner m. v., men som følge af, at skibe normalt kontraheres og delvis betales ofte flere år før leveringen, findes der særlige bestemmelser om forskudsafskrivning på kontraherede skibe. Herefter kan 30 % af byggesummen afskrives inden for tidsrummet fra begyndelsen af det indkomstår, i hvilket kontrakten om skibets bygning er indgået, og indtil det tidspunkt, da skattefri afskrivninger på skibet i henhold til de almindelige regler kan påbegyndes. Inden for den lige nævnte periode skal afskrivningen kunne fordeles efter ønske, dog at der højst kan afskrives 15 % af byggesummen i et enkelt indkomstår.

Når skibet leveres, skal det indgå i saldoværdien for rederiets øvrige skibe, med byggesummen ÷ foretagne afskrivninger i kontraktperioden. Tilsvarende regler gælder for maskiner, inventar og bygninger, hvorpå der er foretaget forskudsafskrivning i henhold til bekendtgørelsen af 7. maj 1958.

2. Skattefri henlæggelser til investeringsfonds.

a. De gældende regler.

Ordningen omfatter skattefri henlæggelser til investeringsfonds til forlods afskrivning på visse nærmere angivne driftsmidler. Sådanne henlæggelser bevirker, at de skattepligtige opnår ret til ved indkomstopgørelsen for henlæggelsesåret at fradrage de henlagte beløb mod, at beløbene ved senere anskaffelse af driftsmidler afskrives forlods, således at kun restkøbesummen derefter kan gøres til genstand for almindelige skattefri afskrivninger.

Det beløb, der skattefrit kan henlægges, udgør højst 15 % af skatteyderens overskud af selvstændig erhvervsvirksomhed, beregnet efter reglerne for opgørelse af den skattepligtige indkomst. Der ses dog bort fra skattefradraget og fra fradragne renteudgifter, ligesom renteindtægter ikke tages i betragtning. Ved disse regler

søger man at ligestille skatteydere med egen kapital af forskellig størrelse. Såfremt en skatteyder i samme år har foretaget forskudsafskrivning, fragår den således foretagne afskrivning i det beløb, der kan henlægges til investeringsfonds.

Skatteydere, der er regnskabspligtige, skal indsatte 50 % af de henlagte beløb på spærret konto i et pengeinstitut, medens ikke-regnskabsførende skatteydere skal indskyde den fulde henlæggelse på spærret konto. De indsatte beløb skal af pengeinstituttet indbetales i nationalbanken.

De henlagte beløb skal senest inden 10 år efter henlæggelsesårets udløb anvendes til forlods afskrivning på maskiner, inventar og lign. driftsmidler, der udelukkende benyttes erhvervs-mæssigt, på skibe eller på bygninger, hvorpå skattefri afskrivninger kan foretages, og de på spærret konto indsatte beløb frigives først, efterhånden som henlæggelserne anvendes til forlods afskrivning. Såfremt de henlagte beløb anvendes i strid med disse regler, beskattes de med det dobbelte beløb. I det omfang de henlagte beløb ikke er udnyttet inden 10-års fristens udløb, indkomstbeskattes de med tillæg af renter.

b. Virkningen af de gældende regler.

Således som afskrivningsreglerne er indrettet, kan en skatteyder i visse tilfælde, f. eks. hvis han et enkelt år har særlig stor indtægt, tilskyndes til at fremskynde investeringer, der ud fra rent forretningsmæssige overvejelser måske først ville blive foretaget senere, for derigennem at opnå større afskrivningsmuligheder det pågældende år med deraf følgende skattelettelser. For at modvirke dette har man indført adgangen til at foretage skattefri henlæggelser til finansiering af fremtidige investeringsudgifter.

Reglerne om investeringsfonds supplerer på denne måde afskrivningsreglerne. Ved at foretage disse henlæggelser opnår man i realiteten en udsættelse med skattebetalingen på samme måde, som hvis man havde adgang til forskudsafskrivning, og det kræves end ikke, at der skal være kontraheret om de pågældende investeringer. Den likviditetsmæssige fordel af denne udsættelse med skattebetalingen er dog begrænset, idet henlæggelserne helt eller delvis skal ind sættes på spærret konto.

Reglen om, at kun 15 % af årets overskud kan henlægges til investeringsfonds, sætter ret snævre grænser for, hvad man kan opnå ad denne vej.

3. Værdiansættelse af varelagre.

a. De gældende regler.

Reglerne for værdiansættelse af varelagre er - med hjemmel på de årlige finanslove - fastsat i cirkulærer fra skattedepartementet, jfr. cirkulære af 12. april 1957, og går ud på, at skatteyderen kan vælge mellem at anvende dagsprisen eller fakturaprisen (indkøbsprisen incl. fragt, told etc.) respektive fremstillingsprisen. Den således opgjorte værdi kan efter skatteyderens frie valg nedskrives med indtil 35 % af denne værdi. Der er i det følgende set bort fra en mere indviklet særregel, som er indført for at lette overgangen fra de tidligere gældende regler.

Den værdi, hvortil et varelager ansættes ved regnskabsårets slutning, skal benyttes ved værdiansættelsen ved begyndelsen af det følgende regnskabsår.

Endvidere er der adgang til at foretage skattefri nedskrivninger på varepartier, der er indkøbt på bindende kontrakt til levering senest i løbet af det kommende regnskabsår. En sådan nedskrivning kan som hovedregel foretages således, at den aftalte indkøbspris nedskrives til dagsprisen, reduceret med 35 %. Nedskrivningen kan som regel ikke omfatte et større kvantum end $\frac{1}{4}$ af virksomhedens normale årsindkøb af varer inden for vedkommende varegruppe og skal tages til indtægt på driftsregnskabet for det følgende år.

b. Virkningen af de gældende regler.

Da forskellen mellem varelagerets bogførte værdi ved regnskabsårets begyndelse og slutning indgår i indkomstopgørelsen, vil størrelsen af den skattepligtige indkomst ikke alene blive påvirket af de ændringer i varelagerets mængde og priser, der har fundet sted i regnskabsårets løb, men også af eventuelle forskelle i den samlede nedskrivning ved henholdsvis årets begyndelse og årets slutning. De forholdsvis frie regler for værdiansættelse af varelagre giver således skatteyderen mulighed for — inden for visse grænser - at overføre skattepligtig indtægt fra det ene år til det andet. Det er på denne måde muligt at foretage en vis udjævning af indtægterne fra år til år, og dette kan som følge af indkomstbeskatningens progression give skatteyderen med svingende indtægter lempeligere beskatning over en årrække.

Når en skatteyder nedskriver sit varelager, opnår han udsættelse med beskatningen af et til

nedskrivningen svarende beløb, og denne udsættelse kan opretholdes, indtil et eventuelt fald i lagerets værdi (før nedskrivning) tvinger ham til at formindske sin lagernedskrivning. Denne kan som allerede nævnt højst andrage 35 % af den lagerværdi, der opgøres på grundlag af dagsprisen eller fakturaprisen (respektive fremstillingsprisen).

Er lagerets værdi (før nedskrivning) stigende fra år til år, f. eks. fordi omsætningen og de oplagrede varemængder øges, vil dette give mulighed for stadig at nedsætte den skattepligtige indtægt ved at forøge lagernedskrivningen fra det ene år til det andet. I så fald vil de beløb, hvorved lagerværdien er nedskrevet, kunne forblive ubeskattet, så længe lagerets værdi — opgjort før nedskrivningen - ikke falder.

Nedskrivningen på varer købt på bindende kontrakt virker i princippet på samme måde. Der er tale om en slags forskudsvis nedskrivning på forventet varelagre.

4. Særlige regler om etablering af virksomhed.

Ifølge ligningslovens § 27 kan skatteyderen, der inden for de sidste 5 år har etableret eller overtaget selvstændig erhvervsvirksomhed, få bevilget nedsættelse af den skattepligtige indkomst. Nedsættelsen, der højst kan andrage 3.000 kr., indrømmes, når skatteyderens økonomiske forhold taler derfor, navnlig når gældens størrelse og afdragsvilkårene for denne er særlig tyngende. For land-, skov- og havebrugsvirksomheder er der i loven fastsat udtrykkelige regler for, hvor stor gælden skal være, for at der kan indrømmes nedsættelse af indkomsten. Nedsættelsen kan i disse tilfælde højst andrage 20 % af det beløb, hvorved gælden overstiger 80 % af den skattemæssige værdi af fast ejendom, besætning og inventar, og nedsættelsen kan ikke overstige det beløb, der i regnskabsåret er betalt som afdrag på gælden.

I praksis er det næsten udelukkende unge landbrugere, der kan udnytte denne bestemmelse, da det normalt kun er i landbrugsvirksomheder, at gælden i nystartede og nyovertagne virksomheder er så tyngende, at skattemyndighederne indrømmer nedsættelse.

Fælles for de foran under punkt 1-4 nævnte regler er, at de for virksomheder, der er i vækst, kan bidrage til at modvirke en stigning i den skattepligtige indkomst og derigennem bidrage til at afbøde den merbeskatning af stigende ind-

tægter, som de gældende skatteberegningsregler medfører. Om samspillet mellem skatteberegningsreglerne og de omtalte regler for indkomstopgørelsen sikrer en rimelig beskatning af ekspanderende virksomheder, vil imidlertid bero på, hvorledes udviklingen i indtjening og investering former sig for den enkelte virksomhed.

Der er ingen tvivl om, at friere regler om skattefri afskrivninger og om værdiansættelse for varelagre samt udvidet adgang til at henlægge til investeringsfonds i visse tilfælde vil kunne lette finansieringen af industrielle investeringer. I denne forbindelse må det dog erindres, at de nugældende regler om skattefri afskrivninger og investeringsfonds er så nye, at de første gang finder anvendelse ved indkomstopgørelsen for skatteåret 1958/59, og at af skrivningsprocenten vil blive forhøjet for de to nærmest følgende skatteår. Det vil derfor være naturligt at vente med at tage stilling til en eventuel revision af disse regler, indtil de har været gældende i nogle år, og man har indhøstet nogle erfaringer for, hvorledes de vil virke i praksis.

Derimod kan det overvejes at indføre særlig lempelige beskatningsregler for industrivirksomheder, der ligger i visse geografisk afgrænsede områder, hvor man ønsker at fremme industrialiseringen. Disse problemer skal behandles i det følgende afsnit.

C. Muligheder for lempelig beskatning i visse geografiske områder

I de foregående afsnit er omtalt nogle af de beskatningsregler, der enten er gennemført eller påtænkes gennemført som led i den reform af indkomstbeskatningen, der er under overvejelse. Det drejer sig imidlertid om bestemmelser, der gælder eller skal gælde for samtlige skatteydere, uanset om deres indkomst hidrører fra industri eller anden virksomhed og uden hensyn til, hvor i landet indkomsten er erhvervet, men de er medtaget her, fordi de må antages at have eller få stor praktisk betydning for voksende industrivirksomheder.

I det følgende behandles mulighederne for at fremme industriens udvikling i visse egne af landet gennem en lempelse af indkomstbeskatningen, der begrænses til industrivirksomheder i geografisk afgrænsede områder. En sådan graduering af indkomstbeskatningen efter skatteydernes erhverv og virksomhedernes beliggenhed

kendes overhovedet ikke i det bestående skattesystem, der ellers er rigt på særregler om indkomstopgørelsen for forskellige grupper af skatteydere og på forskelle i selve skatteberegningen, alt efter de enkelte skatteydere særlige forhold. Det vil derfor være nærliggende så vidt muligt at udforme den nye graduering ved hjælp af begreber, som i forvejen benyttes ved indkomstbeskatningen. I så fald vil såvel skatteyderne som skattemyndighederne komme til at arbejde med regler, hvis betydning i forvejen er fastlagt i praksis, medens en graduering, der i større udstrækning er opbygget på grundlag af helt nye begreber, utvivlsomt vil give anledning til megen usikkerhed og besvær både for skatteyderne og skattemyndighederne i hvert fald i de første år, indtil de vigtigste tvivlsspørgsmål når frem til endelig afgørelse, f. eks. hos ligningsrådet, landsskatteretten eller domstolene.

1. Den geografiske afgrænsning.

Den rent geografiske afgrænsning af de områder, hvor der skal indrømmes særlig lempelig beskatning, skal ikke behandles i denne forbindelse. Det skal blot nævnes, at det utvivlsomt vil være mest praktisk, at det eller de pågældende områder fastlægges således, at grænserne kommer til at følge bestående grænser for skattekrede — eller helst amtsskattekredse. Da de fleste skatteydere har såvel bopæl som erhverv inden for samme amtsskattekreds, vil en sådan afgrænsning bevirke, at de lokale ligningsmyndigheder skal anvende samme regler for praktisk taget alle de skatteansættelser, som de behandler.

2. Kriterier for graduering af beskatningen.

Ved den nærmere fastlæggelse af, hvilke kriterier der i givet fald skal danne grundlag for en graduering af indkomstsatten, støder man på den vanskelighed, at det efter de gældende regler er den enkelte skatteydere samlede indtægt, der beskattes, uden hensyn til, hvilken indkomstkilde den hidrører fra, ligesom de enkelte indtægtskilders geografiske beliggenhed kun undertagelsesvis tages i betragtning ved beskatningen.

De kriterier for graduering, der kan komme i betragtning, må som foran nævnt hentes fra den bestående skattelovgivning. Desuden må der ved valget af kriterier stilles følgende krav:

a) Det må være forholdsvis enkelt at afgøre, hvorvidt de geografiske betingelser for skattelempelse er opfyldt.

b) Kriteriets anvendelse må føre til, at skat-

telempelserne udelukkende eller fortrinsvis tilfalder skatteydere, der driver industrivirksomhed.

Det er næppe muligt at finde frem til et kriterium, hvorefter man umiddelbart kan udskille industrivirksomheder i bestemte, afgrænsede områder af landet. Derimod skulle det være muligt i skattelovgivningen at finde kriterier, der er typiske for industrivirksomheder, og som samtidig er af en sådan beskaffenhed, at de kan henføres til konkrete bedrifter, hvis beliggenhed kan konstateres.

Efter de gældende regler om den kommunale erhvervsskat og den kommunale selskabsskat skal der ved skattens beregning i et vist omfang ske en opdeling af skatteydernes indtægt alt efter, i hvilken kommune den er indtjent. En sådan opdeling af indtægten rejser imidlertid en række teoretiske og praktiske problemer. Har en skatteyder f. eks. fabrikationsvirksomhed i én kommune og salgsvirksomhed i en anden, eller har hans virksomhed filialer i flere kommuner, er det meget vanskeligt at afgøre, hvorledes virksomhedens samlede indtægt skal fordeles på de enkelte kommuner. En »teoretisk rigtig« fordeling af indkomsten kan overhovedet ikke foretages. F. eks. kan generalomkostninger fordeles på flere forskellige måder, uden at nogen af dem kan siges at være »forkerte«. I kommuneskatteoven er det ganske vist bestemt, at indtægten i sådanne tilfælde i princippet skal opgøres for hver kommune for sig, men i erkendelse af, at en sådan opgørelse i praksis ikke kan foretages, giver loven visse summariske fordelingsregler. For forsikringsselskaber skal opdelingen således foretages på grundlag af bruttoindtægtens fordeling på kommunerne; for detailforretninger skal omsætningen i de enkelte kommuner lægges til grund, og for andre virksomheder fordeles indtægten som regel i forhold til de i hver kommune udbetalte lønninger.

De hidtidige erfaringer med anvendelsen af disse fordelingsregler taler afgjort imod, at man benytter regler, der forudsætter en geografisk opdeling af enkelte skatteydernes indtægt. I forbindelse hermed kan det nævnes, at skattekommissionen - bl. a. under henvisning til de indhøstede erfaringer på dette område — ligefrem har foreslået den kommunale selskabsskat og erhvervsskatten afskaffet, og skattereformforslaget af 11. maj 1954 har på dette punkt fulgt skattelovskommissionen.

Selve indkomsten er således næppe anvendelig som kriterium for en geografisk graduering af

skatten. Man må derfor overveje i stedet at gradueere på grundlag af økonomiske størrelser, der på den ene side indgår i indkomstopgørelsen og på den anden side er knyttet til genstande, der kan stedfæstes, og som kun sjældent flyttes. I så henseende kan der navnlig være tale om at foretage en graduering af reglerne om afskrivning på bygninger, maskiner, inventar o. lign.

Efter de gældende regler kan der afskrives på de foran nævnte aktiver i det omfang, de benyttes erhvervsmæssigt, uanset om det drejer sig om industrivirksomhed eller anden erhvervsvirksomhed. For bygningers vedkommende gælder der dog en særlig undtagelse, idet der ikke kan afskrives på beboelses-, kontor- og butiksbbygninger.

Det vil imidlertid være vanskeligt at afgøre, om en maskine eller en bygning, der er genstand for skattefri afskrivning, anvendes i en industrivirksomhed eller i en anden erhvervsvirksomhed. Den bestående skattelovgivning kender ikke nogen sondring mellem industri og anden erhvervsvirksomhed. Derimod sondrede man i de afskrivningsregler, der nu afløses af den nye afskrivningslov, mellem »produktionsvirksomheder« og andre erhvervsvirksomheder, idet kun de førstnævnte kunne afskrive ekstraordinært. Begrebet »produktionsvirksomhed« - der iøvrigt omfattede andet end industri - voldte imidlertid skattemyndighederne så store vanskeligheder i praksis, at der ved udformningen af den nye afskrivningslov var almindelig enighed om at opgive sondringen og benytte samme afskrivningsregler for alle erhvervsvirksomheder.

Det vil ganske vist være muligt at opstille en forholdsvis enkel regel for, hvilke virksomheder der i denne forbindelse kan betragtes som industrivirksomheder. Man kunne f. eks. anvende antallet af beskæftigede arbejdere, energiforbrugets størrelse el. lign. som afgørende for, om der er tale om en industrivirksomhed. En sådan rent summarisk regel vil imidlertid i mange henseender virke helt tilfældig og kan desuden tilskynde til at benytte en produktionsteknik, som ud fra rent forretningsmæssige synspunkter vil være uøkonomisk.

En anden mulighed er at gå ud fra begrebet »erhvervsvirksomhed«, der kendes i skattelovgivningen, og derefter søge at udskille grupper af erhvervsvirksomheder, der ikke er af industriel karakter. En sådan fremgangsmåde er dog næppe heller særlig anvendelig. Ganske vist vil det nok være muligt at udskille landbrugsvirk-

somheder, der udgør en gruppe forholdsvis ensartede virksomheder. Tilbage bliver imidlertid en gruppe af erhvervsvirksomheder, der foruden industri navnlig omfatter håndværk, handel og transport, og man støder her på de samme vanskeligheder, som hvis man forsøger at definere begrebet industri.

I stedet for at afgrænse efter virksomhedens art må man derfor vælge en mellemløsning, hvorefter de særlige afskrivningsregler knyttes til maskiner og bygninger, der er genstand for skattefri afskrivning, dog således at der ses bort fra aktiver af denne art, der benyttes i landbrugsvirksomheder.

For bygnings vedkommende vil de almindelige afskrivningsregler som nævnt bevirke, at beboelses-, butiks- og kontorbygninger ikke kommer i betragtning, ligesom landbrugets driftsbygninger tænkes holdt udenfor. Tilbage bliver foruden egentlige industribygninger bl. a. en række erhvervsbygninger, der benyttes af håndværks-, handels- og transportvirksomheder, såsom værksteder, visse lagerbygninger, garager m. v., som det i praksis formentlig bliver nødvendigt at behandle efter samme regler som bygninger, der anvendes industrielt.

Efter afskrivningsloven behandles maskiner, inventar og lignende driftsmidler efter samme regler. Det er imidlertid et spørgsmål, om det ikke vil være muligt at foretage en opdeling af denne gruppe aktiver, således at de lempeligere afskrivningsregler i hvert fald kun finder anvendelse på maskiner. Det må endvidere overvejes, om det vil være muligt at udskille visse arter af maskiner, som i betydeligt omfang anvendes i andre virksomheder end industrivirksomheder. Der kan i så fald navnlig blive tale om at udskille f. eks. kontormaskiner og automobiler. Endvidere ville det være ønskeligt at udskille visse transportable maskiner som f. eks. grave-maskiner, bull-dozers, gaffeltrucks og lign., der ofte som led i en entreprenørvirksomhed flyttes fra sted til sted. Det vil nemlig volde betydelige vanskeligheder at afgøre, hvorvidt sådanne maskiner opfylder de geografiske betingelser.

Selv om »maskinbegrebet« afgrænses forholdsvis snævert, kan det dog ikke undgås, at der efter de her skitserede regler i et vist omfang vil blive indrømmet lempeligere afskrivninger for andre virksomheder end industrivirksomheder.

Alt i alt må det dog antages, at den overvejende del af investeringerne i de bygninger og maskiner, der efter de foran skitserede regler kom-

mer i betragtning, finder sted i industrivirksomheder, således at eventuelle lempelser i afskrivningsreglerne fortrinsvis vil tilfalde disse virksomheder.

3. Fremgangsmåden ved beskatningens graduering.

Det er i det foregående omtalt, at der i givet fald kan blive tale om at indføre særlige lempelser i beskatningen inden for visse geografisk afgrænsede områder, og at disse lempelser skal tilfalde skatteydere, der ejer bygninger, som er genstand for skattefri afskrivning, samt maskiner (eventuelt bortset fra visse arter af maskiner), alt for så vidt de pågældende bygninger og maskiner ikke benyttes i landbrugsvirksomheder. Herefter må det nærmere overvejes, hvorledes eventuelle regler om særlig lempelse af beskatningen for de pågældende skatteydere skal udformes.

Da formålet med den lempeligere beskatning er at tilskynde til større industriproduktion, må de påtænkte nye regler så vidt muligt udformes således, at lempelsen begrænses til de skatteydere, der fremtidig anskaffer bygninger og maskiner af den foran nævnte art. Ud fra dette synspunkt burde lempelserne egentlig kun gives i de tilfælde, hvor der er tale om nyanskaffelser til udvidelse af produktionen, medens genanskaffelser ikke skulle berettige til lempelse. Imidlertid vil det i praksis være umuligt at afgøre, om f. eks. en ny maskine skal betragtes som en nyanskaffelse eller en genanskaffelse. Selv om der samtidig med maskinanskaffelsen afhændes en ældre maskine, vil den ny maskine ofte have en anden kapacitet og andre egenskaber end den gamle maskine, der nu er forældet. I den gældende afskrivningslov behandles nyanskaffelser og genanskaffelser da også efter samme regler.

Det kunne derfor være nærliggende at give lempelsen i form af ændringer i de gældende afskrivningsregler, f. eks. således at der fastsættes særlig høje af skrivningssatser for de aktiver, hvis anskaffelse skal give adgang til særlig lempelig beskatning.

En sådan fremgangsmåde vil imidlertid næppe være hensigtsmæssig. Dette hænger sammen med, at den skattemæssige fordel, som ligger i en forhøjelse af afskrivningssatserne, dels fordeles over nogle år med forhøjede afskrivninger, dels modsvares af, at afskrivningsbeløbene i den senere del af afskrivningsperioden nedsættes til-

svarende. De pågældende skatteydere får således en udsættelse af beskatningen, som medfører en likviditetsmæssig fordel i de første år, efter at anskaffelsen er foretaget, hvorimod det er mere usikkert, om der for hele afskrivningsperioden under ét bliver tale om nogen skattnedsættelse. Dette vil navnlig afhænge af, hvorledes virksomhedens indtægt og skattniveauet udvikler sig i løbet af afskrivningsperioden. Hvis indtægten stiger, eller skattniveauet forhøjes i løbet af afskrivningsperioden, vil skattebesparelsen i de første år blive mere end opvejet af skatteforhøjelsen i de senere år. Da erhvervsvirksomheder normalt foretager investeringer i forventning om, at disse i de følgende år vil give sig udslag i forøget indtjening, er det derfor et spørgsmål, om en forhøjelse af de nylig gennemførte afskrivningssatser vil indebære nogen større tilskyndelse til øgede industriinvesteringer.

Skal reglerne effektivt opmuntre til udvidelse af industrien i visse områder, vil det formentlig være nødvendigt at udforme reglerne således, at skattelettelsen så vidt muligt kan blive aktuel, samtidig med at investeringerne belaster virksomhedernes likviditet, og at den ikke indebærer en risiko for senere skatteforhøjelser, der eventuelt mere end opvejer skattnedsættelsen.

Disse formål vil blive tilgodeset, hvis skattelettelsen gives i form af såkaldte *investeringsfradrag*, der i forvejen kendes i engelsk og hollandsk skattelovgivning.

De engelske investeringsfradrag (investment allowances) anvendtes i perioden 1954/56, hvor man ønskede at stimulere investeringsvirksomheden. Disse regler gik ud på, at der - foruden almindelig adgang til afskrivning af de faktiske anskaffelsesomkostninger - ved indkomstopgørelsen blev indrømmet et fradrag på 20 % af anskaffelssummen for nye maskiner og lign. driftsmidler (dog ikke andre personbiler end hyrevogne) og 10 % af anskaffelssummen for fabriks- og landbrugsbygninger. Reglerne var kombineret med særlige bestemmelser om forøgelse af den skattepligtige indkomst i visse tilfælde, navnlig ved salg inden for visse frister. Fradraget skulle foretages i det år, hvori anskaffelsesudgifterne blev afholdt.

De hollandske investeringsfradrag blev indført 1953 og anvendes stadig. De går ud på, at der i investeringsåret og hvert af de følgende 4 år — foruden almindelige afskrivninger — ved indkomstopgørelsen kan fradrages 4 % af anskaffelssummen for visse aktiver. (Summen af

fradragene vil således blive 20 % af anskaffelsesomkostningerne). Hvis de pågældende aktiver sælges inden for en kortere årrække, skal der, ligesom efter de engelske regler, ske en forhøjelse af indkomsten.

Medens de engelske og hollandske regler om investeringsfradrag gælder for alle skatteydere, uanset hvor i landet de bor eller driver virksomhed, er det som nævnt tanken, at en lignende ordning her i landet alene skal omfatte visse erhvervsbygninger og visse arter af maskiner og kun have gyldighed i visse nærmere afgrænsede områder.

Ved udformning af en dansk ordning om investeringsfradrag må der for det første tages stilling til, hvor store fradrag der skal gives ved indkomstopgørelsen. Da man overhovedet ikke har erfaringer for, i hvilket omfang sådanne fradrag vil tilskynde til investering, må størrelsen af de nævnte fradrag i begyndelsen fastsættes rent skønsmæssigt. Ved fastsættelsen af investeringsfradragets størrelse må det dog tages i betragtning, at der for maskiners vedkommende i forvejen er adgang til at foretage en saldoafskrivning på indtil 30 %, og at der for bygningers vedkommende er adgang til at foretage ekstraafskrivning på 10 % årlig, hvortil kommer den ordinære afskrivning på normalt 1-3 % årlig.

Det er iøvrigt et spørgsmål, om man — på samme måde som i England — skal fastsætte en lavere fradragprocent for bygninger end for maskiner. En forskelsbehandling kan begrundes med, at den økonomiske og fysiske levetid for bygninger ofte er længere end for maskiner. Derimod vil det næppe være praktisk at graduere procenten for bygninger efter den sandsynlige levetid for den enkelte bygning på samme måde som ved fastsættelsen af de ordinære afskrivningsprocenter.

For det andet må det overvejes, om investeringsfradraget fuldt ud skal foretages ved indkomstopgørelsen for anskaffelsesåret, eller om det skal fordeles over flere indkomstår. Om den ene eller den anden af disse muligheder bør foretrækkes, vil i høj grad afhænge af de enkelte virksomheders økonomiske forhold.

Er en virksomheds indtægt i anskaffelsesåret så høj, at det fulde investeringsfradrag vil nedsætte den skattepligtige indkomst med et beløb, der ville være blevet beskattet med en forholdsvis høj procent, vil der under alle omstændigheder være en betydelig likviditetsmæssig fordel ved at foretage hele fradraget i anskaffelses-

året. Hvis virksomhedens indtægt forøges i de følgende år, er det dog muligt, at det skattemæssigt vil være fordelagtigere at fordele fradraget over en række år, således at en del af fradragsbeløbet anvendes i de følgende år, hvor indtægten er steget, og virksomheden vil derfor foretrække denne sidste udvej, såfremt den er i stand til at undvære den likviditetsmæssige fordel, der er forbundet med at foretage hele investeringsfradraget i anskaffelsesåret.

Såfremt det derimod drejer sig om en virksomhed, hvis skattepligtige indkomst i anskaffelsesåret er lavere end det fulde investeringsfradrag, vil den helt eller delvis blive afskåret fra at få fordel af investeringsfradraget, dersom dette fuldt ud skal foretages i anskaffelsesåret. Hvis fradraget derimod kan fordeles over flere år, vil dets praktiske betydning forøges, navnlig hvis indtægten i disse år stiger, f. eks. som følge af den foretagne investering.

For så vidt muligt at gøre investeringsfradragets virkninger uafhængige af de enkelte virksomheders forhold i selve anskaffelsesåret, vil det derfor være rimeligt at give den enkelte virksomhed adgang til selv at vælge, hvorvidt den vil foretage hele fradraget i et enkelt år eller fordele det over flere år inden for en periode, der f. eks. kunne omfatte anskaffelsesåret og de 2 følgende indkomstår.

For det tredje vil det antagelig være praktisk med en minimumsgrænse for de anskaffelsesudgifter, der berettiger til investeringsfradrag. Hvis en sådan grænse fastsættes til f. eks. en halv snes tusind kroner, vil hele administrationen af ordningen blive forenklet, og man vil samtidig udelukke et stort antal mindre anskaffelser, der ikke vil bidrage nævneværdigt til at udvide industriproduktionen.

Endvidere kan det for det fjerde overvejes, hvorlænge en virksomhed skal have adgang til at foretage investeringsfradrag. Da en virksomhed, der er under udbygning, som regel vil fordele sine investeringer over flere år, vil det næppe være hensigtsmæssigt at begrænse adgangen til at foretage investeringsfradrag til kun at gælde anskaffelser i et enkelt år. En sådan begrænsning ville gøre det vanskeligt for skatteyderne at tilrettelægge en fornuftig investeringspolitik. Endvidere vil en ordning, hvorefter adgangen til at foretage investeringsfradrag bortfalder en vis årrække efter, at en virksomhed første gang har gjort brug af fradraget, formentlig heller ikke være hensigtsmæssig. Formålet med fradraget er jo at tilskynde til øget industri-

produktion, og der er ud fra dette synspunkt næppe grund til at fastsætte grænser for, hvor længe en enkelt virksomhed skal kunne opnå investeringsfradrag, når betingelserne herfor iøvrigt er til stede i det pågældende område. Det ville iøvrigt være vanskeligt at administrere en regel om, at den enkelte virksomhed **kun** skulle have adgang til investeringsfradrag i et begrænset åremål, bl. a. fordi en sådan regel vil kunne omgås f. eks. ved at overføre investeringerne til et nydannet aktieselskab efter udløbet af den omtalte frist for adgang til fradrag.

Endelig må det for det femte overvejes, om investeringsfradraget alene bør gives ved statskattens beregning, således at det ikke reducerer den indkomst, hvoraf kommuneskatten beregnes. De skatteydere, der får adgang til investeringsfradrag, vil ofte svare kommuneskat til en anden kommune end den, hvori investeringerne foretages, og det er derfor et spørgsmål, om kommuner, hvori der ikke foregår investeringer, skal lide indtægtsstab som følge af en industriel udvikling i andre kommuner.

II. EJENDOMSBEKATNINGEN

Ejendomsskatter opkræves både af staten og kommunerne dels som grundskyld, dels som ejendomsskyld. Herudover opkræver staten en særlig grundstigningsskyld, hvoraf en andel — normalt halvdelen — tilfalder vedkommende kommune (by- eller sognekommune).

Grundlaget for beregningen af ejendomsskatterne er de ansættelser, der ved de 4-årige almindelige vurderinger (og de mellemliggende omvurderinger) finder sted af de enkelte ejendommers grundværdi og ejendomsværdi (d. v. s. ejendommenes værdi i deres helhed).

Medens de forskellige former for grundskyld alle svares af grundværdien (efter fradrag for eventuelle forbedringer), er opgørelsen af den værdi, hvoraf der svares ejendomsskyld — den skattepligtige ejendomsskyld vær di - yderst forskellig alt efter, om det drejer sig om ejendomsskyld til staten, bykommunerne, sognekommunerne eller amtskommunerne.

A. Ejendomsskatternes beregning

1. Grundskyld og ejendomsskyld.

a. Til staten.

Grundskylden til staten hviler ensartet på alle ejendomme i landet, idet den overalt ud-

skrives med en i loven fastsat promille af den skattepligtige grundværdi, nemlig 6 ‰/100.

Ejendomsskylden til staten blev til og med 1956/57 opkrævet med en fælles promille på 4,5 (3/4 af grundskyldpromillen) af den skattepligtige ejendomsskyldværdi til staten. Denne ejendomsskyldværdi blev beregnet som forskellen mellem den samlede ejendomsværdi og grundværdien (uden fradrag for forbedringer), dog således at der i denne forskelsværdi blev givet et fast fradrag på 21.000 kr. pr. ejendom samt et fradrag på 2.000 kr. pr. beboelseslejlighed i ejendommen udover én lejlighed.

Ved lov nr. 30 af 15. februar 1957 om fiksering af ejendomsskyld til staten er ejendomsskylden nu blevet fikseret til de beløb, der blev udskrevet i 1956/57, og det er samtidig bestemt, at der fra og med 1957/58 ikke skal finde ny påligning af ejendomsskyld sted. Fremtidige nybygninger såvel som om- og tilbygninger til ældre ejendomme pålignes således overhovedet ikke ejendomsskyld til staten.

b. Til bykommunerne.

I København, Frederiksberg og købstæderne opkræves grundskylden med en fast promille, hvis størrelse fastsættes af kommunalbestyrelsen for 4-årige perioder ad gangen.

København og Frederiksberg kommuner er ifølge lovgivningen helt frit stillet med hensyn til grundskyldpromillens størrelse. Den andrager for indeværende 4-års periode (1/4 1955–31/3 1959) henholdsvis 11,0 og 12,0.

For købstædernes vedkommende har lovgivningen derimod fastlagt visse grænser for grundskyldpromillens størrelse, ligesom den højst må stige med 1,0 fra 4-årsperiode til 4-årsperiode. I praksis har de fleste købstæder i en lang år-række holdt en uforandret grundskyldpromille, ligesom niveauet er ret lavt og meget ensartet fra købstad til købstad. Efter at det som et led i det politiske forlig om leje- og boligstøttelovene fra og med 1956/57 er pålagt købstæderne at udskrive en tillægsgrundskyld på 6 ‰/100, dog højst forskellen mellem 12 og kommunens ordinære grundskyldpromille, er niveauforskellene mellem de enkelte købstæder yderligere formindsket. I 1956/57 var den samlede grundskyldpromille således mellem 10,0 og 12,0 i 78 af landets 85 købstæder.

Ejendomsskylden til København, Frederiksberg og købstæderne blev til og med 1956/57 opkrævet med 3/4 af den af kommunalbestyrel-

sen fastsatte grundskyldpromille, beregnet af ejendommens forskelsværdi efter fradrag af et af kommunalbestyrelsen fastsat beløb på mindst 12.000 kr. og højst 21.000 kr. pr. ejendom og et fradrag pr. lejlighed udover én på 2.000 kr. Herudover blev der i købstæderne opkrævet en tillægs-ejendomsskyld af ældre ejendomme svarende til den foran omtalte tillægs-grundskyld.

Ved lov nr. 31 af 15. februar 1957 er den kommunale ejendomsskyld i bykommunerne imidlertid - på samme måde som ejendomsskylden til staten — blevet fikseret til de beløb, der blev udskrevet i 1956/57, og nye ejendomme såvel som nye om- og tilbygninger pålignes således heller ikke ejendomsskyld til bykommunerne.

c. Til sognekommunerne.

Medens ejendomsskatterne til bykommunerne udskrives med faste promiller og altså kan betragtes som »faste« skatter i den forstand, at deres størrelse er uafhængig af kommunens samlede skattebehov, varierer størrelsen af ejendomsskatterne i sognekommunerne (og de københavnske omegnskommuner) med den enkelte kommunes samlede skatteudskrivning.

For hver enkelt sognekommune fastsætter amtsrådet - efter indstilling af sognerådet - for 4 år ad gangen, i hvilket forhold den samlede skatteudskrivning i 4-års periodens løb skal fordeles mellem ejendomsskatter og personskatter. Dette procentvise forhold mellem udskrivning på ejendom og den samlede udskrivning på ejendom og person kaldes ligningsforholdet. Når kommunen ved hjælp af det fastsatte ligningsforhold har udfundet det beløb, der skal udskrives i ejendomsskatter, beregnes grund- og ejendomsskyldpromillerne under iagttagelse af, at ejendomsskyldpromillen altid skal udgøre 3/4 af grundskyldpromillen. Grundskylden erlægges af den skattepligtige grundværdi og ejendomsskylden af forskelsværdien — et fast fradrag og et fradrag pr. lejlighed udover én. I vinteren 1956/57 blev der fremsat lovforslag om fiksering også af ejendomsskylden til sognekommunerne, men fikseringen blev begrænset til bykommunerne, medens der for sognekommunerne vedkommende alene skete den ændring, at det faste fradrag blev forhøjet til 14-20.000 kr. pr. ejendom (i bymæssige kommuner 20-35.000 kr.), og at fradraget pr. lejlighed blev forhøjet til 3.000 kr.

Som følge af disse beregningsregler varierer grundskyldpromillerne meget stærkt fra kommune til kommune, idet navnlig ligningsforholdet er yderst forskelligt i de enkelte kommuner. I nogle kommuner er ligningsforholdet kun 5 (d.v.s. at 5 % af den samlede skatteudskrivning

hvilur på fast ejendom), i andre kommuner er det over 80. I nedenstående tabel er der givet en oversigt over, hvorledes sognekommunerne i 1956/57 er fordelt efter størrelsen af deres grundskyldpromiller og ligningsforhold.

Grsk. ‰	Antal sognekommuner med den i forspalten anførte grundsk. ‰ og ligningsforhold					Ialt
	under 20	20-40	40-60	60-80	80 og derover	
Under 5	—	—	—	—	—	—
5-8	8	—	1	—	—	9
8-11	12	2	1	—	—	15
11-14	12	13	3	—	—	28
14-17	11	27	13	2	—	53
17-20	4	46	28	6	—	84
20-23	9	69	72	8	—	158
23-26	3	43	82	23	1	152
26-29	2	39	121	40	1	203
29-32	1	22	79	37	3	142
32-35	—	13	89	26	3	131
35-38	—	14	67	23	4	108
38-41	—	9	48	24	—	81
41 og derover	—	14	98	20	5	137
Ialt. . .	62	311	702	209	17	1301

Som det fremgår af tabellen, er der en vis sammenhæng mellem grundskyldpromillens højde og ligningsforholdets størrelse, idet kommuner med højt ligningsforhold ofte tillige vil have en høj grundskyldpromille, men da promillens højde tillige afhænger af størrelsen af de skattepligtige ejendomsværdier og af den samlede skatteudskrivning, er der kun tale om en tendens. Landets højeste grundskyldpromille — 82,4 — findes således i Rubjerg-Mårup kommune i Hjørring amt, hvor ligningsforholdet kun er 50. Omvendt har f. eks. Herredskirke-Løjtøfte kommune i Maribo amt med et ligningsforhold på 80 kun en grundskyldpromille på 24,0.

I visse amter er der tradition for særlig høje eller særlig lave ligningsforhold. I Maribo amt har således alle sognekommuner — undtagen 1 — ligningsforhold på 60 eller derover, og den gennemsnitlige grundskyldpromille er 32,4. Omvendt har 77 af Ringkøbing amts 94 kommuner et ligningsforhold på 30 eller derunder, og den gennemsnitlige grundskyldpromille i amtet er kun 17,6. Hjørring amt har de højeste grundskyldpromiller - gennemsnitlig 40,3 - medens ligningsforholdene i 50 af amtets 57 kommuner ligger mellem 40 og 50.

Som det vil fremgå af foranstående, er det

vanskeligt at give en udtømmende forklaring på, hvorfor ejendomsskatternes niveau er så forskelligt fra kommune til kommune; der kan kun peges på visse tendenser. I så henseende skal nævnes, at der vil være en vis tendens til, at stærkt bymæssigt prægede kommuner — navnlig forstadskommuner - søger at holde en lav grundskyldpromille for ikke at komme til at ligge for højt over niveauet i købstæderne. Omvendt vil der i landkommuner, hvor der findes større gårde, være tendens til at udskrive meget på fast ejendom for dog også under dårlige landbrugskonjunkturer at få nogen skat af det større landbrug.

d. Til amtskommunerne.

Amtskommunerne udskriver hele deres skattebehov på fast ejendom som grundskyld og ejendomsskyld. Der er ikke i loven fastsat grænser for promillernes højde, men ejendomsskyldpromillen skal altid udgøre $\frac{3}{4}$ af grundskyldpromillen. I 1956/57 udgjorde den gennemsnitlige grundskyldpromille ca. 21, varierende mellem 15 og 32. Da bykommunerne ikke hører til amtskommunen, udskrives de amtskommunale skatter alene på ejendomme i sognekommunerne.

Grundskylden beregnes af den skattepligtige grundværdi, medens der ved beregningen af ejendomsskylden i den samlede ejendomsværdi ikke blot fradrages grundværdien, men det dobbelte af denne, hvortil kommer et fast fradrag pr. ejendom og et fradrag pr. lejlighed udover én. Som følge af disse beregningsregler er praktisk taget ingen landbrugsejendomme pålagt ejendomsskyld til amtskommunen.

Med hjemmel i den kommunale ejendoms-skatte-lovs § 8, således som denne er ændret ved lov nr. 85 af 31. marts 1958, ydes der i år, hvor landbrugets forrentningsprocent er særlig lav, et statstilskud til amtskommunerne til nedsættelse af den amtskommunale grundskyld for landbrugsejendomme. Tilskudet andrager for samtlige amter 1,2 mill. kr. for hver promille, landbrugets forrentningsprocent af handelsværdien i det forudgående kalenderår har været: mindre end 4,5, dog højst 54 mill. kr., der nås ved en forrentningsprocent på 0,0. Tilskudet fordeles mellem de enkelte amtskommuner i forhold til størrelsen af den gennemsnitlige udskrivning af grundskyld på landbrugsejendomme i de enkelte amter i de sidste 3 år før tilskudsåret.

I vinteren 1956/57 blev der fremsat lovforslag om en fiksering af den amtskommunale ejendomsskyld, men forslaget bortfaldt, idet der til gengæld blev gennemført en forhøjelse af det faste fradrag pr. ejendom til 15-25.000 kr. og af lejlighedsfradraget. En begyndelse til en fiksering af den amtskommunale ejendomsskyld er dog nu gjort ved gennemførelsen af § 2 i den fornævnte lov nr. 85 af 31. marts 1958. Efter denne bestemmelse må den amtskommunale ejendomsskyld for 1958/59 ikke i nogen amtskommune udskrives med højere promille end i 1957/58. Et eventuelt herved opstået indtægtstab for amtskommunen dækkes ved tilskud af statskassen.

2. Grundstigningsskyld.

Med det formål at inddrage i hvert fald en stor del af den grundværdistigning, der skyldes den almindelige økonomiske udvikling, blev der ved lov nr. 202 af 20. maj 1933 gennemført en almindelig grundstigningsskyld. Princippet i denne beskatning er, at den enkelte ejendom pålægges en prioritet til det offentlige svarende til det beløb, hvormed ejendommens til enhver tid værende grundværdi (efter fradrag af forbedringer) overstiger et for ejendommen fastsat grundbeløb med visse tillæg. Denne prioritet -

der kaldes den afgiftspligtige grundstigning - forbliver indestående i ejendommen fra ejer til ejer, og grundstigningsskylden svares da som en rente af denne prioritet.

Efter 1933-loven udredes grundstigningsskylden med 4 •% årlig af den afgiftspligtige grundværdistigning. Udgangspunktet for beregningen af værdistigningen — grundbeløbet — er ejendommens grundværdi ved lovens ikrafttræden, men forinden beregningen gives der til grundbeløbet dels et »konjunkturtillæg«, svarende til den almindelige konjunkturstigning — dette tillæg udgjorde efter vurderingen i 1950 62 % — dels et »fejlvurderingstillæg« på normalt 10 % af grundbeløbet. Den afgiftspligtige grundstigning, hvoraf de 4 % beregnes, udgør halvdelen af forskellen mellem grundværdien og grundbeløbet med de nævnte to tillæg.

Ved lov nr. 265 af 27. maj 1950 blev den ved 10. almindelige vurdering pr. 1. oktober 1950 fastlagte afgiftspligtige grundstigning fikseret på de enkelte ejendomme, idet der samtidig blev givet nye regler for beregningen af grundstigningsskyld af fremtidige værdistigninger. Efter disse regler skal grundbeløbet fremtidig være grundværdien (efter fradrag af forbedringer) pr. 1. oktober 1950. Til dette nye grundbeløb gives ligeledes et konjunkturtillæg og et fejlvurderingstillæg. Stigninger i grundværdien herudover reduceres med en fjerdedel og benævnes den reducerede grundstigning. Grundstigningsskyld beregnes herefter med 4 % årlig af summen af den reducerede grundstigning og den fikserede ældre grundstigning.

Grundstigningsskylden deles mellem stat og kommune med halvdelen til hver. For 1956/57 androg den samlede grundstigningsskyld for hele landet ca. 18 mill. kr.

B. Fritagelsesregler

1. Grundskyld og ejendomsskyld.

I princippet skal alle vurderede ejendomme erlægge grundskyld og ejendomsskyld til staten og kommunerne efter de foran angivne beregningsregler, der ikke giver spillerum for individuel behandling af de enkelte ejendomme. Ifølge lovgivningen er visse ejendomme dog fritaget — eller kan bevillingsmæssigt fritages — for grundskyld og ejendomsskyld, jfr. for statens vedkommende navnlig § 8 i statsejendomsskatte-loven af 7. august 1922, sammenholdt med §§ 6 og 7 i lov nr. 30 af 15. februar 1957, og for kommunernes vedkommende SS 16-18 i den

kommunale ejendomsskattelev af 20. maj 1933, sammenholdt med §§ 4 og 5 i lov nr. 31 af 15. februar 1957.

Fritagelsesreglerne er nogenlunde de samme såvel for statsskatten som for kommuneskatterne og går ud på følgende:

Fritaget for grundskyld er:

a) Statens og kommunernes ejendomme bortset fra ejendomme, der anvendes til landbrug, havebrug, skovbrug samt udleje.

b) Skoler, hospitaler, sygehuse, biblioteker, museer, ikke erhvervsmæssigt anvendte gymnastik- og forsamlingshuse m. v. - for kommuneskattens vedkommende dog kun efter kommunalbestyrelsens skøn i det enkelte tilfælde.

c) Institutioner med almennyttigt formål, dog kun efter finansministerens eller kommunalbestyrelsens skøn i det enkelte tilfælde.

d) Udtørrede ferskvandsarealer og hedearealer, der opdyrkes eller beplantes, dog kun efter finansministerens skøn i det enkelte tilfælde. Fritagelse kan gives helt eller delvis for indtil 30-40 år.

e) Havarealer, der inddømmes og udtørres ved kgl. bevilling, såfremt bevillingen hjemler skattefrihed.

Fritaget for ejendomsskyld er:

a) Ejendomme, der er fritaget for grundskyld.

b) Fredede bygninger, dog kun efter finansministerens eller indenrigsministerens skøn i det enkelte tilfælde. Fritagelse kan gives helt eller delvis.

c) Frugtplantager på 2.000 m² og derover for så vidt angår den del af ejendomsskylden, der falder på beplantningen.. For statens og amtskommunernes vedkommende gives fritagelsen ubetinget, for købstad- og sognekommunernes vedkommende kun efter kommunalbestyrelsens skøn.

d) Beboelsesejendomme, hvis opførelse er påbegyndt i tiden mellem 1. april 1946 og 1. april 1959, samt kontor- og forretningsejendomme, hvis opførelse er påbegyndt i tiden mellem 1. april 1946 og 1. oktober 1954. Fritagelserne er tidsbegrænsede og gælder — bortset fra parcel- og rækkehuse for mindrebemidlede - ikke den amtskommunale ejendomsskyld.

Hertil kommer, at ejendomsskylden til staten og bykommunerne som foran nævnt er fikseret med den virkning, at nye ejendomme i bykom-

munerne overhovedet ikke pålægges ejendomsskyld af nogen art, og at nye ejendomme i sogne- og amtskommunerne ikke pålignes ejendomsskyld til staten.

2. Grundstigningsskyld.

For grundstigningsskyldens vedkommende er der i loven af 27. maj 1950 givet visse særlige fritagelsesregler. Herefter er i store træk følgende ejendomme fritaget for grundstigningsskyld:

1) Ejendomme, der er fritaget for grundskyld til staten.

2) En- og tofamilie-huse, der bebos af ejeren selv, for så vidt angår den stigning, der finder sted i hans ejertid.

3) Sommerhuse og kolonihaver, hvis grundværdi ikke overstiger 4.000 kr., ligeledes kun for så vidt angår stigninger i ejertiden.

4) Ejendomme, hvis ejere kan godtgøre, at den for den højere grundværdi forudsatte brugsform ikke for tiden kan effektueres, uden at dette skyldes ejerens egne forhold eller dispositioner.

De i pkt. 2)-4) omhandlede fritagelser bortfalder ved ejerskifte.

C. Muligheder for lempelse af ejendomsbeskatningen.

Af de foregående afsnit A og B fremgår det, at ejendomsbeskatningen varierer stærkt fra kommune til kommune. Der er næppe tvivl om, at denne forskel i ejendomsbeskatningens størrelse i et vist omfang over indflydelse på, i hvilken kommune en skatteyder vil placere sin virksomhed, navnlig hvis virksomheden har brug for store bygninger. I det følgende skal behandles, hvilke muligheder der foreligger for at fjerne eventuelle uligheder i ejendomsbeskatningen og derigennem bidrage til at lette industriens udbygning i de kommuner, hvor ejendomsskatterne er særlig høje.

Indledningsvis bemærkes, at der næppe kan være tale om at foretage en regulering af den *grundstigningsskyld*, der eventuelt pålignes en virksomhed. Det følger af selve grundstigningsskyldens karakter, at den netop har til formål at sætte ind i tilfælde, hvor der ved en ændring af et områdes karakter, f. eks. fra landområde til byområde, sker stigning i grundværdierne ud over den almindelige konjunkturstigning, og den grundstigningsskyld, der hviler på et areal ved

dets erhvervelse, må der formodes at være taget hensyn til ved købesummens fastsættelse.

For *grundskyldens* vedkommende synes der heller ikke at være anledning til at give særlige lettelser for industriejendomme. Grundskylden til staten og til købstadkommunerne udskrives med ensartede promiller, og der er således ikke inden for denne kreds af kommuner tale om nogen ulighed i beskatningen, bortset fra den forskel i skatternes højde, der betinges af forskellen i grundværdierne. For landkommunernes vedkommende er der ganske vist - som foran omtalt - tale om kraftige variationer i grundskyldpromillerne, hvortil kommer, at der udover grundskyld til sognekommunen svares grundskyld til amtskommunen. For industrivirksomheders vedkommende har grundskylden imidlertid normalt kun forholdsvis ringe økonomisk betydning. Den gennemsnitlige grundværdi for fabrikker o. lign. i landkommuner (bortset fra Københavns amt) udgjorde ved vurderingen i 1950 ca. 12.000 kr. Da de samlede grundskyldpromiller til sogne- og amtskommuner i 1956/57 normalt varierede mellem 35 og 75, vil grundskylden af en sådan gennemsnitsfabrik altså kunne variere fra ca. 420 kr. til ca. 900 kr. årligt, eller kun med ca. 480 kr.

Ejendomsskylden til staten og til bykommunerne er som foran omtalt nu fikseret, og nye industriejendomme pålignes således overhovedet ikke ejendomsskyld. Derimod svares der stadig ejendomsskyld til sogne- og amtskommuner såvel af gamle som af nye bygninger. Ejendomsskyldpromillerne i de enkelte sogne- og amtskommuner varierer - ligesom grundskyldpromillerne - stærkt fra kommune til kommune, nemlig fra ca. 25 til ca. 50, og da industrivirksomheder som regel har betydelig større forskelsværdier end grundværdier, har de bestående forskelle i bygningsskatterne forholdsvis stor økonomisk betydning for industrien.

Den gennemsnitlige forskelsværdi for fabrikker o. lign. i landkommunerne (uden for Københavns amt) var ved vurderingen i 1950 ca. 95.000 kr., og den samlede ejendomsskyld til sogne- og amtskommuner varierede for en gennemsnitlig fabrik mellem ca. 2.000 kr. og ca. 4.000 kr. årlig.

Hvis den påtænkte fiksering af ejendomsskylden til amts- og sognekommuner gennemføres ligesom i bykommunerne, vil enhver forskel i

beskatningen af nybygninger forsvinde, idet nybygninger overhovedet ikke vil blive pålignet ejendomsskyld.

Da en sådan reform ikke er umiddelbart forestående, kan det overvejes, om der midlertidigt bør indføres en udligning af den kommunale ejendomsskyld for ny industribygninger i landkommunerne.

En sådan udligningsordning måtte vel omfatte samtlige nye bygninger (herunder om- og tilbygninger), der er genstand for skattefri afskrivninger — bortset fra landbrugsbygninger. Disse bygninger burde - ligesom i byerne - fritages for al ejendomsskyld, og fritagelsen burde i så fald gælde for en længere årrække, f. eks. i 20 år eller være permanent. Da den her skitserede ordning er grundet i bestående uligheder i beskatningen, vil det være naturligt at gennemføre fritagelsen for ejendomsskyld i samtlige sogne- og amtskommuner.

Gennemføres en sådan ordning, vil kommunerne gå glip af visse skatteindtægter, som de må skaffe sig på anden måde. Sognekommunerne vil kunne holde sig skadesløse gennem forøget udskrivning ikke alene på de øvrige bygningsværdier og grundværdierne, men også på indkomsterne, medens amtskommunerne vil være henvist til udelukkende at forøge udskrivningen af ejendomsskat.

Der vil næppe være behov for at yde sognekommunerne erstatning for indtægtstab ved de omtalte fritagelser. I denne forbindelse kan det nævnes, at de fritagelser for ejendomsskyld af alle nye beboelsesejendomme, som har været gældende i en årrække, også omfatter den sognekommunale ejendomsskyld, uden at der i den anledning er ydet sognekommunerne nogen form for erstatning. For amtskommunernes vedkommende kan der derimod under hensyn til, at beskatningsgrundlaget alene omfatter fast ejendom, være grund til at overveje en særlig erstatningsordning, medmindre man — ligesom med hensyn til beboelsesejendomme — vælger den udvej at undlade at fritage for amtskommunal ejendomsskyld.

En eventuel erstatningsordning for amtskommunerne må formentlig gå ud på, at statskassen, indtil en almindelig fiksering gennemføres, udræder et beløb, svarende til den ejendomsskyld, som den enkelte nye industriejendom fritages for.

Bilag 18**ARBEJDSMINISTERIET**

Udvalget til fremme af produktiv
beskæftigelse i provinsen.

København, den 15. februar 1958.

J. nr. G.01.00.

I november måned 1957 besluttede regeringen under arbejdsministeriet at nedsætte et udvalg med det formål at fremme den produktive beskæftigelse her i landet uden for hovedstadsområdet.

Baggrunden for udvalgets nedsættelse er i første række de beskæftigelsesmæssige vanskeligheder, som gennem en årrække med særlig styrke har gjort sig gældende i visse egne af Jylland, og som navnlig har ramt arbejdsmændene. En betragtning af beskæftigelse og ledighed i landet som helhed **har** imidlertid tillige vist, at beskæftigelsesniveauet er faldende i tiltagende grad i retningen fra øst mod vest, og at et tilsvarende forhold gør sig gældende for så vidt angår den industrielle udvikling, som — bortset fra enkelte områder, som indtager en særstilling i denne henseende - er stærkt aftagende, jo længere man kommer vest på i landet.

På denne baggrund og ud fra den opfattelse, at problemerne omkring de særlig ledighedsratante områder ikke udelukkende lader sig løse ved lokale foranstaltninger, men at en effektiv løsning af disse problemer forudsætter en løftelse af det industrielle og beskæftigelsesmæssige niveau i samtlige de egne af landet, som ikke har kunnet følge med i den produktive udvikling, der har fundet sted i hovedstaden og enkelte større byer i provinsen, har regeringen anset det for ønskeligt, at der søges tilvejebragt klarhed over, hvilke foranstaltninger til fremme af erhvervslivet i områderne uden for hovedstadsområdet der måtte kunne træffes for med varig virkning at inddrage en væsentlig del af den lokale arbejdskraftreserve i produktiv virksomhed.

Udvalget er anmodet om særskilt at ville optage følgende spørgsmål til nærmere undersøgelse:

- 1) Industrilokalisering gennem oplysningsvirksomhed, ved udbygning af de lokale hjælpemidler (industriarealer, vand, gas, kloak, el-

kraft og lys, veje, jernbaner, havne), ved fastsættelse af betingelser for ydelse af lån m. v., ved placering af statsvirksomheder.

- 2) Finansiell bistand til etablering af industri- og værkstedshuse og til anskaffelse af maskinelt udstyr samt støtte til opførelse af funktionær- og arbejderboliger i forbindelse med virksomhederne.
- 3) Skattelempelser.
- 4) Kommunegarantier og/eller statsgaranti for lån med erhvervsformål.
- 5) Undersøgelse af mulighederne for at tilvejebringe større likviditet i vedkommende lokale pengeinstitutter.
- 6) Industrigrunde fra kommunerne på lempe- lige vilkår.
- 7) Kommunal takstpolitik (el. m.v.).
- 8) Støtte til om- og opskoling af arbejdskraft fra områder med høj ledighed.
- 9) Forskellige former for samarbejde mellem lokale kredse og personer og offentlige myndigheder om løsning af de foreliggende opgaver.

Regeringen har udtalt, at udvalget, såfremt det under sit arbejde måtte finde grundlag for at tage andre under sit formål henhørende spørgsmål op til overvejelse, skal være bemyndiget hertil, ligesom udvalget iøvrigt skal være bemyndiget til i fornødent omfang at tilkalde særligt sagkyndige og lade foretage de for de enkelte spørgsmåls behandling fornødne undersøgelser.

Til belysning af udvalgets sammensætning vedlægger man en fortegnelse over udvalgets medlemmer, der er udpeget ud fra et hensyn **til at sikre en sagkyndig behandling af de forskellige problemer i udvalget.**

Udvalget har til forberedelse af de senere vedtagelser i udvalget delt sig i en række arbejdsgrupper, herunder en gruppe med behandling af spørgsmål om den tekniske udvikling og de hermed i forbindelse stående økonomiske

spørgsmål for øje. Den teknisk-økonomiske arbejdsgruppe består af følgende medlemmer:

Afdelingschef, dr. jur. T. Haarløv, formand,
Direktør, civilingeniør Knud Christensen,
Afdelingschef, cand. polit. H. O. Christiansen,
Direktør, cand. oecon. E. Krogstrup,
Afdelingsingeniør H. Raun.

Endvidere deltager i gruppens arbejde som tilkaldte sagkyndige:

Civilingeniør Bjerre Lavesen,

Direktør, cand. polyt. og polit. Werner Rasmussen,

Kontorchef, cand. jur. O. Rydeng.

Under det arbejde, som hidtil har fundet sted i den teknisk-økonomiske gruppe, har man bl. a. samlet sig om følgende synspunkter:

Som det er almindelig bekendt, har den danske industri i årene siden krigsafslutningen ikke gennemført en ekspansion i samme omfang, som de fleste europæiske lande.

Den svigtende ekspansion har navnlig gjort sig gældende i de dele af landet, som i forvejen var ringe forsynet med industri, og har således medvirket til en skærpelse af modsætningerne mellem de i industriel henseende udviklede og tilbagestående dele af landet.

Ud fra den udvalget pålagte opgave må arbejdet i den specielt teknisk-økonomiske gruppe tage sigte på dels at forbedre det tekniske klima uden for hovedstadsområdet, således at anlæg af nye virksomheder og udvidelse af de bestående virksomheder fremmes, dels at overveje, hvilke foranstaltninger der eventuelt måtte kunne træffes for at stimulere optagelsen af helt nye produktioner.

Med henblik herpå og på baggrund af de opgaver, som iøvrigt varetages af Akademiet for de tekniske Videnskaber og det teknisk-videnskabelige Forskningsråd, har man fundet det rigtigt at anmode A.T.V. om at ville fremkomme med en udtalelse til bistand for ud-

valgets videre arbejde i den nævnte henseende, idet man navnlig har følgende spørgsmål for øje:

1. Kan der på baggrund af allerede foreliggende teknisk viden peges på områder — eventuelt konkrete produktioner - hvor der efter Akademiets skøn er et rimeligt grundlag for en erhvervmæssig, herunder navnlig industriel ekspansion her i landet.
2. Kan A.T.V. med henblik på en ekspansion af erhvervslivet på længere sigt - men dog inden for en begrænset tidsfrist — påtage sig eller formidle en teknisk-økonomisk undersøgelse med det formål fyldigere og mere konkret at pege på muligheder for erhvervmæssig, herunder navnlig industriel ekspansion, og opstille et skøn over udgifterne ved en sådan undersøgelse.

Man skal i denne forbindelse til orientering for Akademiet henlede opmærksomheden på det materiale, som Akademiet på grundlag af en henvendelse fra den daværende »Socialministeriets Beskæftigelsescentral« i 1939 stillede til rådighed, og som indeholdt forslag til beskæftigelsesforanstaltninger med varigere beskæftigelsesmæssig virkning. En hel række af disse forslag er siden blevet realiseret, dels gennem særlige støttelove, dels gennem foranstaltninger med tilskud i henhold til beskæftigelsesloven.

I denne forbindelse finder man det imidlertid rettest at understrege, at den opgave, som af regeringen er stillet nærværende udvalg, i første række er at finde frem til sådanne foranstaltninger, som kan medvirke til en udvidet aktivitet inden for allerede eksisterende erhvervsområder, herunder særlig industrien, samt stimulere til optagelse af helt nye produktioner.

sign. *T. Haarløv.*

Bilag 19

AKADEMIET FOR DE TEKNISKE
VIDENSKABER

16-6-1958.

Udvalget til fremme af produktiv beskæftigelse i provinsen,

Arbejdsministeriet,
Laksegade 19, K.

Udvalget til fremme af produktiv beskæftigelse i provinsen har ved skrivelse af 15. februar 1958 journal nr. G.01.00 anmodet akademiet om bistand ved belysningen af visse problemer opstået under udvalgets arbejde.

Der blev således spurgt, om akademiet på basis af allerede foreliggende teknisk viden ville kunne anvise nye produktionsområder. Endvidere spurgtes spurgtes, om akademiet ville være rede til at udføre eller formidle undersøgelser af fremlagte forslag til erhvervsmæssig expansion.

Således foranlediget skal man meddele, at akademiet gerne vil medvirke ved undersøgelser af konkrete forslag, som måtte blive forelagt.

Akademiet har tidligere forestået undersøgelser af denne art og har eksempelvis for nylig efter anmodning fra Ministeriet for offentlige Arbejder iværksat en undersøgelse af mulighederne for udnyttelse af danske saltforekomster.

I sådanne tilfælde samles almindeligvis en kreds af sagkyndige til at forestå undersøgelsen. Det praktiske arbejde udføres af lønnet medhjælp, som regel i bestående laboratorier eller institutioner. Normalt vil der, før arbejdet påbegyndes, blive fremsat overslag over den tid, det vil kræve, og de udgifter, der vil være forbundet med det.

Da en enkelt af akademiets otte faggrupper endnu beskæftiger sig med udvalgets henvendelse, vil nærværende principielle besvarelse eventuelt blive suppleret på et senere tidspunkt.

sign. / *L. Mansa*
1. vicepræsident.

Rettelser til bilag 20.

Side 185, linie 2: »Thåning« læs »Tånings«
 Side 187, spalte 2, linie 14: »side 8« læs »side 189«
 Side 188, spalte 1, linie 30: »side 8« læs »side 189«
 Side 189, spalte 2, linie 12, sidste kolonne: læs »>40«
 Side 189, spalte 2, linie 13-12 f. n.: »side 8« læs »allerede«
 Side 190, spalte 2, linie 28: »side 00« læs »side 188«
 Side 191, spalte 1, linie 21: »side 00« læs »side 185«
 Side 191, spalte 1, linie 25: »side 00« læs »side 186«
 Side 191, spalte 2, linie 14 f. n.: »side 8« læs »side 189«

Bilag 20

og fiskeriindustri

forstander F. Bramsnæs

Redegørelse til Udvalget til fremme af produktiv beskæftigelse i provinsen.

Dansk fiskeri og fiskeriindustri.

Af fig. 1 og tabel 1 ses udviklingen i danske fiskeres landinger af fisk, krebs og skaldyr i danske havne. Tallene omfatter også produktionen af damørred (se tabel 2).

	Vardi på første hånd	Vardi i mangas
Rødspætter	59 mill. kr.	29 mill. kg
Sild	52 - -	203 -
Torsk	32 - -	52 -
Damørred	30 - -	4,3 -
Makrel	10 - -	21 -
Brisling	6 - -	20 -

Tabel 2: Vigtigste fiskearter i Danmark i 1957.

	Vardi på første hånd	Mængde
1930	41 mill. kr.	93 mill. kg
1935	40 - -	87 - -
1945	135 - -	145 - -
1950	167 - -	241 - -
1956	265 - -	456 - -
1957	287 - -	520 - -

Tabel 1: Danske landinger i danske havne

Fiskeriindustriens produktionsværdi ansattes i 1955 til:

Fiskemel og -olie	86 mill. kr.
Konserver	44
Fiskefilet	43 -
Røget fisk	25 -
Saltet fisk m. m.	10
Fiskeensilage	7
Total	215 mill. kr.

Tabel 3: Dansk fiskeriindustri i 1955.

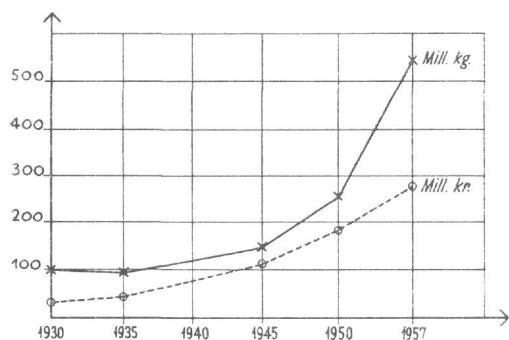

Fig. 1: Danske landinger i danske havne.

Udenlandske både, især svenske, har i de senere år landet ca. 20 mill. kg. fisk til ca. 10 mill. kr. i Danmark. Desuden lander en del danske både direkte i England, i 1957 ca. 9 mill. kg til ca. 16 mill. kr.

Den i tabel 1 angivne mængde for 1957 fordeles sig på nogle af de vigtigste fiskearter som følger:

Fiskeriet og fiskeriindustrien på Grønland er ikke medregnet i ovenstående. Det landede kvantum fisk har her siden krigen ligget på ca. 20 mill. kg fraregnet, hvad der er spist på Grønland.

Eksportværdien af fersk fisk og fiskeriprodukter fra Danmark var i 1957 ca. 309 mill. kr. Hertil kommer værdien af »bierhvervet« mink-avl, der sidste år beløb sig til ca. 45 mill. kr.

Antallet af fiskere var i 1957 ca. 17.300, hvoraf godt 4.500 fiskede i forbindelse med andet erhverv. Det er omkring 1.500 færre erhvervsfiskere end i årene før krigen. På grund af den stærkt stigende fangst er mængde og værdi pr. fisker steget betydeligt (se tabel 4).

	Antal fiskere*)	Total udbytte		Udbytte pr. nsker		Pristal	Realværdi**)
		mill. kg	mill. kr.	kg	kr.		
1937	16.065	87,5	37,5	5.450	2.450	180	2.450
1947	16.765	192,9	158,2	11.500	9.440	298	5.700
1957	14.945	515	257	34.450	17.200	435	7.120

*) Antal fiskere = erhvervsfiskere + $\frac{1}{2}$ lejlighedsfiskere.

**) Tallene for 1947 og 1957 er sammenlignet med tallet for 1937 ved at multiplicere med forholdet mellem de pågældende pristal.

Tabel 4: Ilandbragt mængde og værdi pr. fisker pr. år.
Produktionen af damørred er ikke medregnet.

De i tabel 4 anførte tal er gennemsnitstal for dansk fiskeri. Uden at der på denne begrænsede plads skal gives nærmere oplysninger, er i store træk både fortjeneste og fremgang i fortjeneste større for fiskerne fra havnene på vestkysten og fra Vendsyssel end for de såkaldte indvandsfiskere.

Der findes ingen let tilgængelig statistik om antallet af beskæftigede i land, men de senere års tiltagende forædling af fisken, inden den sendes på markedet, har naturligvis øget antallet af beskæftigede.

Fiskerierhvervet og fiskeriindustrien er som bekendt placeret uden for København med hovedvægten i Jylland.

Forøgelse af fiskemængden 1950-1957.

I en redegørelse i 1951 til Hanstholmudvalget anså Danmarks Fiskeri- og Havundersøgelser udsigterne for en forøgelse af dansk fiskeri i Nordsøen for små, hvorfor man måtte anse fjernfiskeri i nordlige farvande, d. v. s. Nordatlanten og grønlandske farvande, for mere lovende. Dette fjernfiskeri drives i dag ikke fra Danmark, men udøves især fra England, Tyskland og Belgien med store trawlere, 600-800 tons skibe til 4-5 mill. kr. stykket. Som regel drives dette fiskeri af selskaber, der har 6-8 skibe eller flere.

Siden 1951 har såvel det danske som flere andre landes fiskeri i Nordsøen mod forventning ændret sig betydeligt. Især er det danske fiskeri vokset stærkt på grund af inddragning af nye emner (småsild, tobis m. m.). Se tabel 1 samt fig. 1 og 2.

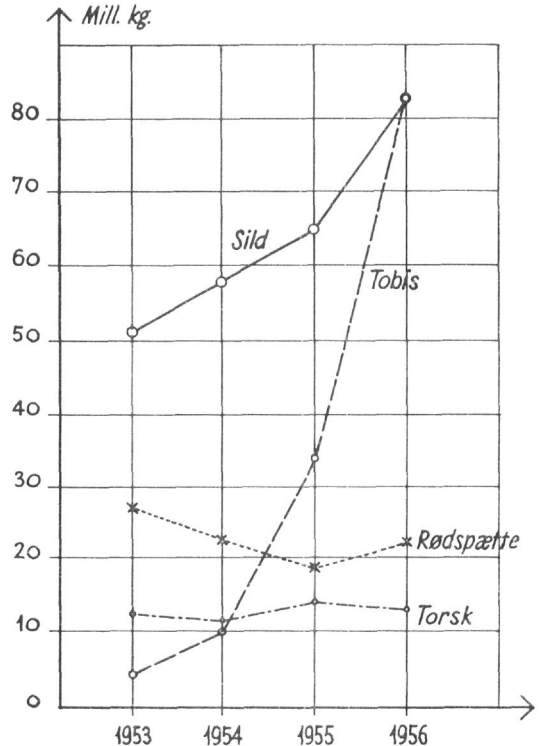

Fig. 2: Dansk udbytte i mill. kg i Nordsøen.
(excl. Ringkøbing fjord, Limfjorden etc.)

Den udvidelse af dansk fiskeri, der har fundet sted siden omkring 1950, hidrører fra forøgede tilførsler til fremstilling af fiskemel og fiskeolie, såkaldt industrifisk, mens det øvrige fiskeri efter såkaldt konsumfisk (til fersk fisk, filet, konserver etc.) har ligget nogenlunde konstant.

Kan fangsten yderligere forøges?

Det må anses for muligt ved en forstærket indsats af dansk fiskeri i Nordsøen at forøge det totale danske udbytte yderligere. Interessen samler sig her især om fiskearter som sild, makrel, torsk, kuller og sej, mens rødspættefiskeriet ikke kan forventes væsentlig øget.

Den andel, Danmark hidtil har haft i Nordsøfiskeriet (området fra Kanalen mod syd, Storbritannien mod vest, en linie omkring Shetlandsøerne-Ålesund mod nord og Hanstholm-Lindesnæs mod øst) fremgår af tabel 5.

1913	1928	1938	1948	1954
1%	3%	2%	4%	7%

Tabel 5: Danmarks procentvise andel i det samlede Nordsøfiskeri.

Det ses, at denne andel endnu er meget lille. Dog bemærkes, at hovedparten af det store norske vinterfiskeri efter sild indgår i beregningerne.

Til et forøget fiskeri kræves fiskere, havne og fartøjer samt afsætningsmuligheder for den eventuelt forøgede fangst.

Med hensyn til *fiskere* er der på pladserne i de danske indvande blandt de unge en manglende interesse for at gå ind i fiskeriet. På vestkysten og i Vendsyssel synes de for tiden gode indtægtsmuligheder derimod at skaffe den nødvendige tilgang af tinge fiskere.

Vedrørende *havne* vil de udvidelser, der er færdige i Skagen, under bygning i Esbjerg og planlagt i Hirtshals, tillade nogen forøgelse af fiskeriet, selvom disse udvidelser i første række er begrundet med den nuværende fiskerflådes behov for bedre plads. En eventuel større udbygning af flåden vil naturligvis hurtigt kræve yderligere plads. Denne kan tænkes fremskaffet, enten ved indretning af nye havne, f. eks. ved Hanstholm eller ved fortsat udvidelse af de nuværende havne.

Af hensyn til den mest rationelle udnyttelse af de anlæg i land, der skal modtage, viderevende eller forædle fisken, vil det uden tvivl være hensigtsmæssigt at koncentrere landingerne på færrest mulige havne. Dette må være hovedretningslinien, selv om der kan peges på, at et par af de største fiskeriindustrielle virksomheder, der har udviklet sig siden krigen, nemlig i Glyngøre og Frederikshavn, ikke ligger

i de havne, hvor der landes de største mængder af fisk.

Når talen er om bygning af nye havne, kan der også peges på, at de fangstpladser, hvor en væsentlig udvidelse af dansk fiskeri er mulig, ligger så langt fra land, at forskel i afstand fra fangstplads til de enkelte havne på vestkysten og i Vendsyssel spiller en underordnet rolle.

Den tredje betingelse for et udvidet dansk fiskeri er, at en tilstrækkelig *fiskerflåde* står til rådighed. Det vil efter vor mening ved planlægning af investeringen i dansk fiskeri først og fremmest være nødvendigt at udbygge flåden, og vi vil her pege på de side 8 nævnte punkter, 1—2, hvor en støtte fra statens side vil virke gavnlige.

Behandling i land.

Det vil være nødvendigt også at se på, om modtagerapparatet i land kan tage sig af en forøget fiskemængde og undersøge, hvilke led der klarer sig nogenlunde, og hvilke der klarer sig mindre godt.

Anlæggene i land kan opdeles i følgende grupper:

- I) Anlæg til modtagelse og viderevendelse af fersk og frossen fisk, herunder isværker, frysehuse etc.,
- II) Filetfabrikker,
- III) Konservesfabrikker, tørrerier, røgerier, salterier,
- IV) Virksomheder til fremstilling af fiskemel, -olie og -ensilage,
- V) Minkfarme,
- VI) Dambrug.

ad I. Disse anlæg vil de fleste steder i deres nuværende stand kunne tage sig af nogen forøgelse af fangstmængden og har derfor med hensyn til kapacitet ikke krav på umiddelbar opmærksomhed. Ved eventuel stor stigning af den landede mængde fisk vil det være nødvendigt at udvide disse anlæg. Selv om kapaciteten således foreløbig slår til, bør det gøres klart, at vore kølehuse i deres nuværende stand ikke er tidsvarige. Det drejer sig især om, at temperaturen mange steder ikke er lav nok, nemlig kun $\div 15$ — $\div 20^{\circ}$ C. Handelen med frossen fisk og opbevaring af frossen fisk med henblik på senere tilvirkning af filet, konserves og røget fisk kræver allerede nu af kvalitetsmæssige grunde lavere temperaturer, nemlig $\div 25$ — $\div 30^{\circ}$, og det

vil i visse tilfælde være fordelagtigt med $-i-30 \div 35^\circ$. De kølehuse, der har behov for modernisering på dette punkt, bør derfor tilskyndes til at forbedre deres installationer.

ad IV, V og VI. Disse erhverv er baseret på tilførslerne af industrifisk. Der har hidtil hersket relativt gode konjunkturf forhold, og en stærk udvidelse af produktionsanlæggene har fundet sted i de sidste 10 år. Det kunne se ud, som om fiskeriet efter industrifisk har nået en naturlig øvre grænse, således at der muligvis ikke bliver tale om væsentlige udvidelser af disse erhvervsgræne. Der synes i øvrigt ikke at have været finansielle vanskeligheder i disse erhvervsgræne, og de gør alt i alt i nærværende forbindelse næppe krav på videre opmærksomhed.

ad II og III. Der vil derimod være grund til at have interessen vendt imod disse to grupper af industrier og undersøge, om der her kan gøres noget for at skaffe dem bedre vilkår.

Forøget råvaremængde. Råvareproblemet er her særlig prekært. Tilgangen af konsumfisk er som nævnt ikke gået frem i den sidste halve snes år, og selvom virksomhederne, fortrinsvis filetfabrikkerne, har behandlet en stigende procentdel af den landede fangst, vil det alligevel være meget gavnligt, om råvaremængderne dels kunne øges og dels kunne tilføres virksomhederne mere jævnt.

Derfor vil de side 8 omtalte foranstaltninger, 1-5, til støtte af et udvidet fiskeri efter konsumfisk være af stor betydning for virksomhederne.

For konserverindustrien eksisterer der et specielt problem, nemlig tilførslerne af brisling. Denne fisk er verden over meget eftertragtet, men er desværre de senere år landet i aftagende mængde i de skandinaviske lande. Derudover er en stor del af fiskeriet foregået på tidspunkter, hvor den ikke er anvendelig til fiskekonserver. Denne fisk er derfor gået til fiskemelsfabrikkerne, mens meget små mængder er landet til brug ved konserverfremstilling.

Brislingens biologi i vore farvande, specielt dens vandringer på forskellige alderstrin, har hidtil ikke været tilstrækkelig undersøgt, hvilket bl. a. hidrører fra vanskelighederne med at mærke denne lille fisk og udføre tilstrækkelig omfattende raceanalyser af de forskellige bestande. I de senere år er interessen for denne art som sagt steget stærkt fra fiskerierhvervets side. Undersøgelserne er derfor i nyeste tid taget op på noget bredere basis i samarbejde med Norge

og Sverige, der ligesom Danmark har manglet tilstrækkelig kendskab til artens biologi, således at fiskerierhvervet kunne rådes med hensyn til rationel befiskning af bestanden. Den brislingebestand, der yngler i den østlige del af Nordsøen udfor Jyllands vestkyst, er ikke befisket af nogen betydning i dette område, men angribes muligvis af det norske fiskeri i det helt unge stadium. Man kan derfor ikke uden nærmere undersøgelser udtale sig om, hvorvidt denne specielle bestand af brisling kan gøres til genstand for forøget eksploitation.

Brislingfiskeriet har fluktueret særdeles meget i årenes løb og har i de seneste år vist en nedadgående tendens, hvis årsag man dog ikke fra biologisk side endnu tør udtale sig om. Forøgede undersøgelser af denne art er derfor meget påkrævet. Blandt andet bør man finde frem til en sikker metode til mærkning af denne lille fiskeart. Forslaget henhører under punkt 4 nedenfor.

Det bemærkes i denne forbindelse, at forædlingsværdien af fisk, der behandles som konserveres, er betydelig større, end den værdi der opnås ved tilvirkning af iiskemel og fiskeolie.

Interessen for *blåmusling* som et emne for forøgelse af råvaremængden har været stigende efter krigen, og fra flere sider inden for industrien har man foreslået blåmuslingens biologi i de forskellige farvande, dens mængde-udbredelse, vækst etc. nærmere undersøgt. I den seneste tid er disse fangster gået foruroligende meget ned, og en efterforskning af årsagen hertil må derfor anses for stærkt påkrævet.

Såfremt en udvikling af det danske fjernfiskeri med store kuttere finder sted i de kommende år, vil en forøgelse af råvaremængden af sådanne fisk, som det danske fiskeri er vant til at lande, blive selvfølgelig; men også arter, som det danske fiskeri ikke hidtil har interesseret sig for, vil kunne forøge råvaremængden betydeligt, f. eks. i første række *rødfisken*, hvorfor forøget undersøgelsesarbejde må omfatte også denne på verdensmarkedet efterhånden meget vigtige fisk.

Rationalisering af tilvirkningsvirksomheder. Der er i dette forår indledt forhandlinger mellem fiskeriministeriet, handelsministeriets produktivitetsudvalg og filetindustrien om muligheden for et rationaliseringsfremstød inden for industrien. Lignende rationaliseringsbestrebelse bør formentlig også tages op med konserverfabrikanterne.

Forslag til fremme af erhvervet.

Til fremme af fiskerierhvervet på de ovenfor omtalte områder foreslår vi, at man fra statens side støtter:

- 1) Bygning af flere kuttere og overvejer at finde en form, hvorefter der især opmuntres til bygning af kuttere på 50-100 tons,
- 2) Forsøg i modeltank med skibsformer og om muligt med redskaber,
- 3) Nye former for fiskeri og anvendelse af nye metoder og apparater i land,
- 4) Forsøgsfiskeri og forsøg med behandling af fisk om bord, udvidede biologiske undersøgelser og fiskeriteknologiske forsøg,
- 5) Oprettelse af et redskabslaboratorium.

ad 1. Det må formodes, at en væsentlig del af den udvidelse af Danmarks fiskeri, der kan blive tale om i de nærmeste år, vil bestå i, at fartøjer fra vestkysten og Vendsyssel

- a) i højere grad end nu fisker længere borte fra havn, især om vinteren,
- b) får færre tabte fiskedage om året på grund af dårligt vejr.

Der har i de senere år været en tendens til bygning af store kuttere. De, der blev bygget i 1957 i Esbjerg, var således gennemsnitlig 50 tons, mens den normale nordsøstørrelse er 30-45 tons. Der er imidlertid i 1957 sket en langt mere bemærkelsesværdig tilgang til fiskerflåden. Det drejer sig om en ny type fiskerfartøjer, der tillige er væsentlig større end de gængse, idet de nemlig er på 70-100 tons. Der er i øjeblikket søsat tre, og så vidt det kan ses en 5-6 stykker i ordre. De bygges af stål i modsætning til de hidtidige fartøjer af træ. Det er imidlertid snarere størrelsen og indretningen af skibene end byggematerialet, der er af interesse i diskussionen om udvidelse af fiskeriet.

Det ser alt i alt ud til, at disse kuttere på 70-100 tons vil kunne løse de under a) og b) stillede opgaver. Derudover er der af forskellige årsager grund til at tro, at disse fartøjer i højere grad end de noget mindre både vil være interesserede i fangst af konsumfisk, og derfor har de krav på særlig interesse. Det antal af sådanne store skibe, der er bygget eller i ordre, er for lille til, at man om nogle år kan bedømme, hvorvidt denne form for fiskeri er rentabel. Efter vor mening bør man derfor på indeværende tidspunkt fra statens side opmuntre til bygning af denne størrelse skibe. Den væsentlig større in-

vestering, der kræves i sådanne både, vil volde de normale fartøjers ejere, fiskerne selv, stort besvær, og man bør af flere grunde sikkert især støtte der, hvor der kan være tale om, at fiskerne selv deltager aktivt i disse store kutteres finansiering. Det vil være betydningsfuldt, om man derved kunne fortsætte den linje i dansk fiskeri, hvorefter fiskerfartøjerne ejes eller i hovedsagen ejes af fiskerne selv eller deres nærmeste.

Fordelingen efter størrelse af danske fiskerfartøjer i dag fremgår iøvrigt af tabel 6.

Størrelse i tons :	5-25	25-40	40
Antal :	2.869	568	130

Tabel 6: Danske fiskerfartøjer over 5 tons.
Fordeling efter størrelse i 1956.

Af tabel 7 fremgår det, at til trods for mange fornyelser i de senere år, findes der alligevel en meget stor del ældre fartøjer.

	Havnene på Vestkysten		Hele landet	
	Antal	%	Antal	%,
Bygget før 1935	776	48,9	2056	57,7
Bygget 1936-1945 ..	469	29,5	861	24,1
Bygget efter 1945 ..	341	21,6	650	18,2
Total . . .	1586	100	3567	100

Tabel 7: Danske fiskerfartøjer over 5 tons.
Fordeling efter alder i 1956.

ad 2. Danske fiskerkutteres form har i de sidste 20 år ikke undergået store ændringer. En væsentlig årsag hertil er den nuværende types udmærkede egenskaber. Om kort tid vil Danmark imidlertid eje en skibsmodeltank, og det vil da være af stor værdi at undersøge dels de nuværende kuttere på 25—50 tons og især de side 8 omtalte nye større skibe. Der er allerede for nogen tid siden ført forhandlinger om sådanne forsøg mellem fiskeriministeriet og fiskerierhvervet og de, der skal forestå driften af den nye tank.

Der vides endvidere uhyre lidt om, hvordan fiskeredskaber, der trækkes gennem vandet, opfører sig. Blandt andet er der noget, der tyder på, at eenbådstrawlen ikke åbner sig ret meget. Man forsøger derfor i øjeblikket for Esbjerg-fiskernes egen regning med nye trawltyper. Såfremt forsøg med redskaber kan gennemføres i

ovennævnte modeltank, vil resultaterne heraf måske være af største betydning for en forøgelse af fangsten.

ad 3. Fiskerne er vant til at kæmpe med held og uheld. De er derfor ikke bange for at løbe en risiko. Alligevel ser den enkelte fisker naturligvis på, hvad der i et givet øjeblik indbringer ham den mest sikre fortjeneste. Af og til er der dog en fisker eller en reder, der bryder ud af flokken og søger nye veje. Her kan nævnes det delvis mislykkede fiskeri ved Grønland, som nu er gået i stå, Claus Sørensens fiskeri ved New Foundland i 1957, der tilsyneladende gik godt, forskellige ekspeditioner efter islandske sild o. s. v. Somme tider krones disse eksperimenter med held, men ofte medfører de et underskud ved de første forsøg, fordi man her har overset ting, der ville kunne rettes, hvis der var penge til at fortsætte. De normale banker er ikke i stand til at gå ind i en sådan risiko, og fiskeribanken har derfor ofte måttet træde til. Det bør imidlertid undersøges, om det ikke igennem sidstnævnte bank eller ad anden vej ville være muligt at stille en del mere risikovillig kapital til rådighed til fiskeriet. Dansk fiskeri består af økonomisk enkelte enheder, der ikke, som de ofte finansielt bedre udrustede større grupper i udlandet, har råd til at tabe store summer på disse eksperimenter, der er nødvendige for fremskridtet.

Det, der her er sagt vedrørende fiskeriet, gælder mindst i lige så høj grad de virksomheder i land, der forædler fisken. Indførelse af nye metoder og nyt, rationelt maskineri tager ofte lang tid, fordi den ene virksomhed venter på, at den anden skal gøre de første, dyre erfaringer.

Store dele af dansk fiskeri går i øjeblikket godt, og erhvervet klarer sig som et af de få i Europa uden subsidier. Fiskeribanken og fiskeriministeriet hjælper, når de kan, erhvervet med lån og anden støtte, men det ville være meget nyttigt på nuværende tidspunkt at støtte erhvervet endnu mere i dets eksperimenter for yderligere fremskridt. Dette kan måske udsætte eller helt forhindre, at man senere kommer ind på en almindelig understøttelse af fiskerierhvervet, sådan som man desværre ser den i mange af vore nabolande.

ad 4. Forsøgskuttere. Fiskeriministeriets forsøgskutter, »Jens Væver«, bygget 1950, har i de senere år været temmelig stærkt optaget af redningstjeneste, og det er muligvis nødvendigt,

at den helt overgår hertil. Fiskeriministeriet har planer om et fartøj, der kan afløse »Jens Væver« som forsøgsskib, og der må i betragtning af det stærkt forøgede fiskeri siges at være et meget stærkt behov herfor. Det må nærmere undersøges, om det bl. a. af hensyn til redskabsforsøg vil være mere hensigtsmæssigt at anskaffe (bygge eller leje) to mellemstore fartøjer i stedet for én stor. Under alle omstændigheder må det, der anskaffes, være anvendelig til tre formål nemlig, biologiske undersøgelser, redskabsforsøg og forsøg med behandling og konservering af fisk om bord. Det kan oplyses, at »Jens Væver«, foruden at være redningsskib, næsten udelukkende har været anvendt til biologiske forsøg.

I denne forbindelse skal det nævnes, at det er overordentlig vanskeligt både for Danmarks Fiskeri- og Havundersøgelser og Fiskeriministeriets Forsøgslaboratorium at få biologer og ingeniører, der med tilstrækkelig lyst påtager sig undersøgelsesarbejde om bord, især i mindre skibe som det, der her er tale om. Det hænger sammen med primitive forhold og det hårde arbejde om bord. Der bør derfor skaffes mulighed for, at sådant personale kan gives en passende ekstra lønning.

Biologiske forsøg. De side 00 omtalte fiskeriundersøgelser vil kræve forøget indsats fra fiskeriundersøgelsesnes side både til søs og i laboratorierne. For arbejdet til søs vil det særlig blive påkrævet, at havundersøgelsesskibet »Dana« får forøget sejltid, mens det tilsvarende undersøgelsesskib »Thor« i begyndelsen af århundredet praktisk taget var beskæftiget til søs hele året, har bevillingerne til driften af »Dana«s sejlads, selvom de er forøget noget de sidste år, ikke gjort det muligt at anvende skibet mere end højst 5-6 måneder af året.

Mens de fleste nabolande (undtagen Sverige) har en så stor stab inden for fiskeriundersøgelserne, at specialister kan sættes ind på at anvende hele deres tid på et eller andet aktuelt emne, er dette kun i meget begrænset målestok muligt her i landet, hvor fiskeriets interesser er så mangeartede. Det vil derfor være nødvendigt at udvide antallet af assistenter og desuden laboratoriernes driftsbudget svarende til de forøgede krav om undersøgelser. I skrivelse til fiskeriministeriet af 23. december 1957 har Danmarks Fiskeri- og Havundersøgelser med henblik på den nødvendige udvidelse af personalet ved fiskeriundersøgelserne for de kommende ca. 5 år foreslået 6 nye videnskabelige

assistentstillinger og ca. 8 nye laborantstillinger oprettet og desforuden forøget studenterhjælp og kontorpersonale. Dermed skulle institutionens udbygning personalemæssigt set være dækket foreløbigt.

Teknologiske forsøg. Ved den forøgelse af fiskeriet, som er forudset ovenfor, og som i øvrigt så småt er igang, er der, på grund af at en del af fiskepladserne ligger længere fra land end dem, der hidtil er befisket, opstået nye problemer med holdbarhed af den ilandbragte fisk. Det vil derfor være nødvendigt ved forsøg om bord at gennemgå de metoder, fiskerne anvender til opbevaring, og om muligt foreslå forbedrede fremgangsmåder. Det er især påkrævet, når man sigter på, at en så stor del som muligt af den ilandbragte fisk skal være anvendelig til konsum (d. v. s. fersk fisk, konserver o. s. v.).

Som det vil ses af produktionstillene i tabel 3 på side 00, anvendes en meget stor del af den landede fisk, for tiden over halvdelen, til fiske-mel og fiskeolie. Dette er en udvikling, der har fundet sted i de sidste 5-10 år i forbindelse med det stigende fiskeri (se side 00). Da forædlingsværdien af fangsten herved er meget ringe i forhold til, hvad den ville være, hvis fisken anvendtes til menneskeføde under en eller anden form, har det været naturligt for erhvervet at forsøge på at bruge en del af denne fisk, f. eks. i konserver- og filetfabrikation. Disse forsøg har imidlertid været meget få og desuden utilstrækkelig gennemført. Der er derfor behov for en systematisk undersøgelse af dette problem.

Endelig bør der forsøgsmæssigt gøres mere ved spørgsmålet om ujævne tilførsler til konserver- og filetfabrikker. Laboratorieundersøgelser tyder på, at man vil kunne opnå noget ved forbedrede metoder til køling og frysning. Det er dog nødvendigt at afprøve disse laboratorieresultater i halvstor målestok, inden den praktiske værdi kan vurderes.

Fiskeriministeriets Forsøgslaboratorium, under hvilket undersøgelsen af ovennævnte arter henhører, har i nogen udstrækning kunnet beskæftige sig med disse problemer, men hensynet til andre opgaver for fiskeriindustrien har stærkt begrænset dette arbejde. Da problemerne imidlertid er af stor økonomisk rækkevidde, foreslås det, at der dels ansættes en forsknings-assistent og en laborant ved laboratoriet til specielt at tage sig af de tre nævnte opgaver, og at der endvidere skaffes et årligt beløb til rådighed til forsøg i større målestok. Laboratoriet har

ikke på sit nuværende budget mulighed for sådanne større forsøg. Gennemførelse af disse vil naturligvis kræve mere mandskab, end der her foreslås ansat, men laboratoriet regner dels som sædvanlig med et nært samarbejde med vore fiskerivirksomheder og dels med at kunne benytte en del af de forsøgsskibe, fiskeriministeriet råder over.

Som nævnt ovenfor vil det være nødvendigt, at laboratoriets budget forøges med et rådighedsbeløb til udgifter ved gennemførelse af større forsøg. Der vil herunder komme en hel del udgifter til befordring, transport o. s. v., og det foreslås derfor, at laboratoriet endvidere anskaffer en varevogn. En sådan vil også gøre det muligt at foretage visse analyser ude omkring på virksomhederne, og desuden ville den kunne gøre en stor del af laboratoriets øvrige arbejde væsentlig mere effektivt. Dette arbejde er som bekendt i meget høj grad baseret på nær kontakt med fiskerivirksomhederne landet over.

Med hensyn til det beløb, der foreslås stillet til rådighed til udgifter ved gennemførelse af større forsøg, vil det være naturligt at henvende sig til de branchegrene, for hvem disse forsøg skal udføres, for at søge en del af beløbet betalt ad denne vej.

ad 5. Hverken Danmarks Fiskeri- og Havundersøgelser eller Fiskeriministeriets Forsøgs-laboratorium tager sig af det vigtige område, der hedder fiskeredskaber og andet udstyr til fartøjer. Der foregår i yderst ringe omfang nogle forsøg med materialernes holdbarhed på Teknologisk Institut, som fiskeriministeriet støtter årligt med 15.000 kr.

Der er derfor inden for fiskeriet et naturligt behov for og et stærkt ønske om at få oprettet en konsulenttjeneste for disse emner, så vidt mulig i forbindelse med nogen forskning. Der er derfor side 8 foreslået oprettelse af et redskabslaboratorium. Dette skal bl. a. tage sig af de nye syntetiske netmaterialer. Der er som bekendt i denne tid ved at ske en revolution på disse områder, og det foreslåede laboratorium vil alene af denne grund være påkrævet. Endvidere skal laboratoriet forestå redskabsprøver, f. eks. på forsøgskutteren.

Det vil sikkert være rigtigst at stile mod en selvstændig institution. Muligvis bør man som en overgang, især for så vidt angår netmaterialerne, knytte den til Fiskeriministeriets Forsøgs-laboratorium. Dog vil det være en fejl at give dette arbejde lokaler ved laboratoriet i Køben-

havn. Langt bedre vil det være at vælge Skagen eller Esbjerg.

Redskabslaboratoriet skal være rådgivende, dels for fiskere og dels for tovnærksfabrikker og vodbindere, og forinden man skrider til eventuel oprettelse af denne institution, må man sikre, at disse erhvervsgrupper aktivt vil slutte op om laboratoriet. Det er endvidere overordentlig vigtigt, at der findes den rigtige leder, inden laboratoriet sættes i gang. Såvel fiskernes organisationer som de virksomheder, der fremstiller garn, tov og redskaber, bør opfordres til at give tilskud til laboratoriet, måske delvis i form af betaling for rutinemæssige materialeundersøgelser. De bør endvidere virke som rådgivere for dette, eventuelt deltage i en bestyrelse for laboratoriet.

Kan en forøget fangst afsættes?

Det er indlysende, at dette spørgsmål er overordentlig betydningsfuldt. Da vi imidlertid ikke er kompetente til at besvare det, har vi bedt fiskerikonsulent J. Nørgaard om at ytre herom. Hans bemærkninger er følgende:

Uanset at fangstudbyttet af dansk fisken og dansk fiskeeksport i en årrække har været stærkt stigende, såvel i vægtmæssig henseende som i værdi, vil en vurdering på længere sigt af afsætningsvilkårene naturligt være forbundet med stor usikkerhed, og måske på indeværende tidspunkt mere end nogensinde, som følge af, at de planer, der er under overvejelse bl. a. med hensyn til oprettelse af et europæisk fællesmarked og i tilknytning hertil et frihandelsområde samt endelig planen om et nordisk toldområde, vil kunne få stor betydning for den fremtidige eksport. Der kan imidlertid ikke i øvrigt i almindelighed påvises faktorer, som det synes nærliggende at regne med skulle kunne bringe den stedfundne udvikling til ophør inden for et kortere eller længere åremål, jfr. nedenfor.

Efter den sidste verdenskrig har især to hovedstrømninger sat sit præg på fiskeriets udvikling. Den ene af disse strømninger udgår fra FAO, hvis mål er et stedse stigende fiskeriudbytte for at sikre tilstrækkelig ernæring til verdens befolkning og dækning af det forøgede proteinbehov, som den store befolkningstilvækst kræver. Med den stigende udvikling og indsatsen for at hæve levestandarden, ikke mindst i de underudviklede lande, synes der at være grund til at antage, at behov og købekraft i fremtiden vil vise en opadgående tendens.

Den anden hovedstrømning er udgået gennem OEEC, der først og fremmest ved liberalisering og nu ved de foran berørte planer om frihandelsområde etc. søger at fremme produktion og afsætning. Det er en kendsgerning, at liberaliseringsbestrebelse, selv om der fra tid til anden sker tilbageskridt på dette område, dog i det store og hele har givet ret betydelige resultater.

Importen af fisk er, forsåvidt angår Europa, i det store og hele liberaliseret i England, Norge og Italien, men i de andre europæiske lande er importen fortsat i større eller mindre omfang kontingenteret, i almindelighed for at beskytte vedkommende lands nationale fiskeri. Til trods for betydelige anstrengelser for at ophjælpe det nationale fiskeri i flere af disse lande synes der ikke at være tendenser til, at afsætningsmulighederne for danske fiskeriprodukter vil blive forringet i fremtiden, idet de eksisterende kontingenter endnu langtfra kan anses for tilstrækkelige til at dække den reelle efterspørgsel efter dansk fisk. De udvidede liberaliseringsplaner, der for tiden forhandles om, skulle således indebære mulighed for en øget eksport, og udviklingen bl. a. på det italienske marked, hvor fisk og fiskevarer i de senere år som nævnt har været liberaliseret, tyder også i den retning.

På de markeder, som fiskeeksporten efterhånden har vundet i Østlandene, har der hidtil ikke været vanskeligheder med at opfylde de i handelsaftalerne optagne kontingenter, men afsætningen har i visse perioder, f. eks. til Østtyskland, på grund af de særlige forhold voldt visse vanskeligheder. Forudsat normale handelsforbindelser m. v. vil der i flere af disse lande være et betydeligt marked for fisk også fremover.

Den største europæiske aftager af dansk fisk har i en årrække været Storbritannien, og der er ingen synlige tegn på, at denne vigtige aftager skulle komme til at svigte i fremtiden, idet der — selv om Storbritannien selv i perioder er eksportør af fisk — formentlig fortsat vil være et behov for den konstante tilførsel af kvalitetsfisk, som importen fra Danmark betyder.

Samme synspunkter gør sig gældende med hensyn til vor eksport til de fleste andre vesteuropæiske markeder.

På det nordamerikanske marked har dansk fiskeeksport til trods for kraftig konkurrence i de senere år stærkt øget afsætningen, og denne tendens vil formentlig på de fleste områder kunne fortsættes, men den største vanskelighed på dette marked består i at kunne tilvejebringe tilstrækkelige kvantiteter på de områder, hvor

efterspørgselen særligt gør sig gældende. Det kan i denne forbindelse nævnes, at det kun har været muligt at efterkomme den amerikanske efterspørgsel efter forskellige former for konserveret fisk ved at importere råprodukter i betydeligt omfang.

Det canadiske marked vil næppe få større betydning for den danske fiskeeksport i almindelighed, idet canadierne selv har et betydeligt overskud af fisk, der afsættes over hele det amerikanske kontinent. Alligevel importerer Canada ret betydelige mængder fiskekonserves, og det skulle være muligt at udvide den danske eksport af disse varer ret væsentligt, såfremt det danske fiskeri efter småsild og brisling til konsum vil kunne øges.

I Sydamerika vil der næppe i hvert fald i nær fremtid kunne oparbejdes et marked for ferske, herunder særlig frosne, fiskeriprodukter, men ved en udvidet produktion af saltet fisk her i landet, vil Danmark formentlig kunne opnå en udvidet anvendelse af her produceret saltfisk til oparbejdning til eksport som klipfisk til flere af de sydamerikanske lande. Endelig vil det formentlig være muligt at oparbejde et større marked end hidtil i Sydamerika for i hvert fald visse sorter af dansk fiskekonserves.

Til forskellige afrikanske områder er der i de seneste år kommet en ikke ubetydelig eksport i gang af forskellige former for fiskeriprodukter, og der vil efter al sandsynlighed være gode muligheder for en udvidelse af denne eksport set

på lidt længere sigt, idet disse lande er inde i en stærk udvikling.

Taget under eet synes der i det store og hele at være anledning til en vis optimisme, for så vidt angår den fremtidige danske eksport af fisk og fiskevarer, og der synes at være en tendens til, at den danske fangst af konsumfisk i perioder ikke vil være tilstrækkelig til at dække efterspørgselen. F. eks. var i den forløbne vinter fangsterne af torsk på langt nær tilstrækkelige til at dække efterspørgselen efter torsk og filet'er heraf. Det ville derfor være ønskeligt, dersom en forøgelse af konsumfiskeriet kunne finde sted.

Med hensyn til eksporten af fiskemel og fiskeolie har der ikke i de senere år været afsætningsvanskeligheder, og der er, uanset at produktionen også udvides i flere andre lande, grund til at vente, at denne eksport vil kunne fortsætte, efterhånden som disse produkter finder anvendelse til flere og flere formål.

Ved foranstående er set bort fra realisationen af de forskellige planer om et europæisk fællesmarked, et europæisk frihandelsområde og et nordisk frihandelsområde, idet det endnu ikke er muligt at danne sig noget billede af, hvorledes de forskellige planer vil blive udformet, for så vidt angår fiskeriet.

København, den 28. maj 1938.

F. Bramsnæs.

Å. Vedel Tuning.

